

Kulturní studia

Čtrnácté číslo časopisu Kulturní studia, vychází 1. května 2020
Vydává z. s. Kulturní studia, při oboru Hospodářská a kulturní studia, PEF ČZU

K počátkům vinařství v Čechách¹

To the beginnings of viticulture in Bohemia

Jiří Sláma

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze
Nám. Jana Palacha 2, Praha 1, 116 38

Email: Jiri.Slama@ff.cuni.cz

DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140101>

Prof. PhDr. Jiří Sláma, CSc. je profesorem v Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Jeho specializací je archeologie raného středověku, počátky českého státu a propojení archeologických a písemných pramenů.

Abstract

The expansion of the Roman Empire into Western and Central Europe from the 1st century helped to substantially expand viticulture. Bohemia and Moravia, which lie beyond the former Roman border, only became acquainted with viticulture from the 9th century. We can read the first mentions of vineyards and drinking wine in Bohemia in the legends of St. Wenceslas. The vineyards at that time formed part of the Premyslid princely economy. From the 11th century onwards, princely donations also resulted in vineyards being owned by ecclesiastical institutions (monasteries and chapters), who needed the wine for liturgical purposes. Bretislav's decrees from 1039 indicate that the consumption of wine at that time ceased to be tied to the environment of the power elites, as a result of which wine became a drink consumed even by the non-privileged strata of society.

Keywords

viticulture; paleobotany; Premyslid dynasty; princely economy

Klíčová slova

vinařství; paleobotanika; Přemyslovci; knížecí hospodářství

¹ Tento článek je upravenou verzí autorovy studie Pěstování a konzumace vína v raném středověku, *Præhistorica* 33/1-2, Praha 2016, s. 373-379. Z velmi početné odborné literatury věnované dějinám vinařství jsou zde uvedeny pouze některé studie zaměřené v širších souvislostech na českou problematiku:

VENCL, S. Archeologie žízně. *Archeologické rozhledy*, 1994, 46.2: 283-305.

GALUŠKA, Luděk. *Slované – doteky předků*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004, s. 32–33.

MEDUNA, Petr. *Vinařské intermezzo*, In: Mělník (ed. Jan Kilián). Praha 2010, ISBN 978-80-7422-029-6, s. 76–78.

HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Graet Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slawonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 98–121.

HLAVATÁ, J. Archeobotanické nálezy rastlín a ich vypovedacia schopnosť vo vzťahu k poľnohospodárstvu včasného stredoveku. In: BORZOVÁ, Zuzana (ed.) *Interdisciplinárne o poľnohospodárstve včasného stredoveku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2015, s. 16-18.

Nejstarší doklady o výskytu domestikované vinné révy (*Vitis vinifera sativa*) známe z několika oblastí Blízkého východu, kde jsou nálezy peciček této révy datovány do 7. tisíciletí. Ve 4. tisíciletí bylo již pěstování révy a výroba vína praktikovány na vysoké úrovni např. v Mezopotámii a o něco později v Egyptě. Víno se v oné době stávalo luxusním nápojem konzumovaným především soudobými společenskými elitami. Bylo popíjeno z pohárů speciálně k tomu určených. Pití vína hrálo významnou úlohu např. při náboženských obřadech. Víno představovalo též důležitou komoditu v obchodním podnikání a jeho dary různým vládcům často stvrzovaly předchozí dohody a ujednání. Postupné narůstání počtu vinic vedlo časem ke zvětšení produkce vína, což tento nápoj přiblížilo k neprivilegovaným vrstvám společnosti.

Přibližně na počátku 2. tisíciletí došlo k tvorbě prvních právních předpisů, které se zabývaly vinicemi a prodejem vína. Známý zákoník babylonského vládce Chammurapiho (1792–1750 př. Kr.) stanovil tresty pro zloděje přistižené na vinicích a rovněž postihoval nepoctivé prodejce vína, kteří tento nápoj za účelem zisku šidili na kvalitě. Záhy se zmínky o pěstování vinné révy, výrobě vína a o jeho konzumaci dostaly v některých vyspělých východních zemích i do místního písemnictví. Snad nejčastěji je v této souvislosti citována historka ze starozákonní knihy Genesis, která vypráví, jak se vínem opil Noe.

Z vyspělých starověkých civilizací se znalost pěstování domestikované vinné révy a jejího zpracování v opojný nápoj šířila k západu na evropské území. Tam tehdy byla podle paleobotaniků rozšířena pouze odrůda planě rostoucí lesní vinné révy (*Vitis vinifera silvestra*), jejíž malé bobule nedosahovaly chuti a ani cukernatosti révy pěstované.

Výskyt většího množství nálezů peciček právě této plané odrůdy je doložen na několika lokalitách např. v severní Itálii a v Podunají, kde jsou datovány do doby bronzové. Někteří odborníci předpokládají, že patrně již tehdy docházelo k záměrnému sběru těchto bobulí a snad i k pokusům s jejich pěstováním.

Na šíření vyspělého vinařství do Evropy měli zpočátku velký podíl nositelé egejské kultury. Jejich prostřednictvím se s vinařstvím seznámilo blízké Řecko, dále země na Balkánském poloostrově v černomořské oblasti. Víno se v mnoha zemích rodícího se antického světa stávalo velmi oblíbeným nápojem, jehož konzumace zvláště při různých oslavách často překračovala rozumnou míru. Nelze se proto divit, že tento nešvar kritizovali již někteří starověcí řečtí učenci a filozofové. V obavě, aby se pitím vína neoslabovala zdatnost spartských bojovníků, byla např. ve Spartě konzumace vína zakazována. Poprvé se tak v dějinách setkáváme s prohibicí.

Zásluhou Féničanů a později i Řeků se znalost vinařství šířila dále do zemí podél Středozemního moře a odtud i do evropského vnitrozemí. K velkému rozmachu vinařství tam potom napomohla Římská říše. Ta na sklonku starého letopočtu prožívala období velké teritoriální expanze. Během ní vznikly na rozlehlém evropském území římské provincie sahající na západě od dnešní Francie až po Rýn a na jihu od Itálie až k Dunaji a místy i za tuto řeku. Všude tam docházelo k romanizaci místního prostředí. K jeho projevům patřilo i zakládání vinic, výroba vína (i jeho bujaré popíjení), které se stávalo oblíbeným nápojem. Zásluhou římských legionářů a obchodníků se pití vína šířilo i za římskou hranici do nitra neporobené Evropy. Římští vinaři tehdy ovládali již výrobu několika druhů vín. Závody v množství vypitého vína při různých oslavách náležely k častým zábavám rozmařilých Římanů. Opilství žen nebylo však římskou společností tolerováno.

Rozvrat Římské říše se v době stěhování národů nepřivodil zánik vinařství v centrálních oblastech někdejší říše a ani v jejích pohraničních provinciích. Všude tam pokračovalo vinařství v nových podmínkách. V řadě říší vzniklých na bývalém římském území i nadále pracovaly na venkově někdejší římské dvorce i s přilehlými hospodářskými budovami, polnostmi i vinicemi. Tato místa se v nové historické situaci často stávala sídly místních vládců. Ve Franské říši, která se v západní Evropě zformovala na troskách pozdně antické západořímské říše a která byla v roce 800 Karlem Velikým přetvořena na křesťanských základech na tzv. Svatou říši římskou, se vinařství a výrobě vína záhy dostalo právní ochrany. Na fungujícím vinařství mělo tehdy zájem o křesťanství, které víno potřebovalo k liturgickým účelům.

Kontakty českých Slovanů se západním karlínským světem výrazně od sklonku 8. století obohacovaly život především u jejich elit, a to přejímáním některých tamějších vymožeností a předmětů. Jednalo se např. o některé zbraně, oděvy, zvláštní ozdoby, skleněné výrobky či o napodobování dvorců sloužících v nových podmínkách jako exkluzivní panovnická či velmožská sídla. Nepochybně i znalost a oblibu pití vína podnítily u našich předků jejich kontakty se západním susedem. Historikové oprávněně hovoří o tzv. napodobování říše (*Imitatio imperii*). Bavorské Řezno vzpomenuté kontakty ještě obohatilo přínosem křesťanství do života české společnosti. Tehdy se v Čechách objevila ještě jedna nová komodita – mešní víno.

Rovněž Morava byla pod silným franským vlivem (v oblasti náboženské zprostředkované bavorským Pasovem), i když její k jihu otevřené území umožnilo i pronikání silných vlivů z Podunají či až ze vzdáleného byzantského Řecka. Z těchto území známe četné

archeologické nálezy vinařských nožů a dalších památek dokládajících tam vinařství již v době předřímské; to se tam udrželo i v době, kdy se Karpatské kotliny zmocnili kočovní Avaři. Kontakty s evropským jihovýchodem potom na Moravě posílila byzantská misie bratří Konstantina a Metoděje. S jejich působením u našich předků je spojeno několik staroslovanských právních textů zabezpečujících vinice, práce na vinnicích i vlastní výrobu vína. Tyto písemné památky vykazují zřejmé ovlivnění byzantským prostředím.²

S ním je spojován i nález zlomku hliněné amfory z jihomoravských Mikulčic použité nejspíše k transportu vína na Moravu z evropského jihovýchodu.³

O počátcích pěstování vinné révy a o konzumaci vína v naší zemi nepodávají písemné prameny žádné věrohodné informace. Podle vyprávění kronikáře Kosmy dávným Čechům při usídlení v naší zemi „nezkalené prameny poskytovaly jim zdravého nápoje“. I Libušino poselstvo vyslané do Stadic za budoucím knížetem Přemyslem Oráčem bylo při snídani „pohoštěno vodou, kterou ze džbánů pili“. Naopak při Přemyslově příjezdu na pražský Vyšehrad občerstvovali se Libuše s nově ustanoveným knížetem již vínem. Kronikář Kosmas vzdělaný v antickém písemnictví básnicky píše o používání darů Cereřiných a Bakchových.⁴

Více než čtyři století po Kosmovi renesanční kronikář Václav Hájek z Libočan uvedl jinou historku o počátcích pití vína v Čechách. Podle jeho líčení zaslal moravský vládce Svatopluk Bořivojovi k oslavě narozenin jeho syna Sptyhněva „sud vína výborného velmi veliký. Všichni ten nápoj chválili a od toho dne nejprv v Čechách se víno píti počalo“.⁵

I když zmíněná vyprávění samozřejmě jsou kronikářskými výmysly, celkem správně však jejich autoři spojili počátky vinařství u nás s vládnoucím knížecím přemyslovským rodem.

Svědectví paleobotanických nálezů peciček pěstované vinné révy z českého území je o počátcích tamního vinařství dosud jenom rámcové. Nejstarší jejich ojedinělý nález pochází z raně středověké osady v Lovosicích u Mělníka, kde je datován již do 8. století. Není považován za doklad pěstování vinné révy kdesi v okolí místa nálezů, ale spíše se uvažuje o importu (např. rozinek). Lokalita totiž leží na důležité říční cestě využívající toku Labe.⁶

² HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas ... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Graet Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slawonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 111–112.

³ GALUŠKA, Luděk. *Slované – doteky předků*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004, s. 110.

⁴ KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (v Argu 1.). Přeložil Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ, Magdalena MORAVOVÁ. Praha: Argo, 2011. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0465-3, s. 8, 17, 18.

⁵ HÁJEK Z LIBOČAN, Václav, LINKA, Jan, ed. *Kronika česká*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2255-4, s. 166.

⁶ ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pravěkých a raně středověkých antropogenních sedimentů v Lovosicích. *Archeologické rozhledy*, 2008, 60.1: 61–74.

Za doklady pěstování vinné révy v Čechách se potom považují až o něco mladší nálezy těchto peciček z okolí Pražského hradu, ze Žatce, Mělníka či Libice. Ve všech těchto případech se jednalo o významná hradiště.⁷ I tato skutečnost dokládá spojení konzumace vína se soudobými elitami.

Popíjení vína v přemyslovské knížecí rodině a družině barvitě popisují svatováclavské legendy.⁸ Podle jejich vyprávění lákal Boleslav svého staršího bratra a vládnoucího knížete Václava k účasti na večerní hostině konané na hradě Boleslavi příslibem pití dobrého vína. I když Václav byl svými přáteli informován, že mu v Boleslavi hrozí od jeho nepřátel smrt, přesto bratrově žádosti vyhověl a večere se účastnil. Během ní Václav pozvedl číši s vínem a vyslovil přání, aby si s ním přítomní připili k počtě Archanděla Michaela. Vzpomenutý přípitek spolu s políbením přítomných vyjadřoval v oné době usmíření s protivníky.⁹ K tomu však nedošlo a následujícího jitra Boleslavovi družiníci Václava zavraždili. Někteří historikové vyslovili pochybnosti, zda líčení této události nebylo - aspoň v některých detailech – ovlivněno legendistovou znalostí Matoušova evangelia. V něm totiž čteme tato Kristova slova: „Neboť kdo by si chtěl život zachránit, ztratí ho, kdo však ztratí svůj život pro mne, nalezne ho“. Legendistou oslavovaný světec Václav naplnil svým jednáním tuto

⁷ ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pěti středověkých lokalit při obvodu centrální části Pražského hradu [Plant macroremains from five medieval localities around the perimeter of the central part of the Prague castle]. *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3: 303-327.

ČULÍKOVÁ, Věra. Výsledky analýzy rostlinných makrozbytků z lokality Praha 1-Malá Strana, Tržiště čp. 259/III (Hartigovský palác). *Archaeologica Pragensia*, 1998, 14: 291–316 (s. 297).

ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z lokality Praha 1-Malá strana. Malostranské nám. čp. 258/III (Lichtenštejnský palác), *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3:137–166 (s. 140, 141).

ČECH, P., KOČAR, P., KOZÁKOVÁ, R., KOČÁROVÁ, R. *Ekonomika a životní prostředí raně středověké aglomerace v Žatci*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2013. ISBN 978-80-87365-66-3.

ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z objektu č. 126 na předhradí slovanského hradiště v Libici nad Cidlinou. *Památky archeologické* 1999, 90: 166-185 (s. 168, 175).

MEDUNA, Petr. *Vinařské intermezzo*, In: Mělník (ed. Jan Kilián). Praha 2010, s. 77. ISBN 978-80-7422-029-6.

⁸ Texty svatováclavských legend v originálním latinském či staroslověnském znění i s českým překladem lze nalézt v řadě starších edicí: *Prameny dějin českých. Díl I, Životy svatých a některých jiných osob nábožných = Fontes rerum Bohemicarum. Tom I, Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium*. V Praze: Nákladem Musea království Českého, 1873. (ed. J. Emler). xxxiv, 471 s.

PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906. 443 s.

Moderní české překlady svatováclavských legend zpravidla i s historickým komentářem lze nalézt např. v knihách: *Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII*. V Praze: Evropský literární klub, 1942. 292 stran, 12 nečíslovaných listů obrazových příloh. Knihovna Slavín; 5. svazek. (uspořádal V. Chaloupecký).

KRÁLÍK, Oldřich, ed. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha: Vyšehrad, 1969. 224 s.

ROGOV, A. I., BLÁHOVÁ, E., KONZAL, V. *Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1976. 399 s.

⁹ VELEMÍNSKÝ, T. Rituál usmíření a nejstarší svatováclavské legendy. In: NODL, Martin, ed. a WIHODA, Martin, ed. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*. Vyd. 1. Brno: Maticе moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008. 348 s. Země a kultura ve střední Evropě; sv. 8. ISBN 978-80-86488-48-6., s. 31-34.

křesťanskou zásadu, a nemohl tudíž před nebezpečím smrti zbaběle opustit Boleslavův hrad a odejet do Prahy.

Pití vína bylo tehdy v knížecím prostředí zcela běžné. Podle dobových zvyklostí účastnil se také kníže Václav se svou družinou různých zábav, při kterých se podle slov legendisty Kristiána kníže někdy „hojněji napil“; toho pak následujícího dne hořce litoval.¹⁰

Tohoto Václavova poklesku využili později k malé radosti církevních představitelů mnozí pijani a opilci, kteří prohlašovali knížete Václava za svého patrona. Tyto názory byly natolik rozšířeny, že ve 13. století autor latinské václavské legendy *Oriente iam sole* cítil potřebu na ně reagovat slovy: „Poněvadž sluha Kristův Václav, plný ducha božího, byl povahy mírné a střídmé, neměl ve zvyku vyprazdňovat číše nebo jiné zváti k pitkám, kterým se sám vyhýbal. Jistě není pravda to, co někteří jinak v této souvislosti o něm tvrdili k pohoršení posluchačů a na omluvu hříšníků omlouvajících své hříchy.“¹¹

Nelze ani vyloučit, že legendista těmito slovy skrytě kritizoval v době jeho života málo utěšené poměry s nadměrným pitím vína některými přemyslovskými panovníky.

Již více než o dvě století dříve před sepsáním vzpomenuté legendy *Oriente iam sole* snažili se jiní legendisté sejmout z Václava označení opilce a to zmínkou o jeho tvrdých postizích lidí oddaných obžerství a opilství. Ty totiž měl dávat kníže Václav podle Kristiánovy legendy tvrdě trestat důtkami.¹²

Nemírné pití mohlo ovšem v raném středověku (a samozřejmě i později) zavdat příčinu k některým neuváženým činům, které ve svém důsledku ovlivňovaly i běh politických událostí. Kronikář Kosmas se např. rozepsal o tom, jak vínem rozjařená družina Vršovců na dnešním Berounsku v okolí Velízu zajala Přemyslovce Jaromíra, násilím ho svlečeného přivázala k zemi a na jeho potupu ho přeskakovala na koních.¹³

Krátce před velízkou událostí zemřel na počátku roku 1003 kníže Vladivoj, údajný vzdálený příbuzný Přemyslovců. Ten usedl na přemyslovský stolec po sesazení Boleslava III. v době krize přemyslovské říše, kdy ta na počátku 11. století prožívala hluboký mocenský úpadek. Vladivojova vláda trvala však pouze několik málo měsíců. Co bylo příčinou jeho předčasné smrti, není známo, nelze však ani vyloučit, že tou mohlo být nadměrné pití vína.

¹⁰ KRISTIÁN; LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily = Legenda Christiani: vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*. Překlad Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Vyšehrad, 1978. 164 s., s. 58-59.

¹¹ *Legenda Oriente iam sole*, cap. 9. In: PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906, s. 416-417.

Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII. V Praze: Evropský literární klub, 1942. (uspořádal V. Chaloupecký), s. 228.

¹² KRISTIÁN... c. d., s. 59, 60.

¹³ KOSMAS. *Kronika Čechů*. c. d., s. 70.

Současník těchto událostí merseburský biskup Dětmár ve své kronice o Vladivojovi stručně poznamenal: „Musím o něm říci jednu neuvěřitelnou věc, kterou by snad neměl žádný křesťan následovat, a to že nedokázal vydržet ani hodinu bez dobrého moku.¹⁴

Do společnosti opilců žijících v Čechách na přelomu 10. a 11. věku býval některými historiky neprávem přiřazován i v pořadí třetí pražský biskup Thiddag, jehož devatenáctiletý episkopát (998–1017) se odehrával v období, kdy se přemyslovské knížectví nalézalo v již výše vzpomenuté krizi. I v této těžké době se Thiddag např. postaral o zvýšení úrovně pražské biskupské školy, dal razit první biskupské denáry a věrně stál na straně Přemyslovců během jejich dočasného vypuzení z Čech. Biskupovi však jeho život ztěžovalo těžké neurologické onemocnění, které léčil v souladu se zásadami starověkého lékaře Hippokrata, ve středověku uznávané lékařské kapacity, popíjením vína. Nebyl tudíž primárně alkoholikem, jak se ho tendenčně snažila charakterizovat starší česká historiografie.¹⁵

Víno jako luxusní a drahý nápoj bylo konzumováno především soudobými elitami. Víno ovšem hrálo důležitou úlohu i v křesťanské bohoslužbě při proměňování. Potřeba mešního vína byla však ve srovnání s vínem vypitým ve světském prostředí mnohem menší. Přesto právě mešního vína se týkají zprávy legendistů o jeho výrobě knížetem Václavem. Tyto údaje čteme již v nejstarších legendách, které byly sepisovány mnichy přicházejícími do Čech z bavorského kláštera sv. Jimrama v Řezně. Tamější konvent přijal zásluhou trevírského mnicha Ramwolda přísné normy mnišského života, které mnichům mimo jiné přikazovaly vlastnoručně hotovit víno a hostie potřebné k mešní oběti. Václavovi legendisté, snažící se tohoto knížete vykreslit jako vzorného mnicha, mu samozřejmě přiřkli i konání těchto prací, i když kníže Václav na vinici jistě nikdy nepracoval.¹⁶ Ovšem představa knížete trhajícího hrozny a lisujícího z nich víno se stala pevnou součástí svatováclavské hagiografie až do moderní doby i námětem pro mnohá umělecká díla. Naopak v Itálii vyrostlý další Václavův hagiograf biskup Gumpold, v jehož otčině existovaly již tehdy oplocené vinice náležející různým majitelům, se o Václavových pracech nezmiňuje. Toleroval však Václavovy krádeže vína na takovýchto ohrazených vinicích (jaké v onom období v Čechách neexistovaly), neboť

¹⁴ THIETMARUS MARSIPOLITANUS (Dětmár z Merseburku). *Kronika*. Překlad Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. Memoria medii aevi; sv. 4. ISBN 978-80-257-0088-4.

¹⁵ SLÁMA, Jiří. Třetí pražský biskup Thiddag v době počátků křesťanství v českých zemích. *Posel z Budče* 36/2019, s. 1–6.

¹⁶ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-138-7, s. 380–382.

nesloužily k výrobě vína pro osobní spotřebu, ale byly určeny pro liturgické účely. Byl to tudíž „chvalitebný lup.“¹⁷

I když se svatováclavské legendy zmiňují o Václavově vinici, zatím se tak starobylé vinice v Čechách objevit nepodařilo. O jejich existenci v oné době není nutno pochybovat. Objev jamek na jižních svazích pod Pražským hradem interpretovaný některými odborníky jako pozůstatek po vinici, pochází podle nových zjištění až z vrcholného středověku. Pojmenování vinice na Opyši Pražského hradu jakožto svatováclavské nemá s raným středověkem nic společného. Tamější název je doložen až 17. století a je odrazem rozvíjející se svatováclavské úcty v době barokní. Ani objevy jakýchsi jamek na některých českých hradištích nebylo možné jako pozůstatky po vinicích bezpečně označit.¹⁸

Z písemných pramenů – byť zpočátku nepočetných – lze dobře vyvodit, že vinařství bylo zpočátku výlučnou součástí knížecího hospodářství. Církev v nejstarším období své existence v Čechách vinice nevlastnila a v získávání vína byla zcela závislá na knížeti.¹⁹ Byl to také kníže, který se snažil zvýšit úroveň pěstování vinné révy v Čechách. Měli mu v tom napomoci např. specializovaní vinaři přivádění do Čech ze zemí, kde bylo pěstování vinné révy na vyšší úrovni (především v Uhrách). V tomto ohledu mnoho napovídá přesídlenecká osada Úherce na Lounsku, mezi jejímiž obyvateli jsou v písemných pramenech vzpomínání právě vinaři. S podobnou situací se setkáváme nedaleko někdejšího přemyslovského správního hradu (Mladé) Boleslavi, kde v těsné blízkosti leží u sebe osady Vinařice a Úherce.

Knížecí monopol na vlastnictví vinic začaly postupně narušovat panovnickovy dotace vinařů (a to i s půdou) jednotlivým českým klášterům a kapitulám. Tak se postupně začal vytvářet církevní pozemkový majetek, který potom narůstal zakladatelskou aktivitou těchto církevních institucí. První konkrétní zmínky o zakládání vinic v Čechách se dočítáme až v listinách sepsaných ve druhé polovině 12. století; týkají se vinic založených na pozemcích vyšehradské kapituly.²⁰ Skutečnost byla však jiná, neboť k zakládání nových vinic docházelo v Čechách nepochybně již v 11. století.

¹⁷ Legenda Gumpoldova. Moderní český překlad Z. Kristena. In: KRÁLÍK, Oldřich, ed. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha: Vyšehrad, 1969, s. 42.

¹⁸ BORKOVSKÝ, Ivan. *O počátcích pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze*. Praha: Orbis, 1949, s. 49–50.

ŠOLLE, Miloš. *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*. Praha: Academia, 1966, s. 246–247.

¹⁹ PETRÁČEK, T. Církevní velkostatek, nevolníci a evangelium (K vztahu církevních institucí a sociální struktury českých zemí 11.–12. století). *Omnia autem probate*. Sborník Katolické teologické fakulty VII, 2005, s. 340–363 (s. 153).

²⁰ FRIEDRICH, G. (ed.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tom I., Praha 1904, nr. 287, s. 252, nr. 308, s. 278.

Výrazný nárůst nových vinic nepřímo dokládají dekrety knížete Břetislava vydané v roce 1039 v polském Hnězdně nad hrobem mučedníka sv. Vojtěcha. Ty zaváděly do života obyvatel Čech některé reformní prvky, o jejichž prosazení se za svého života marně pokoušel biskup Vojtěch. Ty např. zdůrazňovaly křesťanské pojetí manželství, zakazovaly pohřbívání mrtvých v lesích mimo křesťanské hřbitovy, zakazovaly porušování nedělního svátečního klidu aj.

Dějiny vinařství se nepřímo dotýká jejich zákaz zřizování krčem, za což jejich majitelům hrozil přísný tělesný trest a navíc jimi prodávaný nápoj byl vylit „...na zem, aby se nikdo prokletým douškem neposkvrnil“. Zákaz přesně nespecifikuje, co bylo v krčmách popíjeno, všeobecně se předpokládá, že se jednalo o víno. Přistižení pijani byli potrestáni pokutou tří set peněz.²¹

Břetislavovy dekrety dokazují, že konzumace vína nebyla již vázána na prostředí mocných, ale že víno se díky krčmám stalo dostupným nápojem i v neprivilegovaných vrstvách tehdejší společnosti. První kapitola z dějin vinařství v naší vlasti se tímto konstatováním uzavírá. Novou potom představuje velká kolonizace spojená se zakládáním měst ve 13. století, kdy se početné městské obyvatelstvo stalo velkým konzumentem vína. Jeho zvýšenou potřebu potom zajišťovaly vinice zřizované v zázemí těchto měst. To je však již jiná historie.

²¹ Podrobně k některým ustanovením Dekretů viz HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Great Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slavonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 118–119.

Seznam použitých zdrojů

- BORKOVSKÝ, Ivan. *O počátcích pražského hradu a o nejstarším kostele v Praze*. Praha: Orbis, 1949, s. 49–50.
- ČECH, P., KOČÁR, P., KOZÁKOVÁ, R., KOČÁROVÁ, R. *Ekonomika a životní prostředí raně středověké aglomerace v Žatci*. Praha: Archeologický ústav AV ČR, 2013. ISBN 978-80-87365-66-3.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z lokality Praha 1-Malá strana. Malostranské nám. čp. 258/III (Lichtenštejnský palác), *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3:137–166.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z objektu č. 126 na předhradí slovanského hradiska v Libici nad Cidlinou. *Památky archeologické* 1999, 90: 166-185.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pěti středověkých lokalit při obvodu centrální části Pražského hradu [Plant macroremains from five medieval localities around the perimeter of the central part of the Prague castle]. *Mediaevalia archaeologica*, 2001, 3: 303-327.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Rostlinné makrozbytky z pravěkých a raně středověkých antropogenních sedimentu v Lovosicích. *Archeologické rozhledy*, 2008, 60.1: 61-74.
- ČULÍKOVÁ, Věra. Výsledky analýzy rostlinných makrozbytků z lokality Praha 1-Malá Strana, Tržiště čp. 259/III (Hartigovský palác). *Archaeologica Pragensia*, 1998, 14: 291–316.
- FRIEDRICH, G. (ed.) *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae*. Tom I., Praha 1904, nr. 287, s. 252, nr. 308, s. 278.
- GALUŠKA, Luděk. *Slované – doteky předků*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2004.
- HÁJEK Z LIBOČAN, Václav, LINKA, Jan, ed. *Kronika česká*. Praha: Academia, 2013. ISBN 978-80-200-2255-4, s. 166.
- HAVLÍKOVÁ, L. In vino veritas... Is there truth in wine? Drinking and intemperance in Graet Moravian and Early Czech legislation (Antique traditions in the Byzantine and Slawonic world). *Byzantinoslavica* 72, 2014, s. 98–121.
- HLAVATÁ, J. Archeobotanické nálezy rastlín a ich vypovedacia schopnosť vo vzťahu k poľnohospodárstvu včasného stredoveku. In: BORZOVÁ, Zuzana (ed.) *Interdisciplinárne o poľnohospodárstve včasného stredoveku*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre 2015, s. 16-18.
- KOSMAS. *Kronika Čechů*. Vyd. 8., (v Argu 1.). Přeložil Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ, Magdalena MORAVOVÁ. Praha: Argo, 2011. Memoria medii aevi. ISBN 978-80-257-0465-3, s. 8, 17, 18.
- KRÁLÍK, Oldřich, ed. *Nejstarší legendy přemyslovských Čech*. Praha: Vyšehrad, 1969. 224 s.
- KRISTIÁN; LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav, ed. *Kristiánova legenda: život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily = Legenda Christiani: vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eius*. Překlad Jaroslav Ludvíkovský. Praha: Vyšehrad, 1978. 164 s.
- Legenda Oriente iam sole, cap. 9. In: PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906.
- MEDUNA, Petr. *Vinařské intermezzo*, In: Mělník (ed. Jan Kilián). Praha 2010, ISBN 978-80-7422-029-6.
- Na úsvitu křesťanství: z naší literární tvorby doby románské v století IX.-XIII*. V Praze: Evropský literární klub, 1942. 292 stran, 12 nečíslovaných listů obrazových příloh. Knihovna Slavín; 5. svazek. (uspořádal V. Chaloupecký).
- PEKAŘ, Josef. *Die Wenzels- und Ludmila Legenden und die Echtheit Christians*. Prag: Alois Wiesner, 1906. 443 s.

- PETRÁČEK, T. Církevní velkostatek, nevolníci a evangelium (K vztahu církevních institucí a sociální struktury českých zemí 11.–12. století). *Omnia autem probate*. Sborník Katolické teologické fakulty VII, 2005, s. 340–363 (s. 153).
- Prameny dějin českých. Díl I, Životy svatých a některých jiných osob nábožných = Fontes rerum Bohemicarum. Tom I, Vitae sanctorum et aliorum quorundam pietate insignium.* V Praze: Nákladem Musea království Českého, 1873. (ed. J. Emler). xxxiv, 471 s.
- ROGOV, A. I., BLÁHOVÁ, E., KONZAL, V. *Staroslověnské legendy českého původu: nejstarší kapitoly z dějin česko-ruských kulturních vztahů*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1976. 399 s.
- SLÁMA, Jiří. Třetí pražský biskup Thiddag v době počátků křesťanství v českých zemích. *Posel z Budče* 36/2019, s. 1–6.
- ŠOLLE, Miloš. *Stará Kouřim a projevy velkomoravské hmotné kultury v Čechách*. Praha: Academia, 1966, s. 246–247.
- THIETMARUS MARSIPOLITANUS (Dětmar z Merseburku). *Kronika*. Překlad Bořek Neškudla a Jakub Žytek. Vyd. 1. Praha: Argo, 2008. 342 s. Memoria medii aevi; sv. 4. ISBN 978-80-257-0088-4.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců: vstup Čechů do dějin (530-935)*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-138-7, s. 380–382.
- VELEMÍNSKÝ, T. Rituál usmíření a nejstarší svatováclavské legendy. In: NODL, Martin, ed. a WIHODA, Martin, ed. *Rituál smíření: konflikt a jeho řešení ve středověku: sborník příspěvků z konference konané ve dnech 31. května - 1. června 2007 v Brně*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská pro Výzkumné středisko pro dějiny střední Evropy: prameny, země, kultura, 2008. 348 s. Země a kultura ve střední Evropě; sv. 8. ISBN 978-80-86488-48-6.
- VENCL, S. Archeologie žízň. *Archeologické rozhledy*, 1994, 46.2: 283-305.

Уйгуры в Кыргызстане – две разные части одного народа?

The Uyghurs in Kyrgyzstan – two different parts of one nation?

Petr Kokaisl, Temir A. Žorobekov, Tursun T. Subanov /

Петр Кокайсл, Темир А. Жоробеков, Турсун Т. Субанов

Czech University of Life Sciences, Kamýcká 129, Prague, Czech Rep.

Osh state university, 714000 Osh, Lenin street 331, Kyrgyzstan

Osh Humanitarian-Pedagogical Institute named after A. Myrsabekov, 714000 Osh, Isanova 73, Kyrgyzstan

Email: pkokaisl@seznam.cz, temir0010@mail.ru, stursun@inbox.ru

DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140102>

Abstract

The purpose of this article is to demonstrate, using the example of Uyghurs living in several countries and Uyghurs living in two geographically and culturally distinct regions of Kyrgyzstan, how government interventions can influence the formation of ethnic identity. In Kyrgyzstan, changes in policy regarding the Uyghurs are explored along with the reaction to this policy on the part of representatives of the Uyghur ethnic group. The article also explores how completely different forms of expression of the Uyghur nationality occurred within the framework of one country, or more precisely – a union republic. The article draws attention to cases of state intervention in the USSR that led to the unification of several different ethnic groups into one new ethnic group of Uyghurs, as well as how these state interventions either contributed to the process of assimilation or, conversely, acted against it.

Резюме

Цель данной статьи – продемонстрировать на примере уйгуров, живущих в нескольких странах, и уйгуров, проживающих в двух географически и культурно отличающихся областях Кыргызстана, как могут вмешательства государства повлиять на формирование этнической идентичности. На примере Кыргызстана можно показать изменения в политике в отношении уйгуров, реакцию на эту политику со стороны представителей уйгурского этноса, а также то, как в рамках одной страны, или же точнее – союзной республики, имели место абсолютно разные формы выражения уйгурской национальности. Статья обращает внимание на имевшие место в СССР случаи вмешательства государства, которые привели к объединению нескольких разных этнических групп в одну новую этническую группу уйгуров, а также на то, как могли эти вмешательства государства поспособствовать процессу ассимиляции или, наоборот, действовать против неё.

Keywords

Central Asia, Uyghurs, assimilation, Kyrgyzstan, ethnic identity

Ключевые слова

Центральная Азия, уйгуры, ассимиляция, Кыргызстан, этническая идентичность

Введение – происхождение этнонима «уйгур»

Этноним «уйгур» имеет древнее происхождение, однако приблизительно до 19-го века использовалось только для этнических групп, проживавших некогда в прошлом. Информация об уйгурах зачастую отражала только предположения авторов – российский генерал от инфантерии (и туркестанский генерал-губернатор) А. Н. Куропаткин (1877)¹ в своём историческом описании Кашгарии отождествляет средневековых уйгуров и гуннов, другие исследователи ставили знак равенства между уйгурами и венграми (уграми), в результате чего уйгуры стали родственными финно-угорским народам.

Несмотря на то, что в китайских источниках уйгуры упоминаются уже в 4-м веке н. э. (если отождествить гуннов и уйгуров, то можно заглянуть в ещё более далёкое прошлое), а, например, персидским историком Рашид-ад-Дином – на рубеже 13-го и 14-го веков, их содержание ставится многими исследователями, например, В. В. Радловым² под сомнение и считается народной интерпретацией, имеющей в значительной мере характер легенд.

Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона (1890–1907) описывает уйгуров как восточно-турецкий народ, упоминающийся в китайских летописях в 4-м веке нашей эры. На сегодня (рубеж 19-го и 20-го веков), согласно упомянутой энциклопедии, целый ряд турецких народов используют термин «уйгур» для обозначения отдельных родов. Как название отдельного народа оно употребляется только на границе Тибета – монголоязычными кара-уйгурами и тюркоязычными сарыг-уйгурами.³

Чешский Научный словарь Отто (также рубеж 19-го и 20-го веков) рассматривает уйгуров как исчезнувший народ, ставший предшественником, например, узбеков: *Узбеки – это ветвь турецкого племени уйгуров, полностью распавшегося и слившегося с другими народами. В последнее время название узбеки используется для всех кочевников, тогда как городских жителей называют сартами. Наиболее близкими*

¹ КУРОПАТКИН А.Н. Исторический очерк Кашгарии. *Военный сборник*, № 11. 1877

² РАДЛОВ, В. В. *К вопросу об Уйгурах*. Санктпетербург, 1893, с. 116.

³ *Энциклопедический словарь*. Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефронъ (С.-Петербургъ) 1890–1907.

родственниками узбеков являются кашгарцы, проживающие в китайском Восточном Туркестане.⁴

Латтимор⁵, посетивший Китай в 1927 году, потом после 2-й мировой войны, а затем в 1972 году, утверждает, что российские путешественники называли уйгуров сартами – этим словом они называли всё осевшее тюркское население Средней Азии. Одновременно он отмечает, что ещё после 2-й мировой войны сами жители называли себя не уйгурами, а названием, производным от своего родного оазиса – кашгарцы или турфанцы.

Общее обозначение этнонимом «уйгур» ранее отдельных групп, прежде всего, кашгарцев и таранчинцев (жителей Илийской долины, выселенных сюда китайцами во 2-й половине 18-го века из восточного Туркестана, а позднее переселившихся на российскую территорию, в Семиреченскую область) появляется только в 1921 году, после того как в Ташкенте сформировалась группа народных представителей уйгуров.⁶

Национальный вопрос в СССР

В первые годы после большевистской революции в России ленинской и сталинской модели решения национального вопроса был ближе всего европейский «*триединый*» идеал единства языка, народа (этноса) и политического образования.⁷

Таким образом, на первом этапе решения национального вопроса административные единицы формировались на национальном принципе с разной степенью автономии (начиная с этнических деревень – *сельсоветов*, автономных национальных районов и областей, и вплоть до национальных союзных республик).

Эту ситуацию считал уникальной советский диссидент Александр Солженицын, по мнению которого, возникновение автономных формирований должно было привести не к децентрализации, а, наоборот, при поддержке укрепленной партийной диктатуры было в жесткой форме реализовано, по сути, унитарное государство. Лозунги о самоопределении народов на территории внутри России превращали в союзников все малые народы, а за её пределами своим привлекательным примером пробуждали симпатию у народов Востока.⁸

⁴ *Ottův slovník naučný*. Vol. XXVI. Praha 1907, с. 149.

⁵ LATTIMORE, Owen. Return to China's Northern Frontier. *The Geographical Journal*, Vol. 139, No. 2 (Jun., 1973), pp. 233–242.

⁶ WIXMAN, R. *The Peoples of the USSR: An Ethnographic Handbook*. New York: M. E. Sharpe, 1984, с. 206.

⁷ ŠATAVA, Leoš. *Evropská etnika bez státu*. Trnava: FF UC, 2015, с. 5.

⁸ SOLŽENICYN, Alexandr. *Rusko v troskách*. Praha: Práh, 1999, с. 115–120.

Несмотря на то, что первый этап решения национального вопроса в СССР принёс, на первый взгляд, даже весьма малочисленным народами возможность культурного развития и политической автономии, реальность была, зачастую, совершенно иной. Стремительные национально-демографические процессы в СССР 20-х и 30-х годов привели, с одной стороны, к консолидации некоторых народов, но, с другой стороны, к агрессивной ассимиляции других. Например, казахи, узбеки и азербайджанцы в 30-е годы интенсивно ассимилировали мусульманские народы, проживающие рядом с ними.⁹

Политика ассимиляции подтверждается статистикой населения. Исторически значимые города Самарканд и Бухара были объявлены узбекскими, несмотря на то, что большинство их жителей считали себя таджиками и разговаривали на таджикском языке. В Самарканде составляли таджики в 1897 году приблизительно 2/3 жителей, тогда как узбеки – только 13%.¹⁰ В 1926 году было соотношение между этими двумя национальностями уже противоположным.¹¹

В этот период огромное значение приобрела официальная национальность, указываемая в документах. Термин был один, однако иметь национальность согласно соответствующей союзной республике было однозначно престижнее, чем национальность групп, не имеющих собственной автономной территории. Эта ситуация продолжала существовать вплоть до распада СССР.

Несмотря на то, что советские конституции декларировали равенство всех народов СССР и гарантировали им возможность пользоваться своим родным языком, реальная ситуация была иной.

Пусть возникновение национальных союзных республик и решало национальный вопрос, но зачастую только для титульной национальности. Однако эта политическая и культурная кампания 20-х и 30-х годов, называемая *коренизацией*, неизбежно привела к тому, что представители определённых народов стали гражданами низшей категории. Эта же участь могла постигнуть и представителей «престижных» народов, если они жили на территории другой союзной республики. Народы, не имевшие на территории СССР никакой автономной единицы, были часто вынуждены терпеть своевольное обращение со стороны представителей конкретной

⁹ МАКСУДОВ, С. Миграции в СССР в 1926–1939 годах. *Cahiers du monde russe*, 40/4, 1999, с. 763–796. DOI 10.4000/monderusse.27

¹⁰ МАСОВ, Р. *История топорного разделения*. Душанбе: Ирфон, 1991, с. 10–11.

¹¹ РАХИМОВ, Р.Р. Иван Иванович Зарубин (1887–1964) *Советская этнография*. 1989, №. 1, с. 117.

союзной республики – и в эпоху СССР появлялись националистические лозунги (например, *Казахстан Казахам*). В конце 80-х годов 20-го века проживало в СССР более 5 миллионов человек, национальность которых не входила в перечень *народов СССР*. Их национальное государство находилось вне СССР, или же большая часть представителей этого народа проживала вне СССР (немцы, поляки, корейцы, болгары, греки, уйгуры, венгры, румыны, курды, турки, финны, дунгане, персы, ассирийцы, белуджи, чехи, словаки и халха-монголы).¹²

Ситуация уйгуров в СССР была в этом плане ещё более сложной, так как уйгуры не имели вообще никакого государства и взгляд на них был очень тесно связан с актуальной политикой СССР в отношении Китая.

В некоторых случаях существовала возможность выбрать желаемую национальность – в Средней Азии предпочитали национальности согласно соответствующим союзным республикам. Поэтому уйгуры нередко, чтобы иметь возможность карьерного роста, записывали себя узбеками, тогда как многие узбекские таджики, наоборот, были записаны узбеками против их воли. Национальность у детей должна была соответствовать национальности одного из родителей, как правило, отца.

Второй этап решения национального вопроса в СССР первый этап не развивал, а полностью его отрицал. То, что сталинская теория решения национального вопроса была полна разногласий и внутреннего противоречия, Сталина не смущало. Пожалуй, лучше всего это выражено в его речи, которую можно вкратце свести к тому, что когда национальный вопрос поднимает и решает буржуазия, то это неправильно, а когда этим занимается советская власть, то проблема решается правильно: *Лозунг национальной культуры был лозунгом буржуазным, пока у власти стояла буржуазия, а консолидация наций происходила под эгидой буржуазных порядков. Лозунг национальной культуры стал лозунгом пролетарским, когда у власти стал пролетариат, а консолидация наций стала протекать под эгидой Советской власти. Кто не понял этого принципиального различия двух различных обстановок, тот никогда не поймёт ни ленинизма, ни существа национального вопроса.*¹³

Дело в том, что после создания автономных единиц по этническому признаку в СССР произошел резкий разворот, и с конца 30-х годов 20-го века любой намёк на национальную специфику начали называть *националистским отклонением*, за которое

¹² ЧЕШКО, С. В. Национальные процессы сегодня. Время стирать «белые пятна». *Советская этнография*. 1988, №. 6, с. 3–15.

¹³ СТАЛИН, И. В. О политических задачах университета народов Востока. *Правда* № 115, 22 мая 1925 г.

был приговорен к казни ряд высших советских чиновников во главе автономных национальных единиц. Одновременно в 30-е годы имело место упразднение национальных районов и национальных *сельсоветов*.

Тогда как в период до 30-х лет 20-го века в Средней Азии происходило быстрое и часто искусственное формирование новой национальной идентичности, то более поздний период характеризовался подчеркивание идентичности супранациональной – советской. Она была изначально связана с советским гражданством, советской идеологией и советским патриотизмом (формирование советского человека), и только более низкие слои этнической идентичности могли включать в себя идентичность национальную. Советский народ нередко называли особенным *этносом*, потому что в отличие от других народов (*этносов*) он не был сформирован специфическими традициями, языком или историческим сознанием.

Возникновение новых народов в Средней Азии

Статистические данные переписи показывают, что о естественном этногенезе народов Средней Азии в первые дни советской власти речь, однозначно, не шла. В период, когда на территории Среднеазиатского Туркестана существовала Туркестанская автономная республика, предполагалось, что это будет единый народ и единый язык (в конституции СССР 1924 года в *Главе V* его называли турецко-татарским).

Двадцатые годы в СССР проходили под знаком ещё и других административных перемен, таких как исчезновение Туркестана как политической единицы и формирование новых границы между советскими республиками и другими автономными единицами. В период с сентября 1924 по май 1925 произошло абсолютное изменение карты «русского» Туркестана – на его месте появились Туркменская ССР Узбекская ССР с *Таджикской Автономной Социалистической Республикой и автономной областью Каракалпакской* (в рамках Киргизской Советской Социалистической Республикой – на территории не современного Кыргызстана, а Казахстана и *Кара-киргизской* (в рамках России – РСФСР).

Формирование границ должно было подчеркивать национальную специфику, экономические интересы и более простое административное управление. Однако процесс создания границ между советскими республиками в Средней Азии, завершившийся в середине 30-х годов, не соответствовал ни одному из этих трёх пунктов. Но, оглядываясь назад, можно рассматривать это формирование границ как

попытку как можно больше ослабить новые союзные республики: Узбекистан, Кыргызстан и Таджикистан получили в результате определения новых границ очень существенный элемент нестабильности в виде многочисленных этнических меньшинств.

С точки зрения экономических интересов разграничивание однозначно наиболее удачно сложилось для Узбекистана. На его территории проживала наибольшая часть жителей региона (3 900 000 от общего числа 8 000 000; то есть 48 %), располагались здесь и крупнейшие города: Ташкент, Самарканд, Бухара, Коканд, Фергана, Андижан, здесь проходило 43 % железных дорог, в Узбекистане находилось также 83 % хлопкоочистительных заводов. Кроме того, в Ташкенте, как бывшей столице всего Туркестана, находился университет и ряд научно-исследовательских институтов.¹⁴

В ходе формирования узбекского народа при возникновении Узбекской ССР принимались во внимание только узбеки, но уже не сарты, гораздо более многочисленные до того времени. Даже в российских статистиках переписей населения до Октябрьской революции сартов указывали на первом месте. Так как это было оседлое население, то оно не могло похвастаться такими военными успехами (как, например, опора армии Тимура/Тамерлана) как узбеки. Не могли они связать себя и с древними династиями Шейбанидов (ведут своё происхождение от внука Чингисхана, Шейбана) или Тимуридов. При переписи населения в 1926 году от приблизительно 1,5 миллионов сартов (согласно предшествующей переписи) не осталось в статистиках ни одного. Сартам было, наряду с другими туркестанскими этническими группами (включая другие этнические группы, например, курамов), присвоено название *узбек*, и они стали частью нового узбекского народа.

Возникновение новые союзных республик не было инициировано «снизу», как сообщалось в официальных заявлениях: *В 1924 г. все народы Средней Азии по добровольному соглашению создали совершенно новое политико-административное деление Средней Азии, учитывая экономические и политические интересы каждого народа.* (История СССР... 1952: 308) Население Средней Азии было в подавляющем большинстве неграмотным (около 80%) и не имело никакой чётко определённой

¹⁴ LOBANOFF-ROSTOVSKY, Princ. The Soviet Muslim Republics in Central Asia. *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, Vol. 7, №. 4 (Jul., 1928), p. 249–250.

национальной позиции или понятия о единой советской стране, о социалистической Родине.¹⁵

Уйгуры

Как и у некоторых других среднеазиатских народов, этноним уйгур появляется впервые только при советской переписи в 1926 году – статистика царской России при переписи населения в 1897 году уйгурскую национальность не указывала, только таранчинский (56 469 человек) и кашгарский (14 938 человек) народы. Представители обеих этих национальностей жили в царской России исключительно на территории Средней Азии.

В область Туркестана прибывало с целью приобретения земли славянское население Европейской части России, привлекала эта область и другие этнические группы, которые искали здесь безопасной жизни. Миграция населения с территории современного Китая (Синьцзян) на территорию современных среднеазиатских республик напрямую связана с многочисленными восстаниями против китайского правления.

Территория уезда Синьцзян не была раньше единой ни культурно, ни политически – северная часть (Джунгария) была населена преимущественно моноязычными кочевниками, и был здесь распространён тибетский буддизм. В южной части, в области Таримской впадины, проживало скорее оседлое тюркоязычное мусульманское население. Эта область носила название Алтышар (шесть городов, список которых не всегда совпадает) или Кашгария.

В середине 18-го века перешли обе области под прямое управление Китая. Куропаткин в данном контексте упоминает резню в Джунгарии, когда было убито около 1 миллиона человек. Одновременно начинается массивное перемещение жителей. Китайцы основывают в области военные гарнизоны из монгольских родов и приглашают в регион бедных китайцев. Одновременно в этот период, согласно Куропаткину, приходят в Джунгарию и китайские мусульмане – дунгане.¹⁶

Против китайской власти проходил ряд восстаний, всегда подавленных, несмотря на отдельные частичные успехи, в связи с чем многие жители были вынуждены покинуть свои дома.

¹⁵ КОКАЙСЛ, Петр, УСМАНОВ, Амирбек. *История Кыргызстана глазами очевидцев*. Прага: Nostalgie, 2012. DOI: 10.13140/RG.2.1.4352.6485, с. 162.

¹⁶ КУРОПАТКИН А.Н. Исторический очерк Кашгарии. *Военный сборник*, № 11. 1877.

В 20-е годы 19-го века, после подавленного восстания Джангир-Ходжи, огромное количество кашгарцев пришло, прежде всего, в Ферганскую область – Валиханов указывает 70 тыс. семей, а с последующей миграцией их число достигло 300 тыс.; они называли себя этнонимом *таглык* – горцы.¹⁷

Восстание мусульманского населения против китайской власти Китая вышло за пределы нынешней области Синьцзян. О ликвидации восстания дунган в Ганьсу в 1862–1869 гг. пишет Пржевальский, посетивший эту область через десять лет:

*Очевидцы рассказывали нам, что когда китайцы устали убивать людей с оружием в руках, они собрали толпу мужчин, женщин и детей, а затем отвели этих бедолаг в горы, где их сбрасывали в пропасть. Говорили, что они убили, по меньшей мере, 10.000 человек. Пощадили только тех повстанцев, которые отвергли ислам и приняли новую религию – буддизм. Много дунган бежало на запад к своим единоверцам.*¹⁸

Основание независимого Илийского султаната (1864–1871) является одновременно подтверждением того, что бои проходили не только между жителями Восточного Туркестана и Китая, но и зачастую между самим местным населением.

Российская армия воспользовалась беспорядками в китайской провинции и в 1871 году заняла её под предлогом защиты султаната от китайцев. На основании соглашения между русским и китайским правительством от 24 февраля 1881 года в Санкт-Петербурге было установлено, что суверенитет над территорией вновь получит Китай, но за это таранчинцы (название оседлого тюркоязычного мусульманского населения китайского происхождения, позднее иногда называемого уйгурами) и дунгане могут в течение года переселиться на территорию России, где станут российскими подданными. Российское правительство планировало экономически укрепить за счёт переселенцев пограничную область и, наоборот, ослабить китайскую сторону. Таранчинцы переселялись целыми сёлами, что привело к их компактному проживанию. Следующая волна иммигрантов из Китая пришла в Среднюю Азию в связи с восстанием в начале 20-го века.

Чем меньше у нас достоверных данных о том, насколько можно используемый в прошлом этноним применить к этнической группе современных уйгуров, тем в большей мере можно использовать разные исторические взгляды политически. Как только в 20-е

¹⁷ ВАЛИХАНОВ, Ч. Ч. *Собрание сочинений в пяти томах*. Том 3. Алма-Ата, 1985, с 11–12.

¹⁸ ПРЖЕВАЛЬСКИЙ, Н. М. *Монголия и страна тангутов*. Москва: ОГИЗ, 1946, с. 232.

годы 20-го века была в СССР признана уйгурская национальность, её начали использовать в идеологических целях.¹⁹

О единой уйгурской национальности было объявлено на конференции, проходившей по инициативе государственных представителей СССР, в которой принимали участие представители Объединенной уйгурской интеллигенции из Туркестанской АССР и из Синьцзяна. Было принято решение официально восстановить правильное название уйгурского народа по всей стране. А в 1923 году была на внеочередном заседании Среднеазиатского бюро ЦК РКП(б) принята особая резолюция об использовании этнонима уйгур.²⁰

Так как презентованная Сталиным²¹ марксистская идеология считала язык основным признаком национальности (*национальная общность немыслима без общего языка, в то время как для государства общий язык необязателен*), то на первом этапе в СССР открывались уйгурские школы и разрабатывались учебные пособия для обучения на уйгурском языке. Такая забота о национальных меньшинствах коснулась не только уйгуров, но и целого ряда других меньшинств – например, белуджи на территории Туркменской ССР были первыми в мире белуджами, которые учились читать и писать на своём языке. Упор на язык имел ещё одну причину – в результате его новой кодификации и повышения грамотности населения имело место также распространение идеологических трудов среди более широких слоев населения.

Отдельные «уйгурские» народы были в Средней Азии разбросаны крайне неравномерно: в 1926 году больше всего кашгарцев (57%) проживало на территории (Кара) Киргизской АССР, больше всего таранчинцев (98%) жило в Казахской (официально называемой Киргизской) АССР, а больше всего уйгуров проживало в Узбекской ССР (75%). Разница между этими народами была также в доле городского и сельского населения – уйгуры жили почти исключительно в сельской местности (93%), как и таранчинцы (80%), тогда как у кашгарцев соотношение было почти равным – 55% в сельской местности и 45% в городах.

На территории современного Кыргызстана самыми многочисленными из трёх «уйгурских» народов были кашгарцы (7467), затем следовали таранчинцы (723), тогда как уйгуров было всего 73 человека. Население Киргизской АССР было на 88%

¹⁹ КАМАЛОВ, Ablet. *Uyghur Studies in Central Asia: A Historical Review*. Toyo Bunko, 2006, с. 4.

²⁰ ХОШАМБЕРДЫ, Кахарман. *Уйгуры*. Алматы: Мир, 2007, с. 355.

²¹ СТАЛИН, И. В. *Сочинения*. Том 2. Москва: ОГИЗ, 1946, с. 293.

неграмотным, у кашгарцев был уровень неграмотности ещё выше: 94%.²² Уже при следующей переписи населения в 1939 году народы таранчинцев и кашгарцев исчезают, вместо них появляется только этноним уйгуры.

В первой половине 20-х годов возникли уйгурские сельсоветы на территории современного Узбекистана, а в 1934 году уйгуры получили два автономных национальных округа на территории современного Казахстана: уйгурский (Чунджа) и чиликский (Чилик) в Алматинской области. На территории современного Кыргызстана уйгурские автономные единицы не возникли.

В связи с продолжающимися восстаниями населения (разных национальностей) на территории Восточного Туркестана против китайского правительства (в 1931–1934 годы и в 1937 году) поддержке уйгурского языка и уйгурской культуры все больше превращалась в политический вопрос. Тем не менее, эти восстания в Китае (позднее называемые народными) и основанная 1-я Восточно-Туркестанская Республика (менее 10% территории современного Синьцзяна) были ликвидированы совместными силами советско-китайских войск. Возможно, стоит отметить, что в название этой республики не попало слово *уйгурская*, несмотря на то, что перевешивали усилия приверженцев пантюркистского движения, направленные на предотвращение фрагментации тюркского населения на новые народы.

Пусть, по мнению многих авторов, это государство во многих отношениях реально не работало (территориальное ограничение только на город Кашгар и его окрестности, международная изоляция из-за ориентации как противокитайской, так противосоветской – не было поддержки и со стороны влиятельных мусульманских стран, слабая экономика в сочетании с инфляцией), упоминание об его существовании позже стало значимой частью уйгурского национального движения, тогда как Китай старался это упоминание игнорировать.²³

Для уйгурских национальных движений часто не так уж важно, что, по сути, это были движения не уйгурские, а скорее пантюркистские и с выразительными элементами экстремистского ислама, в том числе с казнями «неверных» и новообращенных.²⁴

²² *Всесоюзная перепись населения 1926 года*. Киргизская АССР. Москва 1928.

²³ KLIMEŠ, Ondřej. *Struggle by the pen: the Uyghur discourse of nation and national interest, c. 1900–1949*. Boston: Brill, 2015, с. 123–124.

²⁴ Подробнее WINGATE, R.O. *The Steep Ascent: The Story of the Christian Church in Turkestan*. British and Foreign Bible Society, 1950.

В 30-е годы в связи с изменением национальной политики СССР были закрыты все уйгурские культурные и образовательные центры на территории современного Кыргызстана, в том числе уйгурские школы в городах Фрунзе, Пржевальск, Токмок, Джалалабад и Ош. То же произошло и с уйгурами в других среднеазиатских республиках. Причём такое преследование уйгуров не имело прямой связи с созданием 1-й Восточно-Туркестанской Республики, так как они в той или иной степени коснулись всех меньшинств в СССР.

Советский Союз пытался сохранить свое влияние в Синьцзяне и во время провозглашения 1-й Восточно-Туркестанской Республики в 1944 году, на этот раз в китайских префектурах Или, Тарбагатай и Алтай. Сначала СССР предоставлял этой республике не только военную и экономическую помощь, но и идеологическую поддержку. Возникновение Китайской Народной Республики и прекращение существования Восточно-Туркестанской Республики (при значительной поддержке СССР) привело в дальнейшем к определённому снижению поддержки уйгурского образования в СССР, реализовавшейся, прежде всего, в Казахской ССР.

В конце 50-х годов 20-го века в Китае (в Синьцзян) велась политика «большого скачка» и создания сельских «коммун», что имело для населения ужасающие последствия. В сентябре и октябре 1958 года происходило объединение колхозов в коммуны, которые были созданы в виде полувоенных подразделений. Частная собственность почти не существовала, всё, включая посуду, было собственностью коммун. Рабский труд и голод привели к гибели сотен тысяч людей. В это время центральное правительство начало процесс переселения в Синьцзян китайских крестьян из внутреннего Китая, тогда как местных жителей выселяли в пустынные районы. Многие уйгуры были обвинены в национализме, поэтому около 200 тысяч жителей Восточного Туркестана эмигрировали в СССР. Среднегодовой прирост уйгурского населения в Киргизской ССР составлял в 1959–1970 годы 7,35%.

В этот период в СССР имело место интенсивное развитие способов выражения уйгурской культуры не только в Казахской ССР, где проживало наибольшее количество уйгуров, но и в Кыргызстане. По мнению уйгурских респондентов в Кыргызстане эта волна беженцев из Китая была для культуры киргизских уйгуров, живших в СССР уже несколько поколений, весьма положительным фактором – было возобновлено знание уйгурского языка и типичных обычаев. Однако новоприбывшие уйгуры были вынуждены приспособиться к абсолютно другим условиям, при этом они

не владели ни киргизским, ни казахским или русским языком, большинство из них не имело достаточно высокого образования. Различия удалось стереть примерно в течение одного поколения, хотя до сих пор некоторые киргизские уйгуры не считают высшее образование слишком выгодным и отдают предпочтение работе в таких областях, как предпринимательство, торговля и рестораны. Тем не менее, среди уйгуров появился целый ряд ученых и культурных деятелей. Киргизские уйгуры до сих пор остаются преимущественно сельскими жителями – в Чуйской области проживает в деревнях более 80% уйгуров, на юге Кыргызстана эта доля ещё выше.

С приходом уйгуров на территорию современного Кыргызстана в разное время возникали и довольно сильно ориентированные группы, использующие разную письменность. Старшее поколение уйгуров (но и уйгуры, которые пришли в СССР в 50-е и 60-е годы) использовали арабский алфавит, посредством которого они были намного больше связаны с культурной областью Синьцзян, но одновременно оставались изолированными от русской и европейской культуры. Этот и была одна из главных причин, почему, прежде всего, эти уйгуры занимали на территории современного Кыргызстана менее квалифицированные рабочие места (аналогичная ситуация сложилась и в Казахстане). Уйгуры, которые использовали кириллицу (кроме молодого поколения уйгуров это могло быть также старшее поколение, которое получило советское образование после введения кириллицы) были гораздо ближе европейской культуре – письмо поспособствовало одновременно возникновению очень значительного культурного разрыва между советскими и китайскими уйгурами.²⁵

Независимый Кыргызстан

Признаком определённого пробуждения активности у граждан независимого Кыргызстана было количество вновь созданных гражданских объединений, сообществ и политических партий. Функционирование и возникновение таких организаций регулировал закон, утверждённый в феврале 1991 года, который предоставил пространство для свободной общественной деятельности и исключал только регистрацию обществ, ориентированных на продвижение этнической или религиозной нетерпимости, и ассоциаций, которые бы ставили под угрозу или не принимали суверенитет республики. Закон интерпретировался не слишком строго, и в феврале

²⁵ ИБРАГИМОВ, И. М., БАУДИНОВА, Д. Ш. *К проблеме изучения особенностей духовной культуры уйгурского населения СНГ (на примере Кыргызстана)*. Центральная Азия: основные направления и перспективы развития в условиях глобализации. Материалы международной научной конференции. – Тегеран-Бишкек, 2008.

1993 года было зарегистрировано 258 организаций (41 спортивных субъектов, 31 профессиональных объединений, 21 народных культурных центров, 15 политических партий, 11 молодежных объединений, 5 гендерных организаций...)²⁶

В течение двух лет действия этого закона было отклонено лишь несколько заявок на регистрацию, в том числе от уйгурской организации за свободу, программа которой хоть и не вступала в противоречие с данным законом, но требование создания независимого государства уйгуров в Китае было классифицировано как опасное. Тема уйгурского меньшинства поднималась с момента создания суверенного Кыргызстана неоднократно, но из-за экономических и политических связей с могущественным соседом с этим народом часто обращались согласно рекомендациям Пекина, а не согласно законам или решениям суверенного Кыргызстана.²⁷

В Кыргызстане число уйгуров в долгосрочной перспективе увеличивается – в последние годы годовой прирост достиг значения более 2%. Эта тенденция относится и к другим тюркским народам на территории Кыргызстана, которые имеют естественный прирост выше среднего (туркмены, турки, киргизы, узбеки). Из тюркских народов исключением являются только татары, количество которых по сравнению с 1989 годом снизилась более чем наполовину.²⁸

Северный Кыргызстан. В Бишкеке было основано в 1989 году общество уйгуров «Иттипак» («Единство»), а в 1994 году оно начало впервые издавать на территории Кыргызстана одноименную газету (на уйгурском и русском языках). Основной целью общества стало сохранение и развитие основных элементов уйгурской культуры – языка, религии, фольклора, традиций и обычаев. В сфере образования общество развивает деятельность по открытию классов с возможностью выборочного изучения уйгурского языка в школах в деревнях: Лебединовка (Аламединский район) Комсомольск (Сокулук), Кен-Булуң, Ала-Тоо и школа №53 в Бишкеке. Одновременно для этих школ обеспечиваются уйгурские учебники.

Упор на языковое образование на уйгурском на севере Кыргызстана виден и по данным статистики – в Чуйской области проживает 15 276 уйгуров (31% от всей

²⁶ ANDERSON, J. *Central Asia's Island of Democracy*. OPA 1999, с. 30–31.

²⁷ KOKAISL, Petr, PARGAČ, Jan. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: FFUK, 2006, с. 132–133.

²⁸ *Перепись населения и жилищного фонда Киргизской Республики 2009 года*. Бишкек: Национальный статистический комитет КР, 2010.

численности в Кыргызстане, наибольшее число – в Ысык-Атинском и Аламудунском районе). Из них 93% заявили, что уйгурский используется в качестве первого языка.

В столице Бишкек живёт 13 380 уйгуров (28% всех киргизских уйгуров) и 90% из них имеют уйгурский в качестве родного языка.

Такие высокие цифры резко контрастируют с ситуацией в южном Кыргызстане. Вопрос о знании уйгурского языка часто воспринимается респондентами в северном Кыргызстане как нечто неуместное – *разумеется, я говорю на уйгурском, ведь я уйгур!* Ещё одно огромное различие по сравнению с южным Кыргызстаном присутствует у тех уйгуров, которые владеют несколькими языками: 88% из них используют русский язык. Язык не является единственным атрибутом уйгурской культуры, помимо осознания исторического единства уйгуров выразительным элементом является также уйгурская кухня, высоко ценяемая и представителями других народов.

Южный Кыргызстан. В южном Кыргызстане большинство уйгуров проживает в Ошской области (11 181 человек, что составляет 23% всех уйгуров на территории Кыргызстана), прежде всего, в районе Кара-Суу (93% всех уйгуров Ошской области). Одной из важных особенностей уйгурского населения является то, что это сельское население – 94% уйгуров Ошской области проживает в деревнях. Одновременно уйгуры в Ошской области принадлежат к этническим группам с образовательной структурой ниже среднего (совместно с узбеками или турками – высшее образование имеет 4,4% уйгуров) – наоборот, структуру образования выразительно выше среднего имеют татары и русские, доля киргизов с высшим образованием – немного выше среднего.²⁹

В Джалалабадской области проживает 3271 уйгуров (6,7% всех уйгуров в Кыргызстане). И в этой области речь идёт преимущественно о сельском населении, но здесь уже почти треть уйгуров проживает в городах. Большая часть уйгурского населения (59%) указывает в качестве своего родного языка уйгурский. В Баткенской области доля уйгуров – меньше 0,1% всех жителей области.³⁰

Несмотря на то, что сегодня этноним уйгур применяется повсеместно как самими уйгурами, так и киргизскими властями, всё ещё можно столкнуться с первоначальным обозначением – кашгарцы. Именно в южном Кыргызстане так до сих пор называют уйгуров представители среднего и старшего поколений.

²⁹ *Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года. с. d.*

³⁰ *Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года. с. d.*

Несмотря на то, что основные волны уйгурской миграции на территорию современного Кыргызстана датированы 19-м и 20-м веком, по словам жителей Кашгар-Кишлака, где проживает большая часть уйгурского населения, уйгуры пришли в этот регион ещё 200 или 300 лет тому назад. Однако, даже местные жители соглашались с тем, что доказать это сейчас уже невозможно. Исходя из размышлений о местных названиях в окрестностях (хан Мадин), некоторые уйгуры считают, что уйгурское заселение может быть значительно старше. Однако Кашгар-Кишлак как таковой даже в годы советской власти не был этнически однородным – сами русские попали сюда как переселенцы в 20-е годы 20-го века. Согласно воспоминаниям русских респондентов в 50-е и 60-е годы 20-го века продавцы на базаре высоко ценили у русских знание узбекского языка – тому, кто разговаривал на узбекском, было проще получить скидку.

Узбекизация в южном Кыргызстане

Уйгуры, проживающие в южном Кыргызстане, имеют собственные национальные общества, но и сами представители этих обществ признают, что исчезли их культурные особенности, благодаря которым они существенно отличались от окружающих, и что во многих отношениях они похожи на узбеков – за исключением осознания принадлежности к уйгурскому народу. Южный Кыргызстан был ранее очень специфическим регионом и что касается образования. Несмотря на то, что в советское время это была область, считавшаяся официально киргизской, и самая многочисленная этническая группа узбеков здесь не имела никакой автономии, сложилась парадоксальная ситуация, когда обучение в школах велось не на киргизском, а на русском или узбекском языках. В ситуации, когда своих школ не было даже у представителей титульной национальности (киргизы), не могли на образование на своем родном языке рассчитывать и представители других меньшинств. Таким образом, и уйгуры не изучали в школах уйгурский язык, не имели предметов, во время которых они могли бы познакомиться с национальной историей или уйгурскими особенностями. Целый ряд личностей с уйгурскими предками считают себя узбеками, так как не пользуются уйгурским языком и отождествляют себя с узбекской культурой.

Начало узбекизации уйгуров на юге Кыргызстана восходит уже к 20-м годам 20-го века. По словам уйгурских респондентов, главным событием, связанным с узбекизацией, было основание Узбекской ССР в 1924 году. Большинство тюркоязычных жителей южного Кыргызстана разговаривало на чагатайском диалекте, но очень важной становилась записанная национальность, имевшая совсем другой

престиж. Узбекская национальность считалась престижной не только в Узбекской ССР, но и на юге Кыргызстана, где (кроме славянского населения) большинство образованных людей и руководящих работников были узбеками (зачастую люди, ранее называемые сартами). Однако узбекская группа не была выразительно закрытой. Уйгурские респонденты отмечали, что, наоборот, имели место уговоры и даже давление со стороны административного аппарата на членов национальных меньшинств с целью записать их как узбеков, с чем многие уйгуры соглашались. Тем самым они обеспечивали себе партийную карьеру и продвижение по службе, могли подняться на более высокие партийные и социальные позиции. С другой стороны, паспорт с записанной уйгурской национальностью имел не редко противоположный эффект. В более поздние времена могла быть одной из причин, почему уйгуры указывали узбекскую национальность, также надежда, что это позволит избежать политических репрессий – многие советские уйгуры были в 30-е годы казнены в связи с участием или просто симпатией (реальной или воображаемой) к уйгурскому восстанию на территории Китая (которое СССР помог ликвидировать).

Респонденты из южного Кыргызстана приводили в качестве примера своих родственников, которые, несмотря на преданность Коммунистической партии, симпатизировали с возрождением уйгурского народа или уйгурской государственности. Некоторые из этих активистов, которые вели переписку с уйгурскими активистами в Китае, всё равно поменяли после 1945 года свою национальность с уйгурской на узбекскую. Несмотря на сталинские репрессии и многие годы заключения (стандартным обвинением было: отход от партийных принципов, измена родине, попытка создать туркестанское государство), которым сами подверглись, они часто высоко оценивали Сталина и его политику.

Современные официальные статистики количества уйгуров в Кыргызстане можно считать надёжными, так как в этом отношении Кыргызстан не является страной, которая бы сознательно искажала число представителей национальных групп. Несмотря на это, некоторые представители уйгурских общин иногда не соглашаются с этими цифрами и обращают внимание на трудности с определением точного количества уйгуров. В Ошской области есть много семей, в которых один из родителей является уйгуром, а второй – узбеком. Несмотря на то, что национальность чаще всего

передаётся по линии отца, очень распространены случаи, когда, например, у старшего сына в документах записана уйгурская национальность, а у младшего – узбекская.

Также у смешанных браков имеет место определённая ассимиляция – в случае уйгурских женщин, вступивших в брак с киргизом, очень часто семья мужа оказывает на них давление и требует говорить на киргизском. Эти уйгурские женщины могут гордиться национально-культурными атрибутами уйгуров (история, кухня, традиции), но у них нет возможности их презентовать. Несмотря на это, в повседневной жизни они описывают постоянное сочетание различных киргизских, узбекских и уйгурских культурных элементов. В случае браков уйгурских мужчин с узбекскими или киргизскими женщинами ситуация иная – если отец делает акцент на уйгурской национальности, то дети автоматически считаются уйгурами, несмотря на то, что под влиянием матери они принимают целый ряд других обычаев, включая использование языка.

Но в использовании уйгурского языка и на юге Кыргызстана начинают проследиваться некоторые изменения. Уже данные переписи населения в 2009 году показывают, что хоть большинство уйгуров Ошской области указывает в качестве первого языка узбекский, одновременно большинство это очень тесное (52%). Целых 42% уйгуров указали в этой переписи в качестве родного языка уйгурский язык. У уйгуров в Ошской области, пользующихся другим языком, это чаще всего был язык киргизский (41%), русский (29%) и узбекский (28%).³¹ Однако целый ряд жителей использует до пяти языков, пусть даже не на одинаковом уровне – уйгурский, киргизский, узбекский, русский, турецкий.

Несмотря на то, что здесь нет уйгурских школ, уйгурский язык иногда слышен в публичном пространстве – один раз в неделю транслирует частное телевидение в Оше телесериалы, привезённые из китайского Восточного Туркестана, которые пользуются популярностью не только среди местных уйгуров, но и среди мажоритарного населения.

Заключение

На примере уйгуров видно, что на этногенез этого народа имело вмешательство государства огромное влияние. Сначала СССР принял решение о создании уйгурской национальности, в результате чего исчезли ранее используемые национальности

³¹ *Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года. с. d.*

кашгарцев и таранчинцев. Однако в областях (прежде всего, на юге Кыргызстана), где жили бок о бок члены новообразованной уйгурской национальности и национальности узбекской, происходила массивная ассимиляция уйгуров путём принятия узбекской национальности, которая считалась более престижной, более «удобной». Модель возникновения единой уйгурской национальности была принята после 2-й мировой войны и в Китае, где также имело место объединение нескольких этнических групп (представители которых часто воевали между собой). Преследование китайских уйгуров (которое было продолжением более ранней пантюркистской традиции борьбы за освобождение от китайского господства) привело к их массовой миграции в СССР. Однако эти эмигранты нередко становились, в результате воздействия советского образа жизни, частью другой культурной традиции, и между ними и китайскими уйгурами стали углубляться культурные различия.

На территории современного Кыргызстана до сих пор присутствуют явные различия в соблюдении традиций уйгурской культуры и в использовании уйгурского языка между уйгурами, проживающими на севере страны (где уйгуры обычно используют уйгурский язык и имеют собственные школы) и на её юге, среди похожих на них узбеков (где, несмотря на сохранившееся уйгурское осознание, ассимиляция происходит в гораздо большей мере).

References / ИСПОЛЬЗОВАННЫЕ ИСТОЧНИКИ

- ANDERSON, J. *Central Asia's Island of Democracy*. OPA 1999.
- ČEŠKO, S. V. Nacional'nye processy segodnja. Vremja stirat' «belye pjatna». *Sovetskaja etnografija*. 1988, №. 6, s. 3–15. / ЧЕШКО, С. В. Национальные процессы сегодня. Время стирать «белые пятна». *Советская этнография*. 1988, №. 6, с. 3–15.
- Enciklopedičeskij slovar'*. F. A. Brokgauz' (Lejpcig'), I. A. Jefron' (S.-Petěrburg') 1890–1907. / *Энциклопедический словарь*. Ф. А. Брокгауз (Лейпциг), И. А. Ефрон (С.-Петербург) 1890–1907.
- CHOŠAMBERDY, Kacharman. *Ujgury*. Almaty: Mir, 2007. / ХОШАМБЕРДЫ, Кахарман. *Уйгуры*. Алматы: Мир, 2007.
- IBRAGIMOV, I. M., BAUDINOVA, D. Š. K probleme izučeniya osobennostej duchovnoj kultury ujugurskogo naselenija SNG (na primere Kyrgyzstana). Central'naja Azija: osnovnye napravlenija i perspektivy razvitija v uslovijach globalizacii. Materialy meždunarodnoj naučnoj konferencii. – Teheran-Biškek, 2008. / ИБРАГИМОВ, И. М., БАУДИНОВА, Д. Ш. *К проблеме изучения особенностей духовной культуры уйгурского населения СНГ (на примере Кыргызстана)*. Центральная Азия: основные направления и перспективы развития в условиях глобализации. Материалы международной научной конференции. – Тегеран-Бишкек, 2008.
- Istorija SSSR*. Učebnik dlja 10 klassa srednej školy. Moskva: UČPEDGIZ, 1952. / *История СССР*. Учебник для 10 класса средней школы. Москва: УЧПЕДГИЗ, 1952.
- KAMALOV, Ablet. *Uyghur Studies in Central Asia: A Historical Review*. Toyo Bunko, 2006.
- KLIMEŠ, Ondřej. *Struggle by the pen: the Uyghur discourse of nation and national interest, c. 1900–1949*. Boston: Brill, 2015.
- KOKAISL, Petr, PARGAČ, Jan. *Pastevecká společnost v proměnách času: Kyrgyzstán a Kazachstán*. Praha: FFUK, 2006. ISBN 80-7308-119-9.
- KOKAISL, Petr, USMANOV, Amirbek. *Istorija Kyrgyzstana glazami očevidecv*. Praha: Nostalgie, 2012. / КОКАЙСЛ, Петр, УСМАНОВ, Амирбек. *История Кыргызстана глазами очевидцев*. Прага: Nostalgie, 2012. DOI: 10.13140/RG.2.1.4352.6485 ISBN 978-80-905365-4-8.
- KUROPATKIN A. N. Istoričeskij očerk Kašgarii. *Vojennyj sbornik*, № 11. 1877. / КУРОПАТКИН А. Н. Исторический очерк Кашгарии. *Военный сборник*, № 11. 1877.
- LATTIMORE, Owen. Return to China's Northern Frontier. *The Geographical Journal*, Vol. 139, No. 2 (Jun., 1973), pp. 233–242.
- LOBANOFF-ROSTOVSKY, Princ. The Soviet Muslim Republics in Central Asia. *Journal of the Royal Institute of International Affairs*, Vol. 7, №. 4 (Jul., 1928), p. 249–250.
- MAKSUDOV, S. Migracii v SSSR v 1926–1939 godach. / МАКСУДОВ, С. Миграции в СССР в 1926–1939 годах. *Cahiers du monde russe*, 40/4, 1999, с. 763–796. DOI 10.4000/monderusse.27
- MASOV, R. *Istorija topornogo razdělenija*. Dušanbe: Irfon, 1991. / МАСОВ, Р. *История топорного разделения*. Душанбе: Ирфон, 1991.
- Ottův slovník naučný*. Vol. XXVI. Praha 1907.
- Perepis' naselenija i žiliščnogo fonda Kirgizskoj Respubliki 2009 goda*. Biškek: Nacional'nyj statističeskij komitet KR, 2010. / *Перепись населения и жилищного фонда Кыргызской Республики 2009 года*. Бишкек: Национальный статистический комитет КР, 2010.

- PRŽEVAL'SKIJ, N. M. *Mongolija i strana tangutov*. Moskva: OGIZ, 1946. / ПРЖЕВАЛЬСКИЙ, Н. М. *Монголия и страна тангутов*. Москва: ОГИЗ, 1946.
- RADLOV, V. V. *K voprosu ob Ujgurach*. Sanktpetěrburg, 1893. / РАДЛОВ, В. В. *К вопросу об Уйгурах*. Санктпетербург, 1893.
- RACHIMOV, R. R. Ivan Ivanovič Zarubin (1887–1964) *Sovetskaja etnografija*. 1989, №. 1, s. 111–121. / РАХИМОВ, Р.Р. Иван Иванович Зарубин (1887–1964) *Советская этнография*. 1989, №. 1, с. 111–121.
- SOLŽENICYN, Alexandr. *Rusko v troskách*. Praha: Práh, 1999.
- STALIN, I. V. O političeskich zadačach universitěta narodov Vostoka. *Pravda* № 115, 22 maja 1925 g. / СТАЛИН, И. В. О политических задачах университета народов Востока. *Правда* № 115, 22 мая 1925 г.
- STALIN, I. V. *Sočiněnja*. Tom 2. Moskva: OGIZ, 1946. / СТАЛИН, И. В. *Сочинения*. Том 2. Москва: ОГИЗ, 1946.
- ŠATAVA, Leoš. *Evropská etnika bez státu*. Trnava: FF UC, 2015.
- VALICHANOV, Č. Č. *Sobranije sočiněnij v pjati tomach*. Tom 3. Alma-Ata, 1985. / ВАЛИХАНОВ, Ч. Ч. *Собрание сочинений в пяти томах*. Том 3. Алма-Ата, 1985.
- Vsesojuznaja perepis' naselenija 1926 goda*. Kirgizskaja ASSR. Moskva 1928. / *Всесоюзная перепись населения 1926 года*. Киргизская АССР. Москва 1928.
- WINGATE, R.O. *The Steep Ascent: The Story of the Christian Church in Turkestan*. British and Foreign Bible Society, 1950.
- WIXMAN R. *The Peoples of the USSR: An Ethnographic Handbook*. New York: M. E. Sharpe, 1984.

Politické ovlivňování Ruskou federací v kontextu Baltických států

Political influence of the Russian Federation in the context of the Baltic States

Michael Řehák

Czech University of Life Sciences, Kamýcká 129, Prague, Czech Rep.
Email: michael747rehak@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140103>

Abstract

This paper explores the influence of the Russian Federation in three states of the Baltic region in the context of disinformation campaigns. These campaigns are one of the means used to regain the influence lost after the collapse of the Union of Soviet Socialist Republics. The main part of the paper is devoted to discussing the fight against disinformation campaigns conducted by the Russian Federation in individual states. It addresses this from the point of view of the local population, whose opinions were obtained in field research conducted over the last two years (i.e., 2018 to 2020). Also subjected to analysis are the views of corresponding national and supranational authorities.

Keywords

Influence, political influence, economical influence, minority, language minority, propaganda, disinformation, Baltic states

Klíčová slova

ovlivňování, politický vliv, ekonomický vliv, menšina, jazyková menšina, propaganda, dezinformace, Baltické státy

Úvod

Tento článek se zabývá vlivem Ruské federace ve třech státech regionu Pobaltí v kontextu dezinformačních kampaní, které jsou jedním z prostředků snahy o získání ztraceného vlivu po rozpadu Svazu sovětských socialistických republik. Teoretická část představuje základní teoretické koncepty pojící se ke zkoumanému tématu, jako je definice pojmu dezinformace či konceptu malého státu z pohledu Evropské unie, mezi které je možné Litvu, Lotyšsko a Estonsko zařadit. Praktická část práce je věnována otázce boje s dezinformačními kampaněmi šířenými Ruskou federací v jednotlivých státech. Jednak z pohledu místního obyvatelstva, jehož názory byly získány v rámci terénních výzkumů z období let 2018 až 2020, a zároveň i odpovídajících autorit národní i nadnárodní úrovně.

Osud tří malých národů obývajících zemi omývanou Baltským mořem nebyl vždy jednoduchý. Ačkoliv se jedná o geograficky poměrně blízký region, však Vilnius, hlavní město Litvy, je od Prahy zhruba stejně daleko jako oblíbené středomořské oblasti pro letní dovolené Čechů, je tento region vnímaný v kontextu České republiky jako vzdálený, a zároveň úzce spjatý s Ruskou federací.

Pouto tamějších národů k různým podobám ruského státu je z historie jasně patrné. Dnešní Lotyšsko a Estonsko bylo součástí carského Ruska téměř 200 let. Tři pobaltské země však po první světové válce docílily osamostatnění, a na čas bylo propojení s Ruskem, v té době v podobě SSSR, přerušeno. Pro východiska této vědecké práce je nejdůležitější období následující, kdy se všechny baltské republiky stávají republikami svazovými, a jsou součástí SSSR. Právě rozpad Sovětského svazu navrátil regionu nezávislost a ve znovuobnovených státech započaly snahy o změnu orientace z naprosté závislosti na Rusku k začlenění do Evropského společenství. Tyto snahy vyvrcholily v roce 2004, kdy se všechny tři Baltské státy staly součástí Evropské unie a NATO.

Ruská federace má však i po rozpadu SSSR zájem o udržování vlivu v zemích, které se staly nezávislé, a v oficiální terminologii je nazývá jako „blízké sousedy“. Motivы snahy o udržení vlivu v jednotlivých státech jsou různé, vzhledem k malým zásobám nerostných surovin v regionu je možné tento motiv prakticky vyloučit, naopak i v kontextu historie je pro Ruskou federaci důležitý přístup k námořním přístavům Baltského moře, jako je Tallinn či litevská Klaipėda. Pro vliv v Baltských státech je jednou z důležitých složek etnická skladba obyvatelstva jednotlivých států. V Estonsku a Lotyšsku totiž etničtí Rusové tvoří více než čtvrtinu celkového obyvatelstva. Často se jedná o osoby, které používají ruštinu jako primární jazyk. Místní jazyk buď vůbec neovládají či se ho snaží nepoužívat jako jistou formu protestu proti místním autoritám. Tato situace otevírá prostor pro získání vlivu Ruské federace v zemích jako je Lotyšsko či Litva prostřednictvím nenásilných metod v podobě tzv. soft power.

Metodologie

Za základ tvorby tohoto odborného textu je považována práce se sekundárními zdroji dat. Na rozdíl od studia primárních dat se v tomto případě jedná o postup, při kterém nedochází k přímému kontaktu s narátory, a jedná se tedy o neinvazivní techniku sběru dat. K dosažení relevantních výsledků výzkumu je však nutné se zaměřit na triangulaci využívaných metod, tj.

jak triangulace uvnitř metody, tak i triangulace mezi metodami.¹ Vzhledem ke skutečnosti, že každá metoda sběru dat má své kladné, ale i záporné stránky, kombinace použití několika metod výzkumu zajistí jeho vyšší validitu.

V souladu s principem triangulace metod je nutné využít další výzkumné metody k zajištění validity sbíraných dat během výzkumu. V případě tohoto odborného článku se jedná o provádění dvou typů rozhovorů, konkrétně o narativní rozhovor a rozhovor s návodem v rámci terénních výzkumů provedených v období let 2018 až 2020. Celkem bylo za toto období provedeno šestnáct rozhovorů s narátory ze všech tří států Pobaltí.

K uskutečnění výše zmíněných terénních výzkumů v celém regionu Pobaltských států bylo nutné navázat kontakt s odpovídajícími organizacemi, jednou z nich je například Česko-estonský klub, který byl založen již v roce 1991, a slouží jako prostředek ke sdružování přátel nejsevernějšího státu Pobaltí. Klubem založené stránky na sociální síti Facebook pak umožnily získat kontakty na Estonce pobývající jak v Čechách, tak i v Estonsku. Klub aktivně spolupracuje s Velvyslanectvím Estonské republiky v Praze (Eesti Suursaatkond Praha) například při organizaci kulturní akce Estonské dny v Praze. Dále lze zmínit také klubovou publikační činnost, konkrétně knihu Malé Estonsko v Čechách z roku 2008, která pojednává o fungování klubu a jeho dalších aktivitách. Prostředníkem pro získání kontaktů s komunitou Lotyšů je Česko-lotyšský spolek. Jeho historie sahá již do roku 1990. Od roku 1993 pak dochází k úzké spolupráci mezi spolkem a Velvyslanectvím Lotyšské republiky v Praze, která vyústila až ke vzniku Lotyšského kulturního centra na půdě velvyslanectví. Podobně jako v případě Česko-estonského klubu, i v rámci Česko-lotyšského spolku dochází k publikační činnosti. Je možné zmínit osobu Mgr. Pavla Štolla, Ph.D., předsedy Česko-lotyšského spolku. S jeho přispěním v roce 2013 vznikla publikace s názvem Zkušenosti a vztahy. Lotyšská a česká společnost ve 20. století.

V neposlední řadě je nutné zmínit získávání kontaktů prostřednictvím sociálních sítí. K realizaci tohoto výzkumu nejlépe posloužila sociální síť Reddit, V rámci jejího působení existují zájmové skupiny pro všechny tři Baltské země (Lotyšsko², Litva³ a Estonsko⁴), kde členové odpovídají na širokou škálu témat týkající se dané země a aktuálního dění v ní. Na základě vytvoření diskusního vlákna s popisem zkoumané problematiky byl výzkumník kontaktován několika osobami, které byly ochotné se zapojit do výzkumu prostřednictvím

¹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. s. 149–150

² Zájmová skupina Lotyšsko na sociální síti Reddit, dostupné na: <https://www.reddit.com/r/latvia/>

³ Zájmová skupina Litva na sociální síti Reddit, dostupné na: <https://www.reddit.com/r/lithuania/>

⁴ Zájmová skupina Estonsko na sociální síti Reddit, dostupné na: <https://www.reddit.com/r/Eesti/>

absolvování narativních rozhovorů a rozhovorů s návodem. Podobným zdrojem osob ochotných se podílet na výzkumu byly i zájmové skupiny na sociální síti Facebook. Zde je možné jmenovat kupříkladu skupinu s názvem „Laulupidu/Estonia photos and news“, skupinu „Baltica“, jejíž členové sdílí zprávy o aktuálním dění v Baltských státech či skupinu „Latvian interests“ zaměřenou na zájemce o lotyšskou kulturu.

Teoretická východiska

Pro pochopení problematiky vlivu Ruské federace v kontextu Baltských států je nutné definovat několik teoretických pojmů, jako je propaganda, dezinformace či koncept malého státu a koncept moci soft power.

Kořeny slova propaganda sahají k latinskému slovesu propagare, jehož původní význam se váže k biologii, a znamená rozmnožovat či rozšiřovat. Latinský původ slova souvisí s jeho užitím v průběhu 17. století, kdy bylo využito církevními hodnostáři, konkrétně papežem Řehořem XV. Ten ustanovil instituci „Sacra Congregatio de Propaganda Fide“, jejímž cílem byla výchova misionářů a s ní související šíření katolicismu v zemích s jiným vyznáním.

V tomto období bylo slovo propaganda vnímáno jako konotačně neutrální, a využíváno bylo prakticky pouze v náboženském kontextu. Ke změně došlo až v průběhu 19. století, kdy byl posunut jeho význam, a slovo propaganda bylo poprvé použito v politickém kontextu. Za jeden z možných pramenů používání slova v politickém kontextu lze považovat slova Millarda Fillmoreho na půdě amerického Kongresu z roku 1852 poukazující na skutečnost, že není možné, aby se národ stal propagandistou principů svobody, aniž by se obrátil proti spojeným silám Evropy.⁵

Heslo propaganda podle Velkého sociologického slovníku odkazuje na pojem používaný primárně ve smyslu záměrného, institucionalizovaného šíření politicky zaměřených idejí, postupů, celých ideologií, politických doktrín a teorií v širší nebo užší veřejnosti. Zároveň i jejich tendenčního vysvětlování a modifikace do podoby přizpůsobené aktuální situaci.

Na tomto základě můžeme vytyčit pět základních vlastností propagandy. První z vlastností je ta, že propaganda informuje o nejaktuálnějších jevech s politickým a ideologickým obsahem a dosahem a interpretuje je v duchu příslušné ideologie a politické linie. Propagandu lze taktéž označit jako nositele mobilizace masy k vystoupení na podporu

⁵ FELLOWS, Erwin W. 'Propaganda': History of a Word. *American Speech*, 1959, 34.3: 182–183.

určité politiky. Další vlastností propagandy je šíření základních ideologických postulátů, hodnot či stereotypů, které charakterizují různé společenské cíle určité strany, státu, politické instituce či jiné společenské skupiny. Zároveň je dává explicitně i implicitně do souvislostí s určitým světonázorem. Propaganda taktéž vytváří obecná schémata reakcí na společenské jevy přesahující rámec naučených postojů a stereotypů, z nich lze jmenovat například schéma pasivity, nevšímavosti, hektického vzrušení a očekávání. Nelze opomenout skutečnost, že propaganda paralyzuje a rozrušuje cizí ideologická schémata, což vede k demobilizaci a zastrasování jejích odpůrců. Společným znakem propagandy vyplývajícím z výše uvedeného je pak povšechná ideologizace a politizace skutečnosti.⁶

Současná propaganda v kontextu Ruské federace do jisté míry reflektuje aspekty komunikace z období Sovětského svazu, vzhledem k rozvoji komunikačních technologií a globalizace však došlo k jejich evoluci.

Sovětskou propagandu je možno označit za organizovanou akci, zatímco pro současnou propagandu využívanou Ruskou federací je vhodnější označení koordinovaná kampaň, které lépe definuje dynamičnost konstrukce narativů současné propagandy. Výše uvedené v praxi odpovídá situaci, kdy mluvčí Ministerstva zahraniční Ruské federace Marija Zacharovová během pravidelné týdenní tiskové konference opakuje narativy použité Vladimírem Putinem, nebo situaci, kdy ministr zahraničních věcí Sergej Lavrov cituje Rusko Dnes (RT) během tiskové konference týkající se války v Sýrii.

Mezi nejčastější témata využívaná pro šíření ruských narativů je možné zařadit následující.

Případ „rusofobie“ zdůrazňuje spojitost mezi historickým diskurzem a současnými narativy ruské propagandy. Koncept rusofobie není výmyslem režimu Vladimíra Putina, ani předcházejícího sovětského státu. Poprvé je tento koncept použit v 19. století carským diplomatem k reflexi klasického narativu využívaného Ruskem, který hlásá, že „Západ“ využije jakoukoliv příležitost k marginalizaci a exkluzi Ruska.

Koncept rusofobie umožňuje Putinovi zpochybnit prakticky jakékoliv obvinění ze strany západních mocností pod záminkou využití stereotypu rusofobie.

Užití slovního spojení „velmi pravděpodobně“ je naopak demonstrací flexibility Ruska při vytváření narativů. Jako příklad je možné uvést sarkastické užití hashtagu *highly likely* na sociální síti Twitter v rámci oficiálních účtů Ruské federace. V oficiální komunikaci jej

⁶ PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník*. s. 865–866

Rusové začali používat po vyjádření britské premiérky Theresy Mayové odkazující na skutečnost, že Rusko velmi pravděpodobně stojí za otravou bývalého ruského agenta Sergeje Skripala.

Rusové prezentují „velmi pravděpodobně“ jako jeden z přirozených příznaků rusofobie. Oba koncepty slouží k tvorbě pochybností o lídrech západních mocností, a přiživují narativ boje Ruska proti zbytku světa.⁷

Podle výzkumu Oxfordského slovníku angličtiny se slovo dezinformace v anglickém textu poprvé objevuje 3. června 1955 v deníku The Times. Jeho lingvistický původ s největší pravděpodobností odvozujeme od ruského „дезинформация“ (transliterováno jako dezinformacija).⁸

Podle terminologie Ministerstva vnitra České republiky (MVČR) je pojmem dezinformace myšleno šíření záměrně nepravdivé informace, obzvláště pak státními aktéry nebo jejich odnožemi vůči cizímu státu nebo vůči médiím, s cílem ovlivnit rozhodování a názory.

Podobný pojem jako je dezinformace je i pojem *misinformace*. V případě *misinformace* se taktéž jedná o informaci, která je nesprávná nebo zavádějící. Na rozdíl od dezinformace však jde i takový druh zprávy, který není šířen systematicky, ani nemá záměr ovlivnit rozhodování nebo názory jeho příjemců. I přes skutečnost, že jde o jev neutrální, v případech, kde dochází k masovému šíření těchto zpráv, aniž by byly, jakkoliv opravovány či uváděny na pravou míru, může *misinformace* působit stejným způsobem jako dezinformace.

V současné době pokročilých technik manipulace je však nutné počítat s tím, že mezi dezinformacemi a *misinformacemi* existuje celá řada přechodů či společných výskytů, kdy nejsme schopni rozlišit mezi uvedeným rozdíl.⁹

Sousloví *soft power* se ve vědeckém diskurzu poprvé objevuje na počátku devadesátých let po konci studené války. Pojem je definovaný jako schopnost jednoho aktéra ovlivnit chování ostatních. Na rozdíl od jiných teorií se zde pracuje s přitažlivostí, nikoliv nátlakem, který je typický pro tzv. *hard power*. Na příkladu si lze uvést situaci z oblasti

⁷ OATES, Sarah a Sean STEINER. *Projecting Power*.

⁸ *Disinformation*. [online] OED online. December 2019 [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/54579?redirectedFrom=disinformation>

⁹ *Definice dezinformací a propagandy*. [online] Ministerstvo vnitra České republiky, 2019 [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>

mezinárodních vztahů, kdy se stát A snaží o ovlivnění státu B působením tzv. *soft power*. Tím docílí toho, že stát B dobrovolně jedná tak, aby změnil své chování ve prospěch státu A.¹⁰

Koncept *soft power* je postaven na třech základních pilířích: kultuře, politických hodnotách a zahraniční politice.

V otázce kultury je nutné rozlišit více podob tohoto pojmu. Kulturu můžeme vnímat jako vysokou kulturu, do které řadíme literaturu, umění a vzdělávání, která je cílem elit, a zároveň i populární kulturu, která se soustředí na masovou zábavu. Jako příklad populární kultury, která je mezinárodně šířená je možné uvést americkou kulturu zobrazovanou ve filmové a hudební produkci. K tomu, aby se dala kultura využívat jako *soft power* je však nutné zajistit chování státu v souladu s prezentovanými ideály zevnitř i zvenku.

Politické hodnoty domácí i zahraniční jsou dalším potenciálním zdrojem *soft power*. Jako příklad může sloužit politika rasové segregace v padesátých letech 20. století v USA. Tato politika značně podryla pozici USA v Africe. Podobnou ukázkou může být postoj USA k legislativě týkající se zbraní, který podrývá *soft power* v Evropě.

Třetím pilířem *soft power* je pak zahraniční politika, u které je nutné, aby byla vnímána jako morální autorita se zajištěnou legitimitou. Jako příklad je možné uvést zahraniční politiku v podobě invaze USA do Iráku v roce 2003. Tento krok se ukázal jako neúspěšný a značně ovlivnil vnímání země a její zahraniční politiky.¹¹

Dezinformace v kontextu Evropské Unie a Severoatlantické aliance (NATO)

V závěrech o zasedání Evropské rady z data 19. a 20. března 2015 je v oblasti věnující se Rusku/Ukrajíně zaznamenáno následující: „*Evropská rada zdůraznila potřebu čelit probíhajícím dezinformačním kampaním Ruska a vyzvala vysokou představitelku, aby ve spolupráci s členskými státy a orgány EU do června připravila akční plán pro strategickou komunikaci. V této souvislosti je prvním krokem zřízení komunikačního týmu.*“¹²

Tento závěr Evropské rady vedl k ustanovení krizového štábu East Stratcom Task Force v rámci Evropské služby pro vnější činnost. Mezi cíle této organizace patří následující:

- Efektivní komunikace a propagace politiky EU k zemím východního sousedství
- Posílení mediálního prostoru v rámci Evropské unie a východních sousedství

¹⁰ FLANDEROVÁ, Linda. *Soft power: mít či nemít. Mezinárodní politika*, 2013. [online] Ústav mezinárodních vztahů Praha. [cit. 19. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.iir.cz/article/soft-power-mit-ci-nemit>

¹¹ NYE, Joseph S. *Soft Power the Means to Success in World Politics*. s. 10–15

¹² *Zasedání Evropské rady (19. a 20. března 2015) – závěry* [online]. [cit. 26. 2. 2020]. s. 5. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/21868/st00011cs15.pdf>

- Zlepšení schopností předpovídat, hodnotit a reagovat na dezinformační aktivity externích aktérů

V rámci jeho existence vzniká například projekt EUvsDisinfo, která se snaží zvýšit povědomí o rizicích dezinformací a pochopení fungování prokremelské dezinformační politiky. Tyto akce by měly vést ke zlepšení odolnosti obyvatel vůči dezinformacím a manipulaci médií. Kromě výše zmíněné iniciativy pak spravuje ruskojazyčnou verzi webu Evropské služby pro vnější činnost, která poskytuje informace o činnosti EU a její politice relevantní, jak pro její členy, tak i východní sousedy.¹³

Usnesení Evropského parlamentu ze dne 23. listopadu 2016 o strategické komunikaci EU s cílem bojovat proti propagandě, kterou proti ní vedou třetí strany, pojednává o následujícím. Ruská federace využívá kontakty a setkání s protějšky EU spíše k propagandě a veřejnému oslabení společné pozice EU než navázání skutečného dialogu. Ruská vláda používá širokou škálu nástrojů a prostředků, jako jsou mnohojazyčné televizní stanice (například RT) či domnělé tiskové agentury a multimediální služby (například Sputnik).¹⁴

Snahy EU v boji proti dezinformacím vyústily v roce 2018 ve vznik Akčního plánu proti dezinformacím vydaného Evropskou komisí. Samotný akční plán se skládá ze čtyř základních pilířů:

- Zlepšení schopnosti orgánů Unie dezinformace odhalovat, analyzovat a upozorňovat na ně
- Posílení koordinovaných a společných reakcí na dezinformace
- Mobilizace soukromého sektoru k boji s dezinformacemi
- Zvyšování povědomí a zlepšování odolnosti společnosti

Z dlouhodobého hlediska by EU měla usilovat o vybudování větší odolnosti proti dezinformacím, a za tím účelem podporovat vzdělávání a mediální gramotnost společnosti, nezávislou žurnalistiku, projekty ověřující fakta, pracovníky ve výzkumu a občanskou společnost.¹⁵

¹³ *Questions and Answers about the East StratCom Task Force*. [online] EEAS. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east->

¹⁴ *EVROPSKÝ PARLAMENT. Zpráva o strategické komunikaci EU s cílem bojovat proti propagandě, kterou proti ní vedou třetí strany (2016/2030(INI))* [online]. [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2016-0290_CS.pdf

¹⁵ *Action Plan against Disinformation*. [online] : European Commission. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf

Dezinformace v Litvě

Dle závěrečné zprávy litevského Státního odboru bezpečnosti z roku 2018 čelí Litva a její obyvatelstvo řadě bezpečnostních rizik. Jedním z rizik nejvýznamnějších je snaha Ruské federace o získání geopolitického vlivu v celém regionu Pobaltí.

Ruská federace se snaží o diskreditaci Litvy například pomocí ohýbání významu protizákonných incidentů extrémně pravicových skupin v zemi, tak aby byly prezentovány jako rusofobní útoky na ruskou minoritu. Jednotlivé případy porušení zákona však nebyly klasifikovány jako rusofobní a nezavdávaly k podezření o vzestupu politického extremismu v zemi. Osoby, které se účastní daných incidentů, jsou litevským autoritám dobře známé jako recesisté, kteří se zapojují do událostí s velkým zájmem médií. Slouží tak zájmům Ruské federace k šíření narativu o ohrožení ruskojazyčné menšiny v zemi.¹⁶

Zprávu litevských bezpečnostních složek potvrzuje i narátor z Vilniusu: „*Když je v zemi významný svátek spojený se státností, hlavně myslím 11. března, tak do ulic kromě lidí oslavujících obnovu samostatné Litvy vycházejí i různé extremistické skupiny, které se chovají velmi nacionalisticky, což samozřejmě vede k tomu, že o nás Rusko vykládá, jak jsme zásadně proti menšinám v zemi, a utlačujeme Rusy a Poláky.*“

Obvyklým nástrojem propagandy Ruské federace je zapojení ruských vysoce postavených politiků v šíření dezinformací o Litvě. Jako příklad lze zmínit zprávu ze září 2019, kdy mluvčí ruského Ministerstva zahraničních věcí, Marija Zacharovová, ve svých prohlášeních zásadně odmítá označit dobu, kdy byly státy Pobaltí součástí Sovětského svazu jako období okupace.¹⁷

Cílem propagandy šířené Ruskou federací v Litvě je snaha uvést obyvatele v omyl a rozdělovat společnost, přičemž hlavní skupinou, na kterou mají dezinformace působit, jsou osoby využívající ruskojazyčné informační zdroje působící v zemi. Na základě šířených dezinformací je Litva zobrazována jako nespolehlivá a na vnější pomoci závislá země bez jasného původu své státnosti. Za podstatný rys šířených dezinformací v zemi lze označit snahu vykreslovat Litvu jako nepřítel a hrozbu pro Ruskou federaci, tento narativ je z velké části vnesen do kontextu litevského členství v Severoatlantické alianci. Dalším z témat

¹⁶ *Lithuania National Threat Assessment 2019*. Vilnius: Lithuanian Ministry of Defence, 2019 ISBN 978-609-412-162-3. Další dostupnost: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-EN.pdf>

¹⁷ *Russia does not accept the concept of 'Soviet occupation', after Estonia mulls claiming damages*. [online] LRT English, 23. 9. 2019. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1099996/russia-does-not-accept-the-concept-of-soviet-occupation-after-estonia-mulls-claiming-damages>

dezinformací v zemi je pak snaha prezentovat ruskojazyčnou menšinu jako perzekuovanou litevskými autoritami, rovněž jako snaha o prosazení narativu o vzestupu nacismu v zemi.¹⁸

V současnosti v Litvě existuje několik iniciativ pro boj s dezinformacemi, jak na úrovni státní, tak i na úrovni soukromého sektoru či dobrovolnických snah.

Ačkoliv má Litva nejnižší podíl etnické menšiny Rusů na celkovém počtu obyvatel ze všech států Pobaltí, rozhodně se nedá říct, že by problematice dezinformačních kampaní nebyla v zemi věnována pozornost.

Bývalá prezidentka Litvy Dalia Grybauskaitė se v roce 2018 vyjádřila k přijetí akčního plánu EU pro boj s dezinformacemi následovně: „*Litevské zkušenosti se spoluprací veřejného se soukromým sektorem a iniciativy médií, jež společně bojují na informačních polích proti dezinformacím, mohou být velmi cenné v kontextu celé Unie.*“¹⁹

Svým výrokem upozorňovala na litevský nevládní projekt Demaskuok.lt (v anglické jazykové mutaci Debunk.eu). Projekt tohoto typu jev boji proti dezinformacím do jisté míry unikátní, jelikož spojuje čtyři složky:

- Sedm největší mediálních hráčů v Litvě (televizní a rádiové stanice, noviny a internetové zpravodajství)
- Tři skupiny strategické komunikace (ozbrojené síly, ministerstvo obrany a ministerstvo zahraničních věcí)
- Dobrovolníky z řad komunity elfů, výzkumníků (expertí v oblasti ověřování zdrojů)
- Zkušené odborníky z oblasti IT (vývoj mechanismů umělé inteligence)

Debunk.eu využívá pokročilých algoritmů a analytických nástrojů, které umožňují identifikovat dezinformace do dvou minut od okamžiku publikování. Identifikované zdroje pak prověřují lidské síly v podobě dobrovolníků a novinářů z řad zapojených médií. Mezi organizace podílející se na projektu patří například zpravodajský server Delfi, televizní stanice LRT, rozhlasová stanice Žinių radijas či deník Lietuvos rytas.²⁰

O svém pohledu na existenci Debunk.eu informuje učitelka z Šauliai: „*Jsem velmi hrdá, že u nás něco takového vzniklo. Forma a prezentace je velmi uchopitelná pro veřejnost,*

¹⁸ National Threat Assessment 2019, s. 44

¹⁹ *The EU approved action plan against disinformation.* [online] President of The Republic of Lithuania 14. 12. 2018. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.lrp.lt/en/press-centre/press-releases/the-eu-approved-action-plan-against-disinformation/31559>

²⁰ *About Debunk: Debunking disinformation together* [online]. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://debunk.eu/about-debunk/>

protože to nejsou jen experti sedící za monitory někde na ministerstvu, ale i lidi, se kterými se dá spojit prostřednictvím sociálních sítí. Myslím, že velká motivace ke vzniku takových iniciativ je Kaliningrad. Nikdo z nás pořádně neví, co tam Rusko schovává²¹. Částečně žijeme v permanentním strachu, a snažíme se bojovat s problémy, které západ zatím neřeší, protože je to pro něj daleko.“

Debunk.eu však není jediná iniciativa zaměřující se na ověřování faktů v Litvě. Před litevskými parlamentními volbami v roce 2016 zprovoznil populární internetový zpravodajský server 15min.lt službu Patikrinta 15min (přeloženo jako „zkontrolováno do 15 minut“). Jejím hlavním cílem je kontrolovat výroky publikované v litevském mediálním prostoru, a to ať jde o výroky litevských politiků či dezinformace šířené z iniciativy Kremlu.²²

Kromě iniciativ zaměřujících se na ověřování faktů existuje v Litvě i snaha o zvýšení mediální gramotnosti obyvatelstva. Jako příklad je možné uvést projekt s názvem „Media and information literacy education project in Lithuania“, který vznikl za podpory Litevského ministerstva školství. Jeho cílem bylo vytvoření jednotného systému výuky mediální gramotnosti na litevských základních školách a následné zakomponování do školních osnov.²³

Narátorka z Litvy vyzdvihuje nutnost implementace podobných projektů do výuky: „Pokud se na školách bude pokračovat s rozšiřováním výuky kritického myšlení, používání více než jednoho informačního zdroje, ale i tázání sebe sama na význam prezentovaných informací, tak si myslím, že se minimálně sníží pravděpodobnost ovlivňování obyvatel vnějšími vlivy.“

Důležitý prvek v boji proti dezinformacím je zapojení občanské společnosti. V rámci Litvy k němu dochází v podobě neformální organizace, která sama sebe nazývá jako Litevští elfové.

Litevští elfové jsou dobrovolníci z řad veřejnosti, kteří fungují jako protiváha k trollům šířícím prokremelskou propagandu. Na počátku se do iniciativy zapojilo dvacet až třicet lidí, kteří se vzájemně upozorňují například na komentáře pod články litevských médií na sociálních sítích. Následně nabízí alternativní názory ke zveřejňovaným komentářům

²¹ Narátorka naráží vojenskou přítomnost Ruska v Kaliningradské oblasti

²² *Patikrinta 15min: Apie projektą.* [online] 15min.lt. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.15min.lt/patikrinta-15min/apie>

²³ *Media and information literacy education project in Lithuania.* [online] Nordic Council of Ministers Office in Lithuania. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.norden.lt/en/projects/media-and-information-literacy-education-project-in-lithuania-2/>

prokremelských trollů. Členové skupiny se však při zveřejňování daných komentářů snaží vyhnout dogmatickému tónu, který by z nich vytvořil tvůrce obrácené propagandy. V současné době se jejich působnost rozšířila do celého regionu i blízkých zemí Skandinávie. To následně vede i k zapojení lidí, kteří se k Litevským elfům nehlásí, ale snaží se o zajištění vyváženosti mediálního prostoru. Někteří z řad Litevských elfů se i aktivně zapojují do pouličních protestů, aby vyvraceli proruské narativy podobně jako na internetu. Podobné jednání však pro ně přináší celou řadu rizik, zejména ztrátu anonymity i možnost fyzického napadení.²⁴

Jedním z Litevských elfů je i narátor Liamas: „*V současnosti žiji v Dublinu, ale velmi často trávím čas v Kaunasu, dalo by se říct, že jsem Litevský elf v exilu. Určitě je pro vás snadné pochopit mou situaci, proč jsem tak opatrný. Často jsem obětí kybernetických útoků ze strany Glavsetu²⁵, hlavně jejich pobočky v Petrohradu. Před dvěma lety jsem pracoval nezávisle na komunitě, ale došlo k tomu, že mi byl napaden počítač odněkud z Ruska. Na základě toho jsem se připojil do pomyslné organizace a snažím se proti nim chránit používáním silného šifrování a antiviru.*“

Bankéř z Vilnius je však k hnutí Litevských elfů kritický: „*Je to takový hezký námět na zprávu pro západní média, abyste si mysleli, že tohle něco vyřeší, ale jaký může mít dopad, když se někdo s někým hádá na internetu? Mluvil jsem s pár zástupci z jejich řad, a působí to na mě tak, že Putinovu propagandu nahrazují svou propagandou.*“

Boj s dezinformačními kampaněmi v Litvě má přesah i na půdu EU. V únoru 2018 rozhodla Litevská radiová a televizní rada (LRTK) o pozastavení vysílání ve Švédsku registrované ruskojazyčné televizní stanice RTR Planeta na základě tří identifikovaných incidentů, kdy byly v rámci vysílání vzneseny výhrůžky o zničení Spojených států amerických, znovuoobnovení SSSR či obsazení Pobaltských států.²⁶

Kauzu zmiňuje i student Vasillis z Vilnius: „*RTR Planeta je proruské zpravodajství, které je tu vysílané už minimálně deset, patnáct let. Po tom, co se stalo na Ukrajině, mi přišlo, že celá kampaň nabrala na intenzitě, což vedlo k tomu, že je vláda chtěla zakázat už v roce*

²⁴ Around the Bloc: Lithuanian Elves Do Battle With Russian Trolls. *Transitions Online*, 2016, 03/29: 41-42.

²⁵ Slangové označení pro ruskou společnost „Agentstvo intěrnět-issledovaniĭ“ (v originále: Агентство интернет-исследований)

²⁶ *RTR Planeta suspended in Lithuania for a year over incitement to war and hatred.* [online] Delfi.lt 14. 2. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://en.delfi.lt/culture/rtr-planet-suspended-in-lithuania-for-a-year-over-incitement-to-war-and-hatred.d?id=77174217>

2015, ale nepovedlo se. Povedlo se to až později, myslím, že to bylo v roce 2018, ale musela se do toho vložit EU.“

Rozhodnutí o roční suspendaci vysílání RTR Planeta v Litvě se dostalo až k Evropské komisi, která následně v květnu 2018 rozhodla o tom, že výrok litevských autorit je v souladu s právem EU, zákaz vysílání tedy platí.²⁷

Častá témata dezinformačních kampaní v Litvě

Variace témat dezinformací šířených Ruskou federací je velmi široká, jak informuje Koncept litevské národní bezpečnosti na počátku kapitoly. Narátoři v rámci rozhovorů jako dezinformační média působící v Litvě nejčastěji jmenovali internetové zpravodajské servery RT.com, Sputniknews.lt a Rubaltic.ru.

Názornou ukázkou manipulace s veřejným míněním představuje článek z 16. ledna 2016 publikovaný na serveru Rubaltic.ru s nadpisem „The Americans are Considering Excluding the Baltics from NATO“.²⁸

Obsahem článku je úvaha rozebírající pozici Spojených států amerických v rámci NATO, a její domnělou nevýhodnost. Autor článku, Alexandr Nosovič, odkazuje na skutečnost, že názory publikované v článku jsou pohledem prestižního amerického magazínu Forbes, což v článku doplňuje i zdrojem. Zdroj skutečně odkazuje na článek publikovaný na webové stránce magazínu Forbes, avšak jedná se pouze o úvahu příspěvovatele Douga Bandowa v rámci sekce blogových příspěvků. Příspěvky v této sekci jsou označeny upozorněním, že za jejich obsah magazín neodpovídá, a nemusí vyjadřovat postoje magazínu Forbes. Tón článku se čtenáře snaží manipulovat použitím zdánlivě důvěryhodného zdroje, a zejména vytvořením strachu z ničím nepodloženého ohrožení.

Informační zdroje obsahující manipulativní obsah však nemusí být nutně jen dezinformační weby, jako je Rubaltic.ru či Sputniknews.lt. Jedním z příkladů může být internetových server RIA Novosti, patřící mezi nejpoblárnější ruskojazyčné zdroje v zemi.

24. října 2019 byla na stránkách RIA Novosti publikována zpráva s titulkem „Největší přesun vojsk. Co dělají americké tanky poblíž hranic s Běloruskem?“ (v originálním znění:

²⁷ Lithuania's decision to suspend broadcast of the Russian language channel "RTR Planeta" complies with EU rules. [online] European Commission 8. 5. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/lithuanias-decision-suspend-broadcast-russian-language-channel-rtr-planeta-complies-eu-rules>

²⁸ NOSOVIČ, Alexander. *The Americans are Considering Excluding the Baltics from NATO* [online] 12. 1. 2016. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.rubaltic.ru/articles/baltics-go-home-12012016/>

Крупнейшая переброска войск. Что делают у границ Белоруссии танки США)²⁹ jejímž autorem je Anton Lysicin. Obsahem článku je pak úvaha o přítomnosti vojsk NATO v Litvě, kde dle domněnek autora čekají vojenské jednotky na rozkaz k zahájení akce proti Bělorusku a následně i Ruské federaci. Podobný narativ je v dezinformačních kampaních Ruské federace velmi častý. Severoatlantická aliance na podobné snahy reaguje několika prostředky. Jedním z nich je zveřejnění půlročních plánů vojenských cvičení NATO s popisem jejich obsahu, datem konání a místem daného cvičení.³⁰

Jak je uvedeno v předchozích odstavcích, jedním z nejčastějších témat dezinformačních kampaní Ruské federace je otázka členství země v Severoatlantické alianci. Ruská propaganda se však soustředí i na vnitřní politiku Litvy.

Prominentním tématem dezinformačních snah Ruské federace jsou útoky na litevskou státnost. 6. ledna 2019 publikoval server Sputniknews.lt článek s titulkem „Média: Američtí vojáci strhli z budovy státního zastupitelství v Kaunasu litevskou vlajku“ (v originálním znění: Žiniasklaida: JAV kariai nuplėšė Lietuvos vėliavą nuo Kauno prokuratūros pastato).³¹ Článek upozorňuje na incident z dubna 2018, kdy měli američtí vojáci strhnout vlajku Litvy z budovy státního zastupitelství v Kaunasu, a následně ji roztrhat. V článku je několik odkazů na zdroje, jmenovitě stránky baltnews.lt a RIA Novosti, ani jeden z nich však čtenáře k původnímu zdroji zprávy nedovede. Oddělení strategické komunikace Ministerstva vnitra Litevské republiky v reakci na tuto zprávu publikovalo na sociální síti Twitter příspěvek, který vyvrací danou zprávu s vysvětlením, že se na území Litvy od konce roku 2017 žádní američtí vojáci nenachází.³²

Narátory z Litvy reagují na předložené články poté, co vytipovali zmíněné zdroje jako šířitele dezinformací.

Litevský elf Liamas: „Sputnik je naprosto zjevný, přijde mi těžko pochopitelné, že tomu vůbec někdo věří, jsou to nejspíš lidé mimo mou sociální bublinu. Kdyby někdo strhnul vlajku z vládní budovy, tak by ho jistě zavřeli do vězení bez ohledu na to, kdo to je. O tomhle případu jsem neslyšel, ani nikdo z mých známých. Ta zpráva od RIA Novosti je však na první pohled

²⁹ LYSICIN, Anton. "Kрупнейшая переброска войск." *Čto dělajut u granic Belorussii tanki SŠA*. [online]. RIA Novosti, 24. 10. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ria.ru/20191024/1560131856.html>

³⁰ NATO Exercises. *Supreme Headquarters Allied Powers Europe* [online]. 19. 2. 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://shape.nato.int/nato-exercises>

³¹ Žiniasklaida: JAV kariai nuplėšė Lietuvos vėliavą nuo Kauno prokuratūros pastato. [online] Sputniknews.lt, 6. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://sputniknews.lt/society/20190106/8002357/ziniasklaida-usa-kariai-nuplese-lithuania-veliava-nuo-kauno-prokuraturos-pastato.html?fbclid=IwAR2rbEE5NjTaXCCZRsSja_2DH80UEumoD-_AHWT8_cbjbboXvvgO2VFxeU

³² LT MFA. New year, same old pro-#Kremlin fakes:. In: *Twitter* [online]. 7. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://twitter.com/LT_MFA_Stratcom/status/1082255481761087489?s=20

uvěřitelná. Pro člověka, který se nezajímá o dění ve světě a rozumí jen ruštině, je tento zdroj určitě velmi věrohodný. Pro mě však v žádném případě ne.“

Narátor z Vilniusu: *„Když vidím, že je tam napsáno Forbes, vyvolává to ve mně pocit důvěryhodnosti. Stránka, na které je to publikované, už však vzbuzuje pochybnosti, Rubaltic není tak známý jako třeba Sputnik, o to nebezpečnější podle mě je. Na stránkách se nazývají jako analytický server. Pravda je, kdyby to publikovala média jako je LRT, tak jsem si jist, že by tomu někteří lidé věřili.“*

Dezinformace v Lotyšsku

Stejně jako jižní soused, Litva, sdílí Lotyšsko hranice s Běloruskem a Ruskou federací. V kontrastu s Litvou však stojí podíl etnické minority Rusů na celkovém počtu obyvatel. Podle údajů z roku 2017 tvořila etnická minorita Rusů 25,4 % celkového obyvatelstva. V témž roce ruštinu za svůj mateřský jazyk považovala více než třetina obyvatel Lotyšska.³³

Významnost tohoto faktoru zmiňuje Litevský elf Liamas: *„U nás v Litvě nejsou dezinformace takovým problémem, jako právě v Lotyšsku. Mnohem víc lidí tam mluví rusky, mnohem víc lidí tam konzumuje ruskojazyčný obsah, mnohem víc lidí má jako hlavní zdroje informací prokremelské weby.“*

Etnická skladba země je jedním z nejdůležitějších faktorů. V rámci rodin se používají různé jazyky. Používání ruštiny není jen výsadou starší generace obyvatel, ale v rámci rodiny dochází k jejímu přenosu na nejmladší generace. Efektivitu vlivu Ruské federace na informační prostor v zemi zvyšuje skutečnost, že dostupnost ruskojazyčných informačních zdrojů v zemi je na vysoké úrovni, což vede ke skutečnosti, kdy je velká část populace používá jako primární zdroj informací. Část populace země je rovněž navyklá sledovat ruskojazyčné televizní programy, protože jsou obsaženy v rámci balíčků televizních kanálů od lotyšských poskytovatelů satelitního vysílání.³⁴

Mohlo by se zdát, že Rusku geograficky blízké regiony s vysokým podílem etnických Rusů jako je Latgalsko, kde leží i výše zmíněné město Daugavpils, budou pod vlivem informační kampaně Ruské federace usilovat o podobný osud jako východ Ukrajiny, tj.

³³ *Indicators characterising languages used by the population of Latvia.* [online] Centralas statistikas parvaldes datubazes. [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.csb.gov.lv/en/statistics/statistics-by-theme/population/characteristics/key-indicator/indicators-characterising-languages-used>

³⁴ *National Security Concept of the Republic of Latvia (2016 -).* [online] Aizsardzības ministrija, s. 17-18 [cit. 2. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf

připojení území k Rusku. Průzkumy v oblasti však odhalují, že ačkoliv je společnost nakloněna prokremelským narativům, masové protesty a podpora provokací vedoucích ke snahám o separatismus je nepravděpodobná. Většina ruskojazyčné minority nechce vystupovat z davu a nevěří tomu, že by jejich případné protesty měly vliv na změnu poměrů v zemi.³⁵

Etnická skupina Rusů v Lotyšsku by se ve vztahu k informačním kampaním Ruské federace po událostech na Krymském poloostrově dala rozdělit do tří dílčích skupin. Existuje skupina proevropských Rusů v zemi, která je loajální k lotyšskému státu a jeho existenci, další skupinou jsou pak Rusové, kteří nejsou zcela integrováni do lotyšské společnosti, ale na druhou stranu nejsou nakloněni prokremelským aktivitám. Zbývající skupinou jsou pak ruští krajané, kteří podporují narativ šířený proruskými médii v zemi.

Nejčastějším cílem prokremelských médií je skupina „neutrálních“ Rusů nesouhlasících se současnou ekonomickou situací v zemi a zároveň i domácí politikou Lotyšska. Je však nutné zdůraznit, že ani tato skupina není zcela homogenní, a různá témata informačních kampaní jsou relevantní pro různé sociální skupiny. Tato skutečnost jde do rozporu s tónem informací, které jsou šířené Ruskem. To se snaží ruskojazyčnou minoritu v zemi prezentovat jako jednolitý útvar, který bez výhrady podporuje zahraniční politiku Ruské federace.³⁶

Narátor Rudolfs z Rigy mluví o jeho vztazích na pracovišti: *„U nás ve firmě pracuje velké množství lidí, co se považuje za Rusy, ale nikdy byste od nich neslyšel nenávistné projevy proti Lotyšsku jako státu, a to ani když se opijí na firemním večírku. Myslím, že úplně ignorují veřejné dění.“*

Narátor Artūras dodává: *„Nemám důvod nevěřit tomu, co mi říká televize.“*

Narátor Krisalps komentuje: *„To, čemu kdo věří, poznáš, když s nimi jdeš do hospody. V práci se o veřejném dění bavíme, ale když dojde na neshody, tak jdeme od toho rychle pryč, protože je to z jistého úhlu pohledu citlivé téma. Jak se napijeme³⁷, tak se teprve dozvím, že Lotyšsko je v krizi, protože mu EU už nebude dávat peníze, a jak strašně jsou lotyšské úřady proti Rusům. Když se pak zeptám, jaký k tomu mají zdroj, tak odseknou, že televizi.“*

³⁵ ROSTOKS, Toms a Nora VANAGA. *Latvia's Security and Defence Post-2014*. s. 89

³⁶ KUDORS, Andis. *Latvia*. In: *Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe*. [online] [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné z: http://prismua.org/wp-content/uploads/2018/06/DRI_CEE_2018.pdf

³⁷ Krisalps označuje podobné situace jako udržování kultury vodky.

Příklady šířených dezinformací v Lotyšsku

Na otázku, co je podle vašeho názoru nejčastějším předmětem dezinformačních kampaní v Lotyšsku odpovídá překladatel narátor následovně: „*Rusko se snaží prezentovat svoje názory jako prorodinnou politiku třeba prostřednictvím organizace Russkij Mir, ale ve skutečnosti jim jde o zisk vlivu nad diasporami Rusů, co žijí v zahraničí.*“

Jedním z nejpoblárnějších ruskojazyčných médií v Lotyšsku je server bb.lv (Baltický hlas). Častou technikou manipulace tohoto zdroje používanou v rámci titulků je dramatizace zpráv z věrohodných zdrojů.

Jako příklad nám může posloužit článek pojednávající o výrobě lotyšských státních vyznamenání v Litvě. O této skutečnosti informuje 5. února 2020 na svých internetových stránkách zpravodajský server Latvijas Avīze s nadpisem „*Vietējie nevar konkurēt ar Lietuvas milžiem: ordeņus joprojām izgatavos kaimiņos*“³⁸ (v překladu: Místní firmy nemohou konkurovat litevským gigantům, státní vyznamenání budou i nadále vyráběna v sousední zemi). Dne 4. března 2020 vychází článek s identickým obsahem i na serveru Baltijas Balss. Nadpis článku je však následující „*Latvijas Avīze печалится: гордость Латвии производят в Литве*“ (v překladu: „*Latvijas Avīze truchlí: Lotyšská pýcha se vyrábí v Litvě*“).³⁹ Rozhodnutí založené na ekonomických důvodech je v ruskojazyčném médiu interpretováno jako zásah pro lotyšskou identitu. Baltijas Balss disponuje i lotyšskou jazykovou mutací, tento článek však v lotyštině není prostřednictvím bb.lv publikován.

Případ komentuje lotyšská studentka z Daugavpilsu: „*Taková rétorika je běžná. Pak si to přečte můj táta, a začne říkat, že je samostatné Lotyšsko neschopné, a za SSSR by se to nestalo.*“

Výše zmíněný případ není ojedinělý. Těsně po konci voleb do Evropského parlamentu v roce 2019 přináší web Baltijas Balss článek s titulkem „*Выборы в Европарламент бойкотировал 1 миллион граждан Латвии*“ (v překladu: Volby do Evropského parlamentu bojkotoval 1 milion obyvatel Lotyšska). Obsahově článek kopíruje nastavený tón v titulku, kdy otevřeně tvrdí, že osoby, které nešly k volbám, je bojkotovaly, ačkoliv k tomuto tvrzení není doložen žádný důkaz. Závěrem je pak uvedena zmínka o tom, že nízká volební účast

³⁸ ĒVALDE, Ieva. *Vietējie nevar konkurēt ar Lietuvas milžiem: ordeņus joprojām izgatavos kaimiņos*. [online]. LA.lv 5. 2. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.la.lv/ordenus-joprojam-izgatavos-lietuva>

³⁹ *Latvijas Avīze pechalitsja: gordost' Latvii proizvodjat v Litve*. [Latvijas Avīze печалится: гордость Латвии производят в Литве]. [online]. Baltijas Balss, 4. 3. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://bb.lv/statja/nasha-latvija/2020/03/04/latvijas-avze-pechalitsya-gordost-latvii-proizvodyat-v-litve>

potvrzuje, jak jsou evropské problémy vzdálené problémům Lotyšska. V těchto tezích článek naprosto ignoruje skutečnost, že Lotyšsko je plnohodnotným členem EU.

Oba příklady publicistické činnosti nejpobulárnějšího ruskojazyčného internetového média ukazují na snahu o podrytí důvěry v samostatné Lotyšsko a jeho příslušnosti k Evropskému společenství.

Kromě témat zaměřených čistě politickým směrem je možné sledovat i dezinformace s kulturním podtextem. Jako příklad může posloužit zpráva „Hitler 'outreads' Harry Potter in Latvia“ z 2. dubna 2018 publikovaná mezinárodní verzí dezinformačního webu Sputnik.⁴⁰ Článek v úvodu odkazuje na zdroj Baltnews.lv, který je však nedohledatelný. Hlavním tématem článku je upozornění na statistiku čtenosti knih webu ibook.lv, který funguje jako prostředník pro obchodování s knihami v Lotyšsku. Ve zmíněné statistice figuruje dílo Adolfa Hitlera *Mein Kampf* před populární fantasy knihou Harry Potter a Kámen mudrců. Článek skutečnost vysvětluje nacistickými tendencemi lotyšského obyvatelstva. Zpráva obsahující výroky tohoto typu si získala pozornost západních médií vedoucí až k reportáži britské BBC.⁴¹ V reportáži majitelka webu ibook.lv, Rita Riskova, vysvětluje, že většina kliknutí na knihu *Mein Kampf* pochází od anonymních uživatelů, zatímco v případě Harryho Pottera se jedná o uživatele registrované na webu ibook.lv. Tato skutečnost zavdává podezření, že pozice v žebříčku je způsobená falešnými uživateli či internetovými trolly. Na základě šetření, jako je to provedené britskou BBC, Sputnik upravil titulek článku z původní zavádějící verze na „Hitler's 'Mein Kampf' More Popular Than Harry Potter on Latvian Book Site“.

Uvedený příklad opět ukazuje na časté téma vlivu Ruské federace, kdy se snaží vykreslit obyvatelstvo země jako radikalizující se skupinu tíhnoucí k nacismu.

Narátorka z lotyšského Daugavpilsu komentuje výše uvedenou kauzu: „*Když se tato zpráva dostala do médií, tak mě to upřímně pobavilo, Harryho Pottera četlo snad každé dítě v našem věku, ale Mein Kampf jsem nikdy ani neviděla v knihovně nebo knihkupectví. Ale jak sám víš, jsou lidé, kteří tomu věří, a to už k smíchu není.*“

⁴⁰ *Hitler's 'Mein Kampf' More Popular Than Harry Potter on Latvian Book Site.* [online] Sputnik International, 2. 4. 2018 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://sputniknews.com/viral/201804021063142332-hitler-book-popular-harry-potter-latvia/>

⁴¹ *Do Latvians really read more Hitler than Harry Potter?* [online]. BBC News 9. 10. 2019 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-49973668/do-latvians-really-read-more-hitler-than-harry-potter>

Dezinformace v Estonsku

Otázka dezinformací je aktuální i v nejsevernější zemi regionu Pobaltí, zejména z pohledu rozvinuté infrastruktury země v oblasti informačních a komunikačních technologií.

Podle kvantitativního šetření pro Evropskou komisi z února 2018 považuje dezinformaci či misinterpretaci reality v zemi za problém 73 % dotázaných respondentů z Estonska. Jedná se o jednu z nejnižších hodnot v rámci EU (nejvyšší míru obav – kolem 90 % respondentů – vyjádřili obyvatelé Bulharska, Maďarska, Itálie a Kypru), nižší úroveň obav o prezentování reality v online médiích projeví pouze respondenti z Belgie. V otázce obecnější roviny pouze 27 % respondentů z Estonska považuje dezinformace a misinterpretaci reality za závažnou hrozbu pro demokracii, což je vůbec nejnižší hodnota v celé Unii.⁴²

Dle slov narátora z Tallinnu: *Rusko se snaží získat vliv v zemi, ale řekl bych, že není příliš úspěšné. Asi dva roky zpět jsem dostal pracovní nabídku od jedné mediální skupiny. Když jsem zjistil, že jde o agenturu, která zprostředkovává provoz Baltnews.ee, tak jsem s díky odmítnul, nechci podporovat Rusko, i když mi slibovali dost peněz.*“

Koncept estonské národní bezpečnosti z roku 2017 prezentuje bezpečnostní hrozby ve spojitosti se vztahy euroatlantického regionu a jeho sousedy. Bezpečnost Evropy je ovlivňována zejména zvýšenou aktivitou Ruské federace v otázkách politických, diplomatických, ekonomických a informačních. Dále v kapitole o současném prostředí hovoří o proměně sociálních interakcí způsobené rozvojem kyberprostoru, a s tím spojenými hrozbami. Zejména se jedná o situace, kdy dochází ke zkreslování prezentovaných informací v rámci informačního prostoru. Manipulace a šíření falešných informací je široce využíváno na úrovni jedince i k eskalaci státních konfliktů. V kontextu hrozeb výše zmíněných je prezentována snaha o zvyšování odolnosti a soudržnosti estonské společnosti. Rozvoj psychologické obrany v rámci občanské společnosti umožňuje účinnější boj s manipulacemi a dezinformacemi na státní úrovni.⁴³

⁴² *Flash Eurobarometer 464: Fake News and Disinformation Online*. [online] European Commission: PublicOpinion, 2018. [cit. 26. 3. 2020]. Dostupné z:

<https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2183>

⁴³ *National Security Concept 2017*. [online] Republic of Estonia Government Office. [cit. 6. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/national_security_concept_2017.pdf

Narátorka z estonského Tartu mluví o důležitosti soudržné společnosti v boji s dezinformacemi: „*Nemyslím si, že dezinformace jsou v Estonsku problém, díky naší soudržnosti. V kontextu s tím, co jsme museli vytrpět v době okupace, jsme dobře připraveni na potenciální hrozby. Nejde jen o nás „Estonce“, ale i Rusy, co se už integrovali do společnosti. Za zbytek nemohu hovořit, protože s těmito lidmi nepřicházím do styku, ale myslím si, že právě oni jsou cílovou skupinou Ruska ve snaze získat moc nad Estonskem.*“

Aktivity zaměřené na boj s dezinformacemi v zemi

Součinnost ze strany obyvatelstva je v případě Estonska vnímaná jako jeden z klíčových prvků obrany proti hrozbám spojeným s vlivem na informační prostor Estonska.

Tato skutečnost vedla například k založení Národního centra povědomí o obraně a bezpečnosti (v originále: Riigikaitse ja julgeoleku teadmiskeskus). Cílem organizace je především zvyšování povědomí o bezpečnostních hrozbách v Estonsku. K realizaci tohoto cíle dochází zejména prostřednictvím pořádání workshopů či tvorbou návodných publikací určených pro mladistvé obyvatele Estonska. Program je zaměřen jak na estonsky hovořící, tak i ruskojazyčné obyvatele, což by mělo vést ke zlepšení integrace mladých etnických Rusů do estonské společnosti.⁴⁴

Na celostátní úrovni rovněž dochází k výuce Národní obrany (v originále: Riigikaitseõpetus). V rámci kurzu trvajícím 140 hodin jsou studentům představeny základy první pomoci či fungování armády, několik hodin věnováno i otázce hybridních hrozeb v podobě misinformací a dezinformací.⁴⁵

Na otázku, zda se narátor z estonské Narvy účastnil nějaké podobné akce, odpovídá následovně: „*Přednášek jsem se účastnil v rámci Riigikaitseõpetus, protože jsme to měli na škole povinně. Víím, že to bylo pro některé rodiče z méně integrovaných rodin kontroverzní a nechtěli, aby tam jejich děti chodily. Mám se to ale zdálo velmi zajímavé, náš učitel ukazoval řadu příkladů vyvrácených mýtů, třeba ten o vraždícím vojákovi NATO ve Vilniusu v Litvě, ale i různé typy bojových vozidel, co má naše armáda.*“

Občanská iniciativa s názvem Propastop je další z řady projektů zaměřených na odhalování dezinformací šířených v estonském mediálním prostoru. Propastop je tvořen

⁴⁴ NCDSA Activities. National Centre of Defence & Security Awareness [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kaitesen.ee/ncdsa-eng/>

⁴⁵ Riigikaitseõpetuse Ainekavast. Kaitseressurside Amet [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kra.ee/riigikaitseõpetus/riigikaitseõpetuse-ainekavast/>

výhradně dobrovolníky, řada z nich patří mezi členy Kaitseliit⁴⁶, kteří se snaží zůstat v anonymitě. Investigativní články v některých případech přejímají i noviny Postimees patřící mezi nejpoblárnější v zemi.⁴⁷

Situace zpravodajského serveru Sputnik v zemi

Zpravodajský web Sputnik zahájil fungování na mezinárodní scéně v listopadu 2014 jako odnož státního média Rusko dnes (Россия сегодня), přičemž jeho kancelář v Estonsku byla zřízena v únoru 2016.⁴⁸

Na zřízení redakce Sputnik v Tallinnu vzpomíná jeden z estonských narátorů účastníci se výzkumu: „*Nebylo kolem toho žádné velké haló, ale když jsem se o tom bavil s kamarády, ihned věděli, o co jde. Sputnik už v té době působil v Lotyšsku, kde se ho dokonce snažili zakázat. I když by se dalo polemizovat o jeho významu, protože ho mnoho lidí nechte, boj proti médiím tohoto typu má symbolický význam.*“

Činnost Sputniku v Estonsku se brzy dostala do hledáčku místních autorit. Během druhé poloviny roku 2017, kdy Estonsko předsedalo Evropské unii, například nebyla udělena akreditace novinářům agentury Sputnik. Důvodem podobného rozhodnutí byla skutečnost navazující na zprávu Evropského parlamentu, kdy byl Sputnik označen za domnělou mediální agenturu, která neoperuje na bázi nezávislosti. Ministerstvo zahraničí Ruské federace vyjádřilo nad tímto přístupem velké překvapení.⁴⁹

Narátor z Estonska komentuje přístup autorit k fungování Sputniku v Estonsku: „*Na počátku fungování kolem roku 2016 byla snaha podpořit nezávislost médií za každou cenu, Sputnik nikdo nechtěl regulovat, protože se vědělo, že to bude dráždit Rusy. S postupem času se to stalo neudržitelné. Zvláště, když prostřednictvím Sputniku probíhaly útoky na ústavní činitele jako třeba na tehdejší ministryni školství.*“

Situace eskaluje až do současné podoby, kdy je Sputniku znemožněna publikační činnost v Estonsku. Opatření toho typu je důsledkem vlastnické struktury média. Patří do skupiny ovládané osobou Dimitrije Kyseljova, na jehož osobu jsou uvaleny sankce Evropskou

⁴⁶ Estonské uskupení armádních dobrovolníků

⁴⁷ *What is Propastop?* [online] Propastop. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.propastop.org/eng/2017/03/06/what-is-propastop/>

⁴⁸ *Russia's Sputnik launches news portal in Estonia.* [online] ERR News, 25. 2. 2016 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/117694/russia-s-sputnik-launches-news-portal-in-estonia>

⁴⁹ *Estonia denies entry to journalists of Russian state news agency.* [online] ERR News, 30. 8. 2017 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/615663/estonia-denies-entry-to-journalists-of-russian-state-news-agency>

unií z důvodu snah o destabilizaci Ukrajiny. Na základě sankcí není možné, aby Sputnik hradil faktury v Estonsku, což nevyhnutelně vede k zastavení činnosti domnělého média, které trvá od 1. ledna 2020. Opatření tohoto druhu vyvolávají reakce i mezi respondenty.

Narátor č. 13: *„V Narvě se to řeší trochu víc, protože komunita Rusů kouká na ruskou televizi, kde jsou často probírána témata soustředící se na to, že Baltské státy utlačují svobodu slova.“*

Narátor č. 14: *„Ruští politici to využívají k dramatizaci situace, aby ukázali, jak moc je tu menšina Rusů utlačována. Ve skutečnosti je to ale celkem bezvýznamná událost, protože Sputnik stejně skoro nikdo nečetl, horší je to s televizemi.“*

Závěr

Problematika šíření dezinformací a misinformací Ruskou federací naplno proniká do odborného diskurzu po událostech na Ukrajině v roce 2014. V kontextu Baltských států lze konflikt na Ukrajině považovat za pomyslný odrazový můstek v boji proti dezinformacím na úrovni Evropské unie. Právě Lotyšsko stálo u vzniku krizových štábů v rámci NATO a EU, jejichž činnost vedla k institucionalizaci Akčního plánu pro boj s dezinformacemi, který je závazný pro všechny členské státy EU. Běžní občané se však zpravidla nedokáží v těchto snahách orientovat a často ani netuší, že jejich země je lídrem v oblasti boji proti dezinformacím v rámci celé Unie.

Boj proti dezinformacím na národní úrovni má v rámci Baltských států různé podoby. V Litvě je kladen velký důraz na spolupráci odborníků z jednotlivých odvětví, ať se jedná o jednotlivá významná média, skupiny strategické komunikace, odborníky z oblasti IT či dobrovolníky sdružené pod společným označením Litevští elfové. Právě dobrovolnické snahy by se daly označit často jako efektivnější způsob boje než vládní nařízení, kdy může u obyvatel vyvstat pocit, že je proti propagandě bojováno prostřednictvím propagandy jiné. Boj dobrovolníků je však náročný, navíc může ohrozit bezpečnost jednotlivců, jak vypráví jeden z narátorů. Ne všichni však vnímají podobné aktivity pozitivně, a považují je spíše za námět pro článek do západních médií než efektivní řešení problému. Jako vhodný nástroj boje s dezinformacemi je naopak shledávána výuka mediální gramotnosti na školách.

Signifikantní vlastností manipulativních snah šířených prostřednictvím je prezentování etnické menšiny Rusů v Baltských státech jako homogenního celku. Danou menšinu však není však možné interpretovat jako jednolité celek a vztahovat vliv pouze na ní. V Litvě označujeme jako nejohroženější skupinu obyvatel menšiny Rusů a Poláků, jak ale vyplývá

z rozhovorů s narátory, není možné tyto menšiny považovat za zcela homogenní. Naopak je nutné se zaměřit i na radikální hnutí v rámci existence pravicového extremismu v zemi. Hnutí jako je Právo a spravedlnost sdílí postoje k některým tématům šířeným prokremelskými informačními kampaněmi. Například lze zmínit v podobě postoje k sexuálním menšinám.

V Lotyšsku a Estonsku žijící menšiny Rusů je možné rozdělit do několika skupin na základě míry integrování do společenského života v zemi. Nejzásadnější skupinou, na kterou se dezinformační kampaně v Lotyšsku soustředí, jsou neutrální Rusové, tedy osoby žijící na lotyšském území, které jsou nespokojené se státní politikou a vlastní ekonomickou situací. Při konfrontaci s jinými etnickými skupinami však tyto preference spíše skrývají, a jimi využívané informační zdroje jsou v neformálním rozhovoru tabuizovány. Ačkoliv existuje snaha o zobečňování situace menšin v Pobaltí ze strany Ruské federace, je možné se setkat i s různými postoji v rámci rodiny. Někteří zástupci nejmladší generace v rodině jsou plně integrováni do lotyšské společnosti, zatímco jejich rodiče a prarodiče tíhnou k nostalgii po Sovětském svazu a využívají informační zdroje poskytované Ruskou federací, protože lépe zapadají do jejich světového názoru.

Témata dezinformací vytvářených agenturami přímo či nepřímo napojenými na Ruskou federaci jsou velmi flexibilní a přizpůsobují se aktuálnímu dění, aby byla zajištěna jejich větší věrohodnost. I přes tyto skutečnosti je možné identifikovat často se objevující narativy v rámci publikační činnosti tzv. domnělých médií.

Mezi časté narativy prokremelských dezinformačních webů působících v Pobaltí patří podryvání důvěry obyvatelstva v nadnárodní organizace jako je NATO a Evropská unie. Obě organizace jsou propagandistickými snahami vykreslovány způsobem, který má v obyvatelích jednotlivých států vzbudit strach o budoucnost jejich země v případě válečného konfliktu. Ačkoliv jsou všechny státy plnohodnotnými členy EU a NATO, propagandistické články se nevyhýbají tvrzení, kdy označují problémy Evropské unie jako vzdálené běžným občanům Baltických států. V podobném duchu je pojednáváno i o účasti států v NATO, kde je organizace označována jako agresor připravující válečný konflikt v regionu, jehož cílem je útok na Ruskou federaci.

Opomenout nelze téma nacionalismu obyvatel Baltických států. Ti jsou označováni za extrémisty se sklony k nacionalismu prostřednictvím vykonstruovaných narativů jako je tvrzení o větší popularitě knihy Adolfa Hitlera *Mein Kampf* než fantasy knih ze série o kouzelníkovi Harrym Potterovi. Kromě podobných útoků zaměřených na kulturu je

používáno označení stupňujícího se nacionalismu v zemi v kontextu ruskojazyčné menšiny v regionu či ve spojitosti s oslavami obnovy nezávislosti na Sovětském svazu.

Šířitele klamavých zpráv a misinformací je možné zařadit do více kategorií, mezi nejzjevnější patří dezinformační weby jako je web Sputnik, Baltnews či Baltijas Balss. První jmenovaný je jako domnělá tisková agentura označován i v oficiální komunikaci Evropské unie k tomuto tématu. Šíření dezinformací lze zaznamenat i prostřednictvím oficiálních kanálů Ruské federace, jako je třeba agentura RIA Novosti, která patří mezi nejpopulárnější internetové zdroje v regionu. Samostatným oddílem je šíření tendenčních informací prostřednictvím televizního vysílání, které probíhá zejména v rámci vysílání zpravodajských bloků, které jsou ve velké míře přejímány z vysílání ruských televizí.

Pohled obyvatel na dezinformační kampaně nelze jednoduše generalizovat, avšak je možné jej vnímat v kontextu cílových skupin. Jako ukázka může sloužit postavení generace rodičů a prarodičů nejmladších narátorů, kteří sice nejsou přímo spjati s Ruskou federací, ale zároveň se u nich mohou projevovat tendence k nostalgii po období Sovětského svazu, které vedou k vyšší míře důvěry k informačním zdrojům pocházejícím z Ruské federace. Důležitou roli ve vnímání dezinformačních kampaní obyvateli hraje i práce se zdroji informací, kdy dezinformační média pracují s důvěryhodnými značkami jako je například magazín Forbes. Tato skutečnost v kombinaci s relativně vysokou mírou obyvatel, kteří přiznávají sdílení obsahu bez uvedeného zdroje, vytváří prostor pro zakořenění narativů šířených dezinformačními médii.

Seznam použitých zdrojů

- About Debunk: Debunking disinformation together* [online]. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://debunk.eu/about-debunk/>
- Action Plan against Disinformation*. [online] *European Commission*. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/action_plan_against_disinformation.pdf
- Around the Bloc: Lithuanian Elves Do Battle With Russian Trolls. *Transitions Online*, 2016, 03/29: 41-42.
- Definice dezinformací a propagandy*. [online] Ministerstvo vnitra České republiky. [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/cthh/clanek/definice-dezinformaci-a-propagandy.aspx>
- Disinformation*. [online] OED online. December 2019 [cit. 1. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.oed.com/view/Entry/54579?redirectedFrom=disinformation>
- Do Latvians really read more Hitler than Harry Potter?* [online]. BBC News 9. 10. 2019 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/av/world-europe-49973668/do-latvians-really-read-more-hitler-than-harry-potter>
- Estonia denies entry to journalists of Russian state news agency*. [online]. ERR News 30. 8. 2017 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/615663/estonia-denies-entry-to-journalists-of-russian-state-news-agency>
- ĒVALDE, Ieva. *Vietējie nevar konkurēt ar Lietuvas milžiem: ordenus joprojām izgatavos kaimiņos*. [online]. LA.lv 5. 2. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.la.lv/ordenus-joprojam-izgatavos-lietuva>
- EVROPSKÝ PARLAMENT. *Zpráva o strategické komunikaci EU s cílem bojovat proti propagandě, kterou proti ní vedou třetí strany (2016/2030(INI))* [online]. [cit. 8. 3. 2020].
- FELLOWS, Erwin W. 'Propaganda': History of a Word. *American Speech*, 1959, 34.3: 182–189. DOI: 10.2307/454039.
- FLANDEROVÁ, Linda. Soft power: mít či nemít. *Mezinárodní politika*, 2013. [online] Ústav mezinárodních vztahů Praha. [cit. 19. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.iir.cz/article/soft-power-mit-ci-nemit>
- Flash Eurobarometer 464: Fake News and Disinformation Online*. [online] European Commission: PublicOpinion, 2018. [cit. 26. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinionmobile/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/surveyKy/2183>
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
- Hitler's 'Mein Kampf' More Popular Than Harry Potter on Latvian Book Site*. [online] Sputnik International, 2. 4. 2018 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://sputniknews.com/viral/201804021063142332-hitler-book-popular-harry-potter-latvia/>
- Indicators characterising languages used by the population of Latvia*. [online] Centralas statistikas parvaldes datubazes. [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.csb.gov.lv/en/statistics/statistics-by-theme/population/characteristics/key-indicator/indicators-characterising-languages-used>
- KUDORS, Andis. Latvia. In: *Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe*. [online] [cit. 22. 3. 2020]. Dostupné z: http://prismua.org/wp-content/uploads/2018/06/DRI_CEE_2018.pdf

- Latvijas Avīze pechalitsja: gordost' Latvii proizvodjat v Litve.* [Latvijas Avīze печалится: гордость Латвии производят в Литве]. [online]. Baltijas Balss, 4. 3. 2020 [cit. 5. 3. 2020]. Dostupné z: <https://bb.lv/statja/nasha-latvija/2020/03/04/latvijas-avze-pechalitsya-gordost-latvii-proizvodyat-v-litve>
- Lithuania National Threat Assessment 2019.* Vilnius: Lithuanian Ministry of Defence, 2019 ISBN 978-609-412-162-3. Další dostupnost: <https://www.vsd.lt/wp-content/uploads/2019/02/2019-Gresmes-internetui-EN.pdf>
- Lithuania's decision to suspend broadcast of the Russian language channel "RTR Planeta" complies with EU rules.* [online] European Commission, 8. 5. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/lithuanias-decision-suspend-broadcast-russian-language-channel-rtr-planeta-complies-eu-rules>
- LT MFA. New year, same old pro-#Kremlin fakes:. In: *Twitter* [online]. 7. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://twitter.com/LT_MFA_Stratcom/status/1082255481761087489?s=20
- LYSICIN, Anton. "Krupnějšaja perebroška vojsk." *Čto děljajut u granic Belorussii tanki SŠA.* [online] RIA Novosti, 24. 10. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://ria.ru/20191024/1560131856.html>
- Media and information literacy education project in Lithuania.* [online] . Nordic Council of Ministers Office in Lithuania. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.norden.lt/en/projects/media-and-information-literacy-education-project-in-lithuania-2/>
- National Security Concept 2017.* [online] Republic of Estonia Government Office. [cit. 6. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/national_security_concept_2017.pdf
- National Security Concept of the Republic of Latvia (2016 -).* [online] Aizsardzības ministrija, s. 17-18 [cit. 2. 3. 2020]. Dostupné z: https://www.mod.gov.lv/sites/mod/files/document/NDK_ENG_final.pdf
- NATO Exercises. Supreme Headquarters Allied Powers Europe* [online]. 19. 2. 2020 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: <https://shape.nato.int/nato-exercises>
- NCDSA Activities. National Centre of Defence & Security Awareness* [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kaitsen.ee/ncdsa-eng/>
- NOSOVIČ, Alexander. *The Americans are Considering Excluding the Baltics from NATO* [online] 12. 1. 2016. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.rubaltic.ru/articles/baltics-go-home-12012016/>
- NYE, Joseph. *Soft Power the Means to Success in World Politics.* New York: PublicAffairs, 2004. ISBN 1-58648-306-4.
- OATES, Sarah a Sean STEINER. *Projecting Power: Understanding Russian Strategic Narrative. Russian Analytical Digest* [online]. 2018, (229), 2–5 [cit. 11. 3. 2020]. DOI: 10.3929/ethz-b-000311091. ISSN 18630421.
- Patikrinta 15min: Apie projektą.* 15min.lt [online]. [cit. 29. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.15min.lt/patikrinta-15min/apie>
- PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. *Velký sociologický slovník.* Praha: Karolinum, 1996, 539 s. ISBN 80-718-4164-1.
- Questions and Answers about the East StratCom Task Force. *EEAS* [online]. [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/questions-and-answers-about-the-east->
- Riigikaitseõpetuse Ainekavast. Kaitseresursside Amet* [online]. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.kra.ee/riigikaitseopetus/riigikaitseopetuse-ainekavast/>
- ROSTOKS, Toms a Nora VANAGA. *Latvia's Security and Defence Post-2014. Journal on Baltic Security* [online]. Vol. 2. 2016, 2(2), 71–108 [cit. 2. 3. 2020]. DOI: 10.1515/jobs-

- 2016-0045. ISSN 2382-9230. Dostupné z:
<http://content.sciendo.com/view/journals/jobs/2/2/article-p71.xml>
- RTR Planeta suspended in Lithuania for a year over incitement to war and hatred.* [online] Delfi.lt 14. 2. 2018. [cit. 3. 3. 2020]. Dostupné z: <https://en.delfi.lt/culture/rtr-planeta-suspended-in-lithuania-for-a-year-over-incitement-to-war-and-hatred.d?id=77174217>
- Russia's Sputnik launches news portal in Estonia.* [online] ERR News, 25. 2. 2016 [cit. 8. 3. 2020]. Dostupné z: <https://news.err.ee/117694/russia-s-sputnik-launches-news-portal-in-estonia>
- The EU approved action plan against disinformation. *President of The Republic of Lithuania* [online]. [cit. 28. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.lrp.lt/en/press-centre/press-releases/the-eu-approved-action-plan-against-disinformation/31559>
- What is Propastop?* [online] Propastop. [cit. 7. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.propastop.org/eng/2017/03/06/what-is-propastop/>
- Zasedání Evropské rady (19. a 20. března 2015) – závěry* [online]. In: . s. 5 [cit. 26. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.consilium.europa.eu/media/21868/st00011cs15.pdf>
- Žiniasklaida: JAV kariai nuplėšė Lietuvos vėliavą nuo Kauno prokuratūros pastato.* [online] Sputniknews.lt, 6. 1. 2019 [cit. 1. 3. 2020]. Dostupné z: https://sputniknews.lt/society/20190106/8002357/ziniasklaida-usa-kariai-nuplese-lithuania-veliava-nuo-kauno-prokuraturos-pastato.html?fbclid=IwAR2rbEE5NjTaXCCZRsSja_2DH80UEumoD_AHWT8_cjbbO2VvXvgO2VFxeU

Alsasko a Alsané – vliv státních zásahů na identitu a kulturu hraniční oblasti

Alsace and the Alsatians - the impact of state interventions on the identity and culture of the border area

Aneta Rosenhoferová, Nikola Veverková

Československá obchodní banka, Radlická 333, Praha
Email: aneta.ros@seznam.cz, nikolakocianova@seznam.cz

DOI: <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140104>

Abstract

This paper presents a study on the Alsatian ethnic group living in the former region of France. Alsace is predominantly a historic territory that has been the subject of numerous clashes over the preceding centuries, and both France and neighbouring Germany have been fighting for domination. The main aim of the paper is to determine the impacts state interventions have had on the identity and culture of the Alsatians, what the main elements of the Alsatian identity are, and what habits and traditions Alsatians consider to be the most important in distinguishing them from their surroundings. The work also addresses the influence of state interventions on the change in ethnic identity. The research shows that state power was significantly reflected both in the suppression of ethnic identity and in its consolidation.

Keywords

Alsace, Alsatians, ethnic identity, border areas, government intervention

Klíčová slova

Alsasko, Alsané, etnická identita, hraniční oblasti, státní zásahy

Úvod

Historické události, jež se udály na území Evropy v minulých staletích, dodnes ovlivňují životy Evropanů a mají zcela jednoznačně vliv na jejich sebeuvědomění a identitu. Jen ve 20. století probíhalo na tomto území několik konfliktů. K největším válečným konfliktům všech dob se řadí obě dvě světové války, které vedly k drastickým politickým, společenským a kulturním změnám. Vznikaly nové státy, dřívější naopak zanikaly, některá území byla připojena k dominantnějším státům a místní obyvatelé tak častokrát měnili během krátkého časového období svou státní příslušnost.

Jedním z těchto případů jsou obyvatelé bývalého historického území Alsaska, které se stalo častým předmětem střetů a bojů o jeho nadvládu. Alsasané jen během období let 1850–1950 měnili celkem čtyřikrát státní příslušnost. Tento fakt umožňuje ukázat, jak se alsaská identita postupně proměňovala od německé přes francouzskou až po alsaskou. Mísení francouzské a německé kultury má na alsaskou identitu patrný vliv, ať už se jedná o kulturní prvky, zvyky a tradice, národní kuchyni, náboženství nebo architekturu.

Oblast Alsaska (Alsaska-Lotrinska) zdaleka není jen geografickým pojmem. Před tím, než bude pozornost věnovaná historickému pozadí, je nutné vymezit, co se vlastně pojmem „Alsasko-Lotrinsko“ rozumí. V současné době existují dva francouzské regiony: Alsasko a Lotrinsko, zahrnující dva, resp. čtyři departmenty. Území, o kterém bude v tomto článku řeč, se však se současným teritoriem neshoduje.

Historie Alsaska

V roce 1871 Francie ztratila oba alsaské departmenty Bas-Rhin a Haut-Rhin, ke kterým Německo ze strategických důvodů připojilo ještě další dvě oblasti. Francie rovněž ztratila tři čtvrtiny departmentu Mosela (Moselle). Francouzské „zbytky“ Meurthe a Mosely vytvořily společný department Meurthe-et-Moselle, zatímco anektovaná oblast byla označovaná jako Lotrinsko (Lotharingen). V roce 1918 se z ní stal department Mosela a v odborné literatuře se o tomto území souhrnně pojednává jako o Alsasko-Lotrinsku, znamenající právě jen ony tři departmenty.¹

Existuje však ještě další rozměr označení „Alsasko-Lotrinsko“. Z hlediska historie se sice Alsasko a Lotrinsko (Mosela) příliš nelišily, ale rovnítka mezi ně klást nelze. Liší se totiž nejen jazykově, ale i vnímáním své příslušnosti či identity. Zatímco u Alsaska lze hovořit o celku přinejmenším z toho důvodu, že pojednávané území zahrnuje oba alsaské departmenty, a tím částečně odvodit silnější tendence k autonomismu, v případě Lotrinska se jedná pouze o Moselu, tedy jeden ze čtyř lotrinských departmentů. Lze říci, že větší odlišností oproti Francii se vyznačuje Alsasko než Lotrinsko.

Hraniční oblast Alsaska byla v minulých stoletích častým předmětem sporů mezi dvěma velmocemi, Francií a Německem a dá se říci, že se pro obě dvě země stala symbolem. Tento fakt lze pozorovat průřezem dějin až do nedávné doby. Zlomový bod v dějinách Alsaska znamenala Třicetiletá válka (1618–1648), kdy byla jižní část Alsaska postoupena Francii a

¹ SEDLÁKOVÁ, Martina. Alsasko-Lotrinsko – Proměny „Sladké Francie“. *Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století*. [Praha]: CeFReS, 2004.

postupem času byl připojen zbytek území včetně Štrasburku. Od této doby se na území začínají výrazně promítat státní zásahy.

Jak již bylo uvedeno, alsaské obyvatelstvo měnilo jen v období let 1850 až 1950 státní příslušnost hned čtyřikrát. Držba tohoto území byla pro každou zemi věcí prestiže a samotná ztráta pak posilovala negativní vztah k druhé zemi ještě více. Nestálost a náhodnost státní příslušnosti probouzely v obyvatelích nejistotu, kvůli které hledali ukotvení v jiných hodnotách, a to spíše v kulturních než politických. Pro většinu z nich se jimi stalo převážně náboženství a rodina.

Po připojení k Německu koncem 19. století měli Alsasané možnost zvolit si německé či francouzské občanství. Kvůli rozhodnutí pro občanství francouzské muselo přes 50 000 lidí emigrovat. V roce 1872 byla ve Štrasburku založena první německá univerzita, poté v roce 1874 vznikla alsasko-lotrinská regionální rada a v roce 1911 území získává vlastní ústavu (aniž by bylo rovnocenné ostatním částem císařství). Na začátku 1. světové války tedy Alsasko spadalo pod nadvládu Německé říše, což přineslo velmi silnou germanizaci. Nejdříve se tolerovalo používání francouzského i německého jazyka, ale postupem času začala němčina čím dál více posilovat a stala se jediným oficiálním jazykem. Francouzština pak byla úplně zakázána. Po skončení války došlo k vyhlášení nezávislosti Alsaské republiky rad, avšak tato samostatnost trvala pouze jedenáct dní do doby, kdy do Štrasburku dorazila francouzská vojska a území bylo připojeno k Francii. Připojením k Francii začal v použití jazyka opačný proces, francouzština se stala jediným úředním jazykem a byla upřednostňována na všech frontách. Veškeré ukazatelé (místní jména, názvy ulic, vývěsky apod.) musely být nově ve francouzštině. Na školách probíhala výuka jedině ve francouzštině (němčina mohla být až od čtvrtého ročníku).

V průběhu 2. světové války, kdy došlo k porážce Francie, byly v roce 1940 podepsány dohody o příměří, Alsasko však bylo zabráno Němci a stalo se opět součástí Říše. Nacistické Německo si území postupně podřídl svým zákonem, obyvatelé byli vystaveni tvrdému tlaku a důsledné germanizaci. Alsasané nebyli říšskými Němci, ale stále francouzskými občany, a tak nemohli být povoláni do německé armády. Proto byl v roce 1942 vydán „*Výnos o státní příslušnosti v Alsasku, Lotrinsku a Lucembursku*“, což mělo za následek udělení německého občanství všem mužům, jejich manželkám a nezletilým dětem. Alsasané tedy byli naverbováni do wehrmachtu a do branné služby. Nejdříve byly povolány ročníky 1920 až 1924, později však i ročníky 1914 až 1918, což vedlo k velkým protestům, protože ti, jichž se to týkalo, sloužili již ve francouzské armádě. Neuposlechnutí bylo tvrdě trestáno a týkalo se i

rodinných příslušníků, kteří mohli být vystěhováni do jiných částí Říše. „*Prováděcí předpis určení občanství říšského ministerstva vnitra stanovoval, že za národnostní Němce lze považovat pouze ty obyvatele, jejichž alespoň jeden prarodič se narodil na uvedených územích nebo v Říši*“.²

Obrázek 1, 2. Plakát nacistické propagandy. Připravení vojáci čekají na vítězství ve válce³

Od podzimu 1944 zde probíhaly boje, úplného osvobození se celá oblast dočkala v březnu 1945, a tak se stala opět součástí Francie. Alsasko však nebylo jediné území, které Francie po válce získala, vznášela si nárok např. na město Kehl, nebo Sársko. Na nátlak spojenců se však těchto území musela později vzdát.⁴

Na konci druhé světové války nebyla situace francouzštiny moc příznivá. Její znalost deklarovalo roku 1946 v Alsasku 66,4 % oproti 84,6% obyvatel, kteří mluvili německy. K alsaskému dialektu se hlásilo 91 % Alsasanů. Němčina už byla ale považována za „jazyk nepřítel“⁵ a byla i jazykem „válečných zločinců“⁶. Bilingvismus a autonomismus tehdy neměly šanci se prosadit.

Po skončení 2. světové se stala francouzština jediným úředním jazykem a německá výuka na školách byla zrušena. V 50. letech minulého století došlo ve Francii k částečnému uvolnění používání jazyků, jakými byla např. baskičtina, bretonština a katalánština. Alsaska se však toto uvolnění netýkalo, jelikož alsastina byla stále považována za pouhý dialekt.

V 80. letech 20. století došlo na území k vytvoření určité autonomie. Od roku 1982 do roku 2016 mělo Alsasko vlastní regionální radu, což ho tvořilo nejmenším správním regionem ve Francii. Od roku 2016 byl s regiony Champagne-Ardenne a Lotrinskem sloučen do nového

² PEŠEK, Jiří, ed. *Německé menšiny v právních normách 1938-1948: Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-201-8.

³ Vlastní zdroj. Terénní výzkum v Alsasku, 2018.

⁴ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza. „Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsasané. *Kulturní studia* 1/2013.

⁵ MAUGUÉ, Pierre. *Le particularisme alsacien, 1918-1967*. Paris: Presses d'Europe, [1970].

⁶ STREICHER, Jean Claude, Georges FISCHER a Pierre BLÈZE. *Histoire des Alsaciens*. Paris: F. Nathan, c1979.

regionu Grand Est. Od 90. let se čím dál více prosazuje dvojjazyčná výuka na nižších stupních škol.⁷

Geografické rozmístění Alsasanů

Alsasko. Pokud má být vymezeno území Alsaska, je důležité částečně nastínit i vedlejší region Lotrinska, jelikož spolu tyto oblasti souvisí jak historicky, tak geograficky. Tyto dva regiony hraničí se Švýcarskem a Německem a přírodní hranici vytváří řeka Rýn. Alsasko je část rýnské roviny a je charakterizováno výbornými podmínkami k pěstování obilnin a vinné révy. Kromě rozlehlých plání se zde vyskytují kopcovité oblasti, jež leží severozápadně od Štrasburku. Nejvyšší horou je Ballon de Guebwiller (1426 m). Klima v těchto oblastech je polokontinentální, tedy jsou zde horká léta a studené zimy.

Svou rozlohou 8 283 km² se řadí k nejmenším regionům Francie. Tato oblast se pak dále dělí na další dva departmenty: Na severu je to Bas-Rhin (Dolní Rýn) a na jihu Haut-Rhin (Horní Rýn). Od roku 2016 byl spolu s regiony Champagne-Ardenne a Lotrinsko sloučen do nového regionu Grand Est.

Štrasburk. Štrasburk je hlavní město regionu Grand Est na území Alsaska a k roku 2016 sčítalo 280 000 obyvatel. Vzhled tohoto města byl ovlivněn střídáním nadvlády mezi Francií a Německem. Typickou alsaskou architekturu zde představují městské domy ze 17. století, které mají hrázděné vnější fasády.

Město bylo původně keltskou vesnicí a s příchodem Římanů se stalo pevností nazývanou Argentoratum. Po boji o moc mezi svými občany se Štrasburk stal svobodným městem v rámci Svaté říše římské. Štrasburská populace byla po reformaci hlavně protestantská, ale opatrně se vyhnula náboženským konfliktům třicetileté války (1618–1648). Smlouvou z Rijswijku, (1697) kdy musela Francie později vydat Říši římské Freiburg, Breisach a Philippsburg, si však Štrasburk ponechala a město si tak zachovalo své výsady až do francouzské revoluce (1787–1799). Po francouzsko-německé válce, kdy bylo město těžce poškozeno německým dělostřelectvem, jež zničilo mnoho památek, bylo s celým Alsaskem připojeno k Německu. Většina obyvatel anexi odmítala, s postupem industrializace a rostoucí prosperitou se však obyvatelé s německým panstvím smířilo. Po první světové válce byl Štrasburk i Alsasko roku 1919 připojen k Francii. Během 2. světové války jej znovu obsadilo Německo. V listopadu roku 1944 osvobodily Štrasburk jednotky francouzské armády a celá

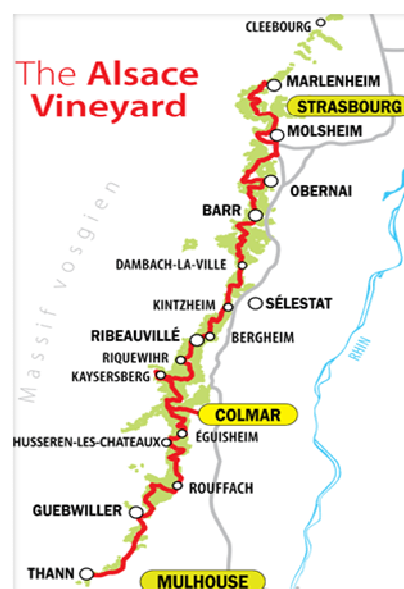
⁷ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina... c. d.

oblast se vrátila k Francii. Od roku 1949 zde vznikaly hlavní evropské instituce a v roce 1979 město získalo mezinárodní statut otevřením Evropského parlamentu. Ve Štrasburku nyní sídlí Rada Evropy, Evropský parlament a Evropský soud pro lidská práva.

V roce 2016 žilo ve Štrasburku 279 284 obyvatel. Tato lokalita se vyznačuje vysokou hustotou obyvatelstva, což je 78,26 obyvatel na km². Štrasburk je město mladých, jelikož osoby mladší 20 let představují 25,1 % populace. 46,2 % lidí ve Štrasburku spadá pod věkovou hranici 30 let.⁸ Tím, že mluvčí alsaského dialektu jsou převážně starší generace, situace ohledně udržení jazyka v hlavním městě Alsaska tedy není dobrá a hrozí zánik alsastiny, jelikož z výpovědí respondentů vyplývá, že studenti a obyvatelé do 40 let dialekt znají, ale aktivně ho nevyužívají. Díky zjištěným informacím je však nutno podotknout, že alsastina je populární spíše na vesnicích než v samotných městech.

Další příčinou zániku dialektu je národnostní složení města. Štrasburk je totiž velmi kosmopolitní, multikulturní a heterogenní. V roce 2008 činil počet imigrantů 51 625, což je 19 % celkové populace města. Svým složením se tak Štrasburk stal druhým městem s největším průměrem imigrantů hned po Paříži. Od roku 2000 se do města stěhuje nejvíce Turků, Němců a Maročanů.

Colmar. Dalším typickým alsaským městem je bezesporu Colmar ležící jihozápadně od Štrasburku. Město se nachází na Alsaské vinné stezce a považuje se hlavní město alsaského vína. Poloha města uprostřed vinic v a tamější klima je ideální kombinací k pěstování vinné révy. Colmarem prochází slavná vinařská stezka, která je 170 km dlouhá a vede napříč celým územím Alsaska. Protíná 70 hrázděných městeček a vesnic. Místní bílá vína se řadí k nejlepším na světě. Kvůli tomu se o Alsasanech říká, že vyrábí nejlepší německá vína francouzským způsobem. Toto tvrzení lze vysvětlit tak, že francouzská vína dělají zdejší vinaři z tradičních německých odrůd, jako je třeba ryzlink. Colmar je také znám svým zachovalým starým městem a množstvím

Obrázek 3. Alsaská vinná stezka

Převzato z: <https://www.alsace-wine-route.com/>

⁸ *Compareur de territoire. Commune de Strasbourg*. [online] Insee, statistiques locales de Strasbourg. [23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1405599?geo=COM-67482>.

architektonických památek. Colmar tvoří směsice německých a francouzských vlivů a patří k nejmalebnějším městům v Alsasku. Množství hrázděných domů v centru města dodává Colmaru tradičnost alsaské architektury. Svatomartinský kostel postavený v letech 1235 až 1365 v gotickém stylu je považovaný za největší gotickou stavbu v Horním Porýní. Charakteristickým symbolem nejen Colmaru, ale celého Alsaska je čáp, který zdobí střechy domů a katedrál.

V roce 2015 zde žilo 69 899 lidí a hustota obyvatel činila 1050 osob na km². Colmar je svou populací 3. největším městem Alsaska (1. Štrasburk, 2. Mylhúzy).

Mylhúzy. Mylhúzy jsou alsaským městem ležícím na řece Ill mezi pohořím Vogéz a Jura. Toto město je tzv. vstupní bránou do území Alsaska v jeho jižním kraji, jelikož je geograficky umístěn na okraji trojúhelníku Francie, Německa a Švýcarska. Mylhúzy jsou prvním alsaským městem, které toto označení obdrželo.⁹

Po prusko-francouzské válce byly Mylhúzy společně s celým Alsaskem začleněny do Alsaska-Lotrinska, kdy se celé území stalo součástí Německého císařství. Dne 9. srpna 1914 město obsadila francouzská armáda a po několika dnech se poblíž odehrála bitva u Mylhúz. Pod správou Francie se město dostalo v roce 1918, avšak 19. června 1940 bylo obsazeno německým vojskem, čímž bylo opět připojeno k německé Třetí říši. Od konce 2. světové války je město součástí Francie.

Obrázek 4. Dvojjazyčné pojmenování názvu ulic v Mylhúzách

Převzato z:
de.wikipedia.org/wiki/M%C3%BCIhausen

V roce 2016 se počet obyvatel vyšplhal na 108 999, což vytváří hustotu 4 914 obyvatel na km².

Na otázku, zdali se místní obyvatelé cítí být Němci či Francouzi, a jakým způsobem je zasáhly státní zásahy na tomto území, bylo ve všech případech dosaženo stejného výsledku. Byť město Mylhúzy leží několik kilometrů od Švýcarska a Německa, očekávalo by se, že lidé budou ovlivněni několika kulturami a jazykem, nicméně Mylhúzané jsou si ostatně jako většina Alsanů pevně vědomi své alsaské identity, na kterou jsou velice hrdí.

⁹ *Mulhouse*. [online]. [cit. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <http://ee.france.fr/cs/discover/mulhouse-mylhuzy-dynamicke-mesto>.

Alsasko vs. Sársko – země na rozhraní dějin

Saarbrücken. Saarbrücken je hlavním městem a regionálním centrem Sárska, ve kterém žije 180 000 obyvatel. Město je velmi ovlivněno Francií i díky německo-francouzské historii.

Sársko bylo od roku 1871–1918 součástí Německé říše. Během první světové války byl Saarbrücken několikrát bombardován Královskou námořní leteckou službou. Po kapitulaci Německa bylo Sársko obsazeno vojsky vítězné Francie. V roce 1920 se stalo na základě Versailleské smlouvy hlavním městem Sárského teritoria, jež bylo v letech 1920–1935 spravováno Společností národů. Ve skutečnosti bylo Sársko 15 let pod kontrolou Francie. V roce 1935 hlasovalo více než 90 % voličů pro znovusjednocení s Německem (ne však za moci nacistů). Ještě tento rok se tedy Sárské teritorium vrátilo k Německu a vytvořilo okres pod jménem Saarland (Sársko).

Saarbrücken byl těžce bombardován i v průběhu druhé světové války. Při bombardovacích nájezdech bylo zabito 1234 lidí, 11 000 domů bylo zničeno a 75 % zbylo v ruinách. V roce 1945 se město stalo dočasně součástí francouzské okupační zóny. Francie vytvořila z území v roce 1947 politicky nezávislý sárský protektorát, jež tyto dvě oblasti ekonomicky spojil. Důvodem bylo využití rozsáhlých ložisek uhlí.

Dne 23. října 1955 proběhlo referendum, kdy více než dvě třetiny voličů odmítli nezávislý stát Sárska. Odmítnutí návrhu bylo vyloženo jako souhlas ke vstupu do SRN, čímž se oblast od 1. ledna 1957 stala součástí Německa. Saarbrücken se tak stal hlavním městem desátou federální zemí Spolkové republiky Německo.

V současné době je město hlavním hospodářským, akademickým a kulturním centrem Sárska a okolí. Lidé v Sársku mluví rýnsko-franským dialektem, který je podobný např. dialektu mluvenému ve Falci, dialektu používanému podél řeky Mosel anebo dialektu na území Lucemburska.¹⁰ Zahrnuje německé dialekty mluvené napříč západními oblastmi zemí Sársko, Porýní-Falc, severozápadní Bádensko-Württembersko a Hesensko v Německu.

Mimo území Sárska se tento dialekt považuje obecně za sárský dialekt. Dialekt je rozdělen do dvou oblastí, přičemž v severozápadní části státu se standardní *das* vyslovuje s konečným *t* namísto *s*. Oba dva dialekty sdílejí mnoho charakteristických rysů, jedním z nich je např. nahrazení samohlásek *ö*, *ü* a *eu* na *e*, *i* a *ei*, druhým příkladem je pojmenování žen a dívek, jež bývají označovány Ähs.

¹⁰ STEDJE, Astrid. *Deutsche Sprache gestern und heute: Einführung in Sprachgeschichte und Sprachkunde*. 5., unveränd. Aufl. München: Wilhelm Fink Verlag, 2001. Uni-Taschenbücher, 1499. ISBN 3-7705-2514-0.

Francouzský jazyk má v Sársku zvláštní postavení díky své těsné blízkosti s Francií. Obecně platí, že oba dialekty jsou nedílnou součástí identity sárských obyvatel a jsou silným zdrojem místního vlastenectví. Dnes je velká část obyvatelstva schopna mluvit francouzsky – francouzština je dokonce povinná na mnoha školách. V Saarbrückenu se nachází i německo-francouzská střední škola.¹¹ V roce 2014 sárská vláda oznámila, že cílem je, aby se do roku 2043 tento region stal zcela dvojjazyčným v němčině a francouzštině.¹²

Na otázku týkající se identity a vnímání státní zásahů, jež probíhaly na tomto území, se všichni respondenti vyjádřili jednoznačně. Způsob komunikace mezi výzkumníky a dotazovanými však probíhal za úplně jiné atmosféry než v sousedním Alsasku. Němečtí respondenti se během rozhovoru necítili komfortně a bylo vidět, že je to pro ně dost choulostivé téma. Chvilkami to vypadalo, jako by se za svou minulost styděli, oproti Alsasanům, kteří se k historickým událostem staví kladně a berou je jako jakési ponaučení.

Specifika Alsaska

Alsasko patří k nejprůmyslovějším regionům Francie. Jak už bylo zmíněno, Alsasko patří díky polokontinentálnímu klimatu a mírně zvlňněnému terénu ke kraji, který se pyšní ideálními podmínkami pro pěstování vína. Jedná se o nejsušší oblast v celé Francii.

V zemědělském sektoru Francie je produkce vína na čtvrtém místě (1. mléko, 2. obilí, 3. hovězí maso). Samotná Francie je v produkci vína v celosvětovém srovnání na 2. místě, prvenství si udržuje Itálie (r. 2018).¹³ V Alsasku je na prvním místě v hlavních průmyslových aktivitách produkce vína, poté následuje vaření piva, textilní a oděvní průmysl a strojírenství. Díky tomu, že se jedná o hraniční region, ovlivněný francouzskou i německou kulturou, jsou vína velmi specifická a výrazně se odlišují od ostatních vín produkovaných na území Francie.

V celofrancouzském měřítku zastává Alsasko prvenství ve výrobě a produkci piva. Za tento fakt lze opět poděkovat německému vlivu. Paradoxem je, že nikde jinde se nevypije tolik piva, než v tomto „vinařském“ regionu. Před industrializací se většina piv vařila v malých venkovských pivovarech, které zajišťovaly potřeby místních obyvatel. Na začátku 20. století bylo ve Francii více než tisíc pivovarů. Úbytkem venkovského obyvatelstva tyto pivovary téměř vymizely a spolu s nimi i tradice a rozmanitost regionálních piv, které začaly

¹¹ Kernlehrpläne – Gesamtschule. Saarland. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.saarland.de/27247.htm>.

¹² German region of Saarland moves towards bilingualism. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25834960>.

¹³ TOP FIFTEEN WINE – PRODUCING COUNTRIES. World wine population. 2018. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://italianwinecentral.com/top-fifteen-wine-producing-countries/>.

být nahrazovány většími městskými pivy. Důvodem mizení venkovských pivovarů nebyla jen již zmíněná industrializace, ale i obě světové války, které velmi zasáhly francouzskou krajinu, anebo také pokles uhelného průmyslu, který zaměstnával velké množství lidí v severní Francii a poskytoval tak významný trh pro místní pivo.

V posledních desetiletích byl však zájem o pivo obnoven a objevilo se mnoho nových pivovarů, zejména minipivovarů. Největší koncentrace pivovarů je poblíž Štrasburku a mezi hlavní pivovary se řadí Karlsbräu, Kronenbourg, l'Espérance (Heineken International) a Meteor.¹⁴ Chmel se pěstuje v Kochersbergu a severním Alsasku. Za typický alsaský aperitiv je považována sklenice piva s jemně nahořklou chutí s aroma z pomerančových slupek.

Alsasko patří k nejbohatším regionům Francie. V roce 2015 činil hrubý domácí produkt v celé Francii 2 194 200 milionů €¹⁵, z toho 56 870,667 mil. € (2,59 % z celofrancouzského HDP) náleželo alsaskému regionu.¹⁶ V případě přepočtu HDP na obyvatele se Alsasko staví na přední příčky celofrancouzského srovnání a prvenství si udržuje dlouhodobě. 68 % zdejší populace pracuje ve službách, 25 % v průmyslu, zbytek působí v obchodu, stavebnictví a zemědělství.

Dalším specifikem oblasti je jednoznačně rozvinutý turismus, což lze opět přisoudit k pestré historické sféře, jež se zde udála. V Alsasku se střetává německá preciznost s francouzskou ležérností, což je pro mnohé turisty velké lákadlo. Vinařská stezka, minipivovary, malebné vesnice a kostely, skvostné hrady, zajímavá muzea, spousta památek, a hlavně typická atmosféra, to jsou důvody, proč Alsasko navštíví tisíce turistů ročně.

Alsaská kultura

Náboženství

Alsasko je považováno za nejvíce náboženský region ve Francii. Na jeho území žijí převážně římskokatolíci a kvůli německému dědictví regionu také významná část protestantů. EPCAAL (Église protestante de la Confession d'Augsbourg d'Alsace et de Lorraine) je druhou největší protestantskou církví na území Francie, jež tvoří správní unii s mnohem menšími kalvinisty EPRAL (Église protestante réformée d'Alsace et de Lorraine). Právní situace vychází

¹⁴ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza. „Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsané. *Kulturní studia* 1/2013.

¹⁵ INSEE. *Statistiques locales. Produit intérieur brut.2015*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.statistiques-locales.insee.fr/#c=indicator&i=tcr062.pib_brut&s=2015&selcodgeo=44&view=map3.

¹⁶ CEIC. France GDP: *Alsace*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceicdata.com/en/france/esa-2010-gdp-by-region/gdp-alsace>.

z konkordátu z roku 1801, kde na rozdíl od zbytku Francie území Alsaska čerpá veřejné dotace pro římskokatolickou, luteránskou a kalvinistickou církev, stejně tak jako pro židovské obce. Tato odlišnost vyplývá z toho, že region tvořil součást Německa, když byl ve Francii zaveden zákon o oddělení francouzské církve a státu (1905).

Po protestantské reformaci měli tehdejší majitelé pozemků známí jako „místní panovníci“ právo rozhodnout, které náboženství povolí na jejich půdě. Jelikož nediskriminovali katolíky, luterány, kalvinisty, ani židy, staly se z těchto míst multikulturní vesnice. Alsasko se stalo jedním z francouzských regionů, které se pyšní prosperující židovskou komunitou a jediným regionem s výraznou populací anabaptistů.

Náboženství se postupem času dostalo i do školních osnov a po 2. světové válce se tak v Alsasku stalo součástí povinné výuky, jež zásadně probíhala ve francouzštině. Náboženství se vyučovalo tři hodiny týdně. Žáci alsaských škol měli ve srovnání se svými vrstevníky z jiných částí Francie o tři vyučovací hodiny méně a na již zmíněný dialekt či němčinu na úkor náboženství nezbyl prostor. Pozdější úpravy braly v úvahu mezigenerační vazby, a tak se děti mohly učit některé modlitby a zpěvy v němčině, aby se mohly modlit společně s dospělými.¹⁷ Církev projevovala zájem o to, aby se děti učily náboženství v živém jazyce, který nezapomenou. V tomto ohledu se zdála perspektivnější francouzština, což mělo výhledově více zatlačovat němčinu.

Poměrně odlišná situace byla v případě bohoslužeb, kázání a jiných náboženských obřadů, při nichž kněží často kombinovali oba jazyky. Dá se říci, že pozice byly poměrně vyrovnané, ve městech převážela francouzština a na venkově měla převahu němčina. Nejvíce upřednostňovali němčinu protestanti, ale i u nich se vyskytoval bilingvismus. Zde opět platila převaha francouzštiny ve městech vyrovnaná převahou němčiny na venkově.¹⁸

Určit přesné počty věřících je nemožné, v oficiálním sčítání se totiž tento údaj nesmí zjišťovat. Údaje z konce 19. století uvádí, že katolíků jsou dvě třetiny a protestantů jedna třetina, ale právě díky této třetině se Alsasko stává regionem s největším podílem protestantů.

Folklor

Kombinace německého a francouzského vlivu, jež se nejvíce objevovala ve 20. století, vedla v této oblasti ke kulturní kombinaci. Německé rysy zůstávají spíše v tradičních venkovských částech kultury, jako je např. kuchyně či architektura, oproti tomu moderní instituce jsou

¹⁷ MAUGUÉ, Pierre. *Le particularisme alsacien, 1918-1967*. Paris: Presses d'Europe, [1970].

¹⁸ Tamtéž.

zcela ovlivněny kulturou francouzskou. Alsaský folklor nabízí pestrou podívanou co se týče hudební, taneční či dramatické scény.

Významnou roli v alsaské kultuře hraje čáp, který se stal neodmyslitelným symbolem Alsaska. Důvod, proč ho Alsasané nesmírně váží tohoto je, že v 70. letech minulého století tento symbol plodnosti málem vyhynul. Stalo se tak kvůli každoroční migraci do Afriky. Nepřítomnost čápů vzbudila pozornost, zejména když jinde se jejich populace výrazně neměnila. Úbytek vyvolal v lidech pozdvižení, řada obyvatel byla touto skutečností zděšena a chtěli ji začít řešit. V 80. letech se tedy zahájil program na znovuoobrození populace čápů. Mladí čápi byli uzavřeni do velké voliéry a po několika letech ztratili instinkt k migraci. Tento program na záchranu se ukázal jako velmi úspěšný, jelikož pomohl obnovit množství ptáků v Alsasku i v sousedním Lotrinsku. V současné době lze snadno zahlédnout, jak čápi hnízda i velká hejna, jež se prohání alsaskou oblohou, tak nespočet artefaktů, které zdobí střechy typických alsaských domů. Čáp je dnes součástí alsaských legend, pohádek či vyprávění.

Dalším typickým prvkem alsaské kultury je lidová hudba, která má orchestrální charakter a je velmi spjata s hudbou německou, švýcarskou a rakouskou.

V současné době se v sezóně od května do září v Colmaru konají jednou týdně typické alsaské lidové večery podle tradice z 18. století. Hudební soubor je většinou složen z patnácti až třiceti hudebníků. Při slavnostech lze také zaslechnout autentickou hudbu „oumpapa“, která je doprovázena tanečnicí oblečených v tradičních alsaských kostýmech.

Kroje

To, co se dnes nazývá tradiční alsaský kroj, se pomalu rozvíjelo v průběhu 18. století. Oblečení bylo přizpůsobeno místním podmínkám, které se lišily od jedné oblasti k druhé, a i dokonce od města k městu. Jsou charakteristické pro období, ve kterém vznikaly, zároveň odráží náboženské a politické přesvědčení a v neposlední řadě duši venkovského světa.

Alsaské kroje určuje materiál, barvy a stříh, který je řezaný do obdélníkového tvaru, jež charakterizuje dobu, kdy se šaty vyráběly doma, a to z plátna či konopí. Dbalo se také na to, aby se neplýtvalo žádným materiálem. Později se od výroby doma postupně přešlo k nákupu materiálu, přičemž byly vybírány jasné barvy jako je bílá, zářivě červená, modrá, zelená, fialová či černá.

Ženský kroj se skládá z velké bavlněné blůzy s dlouhými rukávy, dlouhé sukně, jež pokrývá lýtka až ke kotníčkům, korzetu připevněném na sukni a dlouhé zástěry zavázané přes sukni utažené kolem pasu. Důležitým prvkem je šál, který je v barvě zástěry (původně byl nošen na hlavě, v současnosti se však váže kolem krku přes ramena).

Mužský kroj, který se nosil ve všední den, se skládal z bavlněné košile s modrobílým proužkem, v neděli bývala navíc nošena pestrobarevná vesta se zlatým knoflíkem (ke slavnostním příležitostem slouží tmavě hnědá či černá vesta společně s manšestrovými

kalhoty). Trojúhelníkový červený šátek se nosí kolem krku. Černobílý klobouk zdobený černým hedvábím je stažen hedvábnou stuhou. Kalhoty byly buď háčkované nebo pletené, vyrobené z husté vlny. Dřeváky byly vyrobeny z kaštanového dřeva (stejně jako u žen).

Obrázek 5. Ženský alsaský kroj.
Zdroj. Terénní výzkum v Alsasku, 2018

Tradice a svátky

Dodržování tradic a oslavy svátků je u etnických menšin velmi důležitý nástroj k udržování identity. Předávají se z generace na generaci, aby se zachovala původní kultura, což je pro mnohé skupiny v dnešní době zásadní. Je však důležité zmínit, že je obtížné říct, co je právě tradicí či zvykem dané skupiny, jelikož některé zvyklosti mohou být ovlivněny např. geografickým prostředím, politickou situací či vnímáním samotné etnické menšiny majoritní společností.

Le Mariage de l'Ami Fritz. Svatba přítele Fritze je jedním z největších folklorních alsaských festivalů. Tento svátek se slaví od roku 1973 ve městě Marlenheim, ale ještě v 60. letech se pořádal ve městě Obernai. Předlohu tohoto svátku je stejnojmenný více než 100 let starý román dvou spisovatelů Emila Erckmanna a Alexandra Chatriana pocházejících z francouzského regionu

Obrázek 6. Oslavy při svatbě přítele Fritze.
Převzato z: : <https://www.tourisme-alsace.com/fr/255003204-Mariage-de-lAmi-Fritz.html>

Moselle. Příběh, jež je velmi oblíbený mezi alsaským obyvatelstvem, vypráví o hlavním hrdinovi jménem Fritz Kobus. Starý mládenec, který tráví veškerý volný čas se svými přáteli, si užívá bohémského života, který nechce v žádném případě měnit. Až jeden den k němu přijde jeho velmi dobrý přítel rabín David Sichel a vsadí se s ním, že se Fritz přece jen zamiluje a ožení. Fritz tomuto tvrzení nevěří, ale pak podlehne šarmu krásné Suzel, dcery statkáře, a rozhodne se vzít si ji za ženu. Suzel jeho žádost s radostí přijme a příběh končí velkou událostí, tedy svatbou.

Alsané si tento sňatek připomínají každoroční dvoudenní oslavou vždy v průběhu srpna, kdy se ulice promění do kouzelné alsaské atmosféry plné místního folkloru, gastronomických a kulturních zážitků. Zajímavostí je, jak se tento román uchytil u místního obyvatelstva a stal se tak pravidelnou oslavou, která Alsanany velmi spojuje. První den oslav lze přirovnat k Fritzově „rozlučce se svobodou“, kdy městem září ohňostroje a zní místní tradiční písně. Jde o výzvu, aby si místní užívali poslední okamžiky jeho svobody a udělali pomyslnou tečku za jeho bohémským životem. Během druhého dne svátku začíná tradiční veselka, kdy se slaví již samotná svatba. V průběhu obou dnů se sejdou všichni místní vinaři, pivaři, restaurátoři, aby umožnili ochutnávku veškerých regionálních specialit, a především nejlepších vín z oblasti. Při těchto slavnostech si tedy přijdou na své jak jedinci milující klasický folklor, tak i příznivci lokálních pochutin a vína.

Vánoce. Hovoříme-li o alsaských Vánocích, je nutné vymezit, že se poněkud liší od těch německých i francouzských. Pokud jde o předvánoční čas – alsaský advent se více podobá tomu německému. Pro Alsanany (ale také i Němce) nejde jen o předvánočně vyzdobené ulice a obchody, ale především o vnímání rodinných záležitostí, jelikož se právě v tomto období rodiny navštěvují pravidelněji než po zbytek roku.

Oblast Alsaska se v době Vánoce transformuje do světa legend, tradic, mýtů, vůní a chutí. Města a vesnice jsou vždy osvětlena tisíci světly a vyzdobeny často ručně vyráběnými ozdobami. Celý region má sváteční atmosféru, která začíná vždy v den svaté Kateřiny, tedy 25. listopadu a končí 6. ledna, v den Epifanie (Zjevení Páně).

Ve středověku byla v kostele 24. prosince umístěna jedle, která symbolizovala strom života z příběhu Adama a Evy o přijetí zakázaného ovoce. Úplně první zmínka o zdobení stromku se datuje od roku 1509 z německého území, z Alsaska pak od roku 1521. Na počátku 16. století si farníci umístili stromy zdobené stejným způsobem ve svých domovech, avšak první stromy visely ze stropu. Stromky byly zdobeny barevným papírem, oplátkami,

cukrovinkami a ovocem. V roce 1858 došlo v Alsasku k velkému suchu a stromy nebyly zdaleka tak okouzující jako předešlá léta, jelikož nebylo ovoce, které je mělo zdobit. Skláři z alsaského města Goetzenbrucku se inspirovali a vytvořili tak první skleněné vánoční ozdoby. Tato tradice se dostalo do mnoho kultur a je stále známá po celém světě.

Zdobení stromků bylo často odsuzováno s argumenty, že tato tradice nemá s Vánoci příliš společného. Přesto, že tento svátek a jeho oslavy podpořil během reformace i Martin Luther, byl tento zvyk omezen jen na bohaté aristokratické rodiny. K jeho rozšíření došlo v západní Evropě až na začátku 19. století. Zajímavostí je, že v katolických vesnicích v Alsasku byl vánoční stromeček ještě v roce 1870 zcela neznámý.

Tradiční zdobení a stavění vánočních jesliček přišlo z Itálie na území Francie poněkud později (ve srovnání např. s Německem), nicméně jejich stavení bylo během Francouzské revoluce zrušeno. První zmínka o stavbě jesliček v kostelích se datuje k roku 1651. Podle alsaské tradice dnes nesmí být strom ozdoben dříve než 24. prosince.

Dnešní slavení Vánoc v Alsasku je bližší německé tradici, jelikož hlavní vánoční svátek připadá na štědrovečerní noc, zatímco ve zbytku Francie se slaví pouze 25. prosinec. Zajímavostí je, že 26. prosinec nepatří ve Francii mezi svátky, tudíž je klasickým pracovním dnem. Na druhou stranu, slavnostní vánoční jídlo je v Alsasku zcela podle francouzských receptů. Typickým jídlem pro vánoční hostinu je krocan nadívaný kaštaný, paštika z husích jater – foie gras, sýry, místní vína, zákusky, vánoční štola a také vánoční koláč zvaný bûche de Noël (u nás spíše známý jako čokoládová roláda).

V současnosti patří k oslavám proslulé vánoční trhy, především známý trh ve Štrasburku, který je skutečnou přehlídkou původních řemesel. Lidé zde prodávají ručně vyráběné adventní kalendáře, vyšívání ubrusy, slaměné hvězdy vyrobené z jedlových větví a skládané papírové hvězdy a řetězy, jež zdobí okna téměř všech alsaských domů.

Květinový průvod. Tento festival je velkolepou přehlídkou zdobených květinových lodí, jež Alsané vyrábí, aby se každoročně mohli projet městem Sélestat. Témata průvodu jsou pečlivě vybírána několik měsíců dopředu a musí se odlišovat od předešlých ročníků. Festival má původ ve 20. letech 20. století, kdy místní uspořádali květinový průvod,

Obrázek 7. Květinové oslavy v ulicích Sélestatu.

který měl propagovat vytváření malých zahrad, kde se pěstovalo ovoce a zelenina. Město se

tak stalo kvalitou i množstvím květin tradiční zahradnickou oblastí, což si zachovalo až dodnes. Festival se pořádá od roku 1954 a započal tématem pohádek, kdy Alsané zdobili lodě v podobě pohádkových postav. Zajímavostí je, že v roce 1955 a další dva roky poté si místní obyvatelé zvolili téma spojené s Francií, byly to francouzské písně, historie a francouzský folklor. Ve spojitosti s německou kulturou neproběhl zatím ani jeden ročník.

Připravit květinovou loď trvá Alsanům zhruba 4 měsíce, což přináší pečlivou tvorbu různých postav, zvířat či jakýkoliv motivů. Celková příprava a samotný průvod je symbolizován jako vděk a ocenění každému člověku, jež pěstuje květiny a vytváří tak neuvěřitelnou atmosféru po celém Alsasku. Oslavy probíhají vždy v září a jsou provázeny hudebním průvodem, gastronomickými pokrmy od místních a večer jsou zakončeny velkým ohňostrojem.

Kuchyně. Byť by si možná někdo představil, že bude alsaská kuchyně podobná té francouzské – plná tradičních pokrmů jako jsou žabí stehýnka, šneci, croissanty či nejlepší odrůdy šampaňského, realita je úplně jiná. Alsaská kuchyně se spíše podobá německým kulinářským specialitám. Nejvíce se zde lze setkat s pokrmy z vepřového masa a na každém rohu lze ucítit vůni všudypřítomného zelí. Jídlo bývá ve většině případů servírované ve velkých porcích, čímž se snaží poukázat na jedinečnost regionální kuchyně.

Jak už bylo řečeno, symbolem místní kuchyně je jednoznačně „choucroute“, což je v překladu známé kyselé zelí. Alsané ho používají na mnoho způsobu, např. jako přílohu k drůbežímu a vepřovému, nebo dokonce k rybám. Zelí vytváří základ tradičního alsaského pokrmu „charcuterie“, který lze přirovnat ke známé klobáse.

Druhým významným pokrmem je „baeckeoffe“, což z alsaského dialektu lze přeložit jako „pekařská trouba“. Jedná se o směs nakrájených brambor, cibule, skopového, hovězího a vepřového masa, jež bývá přes noc naloženo v bílém víně a bobulích jalovce. Všechny tyto ingredience se pomalu pečou v keramické misce. Dále se na ochucení přidává pórek, tymián, petržel, česnek, mrkev a majoránka. Alsané vaří tuto specialitu při zvláštních příležitostech, jako jsou např. Vánoce.

Velmi populární se jak pro místní, tak i pro turisty stal „flammekueche“ – ohnivý koláč. Někdy je nazýván jako alsaská pizza, jelikož jeho těsto ji připomíná. Do kvásku bývá často přidáván měkký sýr, smetana, cibule a slanina, to vše je pak upečeno v kamenné peci.

Legenda praví, že tvůrcem tohoto pokrmu byli farmáři ze sousedního Německa, a že když si ho doma připravovali, použili na otestování tepla v peci flambovaný talíř, aby zjistili, při jaké teplotě se chléb opeče. Kraje otlačili, aby bylo teplo soustředěno do středu těsta, a výsledkem byl právě tento koláč, jinak zvaný „tarte flambée“.

Obrázek 8. Flammekueche.

Převzato z: https://www.hautes-vosges-alsace.fr/fr/decouvrir/vins-et-gastronomie/gastronomie/les-producteurs-locaux/F402000156_tarte-flambee-flammekueche-alsace.html

Mezi nejoblíbenější sladké speciality se řadí „kougelhopf“, což lze přiřadit k české bábovce s tím rozdílem, že Alsané do ní přidávají rozinky, mandle a třešňový likér, dále pak „torche aux marrons“ – dezert z kaštanového pyré a ořechů pokrytý smetanovou šlehačkou, který připomíná zasněženou horu a často je nazýván jako Mont Blanc. Oslavy Vánoc a konce roku s sebou přináší výrobu velkého množství sušenek a malých koláčků zvaných „bredala“. Místní je pečou a zdobí s nimi sváteční tabuli, či si je mezi sebou v rámci rodinných oslav vyměňují. V poslední řadě nesmí být opomenuty alsaské perníčky „pain d'épices“, které místní pečou v den svatého Mikuláše (většinou ve tvaru malého chlapce).

Obrázek 9., 10. Alsaský pokrm *charcuterie*¹⁹ a *baeckeoffe*²⁰

Alsasko je rovněž známé svou ovocnou šťávou, minerálními vodami, víny a pivy. Jak už bylo řečeno, místní vína a piva jsou specifiky oblasti. Na začátku srpna se ve městě Schiltigheim poblíž Štrasburku slaví svátek piva. Tyto čtyřdenní oslavy přitahují každoročně

¹⁹ *Charcuterie*. [online]. [cit. 2019–03–10]. Dostupné z: <https://www.alsacesaveurs.com/>.

²⁰ *Baeckeoffe*. [online]. [cit. 2019–03–10]. Dostupné z: <https://www.marieclaire.fr/cuisine/baeckeoffe-d-adrienne,1191975.asp>.

stovky návštěvníků, kteří mohou ochutnat nejlepší piva místního pivovaru a poslechnout si tradičních písní spojené s tanci.

O alsaských pokrmech i nápojích lze říci, že na ně působí německý vliv, který se postupem času mísil s francouzskými prvky. Alsasané mají tradiční kuchyni, na kterou jsou náležitě pyšní, avšak nutno zmínit, že osobité pokrmy připravují spíše při slavnostech, festivalech či svátcích jako jsou např. Vánoce. Jinak místní vaří jídla, které se nijak neliší od majority. V Alsasku se lze setkat s mezinárodními pokrmy známými po celém světě – i kvůli množství přistěhovalců, kteří se nachází převážně ve větších městech.

Architektura. Při pohledu na alsaské vesnice a menší města se nabízí otázka, zda jsou to doopravdy stále francouzská místa, či se smísily s vedlejším Německem. Alsaská architektura se velmi podobá té německé, ať už je řeč o hrázděných domech, barevných okenicích, převislými muškáty z květináčů či ozdoby, které zdobí místní obydlí. Alsasané mají rádi nazdobené fasády všemožnými znaky, často to bývají srdíčka či jakékoliv dřevěné motivy. Na střeche pak umísťují keramické čápy, které považují za symbol celého regionu.

Hrázděné domy se objevovaly na začátku 13. století v oblasti Německa, Rakouska, Švýcarska, ale i v Nizozemí, v Belgii, či právě ve Francii. Velký rozmach zažily v 18. a 19. století, kdy se stavěly nejen na vesnicích, ale i na území dnešních měst.

Prvotní záměr uspořit stavební materiál vnesl do architektury estetický prvek, který po staletí ještě nevyšel z módy. Cílem stavby bylo omezit spotřebu kvalitního stavebního dřeva. Výplň mezi dřevěnými trámy tvoří kámen, cihly, či slabší dřevěné trámy zpevněné maltou. Jde o velmi náročné stavby, které vyžadovaly vynikající tesařské dovednosti. Hrázděné prvky jsou stále vyhledávanou záležitostí. Na území Alsaska se nachází několik firem, které se specializují na stavbu těchto domů.

Obrázek 11. Typický hrázděný dům v Colmaru.

Terénní výzkum v Alsasku, 2018

Alsasko patří k oblastem, kde lze najít největší koncentraci hrázděných domů v Evropě. Ve zdejších vesnicích, menších městech, i v hlavním městě Štrasburku tvoří kontrast

k velkým historickým stavbám, včetně gotické katedrály či k moderní architektuře.²¹ Typickým alsaským městem, který si udržel osobitou architekturu, je Colmar.

Alsaskou architekturu považují místní za velmi významnou součást regionální identity. U prvků, které dělají Alsasany výjimečné, bývá zmiňována hned za dialektem a alsaskými tradicemi.

Státní příslušnost. Státní příslušnost udává příslušnost osoby k určitému státnímu útvaru. Získání (a ztrátu) státní příslušnosti upravuje zákonodárství jednotlivých států velmi odlišně – většinou ale bývá podmíněné určitou dobou pobytu v příslušné zemi. V některých zemích se státní občanství získává automaticky s narozením na území daného státu, další státy umožňují získat občanství těm, kteří do země přinesou kapitál a za občanství „zaplatí“.²²

Změna státní příslušnosti se značně dotýkala i Alsasanů, a to z důvodu častého posunu státních hranic. *„Od roku 1870 až do sledovaných let změnili obyvatelé těchto provincií čtyřikrát státní příslušnost. K oblíbeným stereotypům patří uvádět počet uniforem, v nichž titíž lidé za uplynulou dobu bojovali nebo teoreticky mohli bojovat (v případě samotné druhé světové války lze dojít k neuvěřitelnému číslu pět). Přitom se toto bouřlivé období vejde do délky jednoho lidského života. Nestálost a náhodnost momentální státní příslušnosti její význam postupně poněkud upozadily. Tato nejistota přiměla obyvatele hledat ukotvení v jiných hodnotách, spíše v kulturních (v širším smyslu slova) než politických. Pro většinu se jimi stalo především náboženské vyznání a s ním i rodina. Fungovaly coby identity de substitution.“*²³

Stát se také vyznačuje atributy státnosti, kterými ukazuje svou nadvládu nad daným územím. Pod tyto znaky můžeme zařadit státní hranice, měnu, poštovní známky a mnoho dalšího. A právě na alsaských poštovních známkách lze spatřit, jak historické události, které v Alsasku probíhaly, měly vliv na tento symbol státnosti a jakých proměn se v průběhu desítek let dočkal. Na následujících obrázcích je tedy možné vidět, jak byly známky pozměňovány podle toho, jestli v té chvíli Alsasko patřilo Francii nebo Německu.

Po poměrně krátké době německé nadvlády po prusko-francouzské válce (1871) a před koncem první světové války, kdy bylo Alsasko součástí Německa, se začaly objevovat známky v němčině. Na další známce, která vyšla po roce 1918, kdy Alsasko patřilo pod

²¹ *Po stopách hrázděných domů.* [online]. [cit. 2019–03–10]. Dostupné z: <https://www.bydleni.cz/clanek/Po-stopach-hrazdenych-domu>.

²² KOKAISL, P. *Etnické minority v Evropě.* Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. ISBN 978- 80-213-2524-1.

²³ SEDLÁKOVÁ, Martina. *Alsasko-Lotrinsko – Proměny „Sladké Francie“.* Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století. [Praha] : CeFRoS, 2004 s. 73–95.

nadvládu Francie, je možné spatřit dosud vyobrazeného německého císaře, ale už s francouzským přetiskem „8 cent“. Krátce po okupaci v roce 1940 bylo šestnáct německých známek s vyobrazením barona von Hindenburga přetištěno německým názvem Alsaska (Elsaß) a znakem hákového kříže. Po skončení druhé světové války, kdy bylo Alsasko opět navráceno Francii, byly známky znovu tištěné ve francouzštině s francouzskými znaky a významnými osobnostmi. I přesto se ale po roce 1945 vyskytovaly společné německé a francouzské známky na jedné jediné obálce.

Alsasko součástí Německa – známka po roce 1871, Alsasko součástí Francie – známka po roce 1918, Alsasko součástí Německa – známka v období 2. světové války, Alsasko součástí Francie – společné německé a francouzské známky na jediné obálce po roce 1944–1945.²⁴

Etnická identita Alsasanů. Na otázku „Cítíte se více jako Alsasan, Francouz či Němec?“ dotazovaní respondenti jednomyslně odpovídali, že se cítí jako Alsasané. Za nejdůležitější prvek etnické identity Alsasanů můžeme podle respondentů považovat jazyk. Tento jazyk je pro Alsasany velice ojedinělý a jsou na něj hrdí.

Jeden z respondentů, pocházející z francouzského města Štrasburk, uvedl: „Hlavním prvkem, který nás Alsasany nejvíce charakterizuje a odlišuje od ostatních, je rozhodně jazyk. Náš vlastní dialekt je velmi specifický a já jsem moc rád, že doposud nezanikl.“²⁵ Další častá odpověď byla společná historie a jejich jedinečná kultura.

Vnímání etnické identity je ovšem velmi ovlivněno věkem – zatímco pro střední a starší generaci Alsasanů je odpověď poměrně jednoznačná – Alsasan, pro mladší generace to již nemusí být pravidlem, a často se lze setkat rovněž s jednoznačnou odpovědí – Francouz.

Vztah Alsasanů s Němci a Francouzi

Jak už z historie vyplývá, Alsasko se stalo celkem čtyřikrát součástí jiného státu. Dvakrát bylo součástí Německa a dvakrát součástí Francie, které náleží dodnes. Tyto změny zanechaly na

²⁴ *Alsasané*. [online]. Pestrá Evropa. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://pestraevropa.hks.re/2018/alsasane/>

²⁵ Respondent Daniel žijící ve Štrasburku, 61 let, důchodce

Alsasku a jeho obyvatelstvu velké stopy, ať už se jedná o jejich kulturu, vývoj a celkový život, či o vztah s Němci a Francouzi.

První anexe trvala téměř padesát let, tedy dost dlouho na to, aby dospěla generace, která si už na Francii nepamatovala a nanejvýš mohla sdílet nostalgii svých rodičů. Místní obyvatelé si na německé správě, která neměla nic společného s brutalitou nacistů, cenili řady věcí, jako byl například pověstný německý smysl pro pořádek, píle a výkonnost německých úředníků. Sociální systém předstihoval ten francouzský; francouzské přídělky byly menší než ty německé a pro obyvatele Alsaska znamenal návrat do Francie jisté zhoršení podmínek. Ke konci této okupace se však představa o Německu značně zhoršila, a to především kvůli nastolené vojenské diktatuře. Situace se obrátila, a podle volebních výsledků v meziválečném období chtěla většina Alsasanů zůstat součástí Francie.²⁶

Neustálá rivalita mezi Němci a Francouzi byla ale zcela pochopitelná. Během 2. světové války narostla nenávist do takových rozměrů, že pro Alsasany vzniklo nové pojmenování. Francouzi začali Alsasanům říkat *Bosch*. Tento výraz byl velmi hanlivý, ale protože jsou v současné době vztahy mnohem poklidnější, toto označení se již nepoužívá. Termín vychází z německého *boshafft*, což v překladu znamená zlovolný či zlomyslný. Za vznikem tohoto pojmenování byla situace, kdy Alsasané byli nuceni bojovat za Německou říši a válčit tak proti své vlasti a přátelům a zradit svou rodinu. Pokud tedy někdo někoho nazval *Bosch*, představovalo to hlubokou urážku.

I po válce byly ale vztahy značně chladné, někdy až nepřátelské. Pro Alsasany bylo například těžké jet samotné Německo pouze navštívit. Takové pocity a smýšlení ale už přetrvávají jen u starší generace a u té mladší jsou vztahy na zcela odlišné úrovni. Vesnice společně pořádají různé festivaly a kulturní akce a jsou tak v neustálém kontaktu.²⁷

V rámci výzkumu byla snaha zjistit, jaký vztah s Němci a Francouzi mají respondenti v současné době a jestli jsou spokojeni, že jsou součástí právě Francie. Převážná většina respondentů odpověděla, že jejich vztah je nadmíru poklidný a že jsou rádi, že patří k Francii. Žádný z respondentů by v současné době neměnil, ale přesto v rozhovorech padla myšlenka o případném autonomizmu. Bylo také zřejmé, že pro respondenty ze starší generace bylo toto téma citlivější, ale jejich odpovědi nebyly jiné.

²⁶ SEDLÁKOVÁ, Martina. *Alsasko-Lotrinsko - Proměny „Sladké Francie“*. Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století. [Praha] : CeFReS, 2004 s. 73-95.

²⁷ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza. „Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsasané. *Kulturní studia* 1/2013, s. 20–44. ISSN 2336- 2766.

„S majoritou nemám já ani mí blízcí žádný problém. Vycházíme společně dobře, účastníme se spolu různých kulturních akcí a jsme už zvyklí, že jsme denně v kontaktu jak s Francouzi, tak i s Němci.“²⁸

Vliv státních zásahů na Alsanany

V minulosti měly na toto území i na alsaské etnikum velký vliv státní zásahy, které probíhaly v mnoha podobách. Odehrávala se jak germanizace, tak snaha o pofrancouzštění, zákazy výuky jazyků ve školách a další státem řízené šíření německé či francouzské kultury na ovládaném alsaském území.

Pofrancouzštění během druhého císařství, poněmčování během první anexe, poté opět šíření francouzských idejí a kulturních prvků, nedávné druhé německé obsazení a už konečné připojení k Francii. Po uzavření vestfálského míru, kdy se většina území Alsaska stala součástí Francie, a po období Velké francouzské revoluce a napoleonských válek, byla zavedena francouzská legislativa a Alsané se s Francií začali cítit spojení více než dříve. Roku 1871 připadlo území Alsaska Německé říši a stát vybudoval obranné linie na důkaz toho, že Alsasko již zůstane jeho součástí, a začal se podílet na vzniku německé univerzity. První světová válka zapříčinila, že se Alsasko stalo opět součástí Francie. Stát postupně rušil prvky autonomie, ale výuka německého jazyka byla stále povolena, byť v omezeném rozsahu, a ti, kteří byli proti, byli obžalováni za činnosti proti vládě a státní autoritě.

Obrázek 12 - Vítězný oblouk v Paříži – Alsasko a Lotrinsko jsou po 1. světové válce opět součástí Francie²⁹

²⁸ Respondentka Julie žijící ve Štrasburku, 25 let, průvodkyně

²⁹ *Alsané*. [online]. Pestrá Evropa. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://pestraeuropa.hks.re/2018/alsasane/>

Když se roku 1940 Alsasko opět připojilo k Německu, probíhala na tomto území nelítostná germanizace, při které byl uvězněn každý, kdo byl dopaden, jak mluví francouzsky či alsaským dialektem. Francouzský stát prosazoval koncepci národa založenou mimo jiné na společné minulosti a vůli k sounáležitosti. Němci naopak používali zákon krve a argument jazykové a kulturní příslušnosti, a jejich propaganda tak zdůvodňovala i anexi z roku 1940. A právě jazyk lze považovat za zjevný znak příslušnosti Alsaska k německému kulturnímu prostoru³⁰, což je i jeden z důvodů, proč patřil k ožehavým problémům poválečného uspořádání. Po skončení druhé světové války roku 1945 připadlo Alsasko už naposledy Francii. Francouzština byla zavedena jako jediný úřední jazyk a výuka německého jazyka byla zrušena. Ve školách byl zakázán i alsaský dialekt, a to především kvůli jeho německým kořenům.

Státní zásahy se tedy projeví jak na používání jazyků, tak i ve sdělovacích prostředcích, na kulturních prvcích a ve vnímání alsaského obyvatelstva.

Alsaský dialekt

Tradiční jazyk alsaského obyvatelstva se nazývá alsaština. V podstatě se jedná o německý neboli alemánský dialekt a lze ho zařadit na úroveň například švýcarské němčiny. Ačkoli alsaština nemá status úředního jazyka, je zařazena mezi oficiální (ovšem ne úřední) jazyky Francie, neboť je hned za provensálštinou druhou nejrozšířenější.

Alsaština nemá kodifikovanou psanou podobu a výslovnost se v jednotlivých oblastech výrazně liší. Navzdory řadě pokusů, jak ze strany Francouzů, tak Němců, o nahrazení alsaštiny francouzštinou, resp. němčinou, jí běžně hovoří všechny věkové i sociální skupiny.

V minulosti se na území Alsaska neustále střídaly dvě formy jazyka: francouzština a němčina. Alsaský dialekt je tedy ovlivněný francouzským přízvukem, a přesto je velmi podobný německému jazyku. V současnosti tímto tradičním jazykem hovoří pouze 600 tisíc obyvatel, především z venkova, z celkových 1,8 milionu. Ve větších městech, jako je například Štrasburk, je alsaština k zaslechnutí opravdu výjimečně. Dodnes se ale vyskytují dvojjazyčné názvy ulic, a to jak ve vesnicích, tak i ve městech.

Počet obyvatel, kteří aktivně používají alsaštinu, poměrně klesá. Jak je možné vidět v následující tabulce, na začátku 20. století alsaštinou hovořila téměř většina obyvatel a na

³⁰ SCHAEFFER, Patrick J. *L'Alsace et l'Allemagne de 1945 à 1949*. Metz: Centre de recherches Relations internationales de l'Université de Metz, 1976. ISBN 2-85730-008-5.

začátku 21. století už méně než dvě třetiny. Do tohoto shrnutí jsou také započítáni ti, kteří alsasky mluvit umí, ale při běžné komunikaci raději upřednostňují francouzštinu.

Jako hovořící alsaštinou se označilo	2001	1997	1946	1900
% obyvatel	61 %	63 %	90,8 %	95 %

Tabulka 1: Podíl osob v Alsasku hovořících alsaštinou (1900–2001).³¹

Výzkum také zjišťoval, kdy Alsasané dialekt využívají a s kým jím hovoří. Respondenti uvedli, že dialekt nejčastěji používají v rodině, pak s blízkými přáteli a v neposlední řadě v práci. „*Dialektem mluvím doma se svou ženou, když však přijedou vnoučata, automaticky přepínáme na francouzštinu. Moc slov bychom s nimi totiž neprohodili.*“³²

Pro budoucí vývoj a zachování nemá alsaština příliš dobrou věkovou strukturu svých mluvčích. V současné době dialekt používá převážně starší generace a kvůli tomu dialekt postupně zaniká. Předávání alsaštiny z generace na generaci je čím dál méně časté a pokud například jeden z manželů jazyk neovládá vůbec, je téměř nulová.

Používání dialektu ve městech je mnohem menší než na venkově. A i v tomto případě hraje roli věková hranice obyvatel. Zatímco na venkově žije především starší generace, do měst se stěhují ti mladší. Ve třech největších městech, kde byl výzkum prováděn (Štrasburk, Colmar, Mylhúzy), se alsaština používá velmi málo v porovnání s Dolním Alsaskem na severu, převážně ve spádové oblasti obcí Saverne-Sarre-Union, Wissembourg a Haguenau-Niederbronn, kde je alsaština poměrně rozšířená.

Respondentka žijící ve Štrasburku uvedla: „*Přiznám se, že alsasky tedy vůbec neumím. Ve škole jsme se to neučili a rodiče to podle mě už dávno zapomněli. Ale babička, která žije mimo město, ta alsaštinou mluví se svými kamarádkami.*“³³

Alsaský dialekt ve školách

Alsasko mělo ve své historii nejednu zkušenost s úpravou jazyka výuky ve školách. Dialekt byl ve školách zakázán, což bylo jen těžko udržitelné opatření, jelikož nejmenší děti mluvily jen tímto dialektem. Výuka tohoto dialektu byla ovlivněna celou řadou událostí a bojem mezi rozhodnutím o francouzské a německé výuce.

³¹ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina... c. d.

³² Respondent Daniel žijící ve Štrasburku, 61 let, důchodce

³³ Respondentka Claire žijící ve Štrasburku, 28 let, pokojská

Situace, které ji nejvíce ovlivnily, byly: pofrancouzšťování během druhého císařství, germanizace během první anexe, poté znovu francouzské období a nedávná druhá německá okupace. V současné době je pokles používání alsaského jazyka rychlý, a někteří Alsané se tomu snaží pochopitelně zabránit. Usilují o to, aby nepřišli o hlavní prvek své kulturní identity, který je dělá tak specifickými a ojedinělými. Jeho zánik by také znamenal konec místního folkloru, ke kterému jazyk neodmyslitelně patří. Snahy o přežití tohoto dialektu se projeví převážně ve školství. V současné době mohou studenti alsaštinu studovat jako volitelný jazyk, zatímco francouzština zůstává jazykem hlavním. Tuto možnost nicméně nevyužívá dostatek studentů, jelikož si většina raději vybere studium německého jazyka, u kterého je mnohem širší možnost využití.

Dnes se lze také setkat s dvojjazyčnou výukou, kdy je vyučování rozděleno na výklad ve francouzštině a v němčině. Toto ustanovení vzniklo dohodou mezi státem a místními orgány v oblasti alsaského systému jazykového vzdělávání pro období let 2007–2013.³⁴ Díky tomuto vzdělávání je možnost výuky regionálního jazyka už od nejnižšího věku.

Sdělovací prostředky

I tisk a další sdělovací prostředky byly ovlivněny historickými událostmi, které se odehrály na tomto území. Střídání německých a francouzských státních zásahů mělo vliv jak na změnu úředních jazyků, tak také na používání místního alsaského dialektu.

V současné době existuje v literatuře mnoho výtisků různých žánrů v alsaském dialektu, které napomáhají k revitalizaci tohoto specifického prvku alsaských obyvatel. Převážně díky dětské literatuře přeložené do alsaského jazyka je šance na udržení mnohem větší, protože právě tím největším problémem u revitalizace tohoto dialektu je méně časté používání mladší generací. Jednou ze známých dětských knih, která je přeložena do alsaštiny, je například *Pipi Dlouhá punčocha* nebo i dětský obrázkový slovník, obsahující více než tisíc alsaských slov.

Závěr

Alsasko bylo čtyřikrát součástí jiné země, což ovlivnilo jak identitu Alsanů, tak i prvky, které tuto identitu utvářejí. A přestože většina Alsanů má předky německého původu a s německou historií toho má mnoho společného, s Němci se neidentifikuje. Stejně tak se necítí být Francouzi, a to i přesto, že Alsasko je v současné době součástí Francie. Každý se

³⁴ KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina... *c. d.*

zkrátka cítí být Alsasanem a je na to patřičně hrdý. V minulosti byly mezi Němci a Francouzi jisté nepokoje, ale v současné době je mezi nimi situace více než poklidná a vzájemný kontakt udržují nejen na společných festivalech a kulturních akcích.

Při zjišťování, jaký vliv mají státní zásahy na alsaskou identitu, se ukázalo, že se státní moc značně odrazila jak v jejím potlačování, tak i v upevňování. Pofrancouzštění během druhého císařství, poněmčování během první anexe, poté opět šíření francouzských idejí a kulturních prvků, nedávné druhé německé obsazení a následná germanizace a konečné připojení k Francii spojené s dalšími státními zásahy.

Poté, co Alsasko připadlo Německé říši, začaly vznikat obranné linie, německé univerzity a celkové šíření německých koncepcí. Během 1. světové války, kdy bylo Alsasko součástí Francie, byla výuka německého jazyka stále povolena, ale jen v určitém rozsahu. V době, kdy probíhala druhá světová válka a Alsasko tak opět připadlo Německu, probíhala na tomto území opravdu nelítostná germanizace a byl potrestán každý, kdo byl přistižen, že mluví francouzsky nebo alsaským dialektem. Po skončení této války byla už naposled změněna státní příslušnost obyvatel a Alsasko se tak až do současnosti stává součástí Francie. Francouzský stát byl úspěšný v odstraňování německé identity a napomohla tomu i situace během 2. světové války, která měla vliv na potlačování původní identity alsaské. Francouzský jazyk se stal jediným úředním jazykem a němčina i alsština byla zakázána. Státní zásahy se tedy projeví jak na používání jazyků, tak i ve sdělovacích prostředcích, na kulturních prvcích a ve vnímání alsaského obyvatelstva.

Hlavními znaky, které podle respondentů působí na zvýrazňování jejich odlišnosti, je již zmíněná společná historie, a především pak jejich dialekt spolu s kulturou, která je v jejich každodenních životech zakotvena dodnes. Následně se práce zabývala kulturními prvky, jež dělají tuto identitu jedinečnou. Tradiční kroje, které jsou specifické ozdobnými pokrývkami hlavy, architektura, typická hrázděným zdivem a malebnými domky s květinami a dřevěnými okenicemi, náboženství, organizace a pravidelná setkání představují Alsasany jakožto osobité obyvatelstvo. Na vytváření a udržování této identity se podílí i tradice, které Alsasané dodržují dodnes. Lidový alsaský festival Le Mariage de l'Ami Fritz, kde je připomínána kouzelná atmosféra svatby z 19. století, Svatojánská noc a Vánoce, u kterých je možné nalézt německé podobnosti i francouzské zvyky slavnostní vánoční večeře.

Alsaské bilingvní obyvatelstvo hovoří dvěma jazyky – již zmiňovaným alsaským dialektem (při znalosti němčiny) a francouzsky, jazykem většinové společnosti. Jedná se o německý neboli alemánský dialekt a lze ho zařadit na úroveň švýcarské němčiny. Ačkoli

alsajtina nemá status úředního jazyka, je zařazena mezi oficiální jazyky Francie, neboť je hned za provensálštinou druhou nejrozšířenější. Tento alsaský dialekt je ovlivněný francouzským přízvukem, a přesto je velmi podobný německému jazyku.

V současnosti tímto tradičním jazykem hovoří pouze 600 tisíc obyvatel, poněvadž dialekt postupem času zaniká. Jedním z důvodů je jeho používání převážně starší generací a menší zájem té mladší, která ho považuje za nmoderní a neúčinný. Právě proto začaly vznikat různé projekty, které mají napomáhat k revitalizaci. Obnovením alsaského jazyka a kultury se věnuje například Úřad pro jazyk a kulturu Alsaska a Moselle (*OLCA*), zabývající se zviditelňováním alsaského dialektu a jeho praktického využívání v běžném životě nebo Federace Alsaských divadel (*FTA*), která v současné době zřizuje již osm alsaských divadel. Situace se zlepšila i ve školách, ve kterých francouzská vláda umožnila bilingvní vyučování, a dialektu napomáhá i vznik kurzů alsaštiny, který je zprostředkován pro všechny generace.

Alsasané jsou ojedinělé etnikum, které si i v současné době udržuje svůj jazyk a své specifické kulturní tradice, díky kterým se odlišuje od ostatních obyvatel. A i přes veškeré odlišnosti a historické události a tím spojené státní zásahy a změny státní příslušnosti žije toto etnikum v poklidné pospolitosti s většinovou společností.

Seznam použitých zdrojů

- Alsasané*. [online]. Pestrá Evropa. [cit. 2020-03-14]. Dostupné z: <http://pestraevropa.hks.re/2018/alsasane/>
- CEIC. France GDP: *Alsace*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.ceicdata.com/en/france/esa-2010-gdp-by-region/gdp-alsace>.
- Compareteur de territoire. Commune de Strasbourg*. [online] Insee, statistiques locales de Strasbourg. [23. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.insee.fr/fr/statistiques/1405599?geo=COM-67482>.
- German region of Saarland moves towards bilingualism*. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-25834960>.
- INSEE. *Statistiques locales. Produit intérieur brut.2015*. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: https://www.statistiques-locales.insee.fr/#c=indicator&i=tcr062.pib_brut&s=2015&selcodgeo=44&view=map3.
- Kernlehrpläne – Gesamtschule. Saarland*. [online]. [28. 2. 2019]. Dostupné z: <https://www.saarland.de/27247.htm>.
- KOKAISL, Petr; HAMOUZOVÁ, Kateřina; HROMÁDKOVÁ, Michaela, JAROLÍMKOVÁ, Tereza. „Německá“ kultura ve Francii – Alsasko a Alsasané. *Kulturní studia* 1/2013.
- KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014. ISBN 978- 80-213-2524-1.
- MAUGUÉ, Pierre. *Le particularisme alsacien, 1918–1967*. Paris: Presses d'Europe, [1970].
- Mulhouse*. [online]. [cit. 24. 2. 2019]. Dostupné z: <http://ee.france.fr/cs/discover/mulhouse-mylhuzy-dynamicke-mesto>.
- PEŠEK, Jiří, ed. *Německé menšiny v právních normách 1938–1948: Československo ve srovnání s vybranými evropskými zeměmi*. Brno: Doplněk, 2006. ISBN 80-7239-201-8.
- Po stopách hrázděných domů*. [online]. [cit. 10. 3. 2019]. Dostupné z: <https://www.bydleni.cz/clanek/Po-stopach-hrazdenych-domu>.
- SCHAEFFER, Patrick J. *L'Alsace et l'Allemagne de 1945 à 1949*. Metz: Centre de recherches Relations internationales de l'Université de Metz, 1976. ISBN 2-85730-008-5.
- SEDLÁKOVÁ, Martina. Alsasko-Lotrinsko – *Proměny „Sladké Francie“*. *Otázky francouzských dějin 30. a 40. let 20. století*. [Praha]: CeFReS, 2004.
- STEDJE, Astrid. *Deutsche Sprache gestern und heute: Einführung in Sprachgeschichte und Sprachkunde*. 5., unveränd. Aufl. München: Wilhelm Fink Verlag, 2001. Uni-Taschenbücher, 1499. ISBN 3-7705-2514-0.
- STREICHER, Jean Claude, Georges FISCHER a Pierre BLÈZE. *Histoire des Alsaciens*. Paris: F. Nathan, c1979.
- TOP FIFTEEN WINE – PRODUCING COUNTRIES. World wine population*. 2018. [online]. [1. 3. 2019]. Dostupné z: <https://italianwinecentral.com/top-fifteen-wine-producing-countries/>.

Transformace korejské výchovy

Changes in child rearing in Korea

Kateřina Kolářová

Chungnam National University, Yuseong, Daejeon, 305-764, Korea
Email: kolarkaca@gmail.com

DOI: <http://dx.doi.org/10.7160/KS.2020.140105>

Abstract

This paper discusses child rearing in the Republic of Korea. Koreans believe that parenting begins in the prenatal period, when the foetus is first exposed to the influences that shape it. The Korean education system is a vital part of the lives of children and youths, as well as adults, because through educational attainment people can access dream jobs and acquire social status. At the same time, there has been a shift in the perception of rituals related to education and family life in the context of societal changes and the effects of multiculturalism. The paper also explores the current low birth rate in Korea. Readers are presented with an overview of the history of Korean families along with rituals related to development from the prenatal period to adolescence. Narrators retrospectively describe their childhood experiences and reflect on raising their own children.

Keywords

adolescence, birth rate, childbirth, children and youth, family, gender, parenting, Republic of Korea

Klíčová slova

děti a mládež, dospívání, gender, Korejská republika, porod, porodnost, rodina, výchova

Úvod

Rodina je jednou z nejdůležitějších institucí v životě jedince. Rodina nás seznamuje s pravidly světa, jak se v něm máme pohybovat a co od něj čekat. Ovlivňuje naše myšlení a vtahuje nás do tajů kultury a kulturních vzorců. Rodinná výchova je tím pádem jedna z formujících sil, která vytváří člověka.

Jiné kultury se od sebe v mnohém liší a tím se liší i jejich pojetí rodiny. Už jenom samotný pojem rodina, a koho za rodinu považujeme, je rozdílný v každém kulturním prostředí. Jinak to není ani s výchovou, která je také ovlivňována kulturou, náboženstvím, morálními hodnotami nebo multikulturalismem.

Práce se zabývá výchovou dětí a mládeže u konkrétní etnické skupiny. A jaká výchova by mohla být zajímavější než výchova v zemi s nejnižší hodnotou plodnosti na světě.

Korejská republika prošla za svoji historii neuvěřitelnou transformací. Zničená Korejská republika po válce v padesátých letech 20. století nabrala neuvěřitelného obratu, (o kterém se dokonce referuje jako o „zázraku na řece Han“) a se svojí ekonomikou nyní světového významu se dokázala vyšplhat mezi asijské tygry.

Korejská výchova

Na území Korejského poloostrova se praktikovalo mnoho obřadů a tradic, a některé jsou v různých formách vykonávané doteď. Korejci jsou velmi pověřiví, obzvlášť v případech týkajících se dětí. Účelem tradic bývá ochrana dítěte, protože v minulosti byla velmi vysoká dětská úmrtnost, ale i zajištění toho, aby dítě dobře vyrostlo a bylo v životě úspěšné, dobře vzdělané a bohaté.

Těhotenství

Korejská výchova začíná již v těhotenství. Těhotenství nastávající maminka tradičně nejprve oznámí tchýni, manželovi a pak až vlastní matce. V Koreji je spojení mezi maminkou a jejím dítětem velmi důležité. Mluví se o tzv. *tchägjo* (태교). První slabika v tomto slově znamená plod a druhá značí vzdělávání. Učení *tchägjo* je jakási sbírka prenatálních praktik, které by měly maminku i dítě ochránit od všeho špatného během těhotenství a porodu. Dokonce se věří, že jednání budoucí maminky v těhotenství ovlivní i celý život dítěte.¹

Tchägjo. *Tchägjo* se dostalo do Koreje z Číny během dynastie Korjo, ale svoji největší popularitu si získalo až v dynastii Čoson. S učením *Tchägjo* přichází mnoho pravidel. Některá pravidla jsou v západní kultuře většinou brána jako samozřejmost, naopak jiná jsou pro náš „západní svět“ velmi zvláštní. Samozřejmě by těhotná žena neměla kouřit a pít alkohol. Tato pravidla ale i říkají, že ženu ovlivňuje její prostředí, co cítí, jaké jídlo jí a na jaké věci se dívá.²

Těhotná žena měla být v příjemném a klidném prostředí. Tradičně by se neměla dívat na ošklivé a mrtvé věci, ale pouze jenom na ty krásné, protože všechno, co cítí nebo vidí, se může odrazit na její ještě nenarozené dítě. Špatné zprávy jí dokonce rodina mohla tajit, aby žena nebyla vystavena stresu. Rodina by se samozřejmě měla o maminku dobře starat.

¹ LEE, Yuna; LEE, Jiyoung; TULO, N. Korean Traditional Taegyo Prenatal Education based on Sajudang Lee's 'Taegyo singi'. *International Journal of Childbirth Education*, 2016, 31.2: 34–39.

² NEWMAN, Barbara M.; NEWMAN, Philip R. *Development through life: A psychosocial approach*. Cengage Learning, 2017.

Maminky by měly plodům zpívat, vyprávět příběhy nebo číst pohádky. Po přečtení pohádky by se rodina měla sejít a o pohádce si dále povídat.³

V dnešní době trvají na striktní dodržování *tchägjo* hlavně starší generace. Ženě, často víc než vlastní matka, radí tchyně. Prenatální výuka je ale populární i u mladých. Ženy se snaží být v klidném a krásném prostředí. Dívají se na krásné předměty, aby jejich dítě bylo krásné. Poslouchají vážnou hudbu a zvuky přírody. Zpívají a čtou příběhy a pohádky, při nichž by se měly zdůrazňovat emoce.⁴

U *tchägjo* došlo i k zajímavému propojení s křesťanstvím. Matky v dnešní době často vyprávějí plodu příběhy z Bible a někdy i zpívají chvalozpěvy. Velmi populárním cvičením se stala jóga, která se doporučuje cvičit od pátého měsíce těhotenství. Další moderní novinkou jsou i kurzy, které čekající maminky mohou navštěvovat.⁵

Oblíbenou praxí je dávání přezdívky/jména ještě nenarozenému dítěti neboli *tchämjong* (태명). Jména jako *Štístko* nebo jména spojovaná se zdravím jsou velmi častá. Lidé věří, že přezdívka přinese nenarozenému dítěti štěstí a porod proběhne v pořádku. Objevují se ale i přezdívky, které souvisí s místem početí nebo oblíbeným zvířetem. Dítě počaté v Evropě může mít prenatální přezdívku např. Euro.

Korejské počítání věku. S vírou v důležitost prenatálního vývoje souvisí i korejské měření věku. Korejci automaticky započítávají do věku i prenatální období, jelikož plod v břiše je už zárodkem lidské bytosti.

S věkem se u Korejců objevuje i další zvláštnost. Korejci si nepřičítají další rok v den narození, ale na Nový lunární rok. Tento systém pochází původně z Číny a později se rozšířil např. do Koreje a Japonska. Může se tak stát, že miminku narozenému na konci kalendářního roku jsou po dvou měsících života 2 roky. Proto při setkání s Korejci nebývá pokládána otázka „Kolik ti je let?“, ale „Kdy jsi se narodil?“. Při první otázce by totiž mohlo dojít mezi Korejcem a cizincem k nedorozumění.⁶

Neznamená to ovšem, že by Korejci neslavili narozeniny. V den narození se koná oslava, ale 1 rok bývá přičítán až Novým lunárním rokem.

³ KIM, Young Hee. Factors associated with the practice of traditional prenatal education (Taegyo) among pregnant Korean women. *Korean Journal of Women Health Nursing*, 2011, 17.5: 491–498.

⁴ SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. *Perinatal nursing* (3rd edition). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins (LWW), 2008.

⁵ SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). *Childbirth across cultures: Ideas and practices of pregnancy, childbirth and the postpartum*. New York: Springer, 2009.

⁶ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.

Stravování v těhotenství. Nastávající maminka nesměla jíst kachnu, protože by se dítě mohlo narodit s blánami mezi prsty, a nebo tofu, protože tofu je moc křehké a pro přežití dítěte je důležité, aby dítě bylo co nejsilnější. Stejně, jako že požitím kachního masa se mohou objevit u dětí kachní blány mezi prsty, se věřilo, že častým požitím vajec se dítě narodí bez páteře nebo s vřídky, po požití králičího masa by se dítě narodilo s červenými očima a pokud by maminka snědla oliheň, tak by se její dítě narodilo bez kostí.⁷

Porod. Během porodu se ženám dávala žínka, do které se mohly zakousnout. V porodní místnosti byly ze stropu připevněné provazy, kterých se měla rodička chytit, aby ji to porod usnadnilo. Žena by během porodu měla být potichu, aby se soustředila na předávání energie.⁸

Maminka s dítětem se držela v ústraní až 100 dní, to opět souvisí s dřívější vysokou mortalitou kojenců. To dnes již není pravidlem. Co je ale stále zvykem, je polévka z mořských řas, kterou rodičky konzumují, aby získaly sílu, zotavily se z porodu a zbavily se lochie (tekutiny vytékající z dělohy po porodu) a zvýšily tvorbu mateřského mléka. V extrémních případech tuto polévku jedí i třikrát denně po dobu 4 měsíců.⁹

Polévka z mořských řas může být později použita jako ekvivalent českého „žiješ pod mojí střechou“, kdy korejské maminky říkají „kvůli tobě jsem jedla polévku z mořských řas, tak mě budeš poslouchat“.

První narozeniny. V minulosti byly první narozeniny spojované nejen se samotnou oslavou narozenin, ale také s oslavou toho, že dítě přežilo rizikový první rok od narození.

Kojenecká úmrtnost bývala velmi vysoká a kromě ročních narozenin se slavil i 100. den – *pägil* (doslova 100. den). Na oslavu 100. dne připravila rodina speciální hostinu. Hostina byla věnovaná jedné z bohyně korejského šamanismu – babičce *Samsin*, která v korejské mytologii je bohyní porodu a osudu^{10 11}.

⁷ SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. *Perinatal nursing* (3rd edition). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins (LWW), 2008.

⁸ SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). *c. d.*

⁹ SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. *c. d.*

¹⁰ *Samsin halmoni* (삼신 할머니) se skládá ze tří slov: *sam* – tři, *sin* – božstvo a *halmoni* – babička. Říká se, že Samsin byla mladá dívka, kterou svedl mnich, dívka otěhotněla a její bratři ji za trest uvěznil. Naštěstí ji ale osvobodila její matka a dívka porodila trojčata – tři syny. Kvůli tomu se stala ochránkyní těhotných žen a novorozenců. (Selin, 2009)

¹¹ SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). *c. d.*

Pokud je dítě v dobu 100. dne nemocné, oslava se nekoná. V současnosti se zlepšením zdravotnické péče a nižší kojeneckou úmrtností se lidé zaměřují spíše na oslavy *tol*, prvních narozenin.¹²

Tol může být i generické označení pro jakékoliv narozeniny, stačí před *tol* připojit danou číslovku.

Tol jako oslava prvních narozenin má tradičně 4 různé části:

- Modlení a poděkování
- Nošení tradičního oblečení
- Sváteční stůl a *tolžabi*
- Sváteční hostina

Lidé se v první fázi modlí k bohům *Sansin* a *Samsin halmoni*.¹³ První fáze je záležitostí žen, jelikož ženy připravují slavnostní stůl. Na stole nesmí chybět rýže, polévka z mořských řas a čistá voda. Poté se buď matka, nebo babička dítěte modlí spojením dlaní a opakovanými úklonami.¹⁴

Druhá fáze spočívá v obléknutí se do tradičního oblečení *hanbok*. *Hanbok* se obecně nazývá korejské pestrobarevné tradiční oblečení. Oblečení na narozeninovou oslavu se nazývá *tolbok*. *Tolboky* jsou velmi barevné a skládají se z několika částí. Tyto části se liší podle pohlaví, ale každý chlapec i dívka mají pásek, který je kolem dítěte dvakrát obmotán a malou peněženku. Pásek pro dlouhý život a peněženka pro štěstí. Dívky dostávají dlouhé sukýnky a chlapci kalhoty.¹⁵

V třetí fázi rodina připraví sváteční stůl, na kterém jsou rýžové koláčky, polévka z mořských řas a různé druhy ovoce. Rýžových koláčků a ovoce se může připravit mnoho druhů – záleží na ročním období a podmínkách, ve kterých dítě narozeniny slaví. Rodina připravuje i „duhové rýžové koláčky“ *mudžigä ttök* (무지개떡), barevné koláčky, které jsou na stole vyskládány jako duha. Mají symbolizovat vyváženost osobnosti dítěte a harmonii všech prvků, které jsou: oheň, voda, vzduch, kov a země.¹⁶

¹² *Birthday Celebrations*. [online] ASIANINFO: Your complete Resource on Asia, 2000 [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: http://www.asianinfo.org/asianinfo/korea/cel/birthday_celebrations.htm

¹³ *Sansin* (산신) je bůh hor (*san* znamená hora), bývá zobrazován jako starý muž s tygrem po svém boku. (Löwensteinová & Winkelhöferová, Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje, 2006)

¹⁴ *Child's First Birthday (Tol)*. [online] Life in Korea, 2001. [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.lifeinkorea.com/culture/tol/tol.cfm>

¹⁵ *Child's First Birthday (Tol)*. c. d.

¹⁶ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.

I při oslavě prvních narozenin se projevuje silná korejská víra v symbolismus. Stůl mohou zdobit květiny, nikdy však nesmějí být řezané, protože by uříznutí a zkrácení květiny znamenalo zkrácení života oslavovaného dítěte. Jídlo by mělo být podávané v bronzových nádobách představujících zářivou budoucnost.

Dítě je následně usazeno za stůl na matraci nebo polštáře, aby na dítě rodina dobře viděla a mohlo se začít s rituálem *tolžabi* (돌잡이). Tento rituál má za úkol určit budoucnost dítěte. Při *tolžabi* se před dítě předloží mísa s několika předměty. Tyto předměty symbolizují jednotlivé životní úspěchy. Věci v miskách jsou variabilní a liší se obřad od obřadu. Většinou se ale týkají stejných oblastí: peníze, studium, úspěchy ve sportu nebo v kariéře. Lze určit mnoho takových příkladů, ale mezi nejčastější patří: mince, rýže – peníze, šíp nebo luk – sport, tužka, kniha, štětec na kaligrafii – studium, kladívko – úředník na vysoké pozici, nudle – dlouhý život nebo rýžový koláček – zdraví. V dnešní době se může objevit i mikrofon, který předpovídá dítěti, že se stane celebritou, stetoskop, že se stane lékařem nebo golfový míček, který nahrazuje luk a šíp, předpovídající úspěchy ve sportu. Sportovní úspěchy jsou ale také poměrně novou záležitostí. V minulosti luk nebo šíp znamenal, že se dítě stane významným bojovníkem.¹⁷

Obrázek 13. Oslava prvních narozenin

Převzato z: <https://www.flickr.com/photos/grossebise/15633970043/>

Po skončení rituálu *tolžabi* je čas na slavnostní hostinu pro celou rodinu a přátele. Je zvykem, že všichni přejí dítěti všechno nejlepší a obdarují ho dárkem jako třeba hračkou nebo

¹⁷ *Child's First Birthday (Tol)*. [online] Life in Korea, 2001. [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.lifeinkorea.com/culture/tol/tol.cfm>

zlatým prstenem. Zlatý prsten nebývá pro dítě na nošení, ale aby ho v budoucnu rodiče mohli prodat a dovolit si nákladné vzdělávání.

V současnosti je celé slavení prvních narozenin a *tolžabi* hlavně příležitost pro rodiče udělat svému potomkovi krásné fotky v tradičním oblečení. Rodiny chodí do předpřipravených salónek, které se na obřad specializují. Firmy nabízejí rodičům pro jejich potomky hned několik kostýmů včetně dětských kostýmů krále, generála, ženicha nebo nevěsty.

Forma slavení prvních narozenin se též změnila. Kromě ateliérů, kde mohou rodiče nechat nafotit svoje děti, vypadá následná oslava více západně. Pronajímají se restaurace, kde se sejde rodina se svými blízkými, objedná se dort se svíčkami a po sfouknutí svíček přichází čas na *tolžabi*.¹⁸

Výsledek ceremoniálu *tolžabi* může být připomínán i během života jedince. Mohou se objevovat výčitky rodičů připomínající dítěti to, co si při ceremoniálu vybral. Proč je syn tak špatný ve sportu, když si vybral luk nebo je jasné, že si při obřadu vybral tužku, protože mu to jde dobře ve škole a má vynikající výsledky.

Dětství

Výchova chlapců a dívek byla dříve odlišná. V 6 letech bývali chlapci a dívky striktně rozdělení. Dívky byly vychovávány, aby byly poslušné a pomáhaly doma. Ženy rodily, dokud byly plodné. Dívky tak musely pomáhat s dětmi a získávaly tak zkušenosti, které mohly zužitkovat u svých budoucích potomků.¹⁹

Chlapci se dříve učili číst a psát korejské a někdy i čínské písmo. Dívky se neučily psát, pravděpodobně kvůli tomu, že v dospělosti po svatbě odcházely do domu manžela a pro rodiče to mohla být zbytečná investice. I kvůli tomuto důvodu (že dívky odcházely po svatbě do domu manžela) měly dcery v rodině nižší pozici než synové.

Tlak na děti v oblasti vzdělání je v Koreji obrovský a začíná často ještě před započítím školní docházky. Pro maminky předškoláků jsou k zakoupení přípravné sešitky, díky nimž mohou svá dítky učit všemožným dovednostem (motorika, tahy písma, angličtina).²⁰

Pravidla v domácnosti. V dřívější společnosti, kdy muž trávil čas mimo domov za účelem vydělání peněz, nezbývalo na matku nic jiného, než se starat o celou domácnost. Chlapci se

¹⁸ *Child's First Birthday (Tol)*. c. d.

¹⁹ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *V Koreji se Korejcům nevyhneme*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-010-4.

²⁰ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *V Koreji se Korejcům nevyhneme*. c. d.

učili, jak být silnějšími a dívky zase domácím pracím a pomáhaly s výchovou dětí. Rodinná pravidla nebo pravidla domácnosti byla tedy striktně dána. To se samozřejmě v moderní společnosti mění, i když si můžeme všimnout stávajícího vlivu konfucianismu. Kromě stereotypizace korejských otců (která bude popsána níže) se nejvíce jedná o postavení dcer v rodině. Dalo by se předpokládat, že v ekonomicky vyspělých zemích bude otázka genderové nevyváženosti přežitá (zvláště v takové sociální skupině jako je rodina), ale v Koreji je to bohužel stále přetrvávající problém. Dcery musí v domácnosti dodržovat jiná, přísnější pravidla než jejich bratři.²¹

Asi největším překvapením při druhé návštěvě Korejské republiky bylo neformální večerní setkání se skupinkou studentů z místní univerzity. Kolem 22. hodiny se dívka okolo 25 let zvedla a odešla domů, protože měla od rodičů nakázanou večerku. Tato praxe je běžnější, než by se mohlo zdát. Ze studentů, se kterými byl provedený rozhovor, neměl večerku na vysoké škole už nikdo, ale zmiňovali své přátele a v případě chlapců svoje sestry, kteří stále v tomto věku večerku měli nebo mají.

Role otce. Podle konfucianismu bylo pět hlavních vztahů: mezi vládcem a ministrem, manželem a manželkou, mladšími a staršími bratry, přáteli a mezi otcem a synem. Konfucianismus měl velký vliv na vnímání rolí mužů a žen v běžném životě. V konfucianismu byla kladena důležitost na autoritativní a vážené extrovertní muže a milující submisivní manželky.²²

Konfuciánské metody vyústily ve vybudování psychických i fyzických hranic mezi pohlavími. Ve více pozitivním světle někteří autoři označují dřívější korejské ženy jako asertivní, vysoce ceněné finanční manažery rodiny a ty, které v rodině o všem rozhodují.

V minulosti byla v rámci výchovy nejdůležitější matka, otec přinášel do domácnosti peníze. Na ženu tedy zbylo starání se o domácnost, utrácení rodinného rozpočtu a výchova dětí. Muž představoval vnější sféru rodiny, naopak žena tu vnitřní. Muž byl velmi silně vnímán jako chleboďárce, který tráví čas prací nebo odpočinkem mezi ní. To ve společnosti vyústilo v nedostatečné zapojení otce do výchovy dětí i nedostatečné zapojení do zbytku domácnosti. Tato situace se v současné době mění, ženy už nechtějí být celý život v domácnosti a chodí do práce. Tím se dávné role ženy a muže v rodině proměňují.²³

²¹ JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

²² JANOŠ, Jiří. *c. d.*

²³ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.

Měnící se společností a proměnami ve společenských rolích otců a matek se zabývá mnoho výzkumů. V Koreji se údajně mění se rodinné role mužů a žen nejvíce podepisují na mužích, kterým je momentálně 30–40 let. Tito muži ještě zažili generaci silně autoritativních otců a jejich submisivních žen, ale současná společnost na ně tlačí, aby se v takovém chování svých rodičů nevzhlíželi. Vyrostli v době, kdy muži výměnou za vydělané peníze získávali ústupky ve formě možnosti neúčastnit se výchovy svých dětí. Nyní ale žijí ve společnosti, která se začíná soustředit na muže nikoliv jako vůdce rodiny, ale jako člena fungujícího celku.²⁴

Školní docházka

To, že je vzdělání důležité, není překvapením. V Koreji hraje vzdělávání navíc silnou společenskou roli. Započetím první třídy ve škole se začíná projevat soutěživost korejského edukačního systému, napětí se ale ještě mnohonásobně zvýší na střední škole – jako příprava na absolvování přijímacích zkoušek na vysokou školu a na vysoké škole zase na chvilku poleví.²⁵

Již na základních školách mají děti mnoho kroužků. K nejčastějším patří: sport, angličtina a lekce klavíru. Právě na základních školách kvůli menšímu tlaku, mají děti čas věnovat se aktivitám, kterých se později na středních školách musejí vzdát. Na základní škole tráví děti výukou asi 5-6 hodin, následně na 2. stupni (middle school) děti tráví ve škole asi 7 hodin. Výuka začíná mezi půl devátou až devátou hodinou.

Rodiče na své děti tlačí, aby se učily a je velmi časté, že studenti po škole chodí do studoven, odkud odcházejí domů až ve večerních hodinách.

Rodiče platí svým potomkům studium v tzv. *hagwõnu* (학원). Jedná se o privátní vzdělávací instituce, do kterých po skončení výuky ve škole mohou děti již od školky docházet za účelem dalšího studia a prohloubení poznatků. Studenti obecně *hagwõny* preferují, protože se v nich naučí více než ve školách a jsou při učení více efektivní. *Hagwõny* jsou placené a tomu odpovídají i jejich služby, které jsou orientované na zákazníka. To studenti oceňují, učitelé v nich bývají více oddaní své práci, jsou na výuku lépe připraveni a více respektují názory svých žáků.

Hagwõny se svojí formou liší v závislosti na poplatcích, které musí rodiče za tyto soukromé lekce platit. Nejbohatší rodiny platí svým potomkům soukromé lekce, kde je dítě

²⁴ ROWDEN, D. *A magazine helping to change the role of fathers in South Korea*. [online] Coverage, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://subsail.com/blog/a-magazine-helping-to-change-the-role-of-fathers-in-south-korea/>

²⁵ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *c. d.*

samo se svým lektorem, ale ostatní děti mívají lekce ve větším počtu studentů. I ty nejchudší rodiny obětují své těžce vydělané peníze do dalšího vzdělání svých dětí, protože věří, že vzdělání je základ a jeden z nejdůležitějších kroků šťastného života jejich dětí. Faktem ale zůstává, že bez soukromých lekcí a hodin učení se po škole navíc nemají děti šanci uspět.²⁶

Přijímací zkoušky na vysokou školu. Největší tlak zažívají studenti středních škol během období přijímacích zkoušek na vysokou školu. Této zkoušce někdy přezdívané jako „korejské SAT“ se v Koreji říká *Tähaksuhaknŭngnjök sihöm* (대학수학능력시험) zkráceně *Sunŭng* (수능). Také se používá anglický překlad celým názvem College Scholastic Ability Test zkráceně CSAT.

Den zkoušek je den, kdy se celá země zastaví. Je to nejdůležitější den v životě studenta, právě kvůli tomuto dni děti celý život studují a obětují studiu veškerý svůj volný čas. Proto rodiče platí hrozivé částky za soukromé lekce a děti se učí do půlnoci.

Sunŭng není jediný způsob, jak se dostat na vysokou školu, ostatní způsoby zahrnují celkové hodnocení za studium na střední škole, dobrovolnické aktivity nebo aktivity v rámci školy nebo esej. Zkouška *sunŭng* se pořádá každý rok v listopadu a trvá přibližně 8 hodin. Skládá se z několika testů z různých okruhů. Okruhy jsou: korejština, matematika, angličtina, korejská historie, sociální vědy nebo odborné předměty a druhý jazyk. Podle výsledků zkoušky mají studenti možnost přihlásit se na různé vysoké školy, na elitní univerzity se mohou přihlásit jen ti s nejlepším výsledkem. Mezi 3 nejprestižnější univerzity patří: Söulská Národní Univerzita, Univerzita Korjŏ a Univerzita Jönse²⁷. Důvodem, proč lidé chtějí tak moc právě na SKY univerzity, je kromě sociální pozice i vidina dobré práce. Promoce na těchto univerzitách zvyšuje možnost získat práci v jedné z tzv. *čebol společností*.²⁸ Velkých společností, které hýbají korejskou ekonomikou, je mnoho, mezi nejznámější patří např. LG, Hyundai, Lotte nebo Samsung. Pravdou ale je, že místa v těchto firmách jsou limitována a ani SKY univerzity pracovní místo nemohou zaručit.

Dalo by se říct, že v současné době v České republice existuje soutěživost mezi některými vysokými školami, ale tato situace je naprosto nesrovnatelná s elitářstvím vysokých škol v Koreji. Studenti mohou být ve společnosti přehlíženi za to, že studují na vysoké škole, která je v žebříčku vysokých škol umístěná nízko, ale toto shlížení

²⁶ RIPLEY, Amanda. *The smartest kids in the world: And how they got that way*. New York: Simon and Schuster, 2013.

²⁷ Pro tyto univerzity se používá zkratka SKY.

²⁸ Jedná se průmyslový konglomerát řízený určitou rodinou.

na studenty shora kvůli neelitní vysoké škole může pokračovat i v práci nebo při hledání milostných vztahů. Neúspěchem na vysoké škole podle Miriam Löwensteinové trpí i rodiče. V momentě, kdy dítě nenastoupí na univerzitu, je celá rodina zahanbena a neúspěchem dítěte může trpět i kariéra otce. Ti, co neuspějí nebo nejsou spokojeni se svým výsledkem, mohou ale po roce zkoušku opakovat. Až 20 % zkoušku opakuje, někteří hned několikrát, aby dosáhli požadovaných výsledků.²⁹

Během průběhu zkoušky čekají někteří rodiče v kostele nebo v buddhistickém chrámu a modlí se za úspěch svých potomků nebo čekají před branami školy. Některé firmy posunují začátky pracovní doby, aby se snížil provoz na silnicích, studenty, kteří jedou na zkoušku pozdě, může s houkačkou odvézt i policejní hlídka a během poslechové části zkoušky z angličtiny nelétají žádná letadla.

Obrázek 14. Studenti při zkoušce sunŭng

Převzato z: <https://www.flickr.com/photos/65817306@N00/6329055846/in/photostream/>

Ostatní studenti, kterých se zatím zkouška netýká, stojí před branami škol, pokřikují různá hesla, drží v rukou plakáty a bannery a rozdávají studentům skládajícím zkoušku karamelky *jŏt* (엿). *Jŏt* je tradiční cukroví nejčastěji připravované z rýže, kukuřice nebo sladkých brambor. Má hodně lepivou konzistenci a v přeneseném významu se říká, že se pozřením karamelky *jŏt* na člověka přilepí štěstí nebo se studentům budou v hlavě lépe držet vědomosti. Některé studenti tyto karamelky před zkouškou konzumují i doma a naopak se vyhýbají tradiční polévce z mořských řas. Řasy jsou konzistencí kluzké a znalosti by tak mohly z hlavy vyklouznout. Jedná se o další případ sympatetického pozitivního rituálu

²⁹ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *V Koreji se Korejcům nevyhneme*. c. d.

v Koreji. Věří se, že působením stejného na stejné (lepkavého koláčku na přilepení štěstí) vyvoláme nějaký efekt.³⁰

Někteří studenti uvádějí, že jejich učitelé museli ten den přijít do školy v teniskách, aby zvuk klapajících podpatků nemohl studenty rušit při skládání zkoušky.

Vysoká škola

Po nastoupení na vysokou školu pociťuje většina studentů velkou úlevu. V prvních ročnících se tlak uvolňuje a studenti se nemusí tolik stresovat. I přes množství zadaných úkolů a povinné četby je tlak pořád menší než na středních školách. Na vysoké škole už nemusí docházet do hodin v uniformách, studenti si mohou barvit vlasy a tím, že se za vysokou školou často stěhují do jiných měst, nebývají pod tak velkým dohledem rodičů.³¹

Korejské kampusy bývají obrovské. To, že vysoké školy mají vlastní koleje, menzy, tělocvičny a knihovny není překvapením, korejské kampusy ale mívají i svoje vlastní restaurace, obchody, fontány a parky. Korejské kampusy bývají tak velké, že na některých v době semestru funguje autobusová doprava, která převáží studenty z jednoho konce kampusu na druhý.

V blízkém okolí se nachází studentská městečka s velkým množstvím obchodů, barů, restaurací a karaoke barů, kde studenti mohou trávit volný čas. Karaoke bary v korejštině *norebang*³² (노래방, *nore* – zpěv, *bang* – místnost) jsou populární večerní zábavou.

Na rozdíl od České republiky jsou studentské koleje v Koreji genderově rozdělené. Pro vstup do kolejních budov se využívají pokročilé bezpečnostní prvky jako otisk prstu nebo kůstek na ruce ve spojení s osobním kódem. Klíče od jednotlivých pokojů jsou též *passé*. Korejské domy i pokoje na kolejích nebo v hotelu mívají na dveřích krabičku pro zadání kódu.

Kromě kolejí bydlí vysokoškoláci i v *hasukdžib* (하숙집). Jsou to byty pro studenty nebo pracující se sdílenou koupelnou a kuchyní s domovnicí *adžuma* (아줌마)³³. *Adžuma*

³⁰ LADNER, M. *10 Superstitions that Koreans Still Believe Today*. [online] Culture Trip, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://theculturetrip.com/asia/south-korea/articles/10-superstitions-that-koreans-still-believe-today/>

³¹ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *c. d.*

³² Jedná se o prostor s několika místnostmi s televizí, obrovským šanonem s nabízenými písničkami, několika mikrofony a nejčastěji tamburínou pro zpestření představení. Objevují se ve dvou formách, klasická s recepcí, kde se se zaměstnancem skupina zpívajících domluví na ceně a následně zaplatí a druhá automatizovaná, kde pro vstup do dané místnosti musí člověk vhodit danou částku peněz do automatu. *Norebang* je jednou z forem jednodušší zábavy, kdy Korejci mohou vypustit svůj stres. (Löwensteinová a kol., 2019)

³³ Slovo *adžuma* je v Koreji hojně používané slovo referující o vdané ženě či ženě věku, kdy předpokládáme, že je žena vdaná. Obecně se tak nazývají tedy starší dámy. Slovo bývá překládáno jako teta, ale v tomto případě se nejedná o příbuzenský vztah.

bydlí ve stejné budově jako nájemce nebo v její blízkosti. Byt spravuje, připravuje svým nájemcům dvakrát denně jídlo a někdy jim i pere. Největší nevýhodou *hasukdžibu* je hlavně to, že domovnice bývají starší ženy a nezveřejňují své nabídky na internetu.

Ještě levnější možností ubytování jsou *gosiwõny* (고시원), ty jsou velmi podobné *hasukdžibu*. Také se jedná o soukromé pokoje převážně se sdílenou koupelnou a kuchyní, ale v závislosti na ceně nájmu existují *gosiwõny* i se soukromou koupelnou a kuchyní. Rozdílem je domovnice *adžuma*, která je v *hasukdžibu*, ale v *gosiwõnu* nikoliv. *Gosiwõny* ale poskytují zdarma rýži, kimči³⁴, řasy a někdy i instantní nudle.

Korejci nejčastěji ukončují studium bakalářským titulem. Pokud touží po dalším vzdělání, volí možnosti získání certifikátů nebo absolvování kurzů, které jim později nejvíce pomohou při hledání zaměstnání. Velmi důležitou zkouškou na vysoké škole je zkouška z angličtiny, i během léta zůstávají někteří studenti v areálu kampusu a dochází na letní jazykové kurzy. Magisterské obory se týkají těch, kteří se věnují akademické činnosti, medicíně nebo právu.³⁵

Mladí dospělí

Předmanželské vztahy. Popis předmanželských vztahů nelze samozřejmě generalizovat, ale průměrně získávají Korejci v tomto ohledu první zkušenost okolo střední školy. Školy bývají rozdělené na chlapecké a dívčí, také tím děti a dospívající nezískávají zkušenosti v komunikaci s opačným pohlavím a mohou při ní být velice stydliví. Z toho důvodu jsou v Koreji velmi rozšířené skupinové schůzky. Populární jsou i schůzky naslepo, které mohou domluvit rodiče, ale i kamarádi.³⁶

V čem se Korejci velmi vyžívají, jsou projevy náklonnosti. Tyto projevy nemají ale se sexuálními projevy nic společného, stále platí to, že i přes modernizaci současné Koreje, je korejská společnost velmi konzervativní a fyzické dotyky by se měly na veřejnosti omezit na minimum. Dokonce se můžeme při letní návštěvě Korejské republiky setkat se zlými pohledy starší generace za obnažená ramena v tílku.

Posedlost svátky zamilovaných. Mezi oblíbené projevy náklonnosti současných korejských párů patří časté slavení různých mezníků společně stráveného života nebo pořizování si stejného oblečení či doplňků. Korejské páry nejenom že slaví každý společně strávený rok,

³⁴ Kimči je asi nejtýpější korejský pokrm. Jedná se o pikantní kvašené zelí a Korejci ho podávají téměř ke každému jídlu včetně snídaně.

³⁵ LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *c. d.*

³⁶ JANOS, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

ale i např. 100., 200. nebo 1000. den chození. Studenti středních škol s oblibou slaví i 22. den, jeho důležitost vysvětlují tím, že datum obsahuje dvakrát číslici 2, což v přeneseném významu znamená, že už nejsou jednotlivci, ale stali se dvojicí. V realitě ale bývá důvodem to, že vztahy studentů střední školy bývají velmi krátké a vytváří si taková „výročí“, které by mohli se svým krátkodobým partnerem před rozchodem stihnout.³⁷

Na oblibu korejských párů oslavovat svoji lásku zareagoval i komerční sektor a dal vzniknout např. Rose Day, Wine Day nebo Kiss day. Data těchto dnů jsou odvozována od slavení dne sv. Valentýna, který zamilovaní slaví 14. února, všechny ostatní zmíněné svátky zamilovaných jsou rovněž 14. den v daných měsících. Tyto dny jsou: Diary Day (leden), Valentýn (únor), White Day (březen), Black Day (duben), Rose Day (květen), Kiss Day (červen), Silver Day (červenec), Green Day (srpen), Photo Day (září), Wine Day (říjen), Movie Day (listopad), Hug Day (prosinec).

Asi nejpopulárnějším po 14. únoru je 14. březen, kdy se slaví White day. Na sv. Valentýna dávají korejské ženy svým milovaným čokoládu, na White day očekávají něco na oplátku od svých mužských protějšků. V podstatě se ale jedná o velmi komerční svátek, který iniciovaly japonské společnosti ke zvýšení prodeje marshmallows a později bílé čokolády.³⁸

Svátek zamilovaných s datem, které není 14. den v měsíci, je Pepero Day. Společně se sv. Valentýnem a White Day uzavírá pomyslnou trojici nejčastěji slavených svátků zamilovaných v Koreji. Datum Pepero Day připadá na 11. listopadu. Pepero je sušenka ve formě tyčinky, která je namočená do čokolády. Jedná se v podstatě o kopii japonských Pocky, které se na trhu objevily skoro o 20 let dříve než korejská verze. Pepero i Pocky jsou původně namočené do mléčné čokolády, ale rozvojem trhu se objevují různé ovocné příchutě, ale i poleva s příměsí jiných sušenek nebo poleva ze zeleného čaje matcha. Proč tedy datum 11. listopadu? Je to právě tvar sušenek, jelikož datum 11.11. má symbolizovat 4 sušenky Pepero. Žádný potvrzený počátek tohoto svátku není, ale říká se, že ho započaly dívky v městě Pusan. Dívky si vyměňovaly Pepero, aby vypadaly stejně hubeně jako úzké tyčinky Pepera sušenek. Pro nejlepší efekt je třeba tyčinku sníst 11. 11. v 11:11. Údajně si firma

³⁷ JANG, S. *Korean Couple Culture: How Korean couples date.* [online] Hanyang University, 2017 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.hanyang.ac.kr/surl/B6hJ>

³⁸ JANG, S. *c. d.*

vyrábějící Pepero Lotte všimla zvýšeného prodeje v Pusanu kolem 11. listopadu a začala ho marketingově propagovat. Po roce 1996 byl Pepero Day všeobecně známý.³⁹

Obrázek 15. Pepero Day.

Manželství

Aranžovaná manželství bez souhlasu budoucích manželů byla dříve běžnou praxí. Rodiče vyhledávali pro své děti ty partnery, které sami považovali za nejlepší. Dohodnutá manželství byla traumatická zejména pro ženy, jelikož tradičně by se žena měla přestěhovat do domu svého manžela a tam se starat o jeho stárnoucí rodiče.⁴⁰

Manželky se snažily potěšit své manžely, ale hlavně se musely zalíbit svojí tchyni. Tchyně určovala, jakou práci bude nová žena v domě zastávat a mohla ji i vyhodit z domu a poslat zpět k ženiným rodičům, když žena svou tchyni neuposlechla. Toto vyhoštění se považovalo za velkou hanbu. Korejské přísloví říká, že korejská novomanželka by měla být tři roky hloupá, tři roky slepá a tři roky hluchá. Měla by být klidná, když jí tchyně uráží a dělat, že je hluchá. Nesmí říct něco, čeho by později mohla litovat a dělat, že je hloupá a neměla by urazit nic, co je v domě, takže by měla dělat, že nic nevidí. Své místo v nové rodině si novomanželka zajistila až přivedením dalšího syna do domu. Teprve tak si zajistila respekt.⁴¹

Současní Korejci se chtějí vymanit z těchto starých zvyků a žít více samostatný život s rovností manžela i manželky.

³⁹ LEE, J. *Pepero Day: Eight things you should know: 배빼로 데이 '짚고 넘어갈만한 8가지 팩트'*. [online] The Korea Times, 11. 11. 2014 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z:

https://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2014/11/511_167943.html

⁴⁰ JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

⁴¹ SORENSON, Clark W. The value and meaning of the Korean family. *Asia Society*, 1986.

Krise natality. V současné době bývá nejen Jižní Korea spojována s velmi nízkou natalitou a odmítáním hledání si partnera. Čím dál více Korejců si nechce najít partnera a dobrovolně zůstávají single a neplánuje děti. Této generaci vyhýbající se randění, manželství a dětem se přezdívá „*sampo*“ generace nebo „generace vzdávání se tří“ *sampo sedä* (삼포세대). Ještě extrémnější je „*opo*“ generace, *opo sedä* (오포세대) neboli „generace vzdávání se pěti“, kde kromě opuštění od tří výše zmíněných aspektů života přibývají ještě vzdávání se představy zaměstnání a vlastnění nemovitosti. Problém nejnižší natality na celém světě se může zdát jednoduchý, ale jedná se o komplexní problematiku.

Vládní program na snížení porodnosti. Začátky tohoto problému se datují vládním programem ze 70. let. Po skončení korejské války, která na Korejském poloostrově probíhala mezi roky 1950 a 1953 byla společnost Jižní Koreje zaměřená na zemědělství. Natalita v té době dosahovala až 6 dětí na jednu ženu (trend klesající plodnosti můžeme ale sledovat za posledních 70 let celosvětově, pro srovnání v roce 1950 v České republice bylo 2,77 dětí na ženu, v roce 2018 1,7).⁴²

Korejský poloostrov byl válkou vyčerpán nejen emocionálně, ale také finančně. Korejská republika se proto rozhodla posílit svoji ekonomiku a přesvědčovala své občany, aby svůj život více věnovali práci. Vláda proto zahájila program, který přesvědčoval ženy, aby neměly více než 2 děti. Veřejnost reagovala pozitivně, myšlenka menší, ale prosperující rodiny se brzo uchytila a už v 70. letech klesla fertilita na 4,5 dětí na jednu ženu.

V Koreji se začaly objevovat plakáty s hesly jako „Synové nebo dcery. Mějme jen dvě děti a dobře je vychovejme!“. Tyto plakáty se pozměnily v 80. letech, kdy vláda vyžadovala ještě vyšší oddanost práci svých občanů a prosazovala politiku jednoho dítěte. Na ulicích se začaly objevovat plakáty s heslem: „I dvě děti jsou moc pro naši přelidněnou zemi.“ I tato hesla slavila velký úspěch a už v roce 1984 byl index fertility 1,74 dítěte na jednu ženu.⁴³

Tyto státní programy sice zlepšily korejskou ekonomiku, která raketově vzrostla, ale dalo by se říct, že programy pro snížení porodnosti fungovaly až příliš razantně, a v současné době čelí Jižní Korea opačnému problému a vláda se naopak snaží rodinu prosazovat.

⁴² *Fertility rate, total (births per woman)*. [online] World Bank, 2020. [cit. 12. 3. 2020]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>

⁴³ HAUB, Carl. *Did South Korea's population policy work too well?* [online] Population Reference Bureau, 2010. [cit. 12. 3. 2020, Dostupné z: <https://www.prb.org/koreafertility/>

Obrázek 16 – Plakáty podněcující k menším rodinám.⁴⁴

Studium. Podle některých problém s klesající fertilitou začíná už právě vysokou soutěživostí a velkým stresem ze studia. Oba problémy byly již zmíněné výše. Korejci jsou vystaveni velkému tlaku při studiu na přijímací zkoušky na vysokou školu. Podle některých ale na vysoké škole společenský tlak zcela nemizí, jelikož přichází čas se začít stresovat hledáním si práce, docházet do akademií pro získání certifikátu.

Po ukončení vysoké školy stres z hledání si práce ještě roste. Otázka, zda si člověk našel práci, je velmi častá, protože i svojí pracovní pozicí se Korejci umisťují do pomyslného sociálního žebříčku. Korejci se cítí silně zavázáni svým rodičům, soukromé lekce jsou velmi drahé a mají pocit, že při selhání nezklamou jenom sebe, ale hlavně své rodiče, kteří se často zadluží, aby mohli poskytnout svým dětem dobré vzdělání.

Právě kvůli problému soutěživosti na korejských školách a přemíře kroužků, akademií a doučování, které rodiče musí svým dětem platit, aby uspěli, je tento finanční aspekt další příčinou toho, proč nyní mladí Korejci nechtějí mít děti. Uvědomují si, kolik do nich rodiče investovali peněz a obávají se, že stejný luxus nebudou moci svým budoucím dětem poskytnout.

Neschopnost si najít práci jenom přispívá k nechuti najít si partnera, mladí Korejci tvrdí, že na chození nemají čas, peníze ani mentální a emocionální kapacitu. Mnoho mladých považuje za nezbytně důležité disponovat peněžními prostředky, aby si mohli najít partnera. Objevují se i takové pojmy jako „nemít dostatek financí na chození na schůzky“ nebo „investice do partnera“.

⁴⁴ HAUB, Carl. *Did South Korea's population policy work too well?* [online] Population Reference Bureau, 2010. [cit. 12. 3. 2020, Dostupné z: <https://www.prb.org/koreafertility/>]

Feminismus. Dalším důvodem nízké natality v Koreji jsou stále rostoucí feministická hnutí. Podle výzkumů bývá velký rozdíl mezi počtem dětí, které by žena chtěla mít a počtem dětí, které žena opravdu má. Důvodem může být to, že si žena chce užívat co nejvíc nezávazně svého života, to, že nemá partnera, nedostatek financí nebo kariéra. V Koreji je přímá korelace mezi pracovním životem a rodinou. Ženy cítí, že je velký rozdíl mezi tím, co v pracovním životě dokážou, když mají děti a když je nemají. Korejské ženy věří, že děti a kariéra se navzájem vylučují. Některé členky feministického hnutí říkají, že korejské ženy jsou otroky společnosti a svých mužů.⁴⁵

Mnoho korejských firem se vyhýbá zaměstnávat ženy s dětmi. Zpochybňují jejich loajalitu vůči zaměstnavateli a také se obávají, že nebudou pracovat přesčasy, které jsou v Koreji běžnou praxí. V případě, že žena projeví zájem odejít v nejbližší době na mateřskou, se mohou objevit i případy šikany přímo na pracovišti, kterou chtějí zaměstnavatelé přinutit své zaměstnankyně, aby daly výpověď.⁴⁶

Preference chlapců. Dalším aspektem nízké porodnosti je preference chlapců. Ta znovu souvisí s konfuciánskou tradicí. Již výše bylo zmíněno, že již od dávných dob je korejská společnost čistě patrilineární a patriarchální. Po linii mužů se dědí jméno a majetek, muži jsou ti, kdo nosí do domu peníze a jsou to manželky mužů, které se tradičně měly po svatbě přestěhovat do příbytku jeho rodičů a starat se o ně. Historicky preference chlapců souvisí i s tehdejší zemědělskou společností, která preferovala silné syny, kteří mohli pomáhat rodině s těžkou prací na farmách. Bylo časté, že se rodina styděla za ženu, která nedokázala porodit svému manželovi syna, nedokázala tím naplnit účel manželky a manžel se s ní mohl rozvést.⁴⁷

Snaha zachovat linii synů byla tak velká, že v případě, že žena neprodila žádného syna a manžel se s ní nechtěl rozvést, mohla rodina adoptovat chlapce z jiné rodiny. Nejčastěji synovce, aby mohl pokračovat v rodinném jméně. Ve výjimečných případech to byl manžel dcery, který se musel vzdát jména své rodiny. Autor Jiří Janoš adoptování chlapců z jiných rodin považuje čistě za japonskou záležitost a je takřka nemožné, aby se Korejec

⁴⁵ BRODIE-HALL, Greer. *The Sampo Generation: Why We Are Seeing the Lowest Fertility Rate of All Time?* [online] The Observer, 23 August, 2018 [cit. 12. 3. 2020], Dostupné z: <https://www.theobserver-qiaa.org/the-sampo-generation-why-we-are-seeing-the-lowest-fertility-rate-of-all-time/>

⁴⁶ *'No place for a mother': South Korea battles to raise birth rate.* [online] The Strait Times, 2018. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/no-place-for-a-mother-south-korea-battles-to-raise-birth-rate>

⁴⁷ RENSHAW, Jean R. *Korean women managers and corporate culture: Challenging tradition, choosing empowerment, creating change.* New York: Routledge, 2012.

vzdal svého jména. Považuje adopci v Koreji za možnou pouze v případě, že se jedná o synovce nebo bratrance.⁴⁸

Kvůli výše zmíněným důvodům se stávalo, že v momentě, kdy se očekávající rodiče dozvěděli, že čekají holčičku, šli na potrat. Lidé měli pocit, že dcery, které se provdají a odejdou do domu rodičů manžela, už nejsou součástí rodiny, do které se narodily. Navíc potomci dcer nenesou jméno své ženiny rodiny, ale jméno rodiny manžela, a tudíž nemá kdo pokračovat v rodinné linii.

To vedlo ke změně demografické křivky. Vláda na to reagovala hesly jako: „jedna dcera se rovná deseti chlapcům“ a také uvedením v platnost zákon z roku 1988, kdy bylo lékařům zakázáno říct pohlaví dítěte nastávajícím rodičům. Situace se obrací k lepšímu a podle výzkumu z roku 2006 agenturou KIHSA (Korean Institute for Health and Social Affairs) jenom 10 % žen věřilo, že je nutností porodit syna, což se dá považovat za velký úspěch, jelikož 15 let předtím v roce 1995 těchto žen bylo 40 %.⁴⁹

Závěr

Cílem práce bylo ukázat, jak se změnila korejská výchova, tedy jak se změnil přístup Korejců ke svým dětem. Co chtějí rodiče svým potomkům předat, k čemu je motivují, jaké nastavují v domácnosti pravidla, jak moc zasahují do života svých dětí a nakolik je nechávají se svobodně rozhodovat o své budoucnosti.

Korejská společnost zcela jistě vychází z konfucianismu, ale od dob minulých století došlo k výrazným změnám. K nejvýznamnějším pilířům korejské výchovy patří stále důraz na vzdělávání a úcta ke starším.

S rozvojem feministického hnutí v Koreji, ale i díky globálním vlivům a multikulturalismu získávají ženy stále lepší místo ve společnosti. Dalším důvodem, proč korejské ženy mají nyní lepší sociální postavení než v minulosti, je vzdělávání, které taktéž mají nyní na starost ženy. Matky hrají hlavní roli ve vybírání škol, ale hlavně sehrávají důležitou roli ve vzdělávání dětí, které začíná již v těhotenství. I přes to všechno nejde ale říci, že by korejské muži a ženy byli sobě rovni. Ženy se stále mohou setkávat s diskriminací na pracovištích kvůli možnému odchodu na mateřskou dovolenou.

I v rodinách se ale můžeme stále setkat s nerovným zacházením mužů a žen, kromě tradiční role manželky, kdy žena je podřízena svému manželovi je nejčastější forma stávající

⁴⁸ JANOS, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatické sousedství*. Academia, 2007.

⁴⁹ RENSHAW, Jean R. *Korean women managers and corporate culture: Challenging tradition, choosing empowerment, creating change*. New York: Routledge, 2012.

nerovnosti přístup k dcerám a synům. Dcery na rozdíl od synů bývají více kontrolovány svými rodiči a není ani výjimkou, aby i na vysokých školách měli rodiči určenou hodinu, ve kterou musí být dívky doma.

Faktor, který v dnešní době ovlivňuje korejské rodiny nejvíce, je velmi nízká porodnost. Korejci mluví o nízké finanční podpoře pro rodiny a děti ze strany státu, nedostatku práce, která se odráží na sociální stratifikaci při hledání si partnera nebo o pracovní diskriminaci žen při odchodu na mateřskou. Korejské ženy dokonce mluví o obětování svého ženství rodině a dětem.

Velký vliv na nízkou porodnost a plodnost měla samotná vláda Korejské republiky po skončení korejské války v 50. letech 19. století, kdy stát podporoval ideu menších rodin. Vláda chtěla docílit toho, aby obyvatelstvo začalo být více zaměřené na práci a vyrukovala s hesly jako „mějme jen dvě děti“. Tato politika se stala více než úspěšnou a hodnota plodnosti ze skoro za 70 let snížila o přibližně pět dětí na jednu ženu.

Pro Korejce je současný školský systém zdrojem velkého stresu. Bohužel se ale i náročnost vzdělávání podepisuje na nízké porodnosti, jelikož většina korejských studentů musí docházet kromě školy do dalších vzdělávacích institucí a tam se učit do pozdních hodin. Tyto vzdělávací instituce jsou finančně náročné a mladí Korejci si to uvědomují. Při výzkumu mnoho z nich uvedlo, že obava z nedostatečného vzdělání svých potomků je odrazuje mít více dětí.

Seznam použitých zdrojů

- Birthday Celebrations*. [online] ASIANINFO: Your complete Resource on Asia, 2000 [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z:
http://www.asianinfo.org/asianinfo/korea/cel/birthday_celebrations.htm
- BRODIE-HALL, Greer. *The Sampo Generation: Why We Are Seeing the Lowest Fertility Rate of All Time?* [online] The Observer, 23 August, 2018 [cit. 12. 3. 2020], Dostupné z: <https://www.theobserver-qiaa.org/the-sampo-generation-why-we-are-seeing-the-lowest-fertility-rate-of-all-time/>
- Fertility rate, total (births per woman)*. [online] World Bank, 2020. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>
- Fertility rate, total (births per woman)*. [online] World Bank, 2020. [cit. 12. 3. 2020]. Dostupné z: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN>
- HAUB, Carl. *Did South Korea's population policy work too well?* [online] Population Reference Bureau, 2010. [cit. 12. 3. 2020, Dostupné z: <https://www.prb.org/koreafertility/>
- HOSSEIN, Shariff. *Suneung: The day silence falls over South Korea*. [online] BBC News, 2018. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-asia-46181240>
- Child's First Birthday (Tol)*. [online] Life in Korea, 2001. [cit. 10. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.lifeinkorea.com/culture/tol/tol.cfm>
- JANG, S. *Korean Couple Culture: How Korean couples date*. [online] Hanyang University, 2017 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <http://www.hanyang.ac.kr/surl/B6hJ>
- JANOŠ, Jiří. *Japonsko a Korea: dramatičké susedství*. Academia, 2007.
- Jung, KyungJoo, 2015. 2015.01 YK 돌. In: Flickr [online]. Korea [cit. 24. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/grossebise/15633970043/>
- KIM, Young Hee. Factors associated with the practice of traditional prenatal education (Taegyo) among pregnant Korean women. *Korean Journal of Women Health Nursing*, 2011, 17.5: 491–498. DOI:10.4069/kjwhn.2011.17.5.491
- LADNER, M. *10 Superstitions that Koreans Still Believe Today*. [online] Culture Trip, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://theculturetrip.com/asia/south-korea/articles/10-superstitions-that-koreans-still-believe-today/>
- LEE, J. *Pepero Day: Eight things you should know: 떡볶이로 데이 '짹고 넘어갈만한 8가지 팩트'*. [online] The Korea Times, 11. 11. 2014 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: https://www.koreatimes.co.kr/www/news/nation/2014/11/511_167943.html
- LEE, Yuna; LEE, Jiyoung; TULO, N. Korean Traditional Taegyo Prenatal Education based on Sajudang Lee's 'Taegyo singi'. *International Journal of Childbirth Education*, 2016, 31.2: 34–39.
- LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *V Koreji se Korejčům nevyhneme*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-010-4.
- LÖWENSTEINOVÁ, Miriam; POPA, Markéta. *Made in Korea*. Praha: Nová vlna, 2019. ISBN 978-80-85845-85-3.
- NEWMAN, Barbara M.; NEWMAN, Philip R. *Development through life: A psychosocial approach*. Cengage Learning, 2017.
- 'No place for a mother': South Korea battles to raise birth rate*. [online] The Strait Times, 2018. [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://www.straitstimes.com/asia/east-asia/no-place-for-a-mother-south-korea-battles-to-raise-birth-rate>
- RENSHAW, Jean R. *Korean women managers and corporate culture: Challenging tradition, choosing empowerment, creating change*. New York: Routledge, 2012.

- RIPLEY, Amanda. *The smartest kids in the world: And how they got that way*. New York: Simon and Schuster, 2013.
- ROWDEN, D. *A magazine helping to change the role of fathers in South Korea*. [online] Coverage, 2018 [cit. 12. 3. 2020] Dostupné z: <https://subsail.com/blog/a-magazine-helping-to-change-the-role-of-fathers-in-south-korea/>
- SANCHEZ, Jordi. *Pepero Day in Buy the way*. [online] Flickr [cit. 24. 3. 2020]. Dostupné z: <https://www.flickr.com/photos/sunxez/4095116730>
- SELINE, Helaine (ed.) STONE, Pamela Kendall (co-ed.). *Childbirth across cultures: Ideas and practices of pregnancy, childbirth and the postpartum*. New York: Springer, 2009.
- SIMPSON, K. R.; CREEHAN, P. A. *Perinatal nursing* (3rd edition). Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins (LWW), 2008.
- SORENSEN, Clark W. The value and meaning of the Korean family. *Asia Society*, 1986.
- WINKELHÖFEROVÁ, Vlasta; LÖWENSTEINOVÁ, Miriam. *Encyklopedie mytologie Japonska a Koreje*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-7277-265-1.

Studentská sekce

Medailonek absolventů oboru Hospodářská a kulturní studia (HKS)

Ivan Nikl

ředitel zahraniční kanceláře CzechTrade v Ho Či Minově Městě

V roce 2016 jsem absolvoval Bc. studium na oboru Hospodářská a kulturní studia na PEF ČZU v Praze. Tento obor mi dal velmi široký rozhled jak o ekonomických, tak o humanitních vědách. Po získání diplomu jsem nastoupil do české státní agentury na podporu exportu CzechTrade na pozici exportního konzultanta. Uplatnění vystudovaného oboru v praxi bylo okamžité. Z povahy práce v mezinárodním prostředí mi znalosti ohledně jednotlivých náboženství a celkového rozhledu geografie ušetřily mnoho „faux pas“ při jednáních s klienty z celého světa. Ať už se jednalo o náboženské praktiky či kulturní zvyklosti, získané vědomosti se staly součástí každého pracovního dne. Obor HKS také posloužil jako skvělý vstup do mého Mgr. studia, které jsem studoval dálkově na VŠMVV obor Mezinárodní a diplomatická studia. Díky znalostem z Bc. studia bylo možné skloubit práci i školu bez větších potíží. Mgr. obor byl dobrým rozšířením již pevného základu v oblasti mezinárodního dění. Vše přišlo velmi vhod, neboť jsem během studia nastoupil na pozici vedoucího zahraniční kanceláře CzechTrade ve Vietnamu v Ho Či Minovo Městě. Na této pozici uplatňuji a samozřejmě i prohlubuji již získané vědomosti v oblasti nejen kulturních zvyklostí, které jsou nezbytné pro vytvoření dobrých osobních vztahů, ale i rozvoje vzájemného obchodu mezi Vietnamem a Českou republikou.

Obsah

Recenzované články:

K POČÁTKŮM VINAŘSTVÍ V ČECHÁCH

Jiří Sláma DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140101> 3

УЙГУРЫ В КЫРГЫЗСТАНЕ – ДВЕ РАЗНЫЕ ЧАСТИ ОДНОГО НАРОДА?

Petr Kokaisl, Temir A. Žorobekov, Tursun T. Subanov DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140102>..... 14

POLITICKÉ OVLIVŇOVÁNÍ RUSKOU FEDERACÍ V KONTEXTU BALTSKÝCH STÁTŮ

Michael Řehák DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140103>..... 35

ALSASKO A ALSASANÉ – VLIV STÁTNÍCH ZÁSAHŮ NA IDENTITU A KULTURU HRANIČNÍ OBLASTI

Aneta Rosenhoferová, Nikola Veverková DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140104> 62

TRANSFORMACE KOREJSKÉ VÝCHOVY

Kateřina Kolářová DOI: <https://dx.doi.org/10.7160/ks.2020.140105> 90

Studentská sekce:

MEDAILONEK ABSOLVENTŮ OBORU HOSPODÁŘSKÁ A KULTURNÍ STUDIA (HKS)

Ivan Nikl..... 113

Kulturní Studia

Patnácté číslo časopisu Kulturní studia, vychází 1. listopadu 2020
Vydává z. s. Kulturní studia, při oboru Hospodářská a kulturní studia, PEF ČZU

Vývoj a vliv tradiční a moderní hudby v každodennosti Kyrgyzů

The development and influence in traditional and modern music on the everyday life of the Kyrgyz people

Miloš Jodas

Asociace pro mezinárodní otázky / Association for International Affairs
Žitná 608/27, 110 00 Praha 1
Email: miljodas@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.7160/KS.2020.150201>

Abstract

The principal aim of this paper is to define Kyrgyz music in Kyrgyzstan ethnomusicology in order to assess whether the traditional Kyrgyz music has an essential impact on the identity of the Kyrgyz people and, if so, how does this impact manifest itself. In order to assess the impacts during research, the author was concerned with the influence of urbanization, globalization on processes related to music, the preference of either traditional or modern music, and how music is perceived in a cross-generational perspective. Furthermore, the thesis focuses on related phenomena including folk music instruments of the Kyrgyz or the Kyrgyz storytellers and musicians, who call themselves *aqyns* and *manaschi*. Additionally, the relationship of the national pride and music or the most common forms of music education of children and adolescents and its financial and spatial availability are being explored and scrutinized. The unifying theme of this thesis is music in everyday life of the Kyrgyz. The analytical part of this research mainly draws on the results of the author's month-long field research from 2018 which took place in various diverse regions of Kyrgyzstan. The research includes a questionnaire, overt participant observation, and semi-structured interviews.

Keywords

Kyrgyzstan, ethnomusicology, music, globalization, folklore, Middle Asia, music education, urbanization

Klíčová slova

Kyrgyzstán, etnomuzikologie, hudba, globalizace, folklór, Střední Asie, hudební výchova, urbanizace

Úvod

Hlavním cílem této studie je etnomuzikologicky definovat kyrgyzskou hudbu v Kyrgyzstánu a zjistit, zda má tradiční kyrgyzská hudba zásadní vliv na identitu Kyrgyzů, případně jak se projevuje. Prostřednictvím tématu, které budí mnohem menší vášně než například politika, lze

popsat množství dalších zajímavých okruhů. Jaký je vliv globalizace na kyrgyzskou hudbu? Upřednostňují místní spíše kyrgyzské nebo ruské autory? A jakou hudbu považují vlastně Kyrgyzové za tradiční? Na tyto a mnohé další otázky dává studie odpovědi.

Výzkumné podcíle se věnují vlivu urbanizace a globalizace na procesy spojené s hudbou, preferenci tradiční či moderní hudby a tomu, jak je hudba vnímána napříč generacemi. Studie se zabývá i souvisejícími fenomény, např. kyrgyzskými národními hudebními nástroji či vypravěči a muzikanty, kteří se nazývají akyni a manasči. V neposlední řadě dochází ke zkoumání vztahu národní hrdosti a hudby, či ke zjištění nejčastější formy hudebního vzdělání dětí a mládeže a její finanční i distanční dostupnosti. Pojícím tématem studie je hudba v každodennosti Kyrgyzů. Praktická část studie vychází zejména z výsledků vlastního měsíčního terénního výzkumu v roce 2018, který probíhal v několika rozdílných oblastech Kyrgyzstánu. Výzkum byl tvořen dotazníkovým šetřením, zúčastněným zjevným pozorováním a polostrukturovanými rozhovory.

„To, co nás k hudbě neustále přitahuje, je její vysoká komunikační hodnota. Je dokonce vyšší než u lidského jazyka. Neboť díky hudbě můžeme vyjádřit, či vyvolat pocity, nálady a představy takovými způsoby, jež jsou pro jazykové a výtvarné možnosti nedostupné.“¹

Hlavním cílem studie je dát odpověď na výzkumnou otázku a podotázky:

Má tradiční kyrgyzská hudba zásadní vliv na identitu Kyrgyzů?

- 1. Jaké jsou regionální zvláštnosti kyrgyzské hudby?*
- 2. Tvoří skupina městského a vesnického obyvatelstva Kyrgyzstánu z etnomuzikologického hlediska homogenní celek?*
- 3. Jaký vliv má globalizace a urbanizace na tradiční kyrgyzskou hudbu?*
- 4. Jaký systém hudebního vzdělávání funguje v Kyrgyzstánu?*

Metodologie

Studie vychází především z výsledků střednědobého terénního výzkumu a materiálu získaného z lokality středoasijské republiky Kyrgyzstán. Důraz byl kladen na kvalitativní metody navazující na sekundární data z internetových zdrojů, tištěné literatury a statistických dat. Pro tuto studii byly použity jak primární, tak sekundární zdroje dat. Primárními zdroji dat se rozumí výsledky vlastního terénního výzkumu v dané lokalitě. Střednědobý výzkum byl

¹ JUSTOŇ, Zdeněk. *Hudba přírodních národů*. Liberec: Dauphin, 1996. ISBN 80-901842-4-3., s. 14.

proveden v červnu roku 2018 na území Kyrgyzstánu a trval přesně jeden měsíc. Zatímco kvalitativní, nestandardizovanou použitou technikou jsou nestandardizované rozhovory s respondenty a zúčastněné, skryté i zjevné pozorování, kvantitativní použitou technikou jsou polostandardizované dotazníky. Získávání respondentů probíhalo technikou sněhové koule², za vydatného přispění místních průvodců.

Dotazník byl předem vyhotoven v české verzi a následně rodilými mluvčími přeložen jak do ruské, tak do kyrgyzské verze, pro nejvyšší komfort respondentů. Téměř všechny dotazníky byly respondenty vyplněny přímo během terénního výzkumu, písemně (66). Zhruba 20 % dotazníků bylo vyplněno pomocí techniky sněhové koule tak, že se jeden z respondentů nabídl, že jeho přátelé či rodina mohou dotazníky vyplnit také, a donesl je na místo určení během několika následujících dní. Menšina dotazníků (v řádu jednotek) byla vyplněna elektronicky během výzkumu v Kyrgyzstánu pomocí techniky sněhové koule. Otázky byly jak uzavřené, tak polootevřené. Pro omezené množství získaných dotazníků³ je nelze považovat za plošně aplikovatelné a validní. Z důvodu množství otevřených otázek však slouží k ucelenému přiblížení situace v místě a čase.

Nedílnou součástí výzkumu bylo pozorování, ze kterého byl vypracován každodenní výzkumný deník. Ve většině případů šlo o zjevné zúčastněné pozorování, tedy výzkumník participuje na každodenním životě lidí, které pozoruje, a ti jsou si vědomi toho, že výzkumník není přirozeným členem jejich kolektivu.

Lokace terénního výzkumu

Lokace terénního výzkumu byly vybrány tak, aby se zajistila co nejvyšší míra zachycení variability celého Kyrgyzstánu. Byl kladen důraz pro zaznamenání situace jak na venkově, tak v největších sídelních centrech jako je hlavní město Biškek a „hlavní město jihu“, Oš. Z časových důvodů nedošlo k porovnání všech regionů Kyrgyzstánu, ale pouze vybraných, které se svým charakterem liší od ostatních a mají z hlediska výzkumu zajímavější výpovědní hodnotu. Primární místa sběru dat pro výzkum je hlavní město Biškek (bezkonkurenčně nejlidnatější město, s cca devíti sty tisíci obyvateli), Oš (druhé největší město s cca. dvěma sty tisíci obyvateli) a severovýchodní město Karakol (čtvrté největší město se zhruba sedmdesáti tisíci obyvateli. Tato tři centra tedy tvoří základ pro vzájemnou komparaci. Nejsou uvedeny všechny lokality, jelikož mnoho respondentů nebylo přímo residenty daných měst či

² Jedná se též o tzv. řetězový či referenční výběr, během kterého je nový vzorek nominován respondenty, kteří sami již ve výběrovém vzorku jsou.

³ Celkové číslo alespoň částečně vyplněných dotazníků je 66.

oblastí, nebo pouze uvedli, že jsou z vesnice, kterou už ale dále nespecifikovali. Mnoho respondentů se také do měst přestěhovalo, ale svůj původ vidí mimo město. Velký počet respondentů byl osloven během cest po Kyrgyzstánu také mimo hlavní vyznačená centra výzkumu (Batken, Sary-Čelek a další nespecifikované vesnické oblasti).

Polostrukturované rozhovory

Polostrukturované rozhovory probíhaly primárně s narátory, kteří ovládají anglický jazyk, u ostatních pak v doprovodu překladatele z ruštiny či kyrgyzštiny.

Z důvodu neochoty narátorů pořizovat z rozhovorů video- nebo audiozáznam jsou veškeré získané informace zaznamenány ve výzkumném deníku. Poznámky byly zapisovány během či bezprostředně po skončení rozhovoru. V jednom případě narátor rovnou uvedl, že zcela odmítá, aby rozhovor s ním byl pro práci použit, i pod pseudonymem.

Zhruba polovina respondentů má probíhající či dokončené vysokoškolské vzdělání. Tento jev lze připisovat enormnímu zvýšení počtu vysokých škol, jak soukromých, tak veřejných. Jako v mnoha jiných zemích bývalého východního bloku, resp. Sovětského svazu, k tomuto jevu docházelo či dále dochází po přechodu na tržní ekonomiku. Na místě je zdůraznit, že vyšší počet vysokých škol nutně neznamená nárůst vzdělanosti, často je to spíše naopak a vedete k všeobecné devalvaci vysokoškolského vzdělání. Nejmarkantnější je tato situace v Biškeku, kde je v roce 2019 celkem 49 vysokých škol. V celém Kyrgyzstánu je v roce 2019 dohromady 64 vysokých škol⁴. V roce vyhlášení nezávislosti, tedy 1991 jich bylo pouze 12. V roce 2019 pak 45 %–55 % středoškolsky vzdělaných obyvatel pokračovalo ve vysokoškolském studiu. Kromě počtu vysokých škol se zvýšil i počet vysokoškolských studentů, v akademickém roce 2018/2019 na zhruba 223 tisíc.⁵

Stručná charakteristika a historie Kyrgyzstánu

Kyrgyzstán je hornatou zemí regionu Střední Asie, hospodářsky orientovanou nejvíce na primér (hlavně těžba nerostů a zemědělství). Jde o parlamentní republiku, v jejímž čele dochází k poměrně častým mimořádným změnám vládní garnitury. Nezávislost na Sovětském svazu získal Kyrgyzstán v roce 1991. Po rychlé implementaci tržních reforem se stal

⁴ KANTORO, Aigul. *Does the Large Number of Universities in Kyrgyzstan Reflect the Quality of Higher Education?* Central Asian Bureau for Analytical Reporting [online]. 2019 [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/is-the-large-number-of-universities-in-kyrgyzstan-reflect-the-quality-of-higher-education/>

⁵ *Education and Culture: Dynamic tables*. [online] National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2019. [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <http://www.stat.kg/ru/statistics/obrazovanie/>

Kyrgyzstán první zemí náležící do SNS⁶, která v roce 1998 vstoupila do WTO. V zemi je státním jazykem kyrgyzština a oficiálním jazykem ruština, oba jazyky jsou si rovnocenné. V roce 2019 v Kyrgyzstánu žije cca. 6,4 mil. obyvatel. Většinu obyvatelstva tvoří Kyrgyzové (73,3 %) následovaní Uzbeky (14,7 %) a Rusy (5,6 %)⁷.

Kyrgyzské obyvatelstvo se historicky zabývalo pastevečtvím na úrodných pastvinách a žilo kočovným životem. Na začátku 18. století na území dnešních středoasijských republik vznikl Kokandský chanát. Kokandský chanát postupně prochází krizí v důsledku vnitřní nestability, kdy eskalují různé bojůvky, ale i povstání. Od poloviny 19. století v oblasti Střední Asie začíná působit nový hráč, carské Rusko. Mnoho rodů z bezpečnostních důvodů postupně samo žádalo ruského cara o poddanství, a tak v 60. letech 19. století ovládalo Rusko již většinu Kokandského chanátu. Zbytek území, který nepřešel pod ruskou správu dobrovolně, byl definitivně dobyt roku 1876⁸. Rodové a kmenové uspořádání si v určitých oblastech uchovalo svůj vliv dokonce i během éry Sovětského svazu.

Sovětské období se nese jak v duchu velké modernizace, tak násilné kolektivizace a kulturních reforem. Od roku 1936 do roku 1991 existovala na území dnešního Kyrgyzstánu Kyrgyzská sovětská socialistická republika. Ruské obyvatelstvo v něm tvořilo elitu, a to zejména politickou. Teprve po roce 2000 získalo kyrgyzské obyvatelstvo v Kyrgyzstánu většinu, vlivem odlivu ruského obyvatelstva. V postsovětské éře je znatelný důraz na hledání národní identity. Proces se dá do jisté míry přirovnat k procesu národního obrození. Jednoznačně největším hrdinou je Manas, bájný sjednotitel Kyrgyzů⁹.

Kyrgyzská hudba

Hudba v Kyrgyzstánu a její tradice úzce souvisí s původně kočovným způsobem života kyrgyzských obyvatel. Různé písně a zkazky se spolu s částmi eposu Manas předávaly z generace na generaci. V pozdějším období dějin Kyrgyzstánu, za období carského a sovětského Ruska, je zásadní ruský vliv na kyrgyzskou hudbu, zejména působení nových žánrů, ale i vážné hudby. Vliv Sovětského svazu je dodnes patrný zejména na střední a starší

⁶ SNS – Společenství nezávislých států zahrnuje 9 z 15 bývalých svazových republik SSSR.

⁷ Kyrgyzstán: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled. *Bussinesinfo.cz* [online]. Praha: CzechTrade, 2019, 24. 5. 2019. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kyrgyzstan-zakladni-charakteristika-teritoria-17623.html>, [cit. 2019-10-11].

⁸ KOKAISL, Petr a Amirbek USMANOV. *Dějiny Kyrgyzstánu očima pamětníků: 1917-1938*. Praha: Nostalgie, 2012. ISBN 978-80-905365-0-0.

⁹ KOKAISL, Petr et al. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Kyrgyzstan i kyrgyzy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7043-772-8.

generaci, která si mnohdy pamatuje např. sovětský hudební hit z roku 1973 od skupiny Samocvěty *Moje adresa je Sovětský svaz*¹⁰.

V Kyrgyzstánu existuje celá řada jedinečných hudebních nástrojů, původních či těch, které mají své kořeny v jiných státech Střední Asie. Jmenovitě např. *kyl kyjak* (strunný nástroj, na který se hraje lukem, mnohdy i ze hřbetu koně, v Kazachstánu zvaný *kobyz*), *sybyzgy* (kazašská či kyrgyzská flétna, která je spíše sólovým nástrojem), *čopo čor* (hliněná malá flétna z jižního Kyrgyzstánu, která byla používána v hustých lesích jako signalizační, často používaná jako dětská hračka) nebo *brumle* (jeden z nejstarších nástrojů s nejasným, nejspíše asijským původem, patřící do kategorie idiofonů). Jednoznačně největší prestiži se dodnes těší tradiční kyrgyzský strunný nástroj *komuz*, o kterém bude řeč v následující části. Dále dojde k popisu a vysvětlení rozdílů dvou profesí úzce spjatých s hudbou – akynů a manasči.

Komuz. Když se řekne kyrgyzská hudba, asi nejvíc signifikantní je hudební nástroj zvaný komuz. V Kyrgyzstánu samozřejmě existuje celá řada tradičních hudebních nástrojů, kterým by mohl být věnován adekvátní prostor. Drtivá většina respondentů však identifikovala právě komuz jako to, co je napadne, když se řekne tradiční kyrgyzská hudba a spojovala ho i s určitou mírou národní hrdosti. Dokladem je například to, že během Světových nomádských her¹¹ 2016 v kyrgyzském městě Čolpon-Ata byla provedena skladba Maš Botoj jedním tisícem hráčů na komuz, kteří hráli dohromady pod širým nebem.

Jde o dřevěný třístrunný nástroj, jehož hlava a krk jsou vyrobeny z jednoho kusu. Komuz může být vyhotoven od té nejjednodušší podoby, která zcela postrádá zdobení až po cenné umělecké dílo. Používá se jednak jako doprovodný nástroj (např. ke zpěvu či v ansámblovém hraní) nebo jako nástroj sólový. Způsob hry je velmi všestranný, schopný hráč na komuz dokáže vystoupení spojit s efektní vizuální podívanou, různě si ho přehazovat a vytvořit z něj i perkusní doprovod. Komuzči, jak se může nazývat hráč na komuz, hraje většinou vsedě, výjimečně vestoje.

Existuje množství legend, které se zaobírají vznikem komuzu – jedna z nich říká, že komuz byl poprvé vyroben dávným lovcem Kambarem, který se stal také prvním komuzčí. Často bývá vyroben z meruňkového dřeva, občas z ořechu. Do 20. století se používala místo

¹⁰ V refrénu je kladen důraz na jednotnost sovětského národa – *moje adresa není dům ani ulice, moje adresa je Sovětský svaz*. Píseň ke shlédnutí zde: <https://www.youtube.com/watch?v=3CeBtpC4eds>

¹¹ Světové nomádské hry se konají od roku 2014 jednou za dva roky, zejména státy Střední Asie v nich soutěží v tradičních sportovních hrách tohoto regionu. Součástí her je i bohatý kulturní program.

strun ovčí střeva, později se přešlo k průmyslově vyráběným kovovým strunám¹². Velikost komuzu záleží na individuální lokální tradici nebo na tvůrci, většinou se však pohybuje v rozmezí: délka nástroje 85-90 cm a šířka 20 cm. Komuz byl vyobrazen i na bankovce s nominální hodnotou jeden som, z roku 1999, spolu s významným kyrgyzským skladatelem Abdylasem Maldybayevem.

Dnes je hra na komuz vyučována ve všech 87 státních hudebních školách. Spolu s moderním stylem výuky se stejně tak znovuobjevují staré metody výuky ve vztahu mistr-učeň. Kolem každého významného hráče na komuz, který dosáhl určitého mistrovství, se vytvoří určitý počet učedníků. Mistr nevysvětluje pouze technickou stránku hry, ale klade důraz i na sdělení původu a významu jednotlivých písní a ukáže rozdíl v interpretaci jednotlivých písní podle různých mistrů¹³.

Akyn. Důležitá jsou v tomto ohledu dvě jména, totiž *akyn* a *manasči*. Pojd'me si nejprve představit prvního z nich. Akyn je lidový hudebník, jehož vystoupení má spíše charakter koncertu, který může být do značné míry založen i na vlastní písňové tvorbě. Akyni cestují, hrají na různých místech a jejich vystoupení mohou mít do značené míry i politický charakter. V předsovětské éře také jejich díla odrážela stav společnosti, lidské myšlenky a emoce, a byli do značné míry hlasem společnosti. Hlavním rozdílem mezi akynem a manasči je to, že manasči během svého vystoupení předávají pouze pasáže z eposu Manas. Akyn má mnohem širší pole působnosti a píše a předvádí své vlastní písně a básně.

¹² *Stringed instruments*. [online]. Wisco, 2007 [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <https://www.kyrgyzjer.com/en/kg/section27/section253/3207.html>

¹³ Komuz teaching methods in formal and informal systems in kyrgyzstan. Intangible Cultural Heritage Courier of Asia and the Pacific [online]. 95 Seohak-ro, Wansan-gu, Jeonju, Jeollabuk-do 55101 Republic of Korea: ICHCAP, (Volume 33) [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://ichcourier.ichcap.org/article/komuz-teaching-methods-in-formal-and-informal-systems-in-kyrgyzstan/>

Bezesporu nejznámějším kyrgyzským akynem je Toktogul Satylganov. Je po něm pojmenováno město Toktogul na západě země a o jeho důležitosti svědčí to, že je vyobrazen na bankovce s nominální hodnotou sto somů. Slavný akyn, známý prostě jako Toktogul, byl ve dvanácti letech poslán do služeb místního krutého baje (feudála), což do velké míry ovlivnilo jeho budoucí tvorbu¹⁴. Jeho tvorba byla protestem proti bezděčné existenci a absenci práv. Proslaven je tvorbou mnoha satirických, filosofických a lyrických písní, které jsou v Kyrgyzstánu dodnes známy. Po Toktogulově účasti v Andižanské rebelii v roce 1898 byl nejprve odsouzen k smrti, ale později byl rozsudek zmírněn k sedmi letům vyhnanství na Sibiři. Tam potkal Toktogul mnoho ruských revolucionářů, kteří byli odsouzeni ke stejnému osudu, což velmi inspirovalo jeho tvorbu. S pomocí ruských přátel se mu podařilo uprchnout a navrátit se zpět do vlasti, což bylo další velké téma jeho písní. V mnoha z nich předpověděl pád carského Ruska. V pozdějších letech se ukázal jako bojovník za práva chudých, pracujících a vítal Říjnovou revoluci. Toho později využila sovětská propaganda zejména v interpretaci jeho předsovětské tvorby, která byla identifikována jako popis třídního boje navzdory tomu, že moderní interpretace se přiklání spíše k inspiraci klanovou rivalitou¹⁵.

Manas a manasči. Manasči jsou profesionální interpreti, kteří se zaměřují na předávání příběhů z nejvýznamnějšího kyrgyzského eposu Manas. Vyprávění příběhu z eposu probíhá formou recitativu¹⁶ a to zásadně *a capella*. Příběhy předávali manasči pouze orálně, nikdo nic nezapisoval. Celé umění je samozřejmě spjata i s určitou mírou improvizace. Samotný proces učení není příliš jasný. Manasči tvrdí, že nedochází k žádnému memorování příběhů, ale spíše mají vidiny, během kterých příběhy Manase sami prožijí. Hrdinové eposu přijdou za manasčim a dají mu své požehnání šířit tyto epické příběhy dále mezi obyvatele. Tyto živé

¹⁴ Toktogul Satilganov (1864 – 1933). Kyrgyzmusic.com [online]. Frequency Glide, 2002 [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <http://www.kyrgyzmusic.com/satilganov.html>

¹⁵ Toktogul Satylganov (1864 – 1933). Kyrgyzjer.com [online]. Wisco, 2007 [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <https://www.kyrgyzjer.com/en/kg/section27/section253/3207.html>

¹⁶ Jedná se o styl zpěvu, při kterém interpret imituje běžnou mluvu, objevuje se hojně např. v operách.

sny či vidiny se mohou odehrávat například i během nemocí. Manasči se těší všeobecné úctě a mohou se během recitace dostat i do transu¹⁷. Nasnadě je paralela s rituály přírodních národů:

*„Mnohé z těchto recitací jsou samy o sobě hudební formou, jiné jsou nemyslitelné bez hudebního doprovodu za sólového nebo chórového zpěvu a v mnoha případech jsou obrovským divadelním představením, jehož choreografie předčí všechno, co si my – tvůrci i spotřebitelé – pod tím dovedeme představit.“*¹⁸

Umění být dobrým manasči se často trénuje již od útlého dětství. Nejmladším manasči může být i pět let. O vlivu rytmu a melodie na lidský hlas zmiňuje Zdeněk Justoň následovně:

*„I když souhlasíme s tím, že pohyb a zvuk byly u samého zrodu hudby, že pohybová projekce musela být nezbytným impulsem k tvorbě zvukových efektů, musíme uznat, že artikulovaný jazyk mohl ovlivnit následný vývoj hudby. Vždyť rytmus a melodie vlastního lidského slova mohly vést přímo k hudebnímu ztvárnění.“*¹⁹

Samotný epos Manas, který je například dvacetkrát delší než Homérova Odyssea, a tvoří ho na 500 000 řádků²⁰ (pozn.: údaje se značně liší, lze dohledat i zmínky o jednom milionu řádků), líčí sjednocení kyrgyzského lidu, boj s mnoha nepřáteli (např. Číňany) a kyrgyzskou cestu za svobodou. Hlavní roli v něm má bájný hrdina Manas, který bojuje jak s reálnými, tak mytickými nepřáteli. Epos je od roku 2013 zapsán do seznamu mistrovských děl ústního a nehmotného dědictví lidstva UNESCO. Kromě jiného epos líčí i výjevy ze všedního života, kyrgyzské tradice, zvyklosti nebo festivaly. Manas je tak cenným historickým exkurzem do kyrgyzské minulosti²¹. Navzdory tomu, že epos je přes tisíc let starý, do psané formy byl převeden až v 19. století. Nejvíce podle slavného manasči Sajakbajeva Karalajeva, kterého můžeme nalézt na pětisetřicetkové bankovce.

¹⁷ Manaschi

Kyrgyzfilms 1965, dir. Bolotbek Shamshiev (Манасчи кыргызфильм 1965, реж. Болотбек Шамшиев).

Youtube [online]. 10. 1. 2017 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z:

<https://www.youtube.com/watch?v=kXjB5gGKdCs> kanál uživatele Paolo Dillies.

¹⁸ JUSTOŇ, Zdeněk. *Hudba přírodních národů*. Liberec: Dauphin, 1996. ISBN 80-901842-4-3., s. 14

¹⁹ JUSTOŇ, Zdeněk. *Hudba přírodních národů*. Liberec: Dauphin, 1996. ISBN 80-901842-4-3., s. 14

²⁰ The Manas epos. Bars International [online]. 72000 Sadyrbaev Str, 28a, Bishkek, Kyrgyz Republic:

Adicom.kg, 2019 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <http://bars.kg/the-manas-epos/>

²¹ *Epic of Manas as national identity of kyrgyz people. Intangible Cultural Heritage Courier of Asia and the Pacific*. [online] 95 Seohak-ro, Wansan-gu, Jeonju, Jeollabuk-do 55101 Republic of Korea: ICHCAP, (Volume 22) [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://ichcourier.ichcap.org/article/epic-of-manas-as-national-identity-of-kyrgyz-people/>

Manas byl chrabým vzorem hrdosti, patriotismu a upřímnosti, jde o vysoce váženou morální autoritu. Ačkoliv v Kyrgyzstánu je po něm pojmenováno mnoho míst, ulic a má mnoho soch, nejsou přesvědčivé důkazy, že tato postava skutečně existovala. V kyrgyzském prostředí lze do značné míry hovořit o obsesi Manasem. Největší letiště v zemi, v hlavním městě Biškeku, nese název Manas International Airport a operují na něm mj. aerolinky Air Manas... Manas je dodnes synonymem národní identity.

Kvalitativní syntéza výsledků dotazníkového šetření

V následujících oddílech jsou otázky rozděleny do příslušných sekcí, které reflektují původní zadání výzkumných otázek a podotázek. Jsou zde komplexně vyhodnoceny a interpretovány a stěžejní závěry jsou shrnuty v jednotlivých resumé na konci každé části.

Hudba v každodennosti Kyrgyzů

Na dotaz, jaký vliv má hudba v každodennosti Kyrgyzů odpověděla drtivá většina respondentů tím, že zastává buď zcela zásadní, nebo zásadní postavení v jejich životě. Zcela zásadní přitom znamená, že jsou díky ní např. šťastní, jde o profesionální hudebníky, mají s ní spojeny vzpomínky na dětství nebo je to pro ně důležitá součást obřadů atd. Zásadní je to, že hudbu rádi poslouchají, vždy když je to možné nebo rádi chodí na koncerty či hudební vystoupení nebo s ní mají spojené hezké momenty. Pouze zhruba pětina tázaných otázku vynechala nebo uvedla, že nevnímá zásadní roli hudby v jejich životě.

Vesměs totožný, velmi vysoký počet respondentů (zhruba čtyři pětiny, jako v první otázce) uvedl, že poslouchá hudbu při každodenních činnostech. Zbytek odpověděl tak, že hudbu při každodenních činnostech naopak neposlouchá a několik jedinců otázku vynechalo. Takový výsledek můžeme připisovat rozmachu moderních technologií, díky kterému je dostupnost hudby prakticky neomezená. Zatímco dříve byli posluchači odkázáni na kočovné manasči nebo akyny, dnes mohou často online vyhledávat své oblíbené interprety.

„Hudbu poslouchám každý den v práci, se studenty, které učím na housle.“
(pedagožka konzervatoře, 60 let, Biškek)

Při zjišťování okolností poslechu hudby v každodennosti Kyrgyzů už tak jednoznačných výsledků dosaženo nebylo. Přesto lze říct, že majoritní podíl respondentů se shodl v tom, že hudbu poslouchá buď vždy a všude nebo kdykoliv během volného času. Je to často spojeno s emocemi, které mohou být jak pozitivní, tak negativní. Další možností, kdy poslouchat hudbu je během cestování, zejména v autě nebo při domácích pracích.

„Hudbu poslouchám při odpočinku, pro inspiraci a motivaci.“ (chlapec z Karakolu, 17 let)

Další otázka se týkala nejdůležitější písně. Odpovědi byly vysoce diverzifikované a často se shodovaly pouze v jednom – na písni od Mirbeka Atabekova s názvem Muras²² (lze volně přeložit jako dědictví). Na serveru YouTube má videoklip, jehož premiéra proběhla v roce 2018, po jednom roce zhruba 7,7 milionu shlédnutí. Videoklip sklízí množství pozitivní kritiky zejména důsledkem kvalitního zpracování animovaného videa dvěma mladými umělci Šahnazarem Borbojevem a Tilekem Asekovem. Tvůrčí duo si jako inspiraci vybralo epos Manas, kyrgyzské filmy a dílo Čingize Ajtmatova, slavného kyrgyzského spisovatele a představitele magického realismu.

„Kontaktoval nás manažer Mirbeka Atabekova a nabídl nám možnost vytvořit pro něj videoklip. My jsme samozřejmě souhlasili. Pracoval jsem se svým kamarádem Tilekem. Udělali jsme to nejlepší, co bylo v našich silách, a doufáme, že naše budoucí tvorba bude mít podobný mediální dopad,“ dodává jeden z tvůrčí dvojice, Šahnazar Borbojev²³.

Tento na kyrgyzské poměry velký úspěch lze interpretovat mnoha proměnnými a nejspíš jde o souhru více činitelů. Jednak je to kvalitní hudba oblíbeného kyrgyzského interpreta, dále jde o vlastenecké video zobrazující mnoho odkazů na kyrgyzskou historii a tradice. Vidíme kyrgyzskou vlajku, jurty, koně, či orly. Videoklip aspiruje na mezinárodní rozšíření už tím, že úvodní část videa s informacemi o interpretech je napsaná latinkou²⁴. Forma videa je velmi dynamická. Časté jsou výjevy z bitev, na konci videoklipu je dlouhý záběr na koně běžícího tryskem kyrgyzskými horami a celé video končí siluetou kyrgyzských hor v komuzu.

„Když zpěvák zpívá o naší zemi, motivuje mne to něco pro naši zemi udělat.“ (muž z Oše, 22 let)

²² Odkaz na shlédnutí videa s anglickými titulky je: <https://www.youtube.com/watch?v=7ALPIons9NU>

²³ *Two students depict Kyrgyz heritage in animated music video.* [online] AKIpress. [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <https://m.akipress.com/video:816/>

²⁴ Kyrgyzština je západoturkický jazyk (konkrétně kypčacká větev), jehož forma zápisu prošla mnoha změnami. Nejprve se zapisovala starými tureckými runami, pak arabským písmem, za éry SSSR na krátký čas latinkou a nakonec cyrilicí. Přestože existují úvahy o návratu k latince, nezdá se příliš pravděpodobné, že by se takové změny začaly dít v nejbližším horizontu.

Předposlední otázka z kategorie hudba v každodennosti Kyrgyzů se týkala toho, jak přímo ovlivňuje kyrgyzská hudba život Kyrgyzů. Dvě třetiny respondentů se k této otázce postavily tak, že hudba kladně ovlivňuje jejich život, a to v různé míře. Od stručných odpovědí, že má dobrý vliv až po ty, že s poslechem hudby cítí respondent hrdost na svůj národ nebo že se rozpomínají na své dětství. Velmi často byl hudbě přisuzován uklidňující efekt nebo možnost rozpomenout se na dětství. Je to dokladem toho, že hudba má velmi často asociační vliv na důležité životní etapy, které během ní nastaly. Jedním ze zajímavých přirovnání bylo to, že hudba ovlivňuje život pozitivně, jako barva kreslení. Zbylá třetina otázku buď vynechala či odpověděla, že neovlivňuje.

„Hudba ulevuje od stresu, únavy a přidává víc vzpomínek o minulosti.“ (žena z Biškeku, 46 let)

V rámci studia hudební každodennosti se nabízí otázka, zda a při jakých příležitostech Kyrgyzové aktivně provozují hudbu (zpěvem či hrou na nástroje). Zde byly odpovědi vyrovnané. Polovina respondentů odpověděla že na žádný nástroj nehraje ani nezpívá, druhá polovina byla však v této oblasti velmi aktivní. Určitá část cvičí aktivně denně, jelikož hudbu studují na profesionální úrovni (např. učitelé na hudebních školách a konzervatořích). S tím souvisí hraní např. na svatbách nebo během svátků. Zbytek si rád zpívá sám pro sebe, podle nálady a času. Překvapivých výsledků tak v této kategorii nebylo dosaženo, pouze počet aktivních muzikantů amatérů či profesionálů byl překvapivě vysoký. Lze to přisuzovat popularitě tradičních kyrgyzských nástrojů a hudbě vůbec.

Resumé. Přesvědčivá většina respondentů považuje hudbu za součást každodenního života a hodnotí pozitivně její vliv na svůj život. Velká část z nich hudbu sama aktivně provozuje, ať už na profesionální či amatérské úrovni. Okolnosti poslechu hudby se nijak zásadně neliší od těch v našich evropských podmínkách²⁵, patří k nim každodenní činnosti a často je spojena s emočními prožitky či cestováním. Mezi jednu z nejoblíbenějších písní současnosti patří píseň Muras, která oslavuje kyrgyzský odkaz k historii, přírodě a heroickým činům Kyrgyzů.

²⁵ Forma poslechu je různorodá, stejně jako v Kyrgyzstánu někteří potřebují na poslech hudby vyhrazený čas, jiní ji mají jako podkres během všedních činností. Hudební historik a profesor z Yaleovy univerzity Craig Wright k tomu říká: *„Poslouchání hudby není pouze aktivita, jejímž cílem je relaxace. Hudba by měla být konzumována aktivně a měla by být činností za odměnu.“* (Zdroj: Jak poslouchat hudbu? Naučí vás to online kurz Yaleovy univerzity. Rádio Wave [online]. 2017 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/jak-poslouchat-hudbu-nauci-vas-online-kurz-yaleovy-univerzity-5981900>).

Vliv hudby na národní hrdost Kyrgyzů

Druhá kapitola se věnuje zejména hlavní výzkumné otázce, totiž vlivu tradiční kyrgyzské hudby na identitu Kyrgyzů. Jelikož některé otázky výzkumu se přímo týkaly pocitu národní hrdosti Kyrgyzů ve spojitosti s hudbou a jiné se tohoto tématu dotýkaly okrajově, došlo k vytvoření samostatné podkapitoly. Kyrgyzská hudba často vyvolává v Kyrgyzech vlastenecké asociace. Při otázce, co respondenty napadne, když se řekne kyrgyzská hudba, jasně vede jako společný jmenovatel komuz, který se vybaví na prvním místě celé třetině respondentů. Polovinu dotazovaných potom spojuje pocit národní hrdosti. Zajímavostí je, jak často se najednou hovoří o *mém* či *našem* národu, *mojí* zemi atd., což umocňuje blízký až niterní vztah s Kyrgyzstánem. Další asociační kategorie jsou kyrgyzská příroda (zejména hory), folklor a historie.

Pokud jde o upřednostňování domácí hudební scény před zahraniční, kladně se k této otázce vyjádřila nadpoloviční většina respondentů. Pětině lidí, zejména z měst, na původu písní nesejde, další pětina, opět z města, neupřednostňuje kyrgyzskou hudbu před zahraniční. Zbytek se nevyjádřil.

Související otázka je výběr jazyku písně. Jelikož Kyrgyzstán je republika, kde panuje oficiální dvojjazyčnost, zaměřil se výzkum na preference toho či onoho jazyka. Zde panuje relativní vyrovnanost názorů. Liberální polovina respondentů nevidí problém v tom považovat za kyrgyzskou píseň i tu, která je v ruštině. Pro většinu lidí, kteří takto odpověděli, má hudba zásadní vliv. Druhá, konzervativní polovina tuto možnost odmítá a jako kyrgyzskou píseň v ruštině rozhodně nepovažuje. Zajímavostí je, že více než dvě třetiny respondentů, kteří ruskou píseň za kyrgyzskou nepovažují, vyplňovalo dotazník v ruském jazyce. Nerozhodní či ti, kteří nechali otázku bez odpovědi, tvořili menšinu v řádu jednotek. Zájem o tuto otázku lze připisovat tomu, jak úzce v kyrgyzských očích hudba souvisí s hledáním národní identity a utvrzování se v ní.

„Za kyrgyzskou píseň považuji i tu, která je v ruštině. Musí být však o naší zemi.“
(žena z Oše, 18 let)

Pokud předchozí otázka týkající se jazyka byla málo jednoznačná, poslední otázka v kapitole Vliv hudby na národní hrdost Kyrgyzů hovoří jednoznačně. Na otázku *„Jste více hrdí a pyšní na Kyrgyzstán a Kyrgyzy, když posloucháte kyrgyzskou muziku?“* kladně zodpověděla drtivá většina respondentů. Naopak váhavé či odmítavé stanovisko zaujímají pouze jednotky dotazovaných. Svědčí to tedy o jasné korelaci mezi hudbou a národní identitou v uvažování Kyrgyzů.

Resumé. Kyrgyzové mají silné asociační tendence ve vztahu hudba – kyrgyzský národ. Velká většina cítí hrdost, která přerůstá až k osobnímu vztahu k vlasti, historii a kultuře. Pokud jde o preference ve výběru jazyka písní, nedochází k jednoznačnému upřednostnění. Více než polovina dotazovaných, která odpověděla, že píseň v ruštině za kyrgyzskou rozhodně nepovažuje, vyplňovala dotazník v ruském jazyce.

Rozdíly a podobnosti kyrgyzské hudby

Dvě výzkumné podotázky (Jaké jsou regionální zvláštnosti kyrgyzské hudby? Tvoří skupina městského a vesnického obyvatelstva Kyrgyzstánu z etnomuzikologického hlediska homogenní celek?) lze sloučit do jedné kapitoly, jelikož dochází k mnoha podobnostem ve výpovědích respondentů. Jako v dalších kapitolách dojde k jejich vyhodnocení a interpretaci.

Dle konzultací, které proběhly elektronicky před výzkumem s maďarským etnomuzikologem Jánosem Siposem²⁶, je současná kyrgyzská hudba překvapivě homogenní s výjimkou jižního města Oš. Za pravdu mu pak dávají odpovědi výzkumu. Na otázku, zda se liší hudba v různých oblastech Kyrgyzstánu, odpovídají respondenti vesměs tak, že neliší, a to konkrétně celé dvě třetiny. Když už dojde k názoru, že se hudba liší dle regionu, respondenti většinou nejsou schopni popsat, jak. Dva hlavní názorové tábory, které jsou schopny jmenovat konkrétní jevy, připisují rozdílnost jednak rozdílným dialektům v zemi a jednak vlivu jižního souseda – Uzbekistánu²⁷. Krajním názorem je nerozlišovat rozdíly v hudbě na úrovni států a vytvořit z ruské, kyrgyzské, uzbecké a kazašské hudby homogenní celek. Takový názor byl zmíněn velmi okrajově a je přinejmenším neopodstatněný, jelikož ruská hudba čerpá z nepopsatelně větší historické tradice a z vysoce prestižních hudebních škol. Pojem ruská škola je v hudbě všeobecně známým.

„Existují určité motivy, melodie a kulturní vlivy, například na jihu má hudba uzbecký motiv!“ (žena z Karakolu, 27 let)

Ve snaze zjistit, jaké rozdíly v hudbě v Kyrgyzstánu panují, zaměřila se jedna otázka výzkumu na rozdíly mezi městskými a venkovskými oblastmi. Menší polovina respondentů se domnívá, že v hudbě není rozdíl. Většina Kyrgyzů zastávající tento názor pochází z města.

²⁶ János Sipos prováděl rozsáhlé výzkumy v oblasti Střední Asie, včetně Kyrgyzstánu. Sipos mimo jiné zmiňuje to, že i ve vesnicích je znát vliv urbanizace spolu s globalizací, a to na příkladu vesnického obyvatelstva, které hovoří rusky. U těchto Kyrgyzů dochází ke zpěvu ruských melodií místo tradičních, v kyrgyzštině.

²⁷ Pokud jde o region Střední Asie, co se týče hudby, Uzbekistán je často vnímám jako nejodlišnější země. Hudba v Uzbekistánu má velmi dlouhou historii, složité rytmy a melodie a je podobná té na Středním východě. V Uzbekistánu existuje velké množství původních hudebních nástrojů.

Lidé z vesnice naopak zastávají názor, že ve městech se poslouchá hudba zahraniční a že je upřednostňována před tou tradiční a že se hudba obecně poslouchá méně často.

„Ve vesnicích se více poslouchá etno a folk, ve městech to jsou ruské nebo zahraniční písně.“ (muž z vesnice, 57 let)

Nicméně lidé žijící ve městech dávají často svým kolegům z vesnic za pravdu v tom, kde se poslouchá tradiční hudba. Ve vesnicích podle obyvatel měst žijí větší patrioti, kteří častěji poslouchají klasickou, míněno v této rovině tradiční kyrgyzskou hudbu, která je lyričtější než hudba moderní. Rovněž interpretace tradiční hudby ve vesnicích je prováděna díky tradičním kyrgyzským hudebním nástrojům.

Ve městech je s měnícím se globálním životním stylem tendence, aby i hudba byla moderní (např. hip hop), západní nebo alespoň ruská. Rovněž způsob provedení je odlišný. Ve městech se sdružují muzikanti profesionálové, jejichž vystoupení jsou mnohem kvalitnější než ty vesnické, které jsou vesměs amatérské.

„Myslím, že nelze rozdělit hudbu mezi městskou a vesnickou a mezi kyrgyzskou a jiného státu, hudba je pro všechny jedna. Jestli má člověk rád hudbu, tak může poslouchat jakoukoliv, hudba se nedělí.“ (žena z Biškeku, 44 let)

Resumé. Hudba je v Kyrgyzstánu velmi homogenní, k jediným často zmiňovaným rozdílům dochází na jihu Kyrgyzstánu vlivem jižního souseda – Uzbekistánu. Pokud jsou nějaké rozdíly na území Kyrgyzstánu vyhodnoceny jako relevantní, jsou to rozdílné dialekty. Mnohem větší rozdíl je kladen na srovnání mezi městem a vesnicí, kdy ve městech je převažující názor na vliv globalizace jak v otázce preference různých žánrů, tak způsobu interpretace. Vesnice jsou vnímány naopak jako bašty tradice se vším, co s ní souvisí.

Proměny kyrgyzské hudby – tradice vs. modernita

V této kapitole dochází ke zhodnocení třetí výzkumné podotázky, totiž jaký je vliv globalizace a urbanizace na kyrgyzskou hudbu. V rámci globalizace dochází nejen k posunu preferované hudby, ale i k rozdílným způsobům provozování či poslechu hudby. Vliv globalizace může být vcelku logicky zaměněn za prostý vývoj. S pojmem globalizace úzce souvisí vymezování se vůči modernitě, a naopak vyzývání tradicionalismu. Na kolik k takovým procesům dochází, co je ovlivňuje a na kolik jsou relevantní, bude řečeno v následující kapitole.

„Časy se mění, hudba se také mění, což je přirozené, ale pro starší generaci je těžší zvyknout si na novou hudbu.“ (žena z Oše, 65 let)

Suverénně nejčastější formou poslechu hudby či sledování videoklipů je mobilní telefon. Dle výzkumu, který se konal v Kyrgyzstánu v roce 2018, je Kyrgyzstán druhou nejlevnější zemí na světě, pokud jde o ceny mobilních dat. Jeden gigabyte dat zde vyjde na pouhých \$ 0,27. Naopak zemí, kde jeden gigabyte vychází nejdražší, je suverénně Zimbabwe, kde zaplatíte \$ 75,2²⁸. Tento fakt má zcela jistě svůj velký podíl na využívání streamovacích forem pro konzumaci hudby.

Otázka však nesměřovala k tomu, v jaké formě je hudba pomocí mobilního telefonu konzumována, nedozvíme se tedy, jestli vedou platformy oblíbené v euroamerickém kulturním prostředí jako je např. Spotify či YouTube Music nebo jestli je na čelních příčkách lokální aplikace nebo poslech hudby offline. Na druhém místě za mobilním telefonem stojí přesvědčivě televize. Není problém naladit např. ruskou hudební stanici MTV, která v Rusku vysílá s přestávkou v roce 2013 již od roku 1998²⁹. Na předposlední příčce se dělí rádio (často jenom autorádio) a živé koncerty. Na posledním místě je samostatně zmíněný počítač či živý poslech studentů ve škole (v případě učitelů hudby).

Kyrgyzská hudba se během mého života zásadně proměnila, dříve byly melodie bohatší a krásnější než teď. (žena z Biškeku, 60 let)

Otázka proměny kyrgyzské hudby v čase úzce souvisí s věkem dotazovaných. Respondenti byli rozděleni na tři kategorie, nejmladší do 30 let, střední od 30 do 50 let a nejstarší, nad 50 let. Odpovědi se nijak markantně neměnily v závislosti na místě života či na dosaženém vzdělání.

U nejmladší kategorie dotazovaných, do 30. roku života, si dvě třetiny dotazovaných myslí, že se hudba změnila. Pětina si myslí, že ne, a zbytek nechal otázku bez odpovědi nebo označil, že jim na tom nezáleží. Panují názory, které proces hodnotí vyloženě pozitivně (hudba se zlepšila, je profesionálnější), ale výjimkou nejsou ani negativní názory (melodie jenom kopírují evropskou hudbu nebo že starší hudba má mnohem větší smysl). Dalším zajímavým fenoménem je rozmach žánru rap a hip-hop, který pozorují někteří mladší respondenti.

V kategorii od 30 do 50 let došlo k jednomyslné shodě na tom, že se hudba zásadně mění – často přitom v negativním slova smyslu. Dochází k předělávání starých písní podle

²⁸ *Kyrgyzstan included in top 3 countries with cheapest mobile traffic in world.* [online] © «24.kg» News Agency. 7. 3. 2019 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://24.kg/english/111163_Kyrgyzstan_included_in_top_3_countries_with_cheapest_mobile_traffic_in_world/

²⁹ *Viacom launches fully owned MTV Russia.* [online] Broadband TV News. [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <https://www.broadbandtvnews.com/2013/10/02/viacom-launches-fully-owned-mtv-russia/>

nových, moderních trendů. Někteří respondenti se nebáli použít takových výrazů, jako že jde o písně nesmyslné či přímo estrádu.

Většina respondentů nad 50 let potvrdila, že se hudba během jejich života zásadně proměnila – ať už jde o formu (např. jiný styl zpěvu či kvalitnější nahrávky, nové hudební žánry) nebo o přímý zahraniční vliv.

Ve stejných věkových kategoriích se budeme držet i v následující otázce, totiž zda mladá generace poslouchá jinou hudbu než starší lidé.

U nejmladší kategorie dominuje názor, že tomu tak vskutku je. Pouze sedmina mladých respondentů nemá tento názor a stejný počet respondentů této kategorie nechal otázku nezodpovězenou nebo jim na ní nezáleží. Mladší generace respondentů zastává názor, že hlavní rozdíl je forma poslechu, totiž moderní technologie, které mladým posluchačům dávají zcela jiné možnosti konzumace hudby než starším generacím. Opět dominuje názor, že jde zejména o hudbu zahraničí (ať už ruskou, či západní). Mezi žánry, které mladí zmiňují, vedou rap a hip-hop.

Generace středního věku respondentů se jednomyslně shoduje, že mladší lidé poslouchají jinou hudbu, zahraniční, včetně moderních žánrů (rap, rock, hip hop...). V tom je zajedno s nejstarší generací, která pouze nedokáže pojmenovat druh žánru (např. rap) a udává tak pouze univerzální odpověď – moderní, případně hudbu, jejíž slova nedávají smysl.

„Mládež dnes poslouchá bezvýznamnou a nesmyslnou hudbu.“ (muž z východní vesnice, 57 let)

Dostáváme se ke kategorii tradiční vs. moderní hudba. Vzhledem k tomu, že tyto termíny často v hodnocení mladší či starší generace dominují, je nezbytné zjistit, co si obě skupiny obyvatel pod nimi vlastně představují. Dvě samostatné otázky zjišťovaly, zda dokážou respondenti popsat, co pro ně tyto termíny znamenají. Jelikož v této kapitole byly výpovědi děleny podle věku, bude vhodné to tak ponechat i nyní.

Mladou generaci spojuje to, že o tradiční hudbě mluví s úctou. Pouze čtvrtina mladých respondentů na otázku neodpověděla nebo neví. Pokud byli schopni své představy respondenti nějak konkretizovat, objevovaly se pocity hrdosti na svůj národ či možná inspirace pramenící z tradiční hudby. Tradiční hudba představuje kyrgyzskou kulturu a náhled na život, většinou má hluboký smysl.

Téměř polovina mladých respondentů hodnotí moderní hudbu negativně. Někteří moderní hudbě vytknuli to, že postrádá hlubší smysl a je pouze o lásce, podle jiných se jedná spíš o kopii západní hudby, není ani zdaleka tak hluboká a postrádá smysl. Došlo tak bohužel

spíše k popsání toho, co moderní hudba není než to, co je. Naopak třetině mladých respondentů moderní hudba vyhovuje. Podle nich je snadno zapamatovatelná, noví muzikanti jsou vysoce talentovaní a hudba je celkově kvalitní.

„Většina dnešních písní je pouze o lásce, jsem z toho smutný, jsou to nesmysly.“ (muž ze Sary-Čeleku, 20 let)

Střední generace se shoduje v tom, že tradiční hudba je pro ni důležitá. Bohužel nedochází k jednoznačné definici, pouze k utvrzení v tom, že pro ně znamená velmi mnoho a že se jedná o hudbu s hlubším významem. Může jít i o odkaz na dětství a rodnou vesnici.

Názor na moderní hudbu je taky ve větší či menší shodě. Přesvědčivá většina definuje moderní hudbu tak, že jim nic neříká a že pro ně spíše moc neznamená. Opět se objevují názory, že postrádá smysl a kopíruje hudbu západní. Pouze v jednotkách respondentů se pohybuje názor na to, že moderní hudba není špatná nebo dokonce, že je dobrá.

„Tradiční hudbu mám nejradši, zajímám se o ni, těší mne, cítím se svobodný, pokorný.“ (muž z Oše, 36 let)

Pro nejstarší generaci je pojem tradiční často spojen s hrdostí. Tradiční představuje odkaz a můstek k minulosti, kyrgyzské národní hudební nástroje, srdeční záležitost. Pro někoho je to odkaz na kočovnickou minulost. Objevují se názory, které v evropských očích mohou vyznít lehce pateticky, že jde o národní tradici v krvi.

S překvapivým respektem se vyjadřuje nejstarší generace o moderní hudbě. Polovina nejstarších respondentů ji shledává přinejmenším zajímavou nebo důležitou pro kyrgyzskou kulturu. Zbytek jí nepovažuje za blízkou svému srdci, několik respondentů neodpovědělo.

„Pro mě je tradiční kyrgyzská hudba dědictví, které musíme předávat dál, neměnit a nezapomínat.“ (žena z Karakolu, 58 let)

Resumé. S postupujícím věkem dochází k tomu, že respondenti přikládají změnám probíhajícím v hudbě větší důležitost. I nejmladší generace si uvědomuje, že ke změnám dochází. Ve střední a starší generaci panuje názorová konzistence, která jasně stojí za tradiční hudbou na úkor hudby moderní. O této jednotnosti nelze překvapivě hovořit u mladé generace, která si není jista, jestli stát za hudbou tradiční nebo moderní. Pokud střední a starší generace nějak hodnotí proměny hudby v Kyrgyzstánu, jde spíše o hodnocení negativní. Nejmladší generace dle vlastních slov poslouchá jinou hudbu než starší lidé. Médium, které dominuje konzumaci hudebního obsahu mezi mladou a střední generací je bezkonkurenčně mobilní telefon. Respondenti napříč věkovým spektrem se shodují v tom, že zásadní vliv na moderní hudbu hraje zahraniční vliv. S přibývajícím věkem se množí názor, že moderní

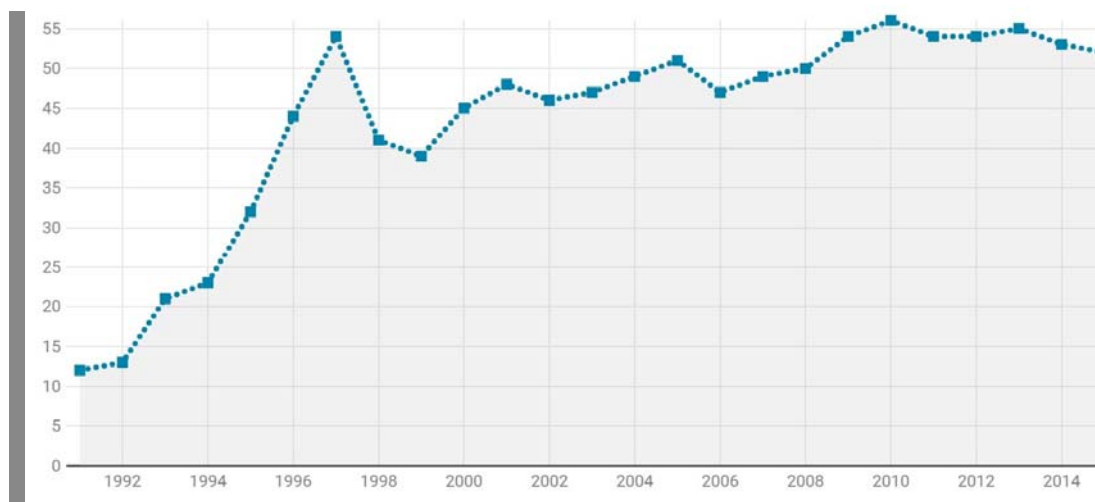
hudba je spíše bez hlubšího smyslu. Překvapivě všechny věkové kategorie hovoří o tradiční hudbě s úctou a respektem. Rovněž překvapující je skutečnost, že polovina respondentů v nejmladší kategorii se o moderní hudbě vyjadřuje negativně. Nejstarší generace hovoří o tradiční hudbě s největší hrdostí. Ale překvapivě většinou nehovoří o moderní hudbě s despektem.

Dostupnost a preferovaná volba hudebního vzdělání v Kyrgyzstánu

Pokud jde o formulování této výzkumné podotázky, liší se od původního záměru, než jaký byl zamýšlen před uskutečněním výzkumu (původní znění otázky *Jaký systém hudebního vzdělání funguje v Kyrgyzstánu?*). Původní záměr směřoval především k faktografickému a kvalitativnímu zachycení formy, struktury a počtu zejména hudebních škol v Kyrgyzstánu. Během výzkumu došlo k posunu směrem ke studiu tradice předávání hudebních dovedností v rodině a obecně k dostupnosti hudebního vzdělání.

Na úvod této kapitoly je dobré zopakovat, k jak markantnímu zvýšení počtu vysokých škol v Kyrgyzstánu v poslední dekádě došlo, což se projevilo ve vysokém počtu lidí s univerzitním vzděláním ve vzorku respondentů tohoto výzkumu. V roce 2019 je v Kyrgyzstánu 64 vysokých škol. Pro porovnání, ve Finsku a v Dánsku, tedy severských zemích, které mají srovnatelný počet obyvatel jako Kyrgyzstán (kolem šesti mil. obyvatel) je 8 a 14 vysokých škol³⁰. Rozmach vysokých škol je však hodnocen jako nekonzistentní a nesystematický. Jakmile školy získají potřebnou státní certifikaci, mohou se samy rozhodnout, zda preferují jako výstupní formu státní diplom, či jejich vlastní diplom/certifikát.

³⁰ KANTORO, Aigul. *Does the Large Number of Universities in Kyrgyzstan Reflect the Quality of Higher Education?* Central Asian Bureau for Analytical Reporting [online]. 2019 [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/is-the-large-number-of-universities-in-kyrgyzstan-reflect-the-quality-of-higher-education/>

Graf 1 – Vývoj počtu vysokých škol v Kyrgyzstánu od roku 1991 do roku 2015.

Zdroj: https://cabar.asia/en/is-the-large-number-of-universities-in-kyrgyzstan-reflect-the-quality-of-higher-education/#_ftn3

V Kyrgyzstánu je v roce 2019 celkem 32 státních a 32 soukromých vysokých škol, které si management obstarávají zcela samy³¹. Ministerstvo pro vědu a vzdělání kromě systému udělení certifikátů a licencí nemá jiné možnosti, jak regulovat počet vysokých škol. Takový přístup vede k určité dávce nejistoty na trhu práce, jak s diplomy vlastně naložit a jak k nim přistupovat. Podle indexu korupce lidskoprávní mezinárodní organizace Transparency International, která hodnotí země podle množství kritérií, kde na škále od 0 do 100 je 0 vysoce korupční prostředí a 100 je vysoce nekorupční prostředí, stojí Kyrgyzstán v roce 2018 na 132 pozici z celkem 180 států. Kyrgyzstán dosahuje bodové hranice 29, průměr je 43 bodů a Česká republika má například 59 bodů³². V takovém korupčním prostředí je závažnost celé situace přemíry vysokých škol ještě mnohem důležitější a koncepční řešení přímo nutností.

První otázka v kapitole hudebního vzdělání v Kyrgyzstánu se věnuje popsání osobního vztahu respondentů k aktivnímu hraní na hudební nástroj a jejich případné zainteresovanosti do systému hudebního školství. Zhruba polovina respondentů výzkumu aktivně hraje na nějaký hudební nástroj. Nejčastěji jde přitom o komuz, který je následován nástroji, jako jsou housle, klavír, kytara, ale i další národní kyrgyzské nástroje jako čopo-čor nebo brumle. Věk

³¹ Ministry of Justice of the Kyrgyz Republic. (1996). Civil Code of the Kyrgyz Republic. [online]. 2019 [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: <http://minjust.gov.kg/ru/content/313>

³² Corruption perceptions index 2018. Transparency International [online]. [cit. 2019-10-31].

Dostupné z:

https://www.transparency.org/cpi2018?gclid=Cj0KCQjwjOrtBRCcARIsAEq4rW79zCDi1aKXG001XAFv7axLc8gRXmpbFRja7fRjxL7zi6Adq6W6veoaAvEGEALw_wcB

či místo pobytu přitom nehraje roli, aktivní hráči jsou zastoupeni ve všech věkových kategoriích.

Přitom pouze třetina z těch, kteří uvedli, že nějaký nástroj ovládají, se této dovednosti naučila ve škole. Různorodost nástrojů, které se tito respondenti naučili ovládat ve škole, je velká a jedná se jak o klasické nástroje, tak o kyrgyzské národní nástroje. Pouze několik jedinců uvedlo, že se této dovednosti naučilo od příbuzných. Zajímavostí je, že šlo o hraní na komuz. Stejný počet respondentů čili jednotky, se této dovednosti naučil jako samoukové. Šlo však vždy o kytaru či bicí, nikoliv o komuz. Zatímco informací o tom, jak ovládat alespoň základy hraní na kytaru či bicí existuje na internetu nepřehledné množství, u komuzu je situace jiná a materiálů je diametrálně méně³³. Otázkou je, zda by po takovém druhu informací byla poptávka, když komuz je silně geograficky orientován na oblast Střední Asie.

Více než třetina respondentů uvedla, že jejich rodiče nebo prarodiče aktivně hrají na hudební nástroje. Nejvíce zastoupen je opět komuz, což jenom dokládá jeho nezastupitelný význam v kyrgyzském prostředí.

Relativní dostupnosti hudebního vzdělání v Kyrgyzstánu se věnují otázky týkající se jak dostupnosti geografické, tak dostupnosti finanční. V současnosti je v Kyrgyzstánu celkem 87 hudebních škol³⁴.

Pokud jde o vzdálenost, odpovědi byly velmi různorodé. Od nejbližších škol vzdálených jeden kilometr, přes tři čtvrtě hodiny až po jeden den cesty. Případný špatný odhad může být způsoben nezájmem o to, kde se případná budova školy nachází. Jen velmi malý podíl respondentů, v řádu jednotek, odpověděl, že hudební školy buď vůbec nemají, nebo že neví, kde se nacházejí. Největší podíl odpovědí, více než polovina, se shodoval v tom, že hudební škola je nedaleko (odpovídá to cca do půl hodiny cesty autem, autobusem nebo pěšky). Jako dalekou či velmi dalekou cestu do hudební školy označuje necelá čtvrtina respondentů.

„Jsem z vesnice a škola je ve městě, musím jít 40 minut pěšky.“ (žena z vesnice u Karakolu, 58 let)

Pokud se zaměříme na možnost případného hudebního vzdělání potomků, uvažuje o něm méně než polovina respondentů starších 18 let. Nejčastější odpověď byla *nemám děti*.

³³ Zatímco při zadání hesla „*jak hrát na komuz*“ v ruském jazyce se ve vyhledávači Google objeví 439 tisíc výsledků a 12 tisíc výsledků při zadání dotazu v anglickém jazyce, při zadání „*jak hrát na kytaru*“ anglicky se zobrazí více než stokrát tolik výsledků, 503 milionů a v ruštině dokonce 803 milionů výsledků.

³⁴ *Komuz teaching methods in formal and informal systems in Kyrgyzstan*. [online] ICH Courier. [cit. 2019-11-03]. ISSN 2092-7959. Dostupné z: <https://ichcourier.ichcap.org/article/komuz-teaching-methods-in-formal-and-informal-systems-in-kyrgyzstan/>

Jasně ne deklarovala pouze zhruba desetina dotázaných. Průměrný měsíční plat v Kyrgyzstánu se v roce 2018 pohyboval kolem 16 500 kyrgyzských somů, což odpovídá sumě zhruba 5 500 Kč. Tradičně nejvíce si člověk vydělá v hlavním městě, kde se celorepublikový průměr zvedá zhruba o čtyři tisíce somů (cca 1300 Kč)³⁵. Otázkou je, do jaké míry je vnímána finanční dostupnost hudebního vzdělání, které se týkala následující otázka:

Hudební vzdělání dětí považujete za:

Velmi drahé = Nemohu si dovolit platit hudební vzdělání svých dětí (např. více než polovina mého měsíčního platu).

Drahé = Kvůli hudebnímu vzdělání svých dětí se musím velmi uskomnit a nemohu si koupit tolik věcí. (např. třetina mého měsíčního platu).

Levné = Zaplatit hudební vzdělání dětem pro mě není problém a na svém měsíčním příjmu to nepocítím. (např. desetina mého platu).

Velmi levné = Hudební vzdělání dětí je v rodinném rozpočtu naprosto zanedbatelná částka.

Necelá třetina kompetentních respondentů nad 18 let, tedy těch, kteří v minulé otázce vyplnili, že mají děti, nechala otázku bez odpovědi. Lze tak soudit, že např. nejsou správci rodinného rozpočtu nebo tuto otázku cíleně či omylem vynechali. Jako *velmi drahé* označili hudební vzdělání pouze zhruba desetina respondentů. O něco málo více se respondenti shodovali v odpovědi *drahé*. Zhruba dvakrát tolik dotazovaných naopak označilo hudební vzdělání za *velmi levné*. Největšího konsenzu bylo dosaženo ve třetí kategorii, totiž *levné*, na kterém se shodla celá třetina respondentů.

Zajímavostí je, že pouze čtvrtina těch, kteří hudební vzdělání považují za *levné* nebo *velmi levné*, pochází z hlavního města, Biškeku.

Poslední otázka v kategorii hudební vzdělání v Kyrgyzstánu se týká formy výuky dětí. Na výběr byla buď státní škola, soukromé hodiny, nehrají na nástroj anebo učím je sám/sama.

Více než třetina respondentů nad 18 let (opět těch, kteří v minulé otázce nevyplnili, že nemají děti), uvedla, že jejich potomci navštěvují státní školu. Naopak zcela marginální se ukázal vliv soukromých hodin, které uvedlo jako formu výuky pouze několik dotazovaných. O něco málo více (zhruba šestina) respondentů učí své děti sami.

³⁵ Average monthly salary (soms). *National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic* [online]. [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: <http://www.stat.kg/en/opendata/category/112/>

Závěr

Cílem této studie bylo popsat téma a význam hudby v Kyrgyzstánu a zjistit, jaký má vliv na každodennost Kyrgyzů. Studie se věnovala řadě témat, které s hudbou mohou či nemusí souviset, jako např. národní hrdost, identita, tradice a modernismus, globalizace atd. Na otázky související s těmito tématy se podařilo odpovědět pomocí výzkumné otázky a podotázek, které se tématům hlouběji věnují. Obecně lze říct, že studované téma budilo mezi respondenty a narátory velký zájem.

Má tradiční kyrgyzská hudba zásadní vliv na identitu Kyrgyzů? Přesvědčivá většina tázaných hodnotí pozitivně vliv hudby na svůj život a shodují se v tom, že pro ně zastává nezastupitelné místo v jejich životech. Polovina respondentů přímo spojuje hudbu s pocitem národní hrdosti a hovoří o *mém* národu. Na otázku, zda jsou respondenti více hrdí na Kyrgyzce a Kyrgyzstán při poslechu tradiční kyrgyzské hudby odpověděla drtivá většina respondentů kladně³⁶. Prostřednictvím cenově dostupných moderních technologií je možnost výběru a konzumace hudby jednodušší než kdykoliv dřív. Příkladem může být virální úspěch videoklipů, které jsou zpracovány moderním a kvalitním způsobem, avšak odkazují na tradici a přírodní bohatství Kyrgyzů. Nejčastější způsob, jak hudbu v dnešní době poslouchat, je mobilní telefon. Zhruba polovina respondentů se aktivně věnuje hudbě.

Jako signifikantní věc, která se vybaví respondentům pod pojmem kyrgyzská hudba, je národní hudební nástroj komuz. Suverénně vítězí mezi všemi nástroji a hraje prim pro celou třetinu respondentů.

Většina respondentů preferuje tradiční písně před moderními. Zdá se tedy, že tradiční hudba pro ně neznámá odtazítá. Volba preferovaného jazyka písní rozděluje respondenty na dva víceméně stejně početné tábory. Zatímco jedni písně v ruštině za kyrgyzské ze zásady nepovažují (ačkoliv často sami jako jazyk dotazníku zvolili ruštinu), pro druhé to není problém.

Při snaze o definování tradiční hudby byly odpovědi často abstraktní a nekonkrétní. Mladí respondenti však mluvili o tradiční hudbě s úctou a vkládali jí hluboký smysl a to, že udává náhled na život. Pouze čtvrtina mladých respondentů nevěděla, co pro ně tradiční hudba znamená.

K plnému pochopení problematiky slouží i výzkumné podotázky, které jsou v praktické části studie doplněny dalšími relevantními kapitolami.

³⁶ Počet těch, kdo odpověděli na otázku ne nebo nevím, se pohybuje pouze v jednotkách.

Jaké jsou regionální zvláštnosti kyrgyzské hudby? Kyrgyzská hudba se jeví jako překvapivě homogenní celek, kromě ošského regionu na jihu země, kde se značně projevuje uzbecký vliv. Dvě třetiny respondentů se domnívají, že hudba v Kyrgyzstánu není nijak zásadně odlišná dle regionů. Zbylá třetina není schopna sdělit, jaké jsou konkrétní odlišnosti. Pokud dojde ke konsenzu týkající se otázky hudební odlišnosti, je to nejčastěji dialekt, kterým jsou písně zpívány. Na opačné straně názorového spektra stojí idea, že celá středoasijská hudba by se dala brát jako jeden celek.

Dvě třetiny respondentů do 30 let vnímají, že se během jejich života hudba proměnila. Neshodují se ale na tom, jakým směrem se hudba proměnila. Zatímco respondenti ve věku 30–50 let vnímají probíhající změny (na kterých se shodli) jako změny k horšímu. Podobně je na tom i nejstarší generace respondentů. Často se objevují názory, že se tvoří předělávky starých, klasických kyrgyzských písní do nových moderních forem.

Tvoří skupina městského a vesnického obyvatelstva Kyrgyzstánu z etnomuzikologického hlediska homogenní celek? Opět vcelku nejednoznačně vychází odpověď na otázku, jak si stojí městské a venkovské obyvatelstvo. Obyvatelé měst se většinou domnívají, že na vesnicích se poslouchá více tradiční hudba. Stejně tak vesnice jsou dle nich baštou tradiční interpretace kyrgyzských písní. Obyvatelé vesnic se kloní k názoru, že ve městech je více v kurzu hudba zahraniční a tradiční je spíše v jejím stínu. Přitom samotní obyvatelé měst jim dávají za pravdu. Ve městech se také poslouchá větší množství pro Kyrgyzstán nových nepůvodních hudebních žánrů.

Respondenti napříč věkovými kategoriemi se domnívají, že nejmladší generace poslouchá hudbu jinou než starší generace. Prostřední věková kategorie je schopna často i pojmenovat (na rozdíl od nejstarší generace) nové žánry, které jsou mezi mladými oblíbené.

Ačkoliv nejmladší generace přiznává, že poslouchá moderní hudbu, až polovina mladých ji hodnotí negativně. Nejčastěji je moderní hudbě vytýkána absence hlubšího smyslu nebo to, že je pouze o lásce.

Překvapivě tolerantní je nejstarší generace, která sice má tradiční hudbu jako srdeční záležitost, která tvoří můstek k odkazu a historii Kyrgyzstánu, ale o moderní hudbě hovoří s respektem a přiznávají, že hraje důležitou roli v kyrgyzské hudbě.

Dostupnost a preferovaná volba hudebního vzdělání v Kyrgyzstánu. Přibližně polovina respondentů se věnuje hudbě na různé úrovni. Nejčastěji jde o hraní na národní nástroj – komuz, který se třetina respondentů naučila ovládat v hudební škole. Přitom pokud se na nějaký nástroj chtějí naučit respondenti jako samoukové, většinou jde spíše o kytaru, bicí či další běžné hudební nástroje.

Zhruba polovina respondentů se shodla, že hudební školy jsou nedaleko od jejich bydliště (doba strávená na cestě odpovídá cca půl hodině). Co se týče otázky možného hudebního vzdělání potomků či případnou finanční náročnost takového koníčku se výsledky početně omezují na relevantní vzorek, tj. na ty, které mají věk min. 18 let a kteří mají či plánují mít potomky. Finanční náročnost hodnotila třetina výše uvedených respondentů, jako levné (zaplatit hudební vzdělání dětem pro ně není problém a na svém měsíčním příjmu to nepocítí). Nejčastěji voleným či uvažovaným typem škol jsou veřejné hudební školy, na opačné straně nejméně populární jsou soukromé hodiny lektorů.

Na základě komplexního zhodnocení výsledků výzkumu je možné tvrdit, že tradiční kyrgyzská hudba má zásadní vliv na identitu Kyrgyzů.

V závěru dotazníku, ale i v běžné konverzaci či během polostrukturovaných rozhovorů, se autor často setkal s přáním mnoha úspěchů ve výzkumu a s vděčností, že se věnuje tématu kyrgyzské hudby. Potvrdilo se tak, že hudba je způsob komunikace, který více spojuje, než rozděluje. I přes množství moderních vlivů, které se podepisují na tváři Kyrgyzstánu a podobě hudby, si tradiční hudba uchovává místo v každodennosti Kyrgyzů.

Aktivní přístup k hudbě čili provozování hudby a hraní na nějaký nástroj, má své nezastupitelné místo v životě mnoha Kyrgyzů. Na čelní příčce se nepřekvapivě drží legendární nástroj komuz. Jako forma výuky zůstávají na předním místě státní školy. Úplně samoukové se učí téměř výhradně na nástroje, které jsou důvěrně známé i za hranicemi Kyrgyzstánu (kytara, bicí atd.). Geografická dostupnost hudebních škol je respondenty vnímána jako vyhovující. Může to být však způsobeno výběrem lokalit sběru dat výzkumu, ve kterých je dostupnost služeb na lepší úrovni než v odlehlých oblastech. Finanční náročnost hudebního školství byla hodnocena ještě pozitivněji a převládal názor, že je spíše levné.

Na konec studie lze použít citát Lévi-Strausse o hudbě jakožto jedinečném výrazovém prostředku – „*spojuje protichůdné znaky: být zároveň srozumitelný a nepřeložitelný, který dělá z tvůrce bytost podobnou bohům a z hudby samotné nejvyšší mystérium lidských věd, proti němuž tyto vědy bojují a které přitom hlídá klíč jejich pokroku.*“³⁷

³⁷ JUSTOŇ, Zdeněk. *Hudba přírodních národů*. Liberec: Dauphin, 1996. ISBN 80-901842-4-3., s. 15.

Seznam použitých zdrojů

- Average monthly salary (soms)*. [online]. [cit. 2019-10-31] National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic. Dostupné z: <http://www.stat.kg/en/opendata/category/112/>
- BAUMAN, Zygmunt. *Globalizace: důsledky pro člověka*. Praha: Mladá fronta, 1999. Souvislosti (Mladá fronta). ISBN 80-204-0817-7.
- Cambridge Dictionary. In: Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus [online]. © Cambridge University Press [cit. 2019-09-29]. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/>
- Corruption perceptions index 2018*. [online] Transparency International. [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: https://www.transparency.org/cpi2018?gclid=Cj0KCQjwjOrtBRCcARIsAEq4rW79zCDi1aKXG001XAFv7axLc8gRXmpbFRja7fRJxL7zi6Adq6W6veoaAvEGEALw_wcB
- Education and Culture: Dynamic tables*. [online] National Statistical Committee of the Kyrgyz Republic, 2019. [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <http://www.stat.kg/ru/statistics/obrazovanie/>
- EDWARDS, J. R. International Encyclopedia of Music and Culture: "Music Recommender Systems". The SAGE International Encyclopedia of Music and Culture. (2019) <https://doi.org/10.4135/9781483317731.n497>
- Epic of Manas as national identity of Kyrgyz people*. [online] Intangible Cultural Heritage Courier of Asia and the Pacific. 95 Seohak-ro, Wansan-gu, Jeonju, Jeollabuk-do 55101 Republic of Korea: ICHCAP, (Volume 22) [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://ichcourier.ichcap.org/article/epic-of-manas-as-national-identity-of-kyrgyz-people/>
- EXNEROVÁ, Věra. *Islám ve Střední Asii za carské a sovětské vlády: - na příkladu jednoho z center oblasti, Ferganské doliny*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1504-2.
- GELLNER, Ernest André. *Národy a nacionalismus*. [1. vyd.]. Praha: Josef Hříbal, 1993. Poznání (Hříbal). ISBN 80-900892-9-1.
- GERBER, Theodore P. a Hannah S. CHAPMAN. *Russian propaganda isn't as effective as you may think*. The Washington Post [online]. 5. 11. 2019 [cit. 2019-11-06]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/politics/2019/09/05/russian-propaganda-isnt-effective-you-may-think/>
- HIRT, Tomáš. Přehled základních tezí modernistického pojetí nacionalismu. *AntropoWeb* 2007(2/3) [cit. 2019-11-13].
- HORÁK, Slavomír. *Rusko a Střední Asie po rozpadu SSSR*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1472-4.
- Jak poslouchat hudbu? Naučí vás to online kurz Yaleovy univerzity*. [online] Rádio Wave. 2017 [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/jak-poslouchat-hudbu-nauci-vas-online-kurz-yaleovy-univerzity-5981900>
- JURKOVÁ, Zuzana. *Kapitoly o mimoevropské hudbě*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1996. ISBN 80-7067-598-5.
- KANTORO, Aigul. *Does the Large Number of Universities in Kyrgyzstan Reflect the Quality of Higher Education?* Central Asian Bureau for Analytical Reporting [online]. 2019 [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <https://cabar.asia/en/is-the-large-number-of-universities-in-kyrgyzstan-reflect-the-quality-of-higher-education/>
- KIRMSE, Stefan B. *Youth and Globalization in Central Asia: Everyday Life between Religion, Media, and International Donors (Eigene und Fremde Welten)*. Campus Verlag. English, 2013. ISBN 978-3593398891.

- KOKAISL, Petr a Amirbek USMANOV. *Dějiny Kyrgyzstánu očima pamětníků: 1917-1938*. Praha: Nostalgie, 2012. ISBN 978-80-905365-0-0.
- KOKAISL, Petr et al. *Kyrgyzstán a Kyrgyzové: Kyrgyzstan i kyrgyzy*. V Plzni: Západočeská univerzita, 2008. ISBN 978-80-7043-772-8.
- KOKAISL, Petr. Ujguři – starobylý národ, nebo produkt sovětské národnostní politiky? *Historická sociologie*, 2019, 11.1: 75-91. <https://doi.org/10.14712/23363525.2019.5>
- Komuz teaching methods in formal and informal systems in Kyrgyzstan*. Intangible Cultural Heritage Courier of Asia and the Pacific [online]. 95 Seohak-ro, Wansan-gu, Jeonju, Jeollabuk-do 55101 Republic of Korea: ICHCAP, (Volume 33) ISSN 2092-7959. [cit. 2019-10-20]. Dostupné z: <https://ichcourier.ichcap.org/article/komuz-teaching-methods-in-formal-and-informal-systems-in-kyrgyzstan/>
- KUCHARSKÝ, Jonáš. *O novou hudbu: problematika nacionalistické rétoriky v oficiální hudební kultuře po roce 1948 v textech Antonína Sychry* Brno: Masarykova univerzita, 2014.
- Kyrgyzstan included in top 3 countries with cheapest mobile traffic in world*. [online] © «24.kg» News Agency. 7. 3. 2019 [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: https://24.kg/english/111163_Kyrgyzstan_included_in_top_3_countries_with_cheapest_mobile_traffic_in_world/
- Kyrgyzstán: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled*. Bussinesinfo.cz [online]. Praha: CzechTrade, 2019, 24. 5. 2019. [cit. 2019-10-11]. Dostupné z: <https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kyrgyzstan-zakladni-charakteristika-teritoria-17623.html>.
- Ministry of Justice of the Kyrgyz Republic. (1996). *Civil Code of the Kyrgyz Republic*. [online]. 2019 [cit. 2019-10-31]. Dostupné z: <http://minjust.gov.kg/ru/content/313>
- NOVOTNÝ, Jiří. *Český lid: etnologický časopis: 1946-2000: bibliografie*. Praha: Etnologický ústav Akademie věd České republiky, 2008. ISBN 978-80-87112-13-7.
- PECHÁČEK, S. *Lidová píseň a sborová tvorba*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-1830-2.
- PETRUSEK, Miloslav. Společnost jako sociální konstrukce a text. *Teorie vědy/Theory of Science*, 2008, 30.3–4: 5-54. ISSN 1804-6347.
- Stringed instruments*. [online]. Wisco, 2007 [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <https://www.kyrgyzjer.com/en/kg/section27/section253/3207.html>
- The Manas epos*. [online] Bars International. 72000 Sadyrbaev Str, 28a, Bishkek, Kyrgyz Republic: Adicom.kg, 2019 [cit. 2019-10-15]. Dostupné z: <http://bars.kg/the-manas-epos/>
- THOMAS W. I. a THOMAS D. S. *The child in America: Behavior problems and programs*. New York: Knopf, 1928.
- Toktogul Satilganov (1864–1933)*. Kyrgyzmusic.com [online]. Frequency Glide, 2002 [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <http://www.kyrgyzmusic.com/satilganov.html>
- Toktogul Satylganov (1864–1933)*. Kyrgyzjer.com [online]. Wisco, 2007 [cit. 2019-10-19]. Dostupné z: <https://www.kyrgyzjer.com/en/kg/section27/section253/3207.html>
- Two students depict Kyrgyz heritage in animated music video*. AKIpress [online]. [cit. 2019-10-26]. Dostupné z: <https://m.akipress.com/video:816/>

Koroští Balúčové a jejich jazyk

The Koroš Baloch and their language

Habib Borjian

AMESALL, Rutgers University, New Brunswick, NJ 08904, USA

Email: hb146@columbia.edu

DOI: <https://doi.org/10.7160/KS.2020.150202>

Abstract

The Korosh is an outlying Baloch group associated with the Qashqai tribal confederation of the Fārs province in southwestern Iran. Entirely isolated from Balochistan, the dialect of the Korosh, Koroshi, distinguishes itself in grammar and lexicon among Balochi language varieties. The phonology of Koroshi demonstrates a solid Balochi pedigree but not without major mutations. Likewise, the nominal case-number system of Koroshi shows significant deviation from most other Balochi dialects. In verb morphosyntax a salient peculiarity is the coexistence of two parallel systems of the imperfective, which appear to be stabilizing in an evolutionary process of Koroshi aspect system. Borrowing from the neighboring languages is salient in the lexical domain, where Persian, the Fārs dialects, and Qashqai Turkic each play a part as the source language.¹

Keywords

Koroš Baloch, Baloch, Korosh, Fārs dialects, Qashqai Turkic, dialectology, Iranian Studies

Klíčová slova

Koroští Balúčové, balúčtina, koroština, farské dialekty, kaškajská turkičtina, dialektologie, íránská studia

Úvod

Rodnou zemí Balúčů, přinejmenším v moderní době, byl Balúčistán / Belúdzistán jako rozsáhlý úsek hornaté a pouštní půdy zasahující přes státní hranice Pákistánu, Afghánistánu a Íránu. Cestou severně z Balúčistánu, paralelně s hranicí mezi Íránem a Afghánistánem, lze narazit na roztroušené skupiny balúčsky mluvících komunit v historických provinciích Kúhestán (Quhistān) a Chorásán a ještě severněji až v dnešním Turkmenistánu. Je nepravděpodobné, že by tyto balúčské / belúdzské komunity (v současnosti jsou od vlastního

¹ This translated article is an expansion of H. Borjian, "The Baloch Dialect of Korsh", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung.* 67 (4), 453–465 (2014).

Balúčistánu oddělené státními hranicemi) měly původ z nedávných migrací. Struktura osídlení spíše naznačuje, že se jedná o zbytky historických migrací na jih² z hypotetického původního osídlení Balúčů / Belúdzů v oblasti poblíž Kaspického moře, což bylo odhaleno diachronním studiem jejich jazyka – balúčtiny / belúdzštiny. Kromě toho v dnešní době pracují balúčští migranti v arabsky mluvících zemích jižně od Perského zálivu.³

Balúčové a Korošové

Vyjma výše zmíněných komunit žijí v iránské provincii Fárs (Fārs) skupiny obyvatel mluvící balúčsky s korošským endonymem, kteří jsou většinou spojeni s kmenovou konfederací Kaškajů (Qashqai). Tato kmenová konfederace, svého druhu největší v Íránu, je tvořena konglomerací klanů mluvících turkických jazyků, ale v rámci kmenů existují i někteří mluvčí lori, kurdštiny a dále mluvčí arabských jazyků⁴, stejně jako malá skupina Korošů, mluvících odlišnými nářečnými balúčského jazyka. *Lingua franca* celé konfederace je však turcká kaškajština (Qashqai Turkish). Kaškajský kmen tvořili převážně nomádští pastevcí, ale většina členů kmene v průběhu 20. století přešla k usedlému pastevectví. Kočovní Kaškajové sezónně (dvakrát ročně) migrovali se svými stády ovcí a koz – letní období trávili na horských pastvinách severně od Šírázu a zimovali na pobřežních nížinách poblíž Perského zálivu. Právě v tomto zhruba 400 kilometrů dlouhém migračním pásu se Koroští Balúčové usadili v rozptýlených vesnicích.

Korošové dříve pracovali jako chovatelé velbloudů pro kaškajskou kmenovou konfederaci podél tras sezónních kmenových migrací v provincii Fárs. V současnosti jsou Korošové převážně usazeni na okraji různých vesnic a měst ve Fársu a dalších přilehlých provinciích, většinou spolu s ostatními kaškajskými osadníky. Korošská osídlení byla identifikována kolem těchto míst: Kāzerun v Bālādehu, Korošābād, Dādin, Jadval Torki, Šure ‘Abdolxāni a na jihovýchodě podél pohoří Zagros až k Lúristánu / Lārestānu a dále. Jejich populace byla původně odhadována na 40 až 50 rodin⁵, později až 200 domácností.⁶ V posledních letech bylo zmapováno několik dalších korošských komunit, a to převážně

² BORJIAN, Habib. *Essays on Three Iranian Language Groups: Taleqani, Biabanaki, Komisenian*. New Haven: American Oriental Society, 2021.

³ JAHANI, Carina. The Baloch as an Ethnic Group in the Persian Gulf Region. *The Persian Gulf in Modern Times: People, Ports, and History*, (ed.). Lawrence G. Potter, Palgrave Macmillan, 2014, s. 267-297.

⁴ OBERLING, Pierre. QAŠQĀ’I TRIBAL CONFEDERACY. [online] *Encyclopaedia Iranica Online* 2003. Dostupné z: <https://www.iranicaonline.org/articles/qasqai-tribal-confederacy-i>

⁵ MAHAMEDI, Hamid. On the Verbal System in Three Iranian Dialects of Fārs. *Studia Iranica* 8, 1979, s. 277-297.

⁶ SALĀMI, ‘A. *Ganjīna-ye guyeššenāsi-e Fārs*. III, Tehran, 2004, s. 23.

v provincii Fárs a v přímořských íránských provinciích, ale zdá se, že většina z nich opustila svůj původní jazyk a nyní používají perštinu.

Korošové a Jedové vytvořili dvě skupiny (*bonku*) v rámci federace chovatelů velbloudů (*tira-ye sārebānān*) uvnitř kmene Kaškaj. Avšak tito chovatelé velbloudů vykazovali při vzájemném srovnání značné rozdíly nejen z hlediska jazyka, ale také svou postavou a vzhledem. Jejich mládež, zejména dívky, byli dobří zpěváci a tanečníci.⁷

Z 19. století je také zmínka o stejnojmenném kmeni *Kurušů* / *Korišů* mezi Balúči na hranici Indu.⁸ Neexistují však žádné důkazy ani v rámci ústní tradice o tom, v jakém období se Korošové mohli ke kmeni Kaškaj připojit, navíc ti, s nimiž Mahamedi v 70. letech hovořil, si pamatovali nejméně tři generace svých předků. Dlouhodobou přítomnost Korošů mezi turkickými špičkami Kaškajů nenaznačují vnitřní lingvistické známky, tzv. linguistic evidence (viz přehled níže), ale na druhé straně je patrná skutečnost, že se Korošové významně odlišovali od běžných Balúčů a i to, že Korošové jsou šíité, svědčí o jejich relativně dlouhé izolaci od hlavní větve Balúčů. Dalším vlastním označením Korošů je *Dārġa*, což je pojem interpretovaný místní tradicí jako dozvuk jejich historické profese *dāruġas*, dohlížitelů zákona pod vedením Safavidů.⁹

Etymologický původ slova *Koroš* zůstává nejasný. V sociálních médiích však nacházíme rozšířený názor, že tento termín je přežitkem staroperského jména krále Kýra Velikého, který založil perskou říši: „Jméno Korosh (Koroš) a následně urozený původ lidí byl spojován některými členy kmene buď s kmenem Kurajšovců (Qoreyshi) v Arábii, nebo s Kýrem Velikým“.¹⁰ Takovou asociaci lze snadno vyvrátit z čistě lingvistických důvodů: staroperské *Kūruš* „Cyrus“ se skládá z kořene *Kūru-* a v tomto případě inflektivní přípony *š*. Kdyby název přežil v současných íránských jazycích, měl by tvar *kur* nebo *kor*, jako by tomu mohlo být u řeky Kor ve Fársu nebo řeky Kura (místně Kor) na Kavkaze.

Korošské Balúče objevil Hamid Mahamedi¹¹ při svých terénních výzkumech v oblasti Fársu v 70. letech 20. století. Jeho kororští informátoři používali doma svůj rodný jazyk, zatímco jejich „kulturním“ jazykem byla turkická kaškajština, ve které vyprávěli příběhy a zpívali písně. Nedávno ‘A. Salāmi¹² publikoval slovník stovek slov, jenž byl zároveň

⁷ BAHMANBEYGI, Moġammad. *Boxārā-ye man, il-e man*. Shiraz, 2009, s. 194-195.

BAHMANBEYGI, Moġammad. *‘Orfo ‘ādat dar ‘ašāyer-e Fārs*. Shiraz, 2009, s. 39.

⁸ BELLEW, H. W. *An Inquiry Into the Ethnography of Afghanistan*. London, 1891, s. 143.

⁹ SALĀMI, ‘A. Barrasi-e ejmāli-e guyeš-e koroši. *Guyeššenāsi* 1/3, 2004, s. 39-56.

¹⁰ NOURZAEI, Maryam. ANONBY, Erik. JAHANI, Carina. KOROSH. [online] *Encyclopædia Iranica Online* 2016. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/korosh-people-01>.

¹¹ Dále je jméno užíváno pod zkratkou HM.

¹² Dále jméno užíváno pod zkratkou AS.

doplňený o některé slovní obraty a desítky vět. Salāmi tvrdí, že korošský lidový jazyk *Kāzerun*, zejména *Bālādeh*, byl mnohem méně ovlivněn perskou syntaxí než mluvená koroština v Čāršuraku (oblast dále na jihu, v Lúristánu). Naproti tomu Korošové žijící ještě více na jihu v oblasti Sedāg se jazykově přizpůsobili místnímu lúristánskému dialektu (dle rozhovoru se Salāmim z května 2013). Kromě těchto dvou pramenů přeložily a vydaly Carina Jahani a Maryam Norzaei¹³ (JN) krátký text v koroštině, ovšem bez uvedení původu.

Následující diachronie a náčrt gramatiky se primárně zakládají na výše uvedených zdrojích.¹⁴ Data ukazují značné rozdíly, a to do té míry, že se nabízí možnost uvažovat o různých korošských dialektech. Bližší zkoumání ale ukazuje, že velká část jazykových odchylek je oprávněně povrchní a ke změnám dochází v řeči téhož mluvčího. Tato jazyková zvláštnost je částečně způsobena geografickým kontaktem s okolními jazyky a restrukturalizací v samotné koroštině. Popis je zde uveden s ohledem na ostatní balúčské dialekty, zejména na ty, kterými se mluví v Íránu (ír. bal.; nejlépe shrnuje Spooner¹⁵).

Fonologie

Fonologický systém koroštiny se liší od většiny ostatních balúčských dialektů v chybějících retroflexivních souhláskách. Zdá se, že se koroština asimilovala do svého současného prostředí tím, že došlo k převzetí *Fār* frikativní [δ], alofon /d/ po samohláskách od sousedních dialektů. V Mahamediho (1979) dokumentaci dialektu¹⁶ /w/ odpovídá /v/ i v jiných zdrojích u ostatních autorů; obě tak mohou představovat bilabiální hlásky [β]. Zřídka je slyšet v mluveném projevu [ž]; je to alofon /j/ v *jan* / *zan* „žena“. /g/ může změkknout na intervokály /y/, jak *inmagašagant* / *mayašayant* „(oni) říkají“. Dialekt ztratil historické rozlišení délky samohlásek, též částečně dvojhlásku dlouhé samohlásky, jako v případě *čēr / čīr > čī(e)r „pod“; musí se jednat o pozdní jazykový vývoj, protože k tomu dochází především ve výpůjčkách z okolních jazyků, např. *bied* „vrby“ (srov. Bal. ged).

V rámci historicko-komparativní fonologie lze při vývoji souhlásek identifikovat u rozvoje konsonant několik vrstev. Isoglosy jsou nejspecifičtější pro balúčtinu, tj. zachování staroíránských (SÍr.) postvokálních frikativních souhlásek, afrikátů a plozivizovaných¹⁷ frikativ, jsou obecně použitelné i pro koroštinu (viz níže tabulka 1), ale s následujícími

¹³ Pro autorky je dále v textu užívána zkratka JN.

¹⁴ Další příklady v této studii pocházejí ze Salāmi, pokud nejsou citovány iniciálami jiného autora (viz předešlé poznámky pod čarou).

¹⁵ SPOONER, Brian. Notes on the Baluchī spoken in Persian Baluchistan. *Iran* 5, 1967, s. 51-71.

¹⁶ MAHAMEDI, Hamid. On the Verbal System in Three Iranian Dialects of Fārs. *Studia Iranica* 8, 1979, s. 277-297.

¹⁷ Pozn.: *plozivy* – z poslechového hlediska se jedná o ražené souhlásky (též explozivy).

inovacemi: Bal. $p > f$ (z obou Sír. $*-p-$ a $*f$), bal. $k > x$ (částečně) a bal. $t > d$ (z Sír. $*\theta$). První dva případy jsou pravděpodobně nezávislé na východní balúčtině, která ovlivnila změnu všech postvokalických souhlásek na frikativy. Za povšimnutí též stojí staroiránský klastr $*xt$, který poskytuje (s metatezí) balúčtině tk , se dále rozvíjí na kk v minulém čase u koroštiny: $pakk-$ „vařit“ (bal. $patk-$ < $*paxta-$), $dokk-$ „šít“, $rekk-$ „nalévat“ a s dalším přidáním $sočč-$ „spálit“. Toto pravidlo může také vysvětlit $ākk-$ / $ātk-$ „přijít“ (pokud vychází z $*āxta$ < $*āgata-$; Elfenbein). Sír. $*w-$ > $g-$ (bal. $g(w)-$, Khuri $g-$) ovlivňuje příslušná slova koroštiny hromadně, např. $gād$ „vít“, $gānk$ „hlas“, $gāfanda$ „tkadlec“, $gaš-$ „řít“, $gen-$ „vidět“.

Tabulka 1. Diachronní souhlásky, afrikáty a frikativy

Sír.	balúčsky	korošsky	příklady	výjimky
$*-p-$	p	f	$āf$ „voda“, $šaf$ „noc“, taf „horečka“, $tāfak$ „pánev“, $tafar$ „sekera“; a pravděpodobně daf „pusa“ (bal. dap) a $lāf$ „žaludek“ (ír. bal. $lāp$) s nejasným původem	$hovog$ „manželka“ ¹⁸ (bal. $hopak/g$)
$*-t-$	t	t	pot „předivo“, $dantān$ „zub“, $morta$ „smrt“	$va(:)d-$ „já / sám“, $berād$ (bal. $brāt$) „bratr“, kad „když“
$*-k-$	k	k	$giryak$ „plakat“, $šodik$ „hladový“	$magas$ „letět“, apod. jsou pravděpodobně jazykové výpůjčky
		x	$heyx$ „vejce“ (bal. $hāyk$), gox „kráva“ (ír. bal. guk), $ganux$ „hlupák“ (Merv Bal. $ganok$)	
$*-b-$?			$ovort-$ „přinést“ (=ír. bal. $aort-$)
$*-d-$	d	d	$pād$ „chodidlo“, mud „vlasy“, $ōdān$ „tam“, kad „když“, $fād$ „sůl“ (bal. $wād$ < $*hwāda-$), $šod-$ „umýt“	
$*-g-$	g	g	přibližně $rogen$ $ghí$ (bal. $rogin$)	
$*-č-$	č	č	$roč$ „den“, $či(e)r$ „pod“, $sučin$ „jehla“, $gečin$ „sító“, $pač-$ „vařit“, $doč-$ „šít“, $reč-$ „nalévat“, $soč-$ „spálit“	

¹⁸ Pozn. překl. - jedná se termín označující *další manželku manžela* v polygammím manželství, v češtině termín nemá obdobu, v angličtině ustálen výraz „co-wife“.

*-j-	ǰ	ǰ	<i>derāǰ</i> „dlouhý“ (bal. <i>drāǰ</i>)	
*f	p	f	<i>geft-</i> „chytit“ (bal. <i>gipt-</i>)	
*θ	t	d	<i>gud</i> „výkal“ (bal. <i>gūt</i>), <i>modag</i> „migrace“ (bal. <i>mētag</i> „vyrovnání“)	
*x	k	k	<i>kar</i> „osel“, <i>kan-</i> , <i>kannak</i> „úsměv“, <i>karān-</i> : <i>karānt-</i> „poškrábat“	<i>nāxon</i> „nehet“ (bal. <i>nākun</i>), <i>mih</i> „nehet“ (bal. <i>mek</i>)

Výjimkou se zdají být slova v rámci jazykové výpůjčky; například „dvacet“ (pro očekávaný **gis*) se také nachází v jiných perských a balúčských dialektech, což naznačuje, že toto slovo bylo převzato z perštiny do balúčtiny, když Korošové ještě nebyli odděleni od své původní domoviny. Dalšími příklady jazykových výpůjček z perštiny jsou *bey* „příkop“ a *bied* „vrba“ (<SÍr. **waiti-*); oba selhávají nejen v jazykovém testu **w-* > *g*, ale také v udržení staroíránského **-t-*, dalšího specifického diachronního prvku balúčtiny. Na druhou stranu narazíme na *gō-ham* „společně“, s prvním prvkem *gō* (srov. pers. *bā* „s“ < stř. pers. *abāg*), potvrzující relativně pozdní chronologii **w-* > *g* při zvukové změně.

SÍr. **hw-* normálně dává *w-* (další znak balúčtiny), jako v *va(:)d-* „já / sám“, *var-*: *vart-* „jíst“, *vān-*: *vānt-* „čist“. Existuje další změna na *g-* ve slově *gāhār* „sestra“ (jako v některých jiných balúčských dialektech) a ve *f-* na *fa:* *š* (pers. *xwaš*) „jemné / šťastné“ a pravděpodobně ve *fād* „sůl“ (bal. *Wād*). Slovo „spát“ přináší smíšené výsledky: *fō* (podstatné jméno), *vasp-*: *vaft-* (nepřechodné sloveso), *fāfen-*: *fāfent-* (příčinné / kauzativní sloveso) (srv. Xuri¹⁹).

Společné západoíránské isoglosy – proto-íránské sykavky zůstávají ve slovech *kassān* „malý“, *mazzan* „velký“ (< **mas*), *zi* „včera“, *zān-*: *zānt-* „vědět“, zatímco některá klíčová slova jsou perská: *āhu* „gazela“, *darvā* „moře“, *dumād* „ženich“. Dalším severozápadním jazykovým rysem je uchování SÍr. **j* ve slově *jan* „žena“, *jan-*: *jad-* „udeřit“. Další klíčové změny v jazyce nacházíme na jihozápadě regionu, jako obecně balúčské: **θr* > *s* ve slově *sa* „tří“, *āhos* „těhotenství“ (< **āfos* < **ā-puθra-*), *ās* „oheň“; **dw-* > *d* v *dar* „dveře“, *diga* „ostatní“; **y-* > *ǰ* v *ǰō* „ječmen“, *ǰodā* „různý“, *ǰi* „vahadlo“.

¹⁹ BORJIAN, Habib. The Dialect of Khur. In: Matteo De Chiara, Adriano V. Rossi, and Daniel Septfonds, (eds.). *Mélanges d'ethnographie et de dialectologie irano-aryennes à la mémoire de Charles-Martin Kieffer. Studia Iranica. Cahier 61*, Paris: Association pour l'avancement des études iraniennes, 2018, s. 77-98.

Jmenná skupina – slova odvozená od podstatných jmen nebo zájmen

Používání jednotného a množného čísla při skloňování podstatných jmen používaných v balúčtině tvoří v koroštině třípádový systém, který je nezávislý na počtu. Formální množné číslo je v koroštině stále neobvyklé, ale zdá se, že dialekt se vyvíjí jako oblastní jev a reguluje systematiku vytváření množného čísla příponou (sufixem) *-obār* pro podstatná jména životná i neživotná, jako *insibobār* „jablka“, *mišobār* „ovce“, *ādamobār* „lidé“. Existují také slova *mardingal* a *janingal*, které se zdají být významnými skupinami mužského a ženského rodu.

Dalšími případy jsou podstatná jména a zájmena, která jsou vyjádřena ve třech pádech, a to jako *přímý*, *objektiv* (mluvnický pád větného objektu v jazycích, které nerozlišují objekt přímý a objekt nepřímý formálními znaky, jde o kombinaci funkce českého 3. pádu / dativu a 4. pádu / akuzativu do jednoho pádu) a *genitiv* (český 2. pád) případně jako – *podmět*, *předmět* a *posesiv* (přivlastňovací pád), což jsou pro účely této studie v tomto případě stejně relevantní označení.

Poslední dva mají koncovky *-ā* a *-ī* / *-ey*; takže skloňování slova „dům“ se provádí takto: *log* (přímý), *lógā* (objektiv) a *lógey* (genitiv). Skloňování osobních zájmen je uvedeno v tabulce 2. (viz níže). Za zmínku stojí proces, kdy genitiv předchází hlavnímu jménu: *log-ey dar* „domovní dveře“, *deraxt-ey nār* „granátovníkový strom“ / „granátovník“. Vyskytuje se také u postpozic (viz níže adpozice). Objektiv se používá jako přímý nebo nepřímý předmět, například: (přímý předmět) *in kōhobār-ā az idān bozoret* „zvedněte tyto kameny odsud“; (nepřímý předmět, s předložkou nebo bez ní) *a madress-ā ākey log-ā* „ze školy přišel domů“.

Případy s genitivem a objektivem se vyskytují společně v *čir-e deraxt-ey nār-ā nešte* „sedí pod granátovníkem“. Za povšimnutí stojí, že koncovka objektivu *-ā* je potlačena příklonkou (enklitikon): *miš mā hāgōl* „ovce je v ovčíně“; *JN vad = et bege!* „drž se!“

Přídavná jména – přivlastková (atributivní) adjektiva předcházejí hlavní podstatné jméno, ke kterému jsou vázány, a normálně dostávají příponu *-eyn*, například: *sōz-eyn deraxtobār* „zelené stromy“, *sih-eyn asp* „černý kůň“, *mazzanoyn bač* „velký chlapec“, *gott-eyn kō* „velký kámen“. Koncovka u přídavného jména je nahrazena příklonkou: *Jalāl-i bāg xeyli gott* „Jalalova zahrada je velmi velká.“

Zájmena a deixe (deixis)²⁰ – existují dva typy osobních zájmen: samostatná a s příklonkou / enklitická (tabulky 2 a 3).

Tabulka 2. Osobní zájmena

	podmět	předmět	posesiv (přivlastňovací pád)
Sg. 1	man	manā	mani
2	ta	ta(rā)	
3	ā	āši, āy, ayi	āši
Pl. 1	mā	mārā	may
2	šomā	šomārā	šomāy
3	āšān	āšānā	āšāni

Tabulka 3. Slovní zakončení, spony a zájmenná příklonka

	slovní zakončení	spona	zájmenná příklonka
Sg. 1	-ān	-an, ān, -am	-om
2	-ey, -ay	-ey, -ay, -ē	-et
3	-i(t) (pres.); -∅, a(t) (past)	-an(t), -en, -∅	-i, -ey, -ay
Pl. 1	-en	-en	-en
2	-et	-at	-u/-o
3	-an(t)	-ant	-eš

Samostatná zájmena se mezi uvedenými třemi variantami neobjevují. Příklonky se používají (1) jako přivlastňovací prostředky; (2) s reflexivní základem *va(:)d-*, např. v *va:d-i doros=iko* „sám (to) postavil“; (3) jako agens²¹ v pasivní konstrukci přechodných sloves v minulých časech (viz přechodnost níže). Koroština má pro používání přivlastňovacích zájmen tři způsoby: (1) s volně stojícími zájmeny, např. *i bozobār ma:ni / ašāni = eyn* „tamty kozy jsou / (doslovně „je“) moje / jejich.“ (2) s příklonkovými zájmeny, např. *ketāb-ay* „jeho kniha.“ (3) Kombinací obojího, jak balúčtiny, tak perštiny: *mani₁ lōg-om₂ ba mazzani-e aši₃ lōg-ā^y₄ nāyn* „můj_{1,2} dům není tak velký jako jeho_{3,4} dům“; *hāmmo aši₁ raftār-ā-h-ey₂ nārāzi=ant* (-h- je epenteze²²) „všichni jsou nespokojeni s jeho_{1,2} chováním“.

²⁰ Pozn. – deiktické výrazy se používají pro ukazování bez pojmenování. Jako slovní druhy tuto funkci mohou plnit především zájmena (já, ty), ale i příslovce (sem), číslovky (tolikrát), slovesa (pojd', odejdi).

²¹ Pozn. – *agens* je konatel děje věty. V češtině se jedná nejčastěji o podmět.

²² Pozn. – *epenteze* je vkládání hlásky dovnitř slabiky. V češtině se jedná např. o sedm – sedum.

Demonstrativa jsou *i* „tento“, *ā* „to/tamto“, *išān* „tyto“ a *āšān* „ty, oni, ony.“ Demonstrativní příslovce jsou *īdān* „zde“, *ōdān* / *ūdān*, *āḡa* „tam“; *hano* „takový“. Interrogativa (tázací druhy) jsou *kad* „kdy“, *kaye* „kdo“, *ko* „kde“, *koyen* „kde je“, *čont* „kolik“.

Adpozice. Koroština je v zásadě založená na předložkách, pravděpodobně pod místním vlivem, protože využívá perské i balúčské předložky, například *a(z)* „z“ (pro balúčské *ča*, *ša*, *ač*, *aš*), *gu* „s“ (srov. bal. *gōn*), *mā* „v / do“ (mervští Bal. *mā*), *či(e)r* „pod“. Zvláštností je *ka:nek(ā)* „vedle, blízko“ (srov. farvijský dialekt *kenāgā*), které funguje jako předložka i postpozice: *čekkobār ka:nek-e hōz-ā nešteyadant* „děti seděly u bazénu“; *čerāg difār-ey ka:neka=yn* „světlo je blízko zdi“; *may deh-ay ka:nekā ruxāna maravag* „řeka teče kolem naší vesnice“. Za zmínku stojí 2. pád / genitiv podstatného jména, ve srovnání s použitím objektivu v případě využití předložky.

Slovesná morfologie a syntax

Kmeny²³ a podstatná jména slovesná. Slovesa jsou vytvářena v binárních kmenech, které se tradičně označují jako čas minulý a přítomný – v případě koroštiny je lze nejlépe charakterizovat jako imperfektivní²⁴ a perfektivní kmeny. (Dvojice jsou zde znázorněny dvojtečkou.) Stejně jako v jiných íránských jazycích je v koroštině mnoho minulých i přítomných časů, například *bann-* : *bass-* „svázat“, neposkytuje žádný zjevný synchronní vztah mezi slovesy. Pravidelné minulé tvary jsou tvořeny příponou *-ed-* k přítomnému kmenu (nebo *-t* před nazálnými a aproximantními souhláskami), slovotvorných formantů²⁵ ve všech kmenech kauzativních minulých časů. Příčinný přítomný čas je tvořen přidáním *-(i)en-* k přítomnému kmenu nepřechodného slovesa. Příklad: nepřechodné *časp-* : *časped-*, přechodné *časpjen-* : *časpent-* „lepit“.

Infinitiv a přičestí minulé jsou tvořeny příponou *-ag* v přítomných a minulých slovesných kmenech. Tyto dvě formy v *-ag-* jsou nazývány *dlouhé kmeny (long stems)*²⁶, protože tvoří základ pro imperfektní slovesný způsob a perifrastické perfektum, obě jsou tvořeny se sponou jakožto pomocným slovesem (viz výše tabulka 3). *-ag-* má tendenci

²³ Pozn. – *kmen* je část slova, která se při časování a skoňování většinou nemění. Nejedná se o *kořen* slova, který nese základní významovou část slova (přestože kmen a kořen mohou být totožné).

²⁴ Pozn. – *imperfectum* (doslova „nedokončené“) označuje v některých jazycích jeden z minulých časů, který v minulosti trval, nebo se opakoval. Naproti tomu *perfectum* označuje v některých jazycích, že děj už byl ukončen.

²⁵ Pozn. – *formant* je oblast lokálního maxima (špičky) ve spektru složených tónů.

²⁶ MAHAMEDİ, Hamid. On the Verbal System in Three Iranian Dialects of Fārs. *Studia Iranica* 8, 1979, s. 277-297.

změkčit na *ay* a zkrátit se na *a/ā* v pozici na konci slova a na *g* před nazálnými souhláskami. (V mnoha tvarech při časování zůstává *a* a *ā* nevýrazné, pokud se jedná o pozici na konci slova.) U některých přechodných sloves se minulý kořen zkracuje, když nemá příponu. Například pro „dělat“: přítomný kořen *kan-*, infinitiv *kanag*; minulý kořen *kut-*, přičestí minulé *kuta(g)*, s kratší formou *ku*, *ko*, *ke*. Infinitiv a přičestí minulé se také používají jako slovesná podstatná jména: *pakkā* „vařený“, *dokkā* „ušitý“, JN *man bowó-ey sáz-ey janág-ā yād-om mohá* „pamatuji si na hru na nástroj otce“.

Slovesný způsob a slovesný vid. Konjunktiv²⁷ / spojovací způsob a imperativ / rozkazovací způsob jsou označeny modální předponou *b(V)-*, pokud není přítomen jeden z lexikálních slovesných předpon *dar-*, *ber-*, *er-*. Zatímco perfektum se nevyjadřuje, imperfektum je vyjádřeno ve dvou paralelních strukturách s předponou *ma-* nebo příklonkou *a=* (tabulka 4). Příklonka *a* v koroštině vykazuje pozoruhodnou stabilitu ve srovnání s nejistou sémantickou pozicí ve většině ostatních balúčských dialektů (Elfenbein). Nepřízvučná příklonka se nachází mezi slovesem a předchozím slovem. Zůstává spojena se slovesem pouze v případě, že je sloveso v pozici na začátku věty (angl. clause-initial position) nebo po slovech zakončených samohláskou; jinak se stává součástí slova předcházejícího sloveso.

Například předmět (označený *-ā*) tedy nikdy neabsorbuje imperfektum nesoucí *a*. Příklady polohy příklonky *a* (podle JN): na slovesné oddělené předponě (preverbum) nebo na nominální části složených sloves: *dar=a kaft* „zapojuje se do“, *ber=a dā* „hodí to dolů“, *er=a kanant* „nastavili (to) na“, *zorr=a gī* „vrací se to“. Na předmět: *howr=a aant* „déšť zasáhne“. Na slovesnou koncovku: *āṅa a=čarant* „pasou se tam“; *a modag-ā ā = mānīt* „po migraci zůstal pozadu“. V počáteční poloze klauze: *a=šīt...* „(on) říká...“.

Tabulka 4. Struktura sloves

rozkazovací způsob / imperativ		=	<i>be-</i>	+	přítomný kořen	+	zakončení (jednotné číslo - Ø, množné číslo -et)
konjunktiv přítomný		=	<i>be-</i>	+	přítomný kořen	+	zakončení
přítomné imperfektum		=	<i>a=</i>	+	přítomný kořen	+	zakončení
			<i>ma-</i>	+	infinitiv	+	spona (kopula) přít.
minulé imperfektum	intr.	=	<i>ma-</i>	+	infinitiv	+	spona (kopula) min.
	trans.	=	<i>ma-</i>	+	infinitiv	+	-ad- + encl. pron.
préteritum	intr.	=			minulý	+	zakončení

²⁷ Pozn. – *konjunktiv / spojovací způsob* je slovesný způsob, který obvykle vyjadřuje podmíněnost či hypotetičnost děje.

				kořen		
	trans.	=		minulý kořen	+	vyslovovaná příklonka (může být přední)
přítomné perfektivum / present perfect	intr.	=		příčestí minulé	+	spona (kopula) přít.
	trans.	=		příčestí minulé	+	vyslovovaná příklonka (může být přední)
plusquamperfektivum	intr.	=		příčestí minulé	+	spona (kopula) min.
	trans.	=		příčestí minulé	+	-ad- + vyslovovaná příklonka (může být přední)
perfektivum konjunktivu	intr.	=		příčestí minulé	+	spona (kopula) přít. + <i>bi</i>

Označování osob. Označování osob závisí na čase, slovesném způsobu a přechodnosti, kdy je osoba označena třemi prostředky: vlastním slovním zakončením, sponovým slovesem a příklonkovými (enklitickými) zájmeny (tabulka 3). Zakončení a spony jsou v obecné shodě, i když obojí vykazuje značnou variabilitu. Jednotné a množné číslo se používá zaměnitelně u druhé a třetí osoby (Elfenbein tuto podobnost zpozoroval i u jiných balúčských dialektů). Třetí číslo singuláru vykazuje značné rozdíly; některé kořeny končící na *r* nebo *n* jsou zkráceny *-t* (např. *bu-(w)ar-t* „že (on) jí“, *a=na-twān-t* „oni nemohou“), zatímco slovesa často mohou vynechat zakončení, když není výslovně vyžadované rozlišení, které sloveso poskytuje: *berra* „že jde“, *māhā* ≈ *mā-hāg-en* „přijde, přichází“, *vafta* ≈ *vaftagen* „už spal“. V přechodných minulých časech se používají příklonková zájmena (viz přechodnost níže). Časování slovesných tvarů je shrnuto v tabulkách 4 a 5.

Tabulka 5. Shrnutí slovesných tvarů (2. a 3. sg.)

	„spát“ (intrans.)		„jít“ (trans.)	
	2. sg.	3. sg.	2. sg.	3. sg.
Infinitiv	vasb-ag		var-ag	
rozkazovací způsob / imperativ	bu-asb-∅	—	bu-a(r)-∅	—
konjunktiv přítomný	bu-asb-ay	bu-asb-i	bu-ar-ay	bu-ar-t
přítomný čas indikativní ²⁸	a=wasb-ey	a=wasb-i	*a=war-ey	?
přítomný čas progresivní	ma-vasvay-ay	ma-vasba(g-en)	ma-varay-ay	ma-vara(g-en)
imperfektivum	ma-vasvay-aḍay	ma-vasvay-aḍ	ma-verey-ad=ay	ma-verey-ad=∅
préteritivum	xaft-ay	xaft-∅	vārt=et	vārt=i
přítomné perfektivum	vafta(y)-ay	vafta[g-en]	vārtay=et	vārtay=i

²⁸ MAHAMEDI, Hamid. On the Verbal System in Three Iranian Dialects of Fārs. *Studia Iranica* 8, 1979, s. 277-297.

	„spát“ (intrans.)		„jíst“ (trans.)	
plusquamperfektum	vaftay-aḍay	vaftay-a ^ḍ	vārtay-ad=et	vārtayad=i
perfektum konjunktivu	vaftay-ay bi	vafta bi	vārtay=et bi	vārtay=i bi

Imperfektum se v koroštině používá v historickém procesu stabilizace při rozlišení slovesných vidů. Nedokonavost je vyjádřena dvěma typy konstrukcí (viz tabulka 4): (1) s kořenem a příklonkou *a*, což je převzaté z balúčtiny, a (2) s infinitivem a předponou *ma-*, což je směs balúčtiny a perštiny (pro bal. formu, viz Jahani a Korn, oddíl 4.5.3; u slovesa „mít“ stejně jako v perštině neexistuje progresivní vid). Lze odvodit poměrně volnou sémantickou asociaci pro každou formu: první forma obvykle vyjadřuje přítomný čas, budoucí a habituální vid / habitual²⁹, zatímco druhá se používá v progresivním vidu.

Příklady:

- Přítomný / budoucí: *aga al'ān berren hatman a āši a=ras-en* „pokud nyní půjdeme, určitě ho chytíme“.
- Habitual: *bačč-et kad a madressā akey logā?* „Kdy jde / přijde tvůj syn domů ze školy?“
- Progresivní přítomný: *beya duši navaftayay ke hālā čort ma-ḵanay-ay?* „Nespal jsi včera v noci, že teď dřímáš?“
- Progresivní minulý: *vaxti ke sel āk(k), āšān če kār-i ma-kaney-adant?* „Co dělali, když přišla potopa?“

Existuje však mnoho příkladů, ve kterých se druhá forma používá k vyjádření přítomnosti-budoucnosti a obvyklosti, např. *četa:r āši pa-jā namārayay?* „jak to, že ho nepoznáš?“, *sabā sohbi marava* (stažený tvar *ma-ravag-en*) „půjde zítra ráno“, *kākā-m madrasā namarava* „můj bratr nechodí do školy“. Ukazuje se, že zmatek v současné imperfekci koroštiny je ovlivněn konstrukcí současného a budoucího času s *mi-* v moderní perštině.

Minulý imperfektiv je ve všech dostupných datech vyjádřen pouze *ma-*, což naznačuje sloučení mezi jednoduchou a progresivní minulostí, např. HM *ma-rrawag-adan* „šel bych, chodil jsem, šel jsem“, *ma-gašag-adan* „řekl bych, říkal jsem“ (viz také *transitivita* níže).

Perfektum perifrastické – jedná se o nepřechodné přítomné perfektum a plusquamperfektum, které jsou konstruovány infinitivem, minulým příčestím a přítomnou

²⁹ Pozn. – *habitualis* je soubor gramatických nebo lexikálních významů vyjadřujících pravidelné opakování akce nebo obvyklého tradičního stavu.

nebo minulou sponou, např. HM *ātkag-am*, AS *ākkay-ān* „přicházím / přišel jsem“; HM *ātkag-adan*, AS *ākkey-adān* „přišel jsem“. Konjunktiv je přítomný dokonavý u jednotného čísla „být / stát se“, např. *ākkayān bi* (pro pers. *āmada bāš-am*) „možná přijdu“.

Přechodnost sloves. Stejně jako v mnoha jiných íránských jazycích se v koroštině používá přechodný / tranzitivní minulý čas u zájmené příklonky pro označení předmětu nebo agens³⁰. Ty mohou buď zůstat na slovesu místo osobních přípon, nebo mohou postavit větu na předchozím slově, kterým může být slovesná předpona, nominální složka složeného slovesa nebo předmět. Příkladem těchto dvou paralelních konstrukcí je *berenj geft=om* \approx *berenj=om geft* „koupil jsem rýži“. Mahamedi³¹ nenašel žádný výskyt slovesného agens, ale Salámiova publikace nabízí spoustu příkladů obou konstrukcí. Imperfektum nemá žádný příklad s použitím agens.

Jak ukazují příklady v tabulce 4, struktura tranzitivního préterita a přítomného perfekta (present perfect) se liší v tom, že v tranzitivní struktuře je osobní přípona (koncovka) nahrazena příklonkovým zájmenem (agens), které je volitelně na začátku. V imperfektním a plusquamperfektním tvaru je však nejen minulá spona nahrazena příklonkovým zájmenem (agens), ale také morfém *-ad-* (varianta: *-at-*) je vložen mezi infinitiv a agens, nebo pokud je agens v plusquamperfektu, *-ad* se stává konečným. Tento morfém odpovídá minulé sponě třetí osoby singuláru *ad*. (Poznámka: k přechodným slovesům je připojeno mnoho případů nepřechodných zakončení, např. *az pirāri aši neyday-ān* „neviděl jsem ho už dva roky“).

V příkladu (1) agens zůstává na slovesu, (2) agens je uvedeno před předchozím slovem:

Préteritum: (1) *man va:d-om did=om* „viděl jsem (to)“; *i qašanguveyn pirāhām-ā a: ko geft=et?* „Kde jsi koupil tuto hezkou košili?“; *sibobārā a: deraxt-ā čed=eš* „oni česali jablka ze stromu“. (2) *kāyad manā gānk=i jad?* „kdo mi volal?“; *kāmā log-ā v:ad-i doros=i=ko?* „který dům sám postavil?“

Imperfektum: *xiār-ā ma-borey-ad=om* „krájel jsem meloun“; *ma-genay-ad=∅* „on uvidí“ (stojí za povšimnutí, že třetí osoba singuláru je neoznačená, místo aby měla očekávanou zájmenou příklonku =i).

Přítomné imperfektum / present perfect: (1) *čikkada pul gu vad-et overtey=et?* „kolik peněz jste si přinesli?“ (2) *tara a log-ā dar=eš gekā* „propustili vás z domu“.

³⁰ Pozn. – *agens* je konatel děje věty. V češtině se jedná nejčastěji o podmět.

³¹ MAHAMEDİ, Hamid. On the Verbal System in Three Iranian Dialects of Fārs. *Studia Iranica* 8, 1979, s. 287.

Plusquamperfektum: (1) *gāštag-od=om* „řekl jsem“; *xorāk-ey nesf-ā vārtey-ad=om* „snědl jsem polovinu jídla“. (2) HM *dorās=kodt kodag-at* „udělal jsi“; *āf=i wārtaít* „pili jste vodu“.

Negace: Negativní morfém *ná-* má předponu před kořenem nebo nedokonavými znaky, např. JN *a=na-twān-t bār-ā bebā* „nemůže nést břemeno“; *na-ma-ken-ēn* „neděláme“. Zákaz je označen *má-*, jako např. ve slově *makan* „nedělej!“

Být, stát se, mít. Podstatné jméno slovesné nebo spona se obvykle přidává k podstatným jménům. Minulost je vyjádřena připojením *-ad-* do přítomné spony. Ve sponě může být předpona *b(V)-*, v takovém případě vyjadřuje buď „být“ nebo „stát se“. Seznam v tabulce 3 pro sponu (spolu s příklonkami a slovesnými zakončeními) slouží k časování / konjugaci slovesa. V obecném použití se přípony substantivních sloves nejčastěji vyskytují jako: přítomnost: singulár *-ān, -ay, -en*, plurál *-en, -et, -ant*; minulost: singulár *-adān, -aday, -ad / -at*, plurál *-aden, -adet, -adant*. Příklady: *i lug=en* „to je dům“; *i asp esbieδ=en* „tento kůň je bílý“; *i bāmerd kā=yen?* „kdo je tento muž?“; *Ali ko=yen* „kde je Ali?“; *panā bod* (pers. *penhān šod*) „schovalo se“.

Existence a vlastnictví se vyjadřuje připojením příklonkové spony (nebo příklonkových zájmen) k základu *ass- / ast-*, např. *sabā-šāmi mā logā assām* „zítra v noci budu doma“; *ā bāg mahsul-i gahter-i assen* „ten ovocný sad má lepší produkci“; *siheyn bolut ōri ni* „černý mrak nemá déšť“; HM *čon bačč-et assen? yeki assen=em* „kolik máte synů? Mám jednoho.“

Lexis

Zděděná slova z balúčtiny tvoří korošskou lexikální zásobu; dále viz uvedené příklady:

- <i>bot</i> „veš“ (bal. <i>boṭ, bot, boḍ</i> ; Rossi 1979, E13)	- <i>ḵogen</i> „hmoždír“ (bal. <i>ḵogun</i> ;
v Lori, Lārestāni)
- <i>dāti</i> „teta z matčiny strany“ (bal. <i>tātī</i> „teta
z otcovy strany“; výpůjčka z Ind.) <i>dim</i> „face“ (ír.
bal. <i>dēm</i>)	- <i>leyp</i> „hra, tanec“ (ír. bal. <i>leib</i>)
- <i>dogār</i> „země“ (mervská bal. <i>ḍigar</i>)	- <i>marōči</i> „dnes“ (=mervská bal.)
- <i>fād</i> „sůl“ (mervská bal. <i>wād</i>),	- <i>nagan</i> „chleba“ (= bal.)
- <i>gahr</i> „studený“ (ír. bal. <i>gwahr</i>)	- <i>ša:nek</i> „dítě“ (ír. bal. <i>šenik</i> , Marw
Bal. <i>šinik</i>)
- <i>gamz</i> „vosa“ (Sarāvāni <i>gwavz</i> , ír. bal. <i>gudar</i>)	- <i>aškon-</i> : <i>aškont-</i> „poslouchat“
- <i>hor</i> „déšť“ (ír. bal. <i>haur</i>)	- <i>pa-jā ārag</i> „uznat“
- <i>ḵahlād</i> „nízký“ (ír. bal. <i>ḵahl(ā)</i>)	

Jazykové výpůjčky pocházejí převážně z perštiny, stejně jako je tomu i v případě jiných balúčských dialektů. Koroština obsahuje několik dalších slov perského původu, která jsou též identifikovatelná z okolních dialektů:

- <i>merzeng</i> „řasa“ (≠ír. bal. <i>močāč</i>)	- <i>pā-sed</i> „žebřík“
- <i>ālāyen</i> „viditelný“	- <i>šekāl</i> „divoká koza“
- <i>ārma</i> „touha těhotné ženy“	- <i>xenj</i> „dráp“
- <i>bey</i> „mol“	- <i>zuzuk</i> „ježek“
- <i>čey</i> „věc“	- <i>za:la-m mira</i> „jsem vystrašený.“ (není použito <i>tars</i>)
- <i>debr</i> „hrubý povrch“	
- <i>parčal</i> „špinavý“	

Místní přehled hlavních pojmů označujících rodinné příslušníky:

- *doyi* „matka“ (srv. bal. *māt*, mervská bal. *mās*)
- *bovā(y)* „otec“ (mervská bal. *pis*), *dađa*
- *gāhār* „sestra“ (Ir. Bal. *gohār*, Marw Bal. *gwar*, *dādā*, Sarāvāni *warg*) *kākā*, *berād* „bratr“ (Bal. *brāt*, mervská bal. *brās*, *lālā*, *lālayk*)
- *žānek* „dcera“ (mervská bal. *dutag*).

Slovní zásoba z turkických jazyků a kaškajštiny je překvapivě malá:

- <i>ālma</i> „jablko“ (az. turk. <i>alma</i>)	- <i>čoqqor</i> „jáma“ (turk. <i>çukur</i>)
- <i>bolut</i> „mrak“ (turk. <i>bulut</i>)	- <i>došān</i> „králík“ (az. turk. <i>dovšan</i>)
- <i>buğānāx</i> „smršť“ (az. turk. <i>boğanaq</i> „bouře“)	- <i>gālen</i> „nevěsta“ (az. turk. <i>gəlin</i>)
	- <i>qadağan kang</i> „svěřit“

Mezi jedinečné příklady lze zařadit slovo *šehid* „dychtivý (žízňivý)“ (doslovně „mučedník“); inspirované rituály Shi’i Moħrram, kromě koroštiny se toto slovo nachází také ve farvském jazyce / *farvi*⁶⁹, který lze považovat za součást jazykové skupiny *Biābānaki*, kterou se mluví v oblasti na jižní hranici Velké perské pouště (Dašt-e Kavir).

Závěr

Korošský dialekt, který je po celá desetiletí (ne-li staletí) zcela izolovaný od jazykového vývoje balúčtiny, se postupně vyvíjel mezi nebalúčskými jazyky, což je hlavní důvod, proč je mezi balúčskými dialekty tak odlišný. Fonologie koroštiny, jak bylo uvedeno v příspěvku, poukazuje na zřejmý původ balúčtiny, bez větších mutací. Podobně je na tom systém

⁶⁹ BORJIAN, Habib. *Farvi Dialect*, iranicaonline.org, 26 June 2013.

skloňování podstatných jmen, tato problematika vykazuje pozoruhodnou odchylku od běžné balúčtiny (včetně užívání singuláru a plurálu). Ve slovesné morfosyntaxi je výraznou zvláštností koroštiny koexistence dvou paralelních systémů imperfekta, která se zdají být stabilní ve vývojovém procesu korošského dialektu. Jazykové výpůjčky ze sousedních jazyků jsou nejzřetelnější v lexikální oblasti, kde hlavními zdroji pro koroštinu jsou jazyky jako je perština, fářské dialekty a turkická kaškajština. S ohledem na všechny výše uvedené zvláštnosti je potřeba zmínit ještě značnou míru srozumitelnosti mezi koroštinou a jinými balúčskými dialekty.

Pohled autora

Redakce časopisu Kulturní studia požádala Dr. Habíba Bordžíána, aby čtenářům přiblížil provázanost iránských studií s českou vědou a výzkumem v dané oblasti již v dobách Československa – dále již autorova slova v původním znění:

„Persian language and literature have been taught at Charles University and other institutions in the country for decades. The late professor Jan Rypka was a leading Czech Iranist, under whose supervision the seminal volume entitled History of Iranian Literature was compiled. This monumental work, translated into English in 1968, remains the only of its kind up to this date, as it brings together into a single volume many aspects of Iranian literature: ancient, medieval, and modern periods are studied in various genres, and oral literature in various Iranian languages are covered. A notable student of Rypka was Jiří Bečka, the prominent scholar of Tajik literature, whom I met and spend a day with at a conference in Tehran (and later I was interrogated by security forces of the Islamic Republic). Another graduate of Charles University was Mansour Shaki, whose contribution in the study of Zoroastrianism and the Persian language is enormous. These two scholars made regular contributions to the Encyclopædia Iranica. During my tenure on the editorial board of this encyclopedia I proposed and invited an entry on Czechoslovak contributions in Iranian studies, but without concrete results yet. It is not difficult to give a list of names of many other Czechoslovak Iranists, for instance, Jiří Karanský in ancient Iranian philology, Jiří Cejpec in folklore of Iranian peoples, Karl Jahn in history of Persia and East Iran, and Adéla Křikavová in Kurdish studies, among others.“

– Habib Borjian, dne 15. října 2020

Seznam použitých zdrojů

- BAHMANBEYGI, Moḥammad. *Boxārā-ye man, il-e man*. Shiraz, 2009a.
- BAHMANBEYGI, Moḥammad. *‘Orf o ‘ādat dar ‘ašāyer-e Fārs*. Shiraz, 2009b.
- BECK, Lois. *The Qashqa'i of Iran*. New Haven: Yale University Press, 1986.
- BELLEW, H. W. *An Inquiry Into the Ethnography of Afghanistan*. London, 1891.
- BORJIAN, Habib. Farvi Dialect, iranicaonline.org, 26 June 2013.
- BORJIAN, Habib. The Dialect of Khur. In: Matteo De Chiara, Adriano V. Rossi, and Daniel Septfonds, (eds.). *Mélanges d'ethnographie et de dialectologie irano-aryennes à la mémoire de Charles-Martin Kieffer. Studia Iranica*. Cahier 61, Paris: Association pour l'avancement des études iraniennes, 2018, s. 77-98.
- BORJIAN, Habib. *Essays on Three Iranian Language Groups: Taleqani, Biabanaki, Komisenian*. New Haven: American Oriental Society, forthcoming 2021.
- ELFENBEIN, Josef. *Balōčī*. In: R. Schmitt (ed.). *Compendium linguarum iranicarum*. Wiesbaden: 1989, s. 350-362.
- ELFENBEIN, Josef. Baluchistan iii. Baluchi Language and Literature. *Enc. Iranica* III/6, New York, 1988, s. 633-644.
- ELFENBEIN, Josef. *A Vocabulary of Marw Baluchi*. Naples, 1963.
- JAHANI, Carina. The Baloch as an Ethnic Group in the Persian Gulf Region. *The Persian Gulf in Modern Times: People, Ports, and History*, (ed.). Lawrence G. Potter, Palgrave Macmillan, 2014, s. 267-297.
- JAHANI, Carina; KORN, Agnes. Balochi. In: Windfuhr, G. (ed.). *The Iranian Languages*. London, 2009, s. 634-88.
- JAHANI, Carina; NOURZAEI, Maryam. A folktale in Koroshi dedicated to Joy Edelman. [online] *Leksika, étimologija, jazykovye kontakty*, 2011, s. 62-70. Moscow, 2011. Dostupné z: http://www.lingfil.uu.se/digitalAssets/133/133434_die-sbornik-jahani-nourzaei-2.pdf
- MAHAMEDI, Hamid. On the Verbal System in Three Iranian Dialects of Fārs. *Studia Iranica* 8, 1979, s. 277-297.
- NOURZAEI, Maryam. ANONBY, Erik. JAHANI, Carina. KOROSH. [online] *Encyclopædia Iranica Online* 2016. Dostupné z: <http://www.iranicaonline.org/articles/korosh-people-01>
- OBERLING, Pierre. QAŠQĀ'I TRIBAL CONFEDERACY. [online] *Encyclopaedia Iranica Online* 2003. Dostupné z: <https://www.iranicaonline.org/articles/qasqai-tribal-confederacy-i>
- ROSSI, Adriano Valerio. *Iranian lexical elements in Brāhūī*. Naples: Istituto universitario orientale, 1979.
- SALĀMI, ‘A. Barrasi-e ejmāli-e guyeš-e koroši. *Guyeššenāsi* 1/3, 2004a, s. 39-56.
- SALĀMI, ‘A. *Ganjīna-ye guyeššenāsi-e Fārs*. III, Tehran, 2004.
- SPOONER, Brian. Notes on the Baluchī spoken in Persian Baluchistan. *Iran* 5, 1967, s. 51-71.

Analýza orientalizmu v Bowieho skladbe „China Girl“⁷⁰

Analysis of Orientalism in David Bowie's Song "China Girl"

Veronika Vaseková

Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra asijských studií
Křížkovského 14, 779 00 Olomouc
Email: veronikavasekova@seznam.cz

DOI: <https://doi.org/10.7160/KS.2020.150203>

Abstract

Among other areas, Orientalism is widespread in pop music. The aim of this essay is to analyze Chinese Orientalism in the song and video "China Girl" by British singer David Bowie. Bowie is known for his interest in Asian cultures, signified most notably by the influence of Japanese style on Bowie's musical performances, among other examples. The song "China Girl" initiated a passionate discussion about racist motives in the video clip; although Bowie is known for his opposition to racism, and the intended purpose of the video was to criticize racism, it is clear from the public and professional discussion that this intention may have failed. Displaying racist motives without a proper commentary is always problematic. Although Bowie's song "China Girl" is often mentioned in academic texts as an example of Orientalism, its detailed analysis has not yet been processed. In my analysis, I will focus on the ornamental and content Orientalism of the video clip. I will also consider the extent to which Orientalism can be dangerous if individual stereotypes are described without a proper context.

Keywords

China Girl, David Bowie, Orientalism, Racism

Klíčové slová

China Girl, David Bowie, orientalizmus, rasizmus

Úvod

David Bowie patří mezi svetoznáme hudobné legendy. Jeho piesne a videoklipy sú presiaknuté početnými orientálnymi motívmi. Cieľom tejto eseje je analyzovať prvky orientalizmu v Bowieho skladbe „China Girl“, a to na pozadí spevákovho vzťahu k Orientu a snahy o kritiku orientálnych stereotypov. „China Girl“ patrí so svojimi motívmi a celkovou

⁷⁰ Príspevok vznikol za podpory MŠMT ČR udelenej UP v Olomouci (IGA_FF_2020_035) – Rozhraní asijských kultur a spoločností.

myšlienkou v pozadí medzi ďalšie skladby, ako sú „Let’s Dance“ a „Loving the Alien“. Sám Bowie, ako zmieňuje Pegg, námet týchto skladieb komentoval nasledujúcim spôsobom:

Jednou vecou, s ktorou som sa pohrával, boli odpudivé a atraktívne vlastnosti druhej strany sveta, či už ide o Blízky východ alebo Ďaleký východ. Ako nás obe priťahujú a odrádzajú tým, čo sa deje a tým, kým sú a skutočnosť, že sme všetci jedným. Táto základná myšlienka sa realizovala v „Let’s Dance“ s domorodcami a koloniálnou angličtinou, potom v „China Girl“ a nakoniec v „Loving the Alien“.⁷¹

V tomto citáte môžeme vyčítať niekoľko významných súvislostí. V Bowieho citáte nachádzame tiež vyjadrenie toho, že z našej západnej pozície vidíme vždy Ďaleký východ cez optiku orientalizmu, že vždy ide o kombináciu niečoho, čím môžeme byť priťahovaní a zároveň odpudzovaní. Bowieho citát jasne ukazuje na jeho kritický postoj k rasovým stereotypom a zdôrazňuje, že „všetci sme jedným“, aj keď sa navzájom odlišujeme. Zároveň tu však zostáva niečo, čo sa týka nášho prirodzeného pohľadu – strach z neznámeho a cudzieho, ktorý je v nás hlboko zakorenený (nehľadiac na západný či východný pôvod) a násobený stereotypmi, ktoré sa snažíme po dlhé storočia prekonávať.

Ako zmieňuje Scott, západná hudba je tak vždy charakteristická skôr tým, že sa vzťahuje k predchádzajúcim orientalistickým štýlom než k motívu, ktoré by sme nachádzali vo východných etnických praktikách. V tomto ohľade pripomína konštatovanie Edwarda Saída, ktorý upozorňuje na skutočnosť, že orientalizmus nie je o skutočnom zachytení Orientu.⁷² Vyobrazenie Orientu neusiluje o presnosť, snaží sa vyobraziť Orient ako niečo cudzieho, ale zároveň ho schematicky zasadiť do západnej divadelnej scény, kde všetko – od hercov, cez manažérov až po publikum je západné.⁷³

Rovnako ako je tomu v prípade Bowieho skladby, ktorá pracuje so stereotypmi (vyobrazenie ázijskej ženy, rasy, čínskeho komunizmu, kultúrnych zvyklostí), nie s verným zachytením Ďalekého východu. Skladba „China Girl“ je navyše špecifická tým, že sa Bowie snaží kritizovať orientálne stereotypy ich ironickým využitím. To je však obtiažna úloha. Hoci je Bowieho pieseň zamýšľaná ako kritika stereotypov, sám svojím vyobrazením medzirasového vzťahu do stereotypizácie upadá, ako ukazujú niektoré z interpretácií.

⁷¹ SCOTT, Derek B. Orientalism and Musical Style. *The Musical Quarterly*, 1998, 82, 2, s. 309.

⁷² PEGG, Nicholas. *The Complete David Bowie*. Expanded and updated edition (mobi version). London: Titan Books, 2011, s. 200.

⁷³ SAID, Edward W. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Harmondsworth: Penguin, 1985, s. 71–72.

Prvá časť predstaví analyzovaný korpus, ktorý obsahuje zoznam scén a verše textu s prvkami orientalizmu. Druhá časť potom analyzuje ornamentálny a obsahový orientalizmus. V diskusii je rozobrané, ako sa Bowiemu darí naplniť zámer kritiky orientálnych stereotypov ich ironickým zachytením.

Korpus

Nasledujúca spracovaná tabuľka 1 znázorňuje vyskytujúce sa prvky orientalizmu vo videoklipe so stopážou. Prvý stĺpec obsahuje číslo daného motívu, prostredníctvom ktorého bude v ďalšej časti, ktorá sa zaoberá analýzou, odkazovaný na tabuľku. Ďalšia tabuľka 2 potom obsahuje text piesne, ktorý je tiež predmetom analýzy.

Tabuľka 1. Videoklip

1	0:10	Kreslená postava Číňanky za ostatnými drôťmi
2	0:38	Čínske dievča
3	0:59	Číňanka v bielej uniforme bežiaci po púšti s červenou vlajkou
4	1:08	Čínske dievča ukazuje na svoj nos, doširoka sa rozosmeje a vyplazí jazyk
5	1:14	Spevák znázorní šikmé oči Aziatov a napodobňuje Číňankin široký úsmev
6	1:20	Pred čínskou reštauráciou (pred vchodom je nápis 家酒華明)
7	1:27	Spevák je s Číňankou v čínskej reštaurácii, snaží sa jesť rezance čínskymi paličkami, ale nejde mu to. Číňanka sa mu smeje. Pijú pritom čaj.
8	1:35	Scéna na púšti: je tu Číňanka, ktorú sme videli na snímke 0:59
9	1:48	Ukážky čínskej štvrte (most, rieka, budova opery v Sydney), uprostred vidíme na snímkach zahmlene bežiacu Číňanku s vlajkou
10	2:05	Čínska štvrť
11	2:09	Čínska štvrť– je tu vidieť čínsky chrám, napravo je reštaurácia
12	2:12	Čínska štvrť– pri bráne do chrámu, je tu čínsky nápis
13	2:13	Detailný záber na Číňanku
14	2:15	Číňanka drží misku ryže pred vchodom do reštaurácie Take-Away
15	2:18	Spevák jej ukradne misku ryže a rozsype ju vo vzduchu uprostred čínskej štvrte

16	2:25	Číňanka stojaca pred vchodom, pôvodne v čiernom, po rozsypaní ryže si zhrozená vloží hlavu do dlaní a keď znovu vystrie ruky, je oblečená v slávnostnom prezdobenom kostýme, na hlave má čelenku
17	2:43	Detailný záber Číňanky – môžeme vidieť farebnosť čelenky, ktorú má na hlave
18	2:49	Na stene je obraz s čínskym motívom krajiny, nad posteľou je čínsky červený obraz
19	2:57	Čajová súprava – kanvička a šálky
20	3:20	Čínska postava s ohňom uprostred
21	3:32	Milostná scéna speváka a Číňanky
22	3:52	Postava nalíčenej Číňanky za ostatnými drôťmi, rukou si nahnevane rozotrie rúž na pery

Tabuľka 2. Text piesne

1	0:11	Oh-oh-oh-oh, little China Girl
2	0:24	I could escape this feeling with my China Girl
3	0:31	I feel a wreck without my little China Girl
4	1:21	I'm feeling tragic like I'm Marlon Brando
5	2:04	I stumble into town just like a sacred cow
6	2:09	Visions of swastikas in my head, plans for everyone
7	2:18	It's in the white of my eyes
8	2:36	You shouldn't mess with me I'll ruin everything you are You know, I'll give you television I'll give you eyes of blue I'll give you a man who wants to rule the world

Analýza

V tejto časti zanalyzujeme jednotlivé pasáže videoklipu a verše piesne, ktoré súvisia s orientálnymi motívmi. Najprv sa zameriame na ornamentálny orientalizmus, ktorý sme

rozčlenili na štyri skupiny motívov. Jedná sa o rasové stereotypy, prostredie a miesta, politické motívy a kultúrne zvyklosti. Následne okomentujeme text piesne.

Ornamentálny orientalizmus

Rasové stereotypy

Vo videoklipe sa objavuje množstvo stereotypov, ktoré môžeme z psychologického hľadiska charakterizovať ako ustálené, príliš všeobecné presvedčenie o konkrétnej skupine či triede ľudí.⁷⁴ Kým niektoré stereotypy sa môžu týkať napríklad kultúrnych zvyklostí typických pre určité národy a nemusia nadobúdať negatívnych konotácií, iné stereotypy sa ukazujú ako viac problematické. Príkladom sú rasové stereotypy a predsudky, ktoré sa týkajú ľudskej tendencie odlišne oceňovať isté konfigurácie fenotypových rysov.⁷⁵

Vo videoklipe sa detailne zobrazuje tvár a mimika Číňanky. Môžeme si všimnúť jej široký úsmev, krátke čierne vlasy či biele zuby. Spevák ju vzápätí ide napodobniť (korpus: č.5). Zdôrazňuje pritom ázijské črty tváre – šikmé oči, jej široký úsmev. Je očividné, že sa spevák snaží napodobniť Číňankin vzhľad a poukázať na ázijské rysy. Najprv znázornil jej šikmé oči, potom sa doširoka rozosmial ako ona krátko pred chvíľou. Ako bolo spomenuté v úvode, Bowie vo svojej tvorbe poukazuje na skutočnosť, že sme všetci ľuďmi a kritizuje rasové stereotypy. Videoklip by sa teda dal chápať ako výsmech rasizmu.

V kontexte celého klipu je však situácia komplikovanejšia. Zatiaľ čo napodobňovanie ázijských rysov by mohlo byť považované len za poukázanie na rozdiely medzi rasami, celkové zobrazenie čínskeho dievčaťa je komplikované. Ako ukazuje Hisama, obdiv nad krásou ázijských žien súvisí i so stereotypným pohľadom západných mužov, ktorí idealizujú ázijské ženy a sú okúzlení ich exotickým vzhľadom. Táto idealizácia sa týkala i povahových rysov Aziatiek, ktoré boli pod vplyvom stereotypu orientalizmu považované za ideálne manželky. Tieto motívy sa objavujú v rôznych skladbách modernej hudby. Ešte závažnejším problémom je potom redukcia ázijskej ženy na objekt sexuálneho záujmu. Táto problematika je viac rozobraná v diskusnej časti článku.⁷⁶

⁷⁴ CARDWELL, Mike. Dictionary of Psychology. Chicago IL: Fitzroy Dearborn, 1996.

⁷⁵ MADDOX, Keith, B. Rethinking Racial Stereotyping, Prejudice, and Discrimination. *Psychological Science Agenda*, 2006, April. [online] [cit. 2020-10-18] Dostupné z: <https://www.apa.org/science/about/psa/2006/04/maddox>

⁷⁶ HISAMA, Ellie M. Postcolonialism on the Make: The Music of John Mellencamp, David Bowie and John Zorn. *Popular Music*, 1993, 12, 2.

Prostredie a miesta

Orientalizmus nachádzame i vo vyobrazenom prostredí – jedná sa hlavne o čínsku štvrť. V niekoľkých scénach máme možnosť nahliadnuť do ulíc tejto štvrte, predovšetkým potom do čínskej reštaurácie.

Scéna v čínskej reštaurácii (korpus: č.7) nám približuje stolovanie Číňanov. Práve čínska kuchyňa a spôsob stravovania predstavuje veľmi exotický prvok a jeden z najčastejších stereotypov, ktoré sú na Západe v kontexte s Čínou zobrazované. Spevák s Číňankou stolujú v reštaurácii, spevák sa snaží jesť paličkami, no nejde mu to, padajú mu. Číňanka je zhrozená, spevák sa len pousmeje, akoby sa nič nedialo. Z hľadiska celkového vnímania čínskych štvrtí obyvateľmi miest, by sme mohli povedať, že tieto štvrte sú často vnímané ako orientálne atrakcie vnútri miest.

Ako ukazuje diskusia z oblasti umenia, umelecká tvorba, pracujúca s motívom čínskej štvrte, sa namiesto empatického zachytenia života Číňanov môže schýliť k orientalistickému pohľadu, ktorý sa dopúšťa exotizácie.⁷⁷ Tejto problematike si všíma napr. Lee, ktorý hodnotí umeleckú tvorbu zachycujúcu čínsku štvrť v San Franciscu a v kontexte Saidovho modelu upozorňuje, že niektoré diela sú spojené s túžbou kolonizovať čínsku štvrť ako istú kuriozitu vnútri mesta.⁷⁸ I vo videoklipe je čínska štvrť zachytená ako istá atrakcia, kde je možné ozvláštniť deň jedením rezancov čínskymi paličkami.

Prvky orientalizmu nachádzame i v spálni Číňanky, kde ju spevák príde navštíviť. (korpus: č.18) Na pomerne dlhom zábere je opakovane vidieť obraz, kde je znázornená čínska krajina – dvaja ľudia na moste kráčajúci z dediny. Číňanka má tiež v izbe čajovú súpravu – kanvičku a štyri šálky. Ázijsky pôsobí i pohovka a vankúše nachádzajúce sa vedľa postele. Orientálne pôsobia aj obliečky na posteli. A nad posteľou je červený čínsky obraz.

Politické motívy

Postavu Číňanky za ostatnými drôťmi (korpus: č.1), ktorá sa objavuje na začiatku a na konci videoklipu, by sme mohli charakterizovať ako uväznenú postavu v čínskom svete, ktorý je tak odlišný od toho západného. Ostatné drôty by mohli vyjadrovať aj útlak žien a čínsky komunizmus. Ide o istú stereotypizáciu priepasti medzi demokratickým svetom a svetom komunizmu.

⁷⁷ BRODY, David. Review: The Shifting Lens: Orientalism and Representations of Chinatown. *Art Journal*, 2003, 62, 3, s. 108.

⁷⁸ LEE, Anthony W. *Picturing Chinatown: Art and Orientalism in San Francisco*. Berkeley: University of California Press, 2001, s. 38.

Vo videoklipe (korpus: č.3) si môžeme všimnúť čínske dievča bežiacie s čínskou vlajkou po púšti. Najdramatickejší záber nastáva vo chvíli, keď sa čínske dievča v spätnom zábere z ležiacej pozície dostáva do pozície, keď kľáčí. Bowie, vedľa ktorého stojí dôstojník, prstami naznačujúcimi strelnú zbraň mieri na spánok Čiňanky. Zrazu sa zahrmlí, dôjde k strihu záberu a Bowie ju namiesto zastrelenia pohladí po vlasoch. Na tejto scéne je zrejmé, že zobrazenie stereotypu – každý Čiňan je komunista, komunisti sú nepriatelia – naberá pomerne radikálnu podobu. Zatiaľ čo výsmech rasovým stereotypom bol zobrazený prostredníctvom milého laškovania dvoch zamilovaných osôb, tuto vidíme akúsi západnú nadradenosť a akt milosti nad dievčaťom, o ktorej politickej či sociálnej situácii nič nevieme. Ironická kritika stereotypu, tak nie je príliš dobre jasná a závisí na divákovi, ako túto scénu vníma.

Kultúrne zvyklosti

Veľký dôraz sa vo videoklipe kladie na čínske jedlo a stolovanie. Okrem scény v reštaurácii je tu aj, ako spevák zoberie Čiňanke misku ryže a potom ju vyhodí vonku do ulice (korpus: č.15). Práve ryža predstavuje asi najtypickejší stereotyp týkajúci sa čínskeho jedla. Bez znalosti akéhokoľvek zámeru piesne a videoklipu, celá situácia vyzerá, ako by spevák chcel vyjadriť akýsi nesúhlas s čínskou kultúrou, ktorú chcel doslova radšej vyhodiť do vzduchu, a pritom zabudol, že ryža je v Ázii cenná. Týmto gestom z nej urobil niečo bezpredmetné, akoby chcel, aby ľudia na ňu zabudli a aby stratila svoju hodnotu. S tým súvisí i text piesne, ktorý rozoberieme viac v ďalšej časti. V jednom z veršov spevák hovorí, že zničí všetko čím je. V kontexte Bowieho zámeru – poukázať na to, že sme všetci ľuďmi, bez ohľadu na rasu a pôvod – by teda táto scéna mala byť chápaná ako veľké zveličenie a kritika stereotypného myslenia. Avšak tu opäť narážame na nejednoznačnosť ironickej kritiky orientalizmu.

Čiňanka si v scéne po rozsypaní ryže (korpus č.16) zmení šaty a účes, a je prekrásne upravená v čínskom kostýme. Spolu so spevákom tu tvoria pár, čo by sme mohli označiť za niečo neobvyklého, keďže v tej dobe v osemdesiatych rokoch bolo nezvyčajné miešať kultúry v partnerských vzťahoch. Zároveň čínske ženy púťali západných mužov svojou exotickosťou. V tomto prípade je vo videoklipe znázornená kritika stereotypného pohľadu priamo vzťahom Bowieho a Čiňanky.

Obsahový orientalizmus

Orientalizmus nenachádzame len vo videoklipe, ale i v samotnom texte piesne. Bowieho texty podnecujú k diskusii i medzi širokou verejnosťou. Príkladom toho môžu byť pokusy o interpretáciu skladby „China Girl“ na rôznych webových stránkach s hudobnou tematikou.

Ďalším príkladom môže byť aj web genius.com⁷⁹, kde užívatelia diskutujú o motívoch objavujúcich sa v jednotlivých veršoch Bowieho piesne.

V niektorých veršoch si môžeme všimnúť značné narážanie na ázijskú kultúru. Význam niektorých veršov piesne nemusí byť jednoznačný, je možných viacero variánt významu. Na rôznych internetových fórach si diskutéri vymieňajú svoje domnienky o možnom význame slov. V texte sa vyskytujú opisy Číňankinej krásy. Aj zo samotného oslovenia Číňanky “little China Girl” môžeme vyčítať stereotypy západného myslenia o ázijských ženách. Spevák označuje Číňanku prívlastkom “little”, čím chce viac umocniť nižší vzrast Aziatov. Číňanku nenazýva ako “ženu”, ale “dievča”, čo je i podľa Waldrepa⁸⁰ argumentované mladistvým vzhlľadom ázijských žien. Vo verši číslo 3 je vyjadrené, že Číňanka je pre speváka niečo cenné, o čo nechce prísť, bez ktorej sa cíti zle. Akoby mala nadprirodzenú moc a nebola len obyčajné dievča.

Vo verši číslo 5 si môžeme všimnúť, že spevák sa cíti ako niečo drahé, ako posvätná krava, keď vstúpi do čínskeho mesta. V tomto ohľade vidíme istú nadradenosť západného pohľadu – čo umocňuje i scéna, ktorá nasleduje po Bowieho príchode do čínskej štvrte – vyhodenie ryže. Vo verši číslo 6 spevák spomína svastiku. Tisíce rokov ju používali hinduisti a budhisti ako symbol znamenajúci pohodu. Od 20. storočia začal skôr vyjadrovať výstredný symbol šťastia.⁸¹ Pod číslom 8 si môžeme všimnúť verše naznačujúce nadradenosť európskej rasy nad ázijskou. Je tu očividné vyjadrenie toho, že európske znamená niečo lepšie a snaha presvedčiť Číňanku, aby sa vzdala zaužívaných zvykov a štýlu života v ázijskej spoločnosti. Zároveň je tu i uvedomenie, že čínske dievča premení v niečo, čím nie je – vyjadrenie obavy. V časech vzniku tejto piesne bola Čína ešte zaostalou krajinou, preto vyjadrenie speváka “I’ll give you television”, môže znamenať urážku čínskej ekonomickej situácie. Zdá sa, že subjekt orientalizmu “televízia” v tomto prípade odkazuje na rozporné historické predstavy o Ázii.⁸² Spevák seba samého v klipe prezentuje ako nadradenejšiu rasu – modré oči a blondávé vlasy ako ideál krásy, západný muž s presvedčením ovládnuť svet. Oproti tomu, čínska rasa tu vystupuje ako menej pribojná a technicky zaostalá. Waldrep si myslí, že mnoho divákov

⁷⁹ David Bowie – China Girl – Lyrics. Genius [online] Dostupné z: <https://genius.com/2025778>

⁸⁰ WALDREP, Shelton. *Future Nostalgia: Performing David Bowie*. New York: Bloomsbury Academic, 2016.

⁸¹ CAMPION, Mukti Jain. How the world loved the swastika - until Hitler stole it. *BBC News*. Kiev 2014. [online] [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/magazine-29644591>.

⁸² WALDREP, Shelton. *Future Nostalgia: Performing David Bowie*. New York: Bloomsbury Academic, 2016.

význam skladby „China Girl” nechopilo ako výsmech rasizmu a stereotypov. Dodáva, že na pochopenie tejto skladby je potrebné hlbšie skúmanie Bowieho diel.⁸³

Diskusia

Ako už bolo rozobrané v analytickej časti, pieseň Davida Bowieho obsahuje mnoho motívov, ktoré rozpútali veľkú diskusiu. Hoci tieto motívy mali byť istým výsmechom stereotypov a je možné skôr upozorňovať na spevákov pozitívny postoj k ľuďom rôznych rás a národností, nekomentované zobrazenie niektorých stereotypov môže byť problematické. Nie každý divák musí byť oboznámený so spevákovými zámermi, čo dáva priestor značným špekuláciám. Môžeme hovoriť o bezkontextovom orientalizme, ktorý môže byť nebezpečný.

Poňatie klipu a piesne ako kritiky rasizmu odpovedá Bowieho prístupu k tejto problematike. Okrem vyššie zmieneného dokladajú Bowieho kritický postoj k rasizmu nielen ďalšie rozhovory so spevákom, ale i jeho životný štýl. Významná je v tomto ohľade napríklad jeho kritika MTV za to, že nevysiela klipy afroamerických autorov, a pokiaľ áno, tak len vo veľmi neatraktívnych hodinách.⁸⁴ V rovine osobnej sú to potom jeho partnerské vzťahy so ženami. Roku 1992 sa oženil so somálsko-americkou modelkou Iman.⁸⁵ V neprospech tejto interpretácie naopak hovorí Bowieho raný príklon k fašizmu.⁸⁶ Toto Bowieho zaujatie fašizmom však býva spojované so spevákovým záujmom o fašistický okultizmus, nie o rasové otázky. Bowie sa neskôr od fašistickej ideológie dištancoval. Táto búrlivá životná etapa bola navyše spojená s užívaním kokaínu. Obdobie vzniku skladby „China Girl“ patrí už do Bowieho neskoršej etapy tvorby.⁸⁷ Ako zmieňuje Waldrep, obdobie 80. rokov je spojené s Bowieho bojom proti rasizmu a vytvára klipy s protirasistickým poslanstvom. Príkladom je video „Let’s Dance“, kde poukazuje na pomery austrálskych domorodcov – Aboriginov.⁸⁸

⁸³ TAM, Ruth. How David Bowie’s ‘China Girl’ used racism to fight racism. *The Washington Post*. Washington, 2016. [online] [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2016/01/20/how-david-bowies-china-girl-used-racism-to-fight-racism/>

⁸⁴ BOWIE, David. David Bowie on Making ‘Let’s Dance’ & Black Artists | MTV Full 1983 Interview. In: *YouTube* [online]. 10.01.2017 [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=L3i53rjh-PA>

⁸⁵ POWER, Ed. Sorry, woke mob – China Girl does not make David Bowie a racist. *The Telegraph*, 2020 [online] [cit. 2020-10-18] Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/music/artists/sorry-woke-mob-china-girl-does-not-make-david-bowie-racist/>

⁸⁶ DAWSON, Ashley. “Love Music, Hate Racism”: The Cultural Politics of the Rock Against Racism Campaigns, 1976-1981. *Postmodern Culture*, 2005, 16, 1.

⁸⁷ POWER, Ed. Sorry, woke mob – China Girl does not make David Bowie a racist. *The Telegraph*, 2020 [online] [cit. 2020-10-18] Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/music/artists/sorry-woke-mob-china-girl-does-not-make-david-bowie-racist/>

⁸⁸ WALDREP, Shelton. The “China Girl” Problem: Rediscovering David Bowie in the 1980s. In DEVEREUX, Eoin, DILLANE, Aileen, POWER, Martin J. (Eds.). *David Bowie: Critical Perspectives*. New York: Routledge, 2015, s. 151.

Podobný zámer mal byť spojený s videoklipom „China Girl“, ale mnoho komplikovaných motívov, ktoré sa vo videoklipe objavujú, dáva možnosť viacerým interpretáciám. Ako ukazuje Waldrep, samotný stereotyp čínskeho dievčaťa má veľa potenciálnych úskalí, ako napr. „redukcia žien mnohých samostatných rás na jednu panázijskú identitu“.⁸⁹ Nahráva tomu i skutočnosť, že vietnamská herečka je nazývaná Číňankou.⁹⁰

Vzťah Bowieho a čínskeho dievčaťa si zaslúži väčší komentár, než obyčajné upozornenie na motív borenia stereotypov medzirasových vzťahov. Zobrazenia ázijských žien – a predovšetkým orientálne spôsoby tohto zobrazenia – vyvolávajú diskusiu. Naprieč západnou umeleckou scénou nachádzame zobrazenia ázijských žien ako ideálov mužských túžieb, pričom tieto ženy sú často redukované na sexuálny objekt.⁹¹ Ako zmieňuje Hisama, Bowieho zámer je iný a dalo by sa povedať, že ide o istú iróniu voči týmto tendenciám.⁹² Avšak táto snaha je veľmi nebezpečná, pretože nesie riziko nepochopenia.⁹³ Orientálne exotické dievča z tretieho sveta, ktoré na jednom zo záberov pobehuje s vlajkou v oblečení evokujúcom čínsky komunizmus, sa v priebehu klipu premieňa v ženu s make-upom a rúžom.⁹⁴ Ako ďalej rozoberá pieseň Hisama, verš „zničím všetko, čím si“, poukazuje na skutočnosť, že si spevák uvedomuje možnosť nezvratnej premeny dievčaťa. Práve v tomto kontexte a taktiež v kontexte Bowieho prehlásenia o borení stereotypov týkajúcich sa ázijských žien a genderových rolí, by sa celá pieseň dala čítať ako ironická kritika áziofilných diel, ktoré degradujú postavenie ázijských žien a činia z nich holé objekty mužského záujmu. Hisama ale poukazuje na skutočnosti, ktoré zmierňujú účinky tejto ironickej kritiky. Práve tu sa ukazuje nebezpečie orientalizmu, ktorý je stvárnený bez potrebného prepracovania a náležitého komentára.⁹⁵ Hoci by Hisama rada ocenila Bowieho zámer kritiky stereotypov, nemôže úplne prijať túto interpretáciu. Bowie síce ironicky upozorňuje na nadvládu bielych mužov nad ázijskými ženami (napr. scéna, keď čínske dievča padá na kolená), dopúšťa sa

⁸⁹ Taktiež, s. 151.

⁹⁰ Taktiež, s. 151.

⁹¹ porov. HISAMA, Ellie M. Postcolonialism on the Make: The Music of John Mellencamp, David Bowie and John Zorn. *Popular Music*, 1993, 12, 2, 91–104.

WALDREP, Shelton. *Future Nostalgia: Performing David Bowie*. New York: Bloomsbury Academic, 2016.

⁹² HISAMA, Ellie M. Postcolonialism on the Make: The Music of John Mellencamp, David Bowie and John Zorn. *Popular Music*, 1993, 12, 2.

⁹³ WALDREP, Shelton. *Future Nostalgia: Performing David Bowie*. New York: Bloomsbury Academic 2016.

⁹⁴ HISAMA, Ellie M. Postcolonialism on the Make: The Music of John Mellencamp, David Bowie and John Zorn. *Popular Music*, 1993, 12, 2, s. 94

⁹⁵ Taktiež, s. 94

Bowie homogenizácie ženskej identity, ktorú Hisama v klipe a piesni nerozoznáva ako kritickú.⁹⁶

Dalo by sa povedať, že použitie orientalizmu ako kritiky orientalizmu v konečnom dôsledku uviazlo v myslení, ktoré má stále príliš blízko k nebezpečným stereotypom a rasovým predsudkom. Hisama totiž upozorňuje, že identita čínskeho dievčaťa je redukovaná len na rasu a pohlavie. Čínske dievča dokonca ani na mieste, ktoré je k tomu určené, nehovorí vlastným hlasom. Bowieho kritika tak pôsobí, ako by vytíkal klin klinom.⁹⁷ Ako dodáva Waldrep, čínske dievča nemá svoju špecifickosť či individualitu. Hoci táto deindividualizácia je spojená so snahou o rozvíjanie politického a kultúrneho významu piesne, vedie nakoniec k zastreniu zámeru a otvára priestor pre nebezpečné dezinterpretácie a nepochopenia.⁹⁸

Na problematiku rasových stereotypov a ich vzťah k sexuálnemu rasizmu upozorňujú i súčasné výskumy. Silvestrini vo svojej štúdiu upozorňuje, že sexuálny rasizmus ako „forma predsudkov odohrávajúcich sa v sexuálnom alebo romantickom prostredí, je zložitý jav, ktorý môže interagovať s rasovými stereotypmi a mediálnymi reprezentáciami krásy a ovplyvňovať tak medzirasovú príťažlivosť“.⁹⁹ Tento vplyv dokladajú i skúsenosti participantov výskumov – vnímaná rasová identita ovplyvňuje spôsoby, akými je zachádzané s inými ľuďmi.¹⁰⁰ Práve v tomto kontexte je možné nahliadnuť na kritiku Hisamy, ktorá si uvedomuje nebezpečie videoklipu. Nejde tak o to, aký bol Bowieho zámer, ale o spôsoby, akým bude videoklip vnímaný a aký môže mať vplyv na diváka, ktorý nie je dobre oboznámený s kontextom, Bowieho postojom k rasizmu a podobne.

Záver

V tejto eseji sme predstavili Bowieho skladbu „China Girl“ a analyzovali prvky orientalizmu. Text piesne a videoklip sú stvárnené ako ironická kritika orientálnych stereotypov. Jedná sa predovšetkým o rasové motívy, vzťah západného muža a východnej dievčiny, politické motívy a kultúrne motívy. Napriek pôvodnému zámeru však môžu niektoré scény pôsobiť opačným dojmom, pretože ironická kritika nemusí byť na prvý pohľad jasná. Kritika orientalizmu orientalizmom zobrazujúcim stereotypy v sebe skrýva nebezpečné prvky a bolo by treba ich viac okomentovať. Pôvodný Bowieho zámer je tak omnoho zreteľnejší jeho

⁹⁶ Taktiež, s. 95

⁹⁷ Taktiež, s. 95

⁹⁸ WALDREP, Shelton. *Future Nostalgia: Performing David Bowie*. New York: Bloomsbury Academic, 2016.

⁹⁹ SILVESTRINI, Molly. “It’s not something I can shake”: The Effect of Racial Stereotypes, Beauty Standards, and Sexual Racism on Interracial Attraction. *Sexuality & Culture*, 2019. <https://doi.org/10.1007/s12119-019-09644-0>

¹⁰⁰ Taktiež.

fanúšikom, ktorí poznajú jeho kompletne dielo. Tento riskantný čin má za následok, že niektorí hudobní kritici považujú Bowieho skladbu „China Girl“ za problematickú a domnievajú sa, že sa nedokázal úplne vymaniť zo stereotypného myslenia. Túto myšlienku má potvrdzovať neúplná identita čínskeho dievčaťa vystupujúceho v klípe.

Obzvlášť dnes, keď je audiovizuálny obsah voľne prezentovaný bez odborného komentára a na weboch neprechádza recenzným schvaľovacím procesom, sa môžu podobné pokusy o kritiku stereotypov minúť účinkom a skôr ohroziť zmýšľanie jedincov náchylných prijímať stereotypy. Bowieho klip sa stretol ako s kritikou, tak i s uznaním. Pôvodná necenzurovaná verzia bola v niekoľkých krajinách zakázaná, a to z dôvodov záverečného milostného aktu na pláži. Potom vznikli cenzurované verzie, kde je záverečná scéna zostrihaná. Avšak pôvodné necenzurované video získalo roku 1984 cenu MTV za najlepšie mužské video. Zámery videoklipu však vyžadujú komentár, pretože nemusia byť na prvý pohľad čitateľné, čo bolo ukázané v tejto eseji.

Zoznam použitých zdrojov

- BOWIE, David. David Bowie – China Girl (Official Video). In: *YouTube* [online]. 19.06.2018 [cit. 2020-05-08]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=_YC3sTbAPcU
- BOWIE, David. David Bowie on Making ‘Let’s Dance’ & Black Artists | MTV Full 1983 Interview. In: *YouTube* [online]. 10.01.2017 [cit. 2020-10-18]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=L3i53rjh-PA>
- BOWIE, David. David Bowie – China Girl – Lyrics. *Genius* [online] [cit. 2020-06-16]. Dostupné z: <https://genius.com/2025778>
- BRODY, David. Review: The Shifting Lens: Orientalism and Representations of Chinatown. *Art Journal*, 2003, 62, 3, 107–109.
- CAMPION, Mukti Jain. How the world loved the swastika - until Hitler stole it. *BBC News*. Kiev 2014. [online] [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/magazine-29644591>.
- CARDWELL, Mike. Dictionary of Psychology. Chicago IL: Fitzroy Dearborn, 1996.
- DAWSON, Ashley. “Love Music, Hate Racism”: The Cultural Politics of the Rock Against Racism Campaigns, 1976-1981. *Postmodern Culture*, 2005, 16, 1.
- HISAMA, Ellie M. Postcolonialism on the Make: The Music of John Mellencamp, David Bowie and John Zorn. *Popular Music*, 1993, 12, 2, 91–104.
- LEE, Anthony W. *Picturing Chinatown: Art and Orientalism in San Francisco*. Berkeley: University of California Press, 2001.
- MADDOX, Keith, B. Rethinking Racial Stereotyping, Prejudice, and Discrimination. *Psychological Science Agenda*, 2006, April. [online] [cit. 2020-10-18] Dostupné z: <https://www.apa.org/science/about/psa/2006/04/maddox>
- PEGG, Nicholas. *The Complete David Bowie*. Expanded and updated edition (mobi version). London: Titan Books, 2011.
- POWER, Ed. Sorry, woke mob – China Girl does not make David Bowie a racist. *The Telegraph*, 2020 [online] [cit. 2020-10-18] Dostupné z: <https://www.telegraph.co.uk/music/artists/sorry-woke-mob-china-girl-does-not-make-david-bowie-racist/>
- SAID, Edward W. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Harmondsworth: Penguin, 1985.
- SCOTT, Derek B. Orientalism and Musical Style. *The Musical Quarterly*, 1998, 82, 2, 309–335.
- SILVESTRINI, Molly. “It’s not something I can shake”: The Effect of Racial Stereotypes, Beauty Standards, and Sexual Racism on Interracial Attraction. *Sexuality & Culture*, 2019. <https://doi.org/10.1007/s12119-019-09644-0>
- TAM, Ruth. How David Bowie’s ‘China Girl’ used racism to fight racism. *The Washington Post*. Washington, 2016. [online] [cit. 2020-06-24]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/news/morning-mix/wp/2016/01/20/how-david-bowies-china-girl-used-racism-to-fight-racism/>
- WALDREP, Shelton. The “China Girl” Problem: Rediscovering David Bowie in the 1980s. In DEVEREUX, Eoin, DILLANE, Aileen, POWER, Martin J. (Eds.). *David Bowie: Critical Perspectives*. New York: Routledge, 2015, s. 147–159.
- WALDREP, Shelton. *Future Nostalgia: Performing David Bowie*. New York: Bloomsbury Academic, 2016.

Vliv politické situace na identitu Rusínů na Slovensku a Ukrajině

The Influence of the Political Situation in Slovakia and Ukraine on the Identity of Rusyns

Jakub Kovář

Arcadia University, 450 S. Easton Road, Glenside, Pennsylvania, USA
Email: kovar42@seznam.cz

DOI: <https://doi.org/10.7160/KS.2020.150204>

Abstract

The main topic of this article is the influence of the political situation in Slovakia and Ukraine on the identity of the Rusyn minority. The purpose is to clarify if the political situation in these countries can influence the identity of these people, and how. First, the Rusyn people and their identity, including the factors that are most influential to identity, are discussed. The author focuses on the phenomena such as culture, religion, and Rusyn organizations and their influence on the Rusyn identity. Is it possible that the political situation can somehow influence this identity through these factors? This article compares the past and current situation of the Rusyn minorities in Slovakia and Ukraine, as well as the different situations in both countries to the other. The methods used during the field research in Slovakia, Ukraine and Poland include interviews and the participant observation.

Keywords

Identity, political situation, culture, religion, minority, Rusyns, Slovakia, Ukraine.

Klíčová slova

Identita, politická situace, kultura, náboženství, minorita, Rusíni, Slovensko, Ukrajina.

Úvod

Rusíni žijí mimo jiné na území několika evropských států. Tato práce pojednává zejména o Rusínech na Slovensku a na Ukrajině. Domovina těchto lidí bývá často spojována se svahy karpatského oblouku. Oba tyto státní útvary prošly složitým historickým a politickým vývojem. Rusíni na tomto území žili v dobách Rakouska-Uherska, Československa a Sovětského svazu a žijí zde také nadále, kdy se oba zkoumané státy těší samostatnosti. Může mít současná či minulé politická situace v daném státě vliv na identitu Rusínů?

Téma etnické identity Rusínů je přinejmenším komplexní a v některých případech až problematické. Někteří lidé jsou přesvědčeni o tom, že se jedná o samostatnou národnost.

Existují ale také názory, že Rusíni jsou pouhou podskupinou národa ukrajinského. Doufá-li pozorovatel či výzkumník v porozumění tomuto tématu, je nutné, aby se pokusil zachovat si co nejvíce kritický přístup a pokud možno byl seznámen s více různými přístupy k dané problematice.

Nabízí se otázka, proč vlastně má smysl zabývat se tím, jak může politická situace určitého státu ovlivnit identitu jakési etnické minority. Autor na lidskou identitu nahlíží jako na fenomén, který je konstantně ovlivňován mnoha faktory a tato práce se pokouší objasnit, zdali může být politická situace v daném státě jedním z nich. Výpovědi dotazovaných mimo jiné nabízí určitou komparaci současných podmínek s minulostí. Území východního Slovenska a Podkarpatské Rusi prošla od rozpadu Rakouska-Uherska některými významnými politickými změnami, které se dotkly mimo jiné také rusínského obyvatelstva.

Rozpad Sovětského svazu a Sametová revoluce umožnily demokratické změny na území Slovenska i Ukrajiny a nasměrovaly rusínské obyvatelstvo do dnešní doby globalizace. Rusíni nedisponují vlastním státem, nicméně obohatili státy, na jejichž území žijí, o světoznámé umělce, spisovatele, vědce i jiné významné osobnosti. O osudu rusínského obyvatelstva mnohokrát v historii rozhodovaly politické elity různých státních útvarů, a proto v dnešní době, kdy velké množství etnických skupin prochází procesem asimilace, mají právě politické elity vůči Rusínům odpovědnost. Je jisté, že Rusíni napříč historií zažili rozdílné politické a ekonomické podmínky, tito lidé však obývají svahy Karpat nadále.

Hlavním cílem práce je poskytnout odpověď na výzkumnou otázku a její podotázky, a to na základě terénního výzkumu a sekundárních údajů v relevantní literatuře.

Jakým způsobem ovlivňuje politická situace na Slovensku a Ukrajině identitu Rusínů?

- Jak Rusíni chápou svoji identitu na Slovensku a jak na Ukrajině?
- Čím se vyznačuje identita Rusínů na Slovensku a na Ukrajině?
- Co ovlivňuje identitu Rusínů na Slovensku a na Ukrajině?
- Jak politická situace na Slovensku ovlivňuje identitu Rusínů?
- Jak politická situace na Ukrajině ovlivňuje identitu Rusínů?

Literární rešerše

Eriksen se ve své knize *Etnicita a nacionalismus* zabývá tématem etnicity a v rámci některých kapitol přímo rozebírá také etnicitu národnostních menšin. Podrobně jsou probírána také témata etnické identity či přímo etnické identity národnostních menšin. V první řadě zmiňuje, že identity lidí jsou úzce napojeny na politické procesy. Všimá si také, že zejména od

devadesátých let témata etnických a národních identit posunuly do popředí politického života evropské politické turbulence. Minimálně pro tuto práci se však jeví jako zásadní Eriksenova myšlenka ze čtvrté kapitoly jeho knihy, která uvažuje, že procesy spjaté s identitou zahrnují také politické aspekty. Politická stránka má podle Eriksena význam mimo jiné při tvorbě etnické identity.¹

Ve své knize *Národ odnikud: Ilustrované dějiny karpatských Rusínů* se Magocsi zabývá zejména otázkami rusínské národnosti a jejich identity, kterou podle Magocsiho definují zejména jazyk a etnografické zvláštnosti, tj. materiální a duchovní kultura (pověry, hodnoty, ústní lidová slovesnost, hudba). V knize je však věnován prostor také politickým faktorům, které napříč historií ovlivňovaly identitu těchto lidí. Tak například v dobách mnohonárodnostního Uherska, Polského království a později v Habsburské monarchii byli Rusíni uznáni jako samostatná skupina. Zmíněn je samozřejmě také dopad politické situace na rusínskou identitu po druhé světové válce sovětskou nadvládou.²

Ptáme-li se na otázky jako např. „jak politická situace na Slovensku či na Ukrajině ovlivňuje identitu Rusínů?“, odpovědi je možné dohledat v publikaci s názvem „*We Are All Warhol's Children*“: *Andy and the Rusyns*, ve které autorka mimo jiné zmiňuje, že v Evropě byli Rusíni oficiálně zbaveni své identity po druhé světové válce, když Josif Vissarionovič Stalin anektoval část jejich strategicky významně položené domovské krajiny k Ukrajině a prohlásil, že všichni karpatské Rusíni, nejen na Ukrajině, ale v celé Sověty ovládané Evropě, jsou Ukrajinci. Teprve po rozpadu Sovětského svazu začalo vznikat jakési hnutí, které prosazovalo samostatnou rusínskou identitu.³

Kokaisl⁴ zmiňuje, že celá řada především ukrajinských autorů má zcela jednoznačné stanovisko ohledně toho, jak chápou rusínskou identitu, a to takovou, že Rusíni jsou pouze podskupinou (*subetnosem*) ukrajinského národa. Jedním z takových autorů je např. Vasyl Marčuk. Kokaisl zmiňuje Marčukovu práci z roku 2012 s názvem *Etnični osoblyvosti rusyniv*.⁵

Oproti tomu výše zmiňovaný Paul R. Magocsi a mnoho dalších rusínských autorů považuje Rusíny přinejmenším za etnickou skupinu s četnými společnými charakteristickými

¹ ERIKSEN, Thomas H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 2-57.

² MAGOCSI, Paul R. *Národ odnikud: ilustrované dějiny karpatských Rusínů*. Užhorod: Vydavatelství V. Paď'aka, 2014, s. 17-94.

³ RUSINKO, Elaine. "We are all Warhol's children": *Andy and the Rusyns* [online]. Pittsburgh: The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies, 2012, s. 4.

⁴ KOKAISL, Petr. Co znamená být slovenským Rusínem? Proměna etnické identity rusínské menšiny na Slovensku. *Historická sociologie*, 2017, 9.2, s. 86.

⁵ MARČUK, Vasyl a Natalija MARČUK. Etnični osoblyvosti rusyniv. *Etnos i kultura*. 2012, 8(9), s. 22-27.

rysy, které je definují a odlišují od jejich sousedů. Vzápětí pokládá Magocsi otázku, zdali je možná také rusínská národnost a pomocí obecně přijímaných definic národa, dokazuje, že Rusíni skutečně národem jsou, přičemž se snaží oponovat názorům, které tvrdí opak. Tento autor vysvětluje, že existuje velké množství národů, které podobně jako Rusíni, nemají vlastní stát. Popírá různá tvrzení, že Rusíni nemají vlastní jazyk, přičemž zastává názor, že i kdyby Rusíni skutečně vlastním jazykem nedisponovali, neznamenalo by to ještě, že kvůli tomu nemohou být samostatným národem, jelikož na světě existuje mnoho národů, které vlastní jazyk nemají.⁶

Tématem chápáním rusínské identity na Slovensku se zabývá např. Petr Kokaisl, který za jeden z hlavních pilířů identity slovenských Rusínů považuje náboženství. Kokaisl dále uvádí, že *etnická identita slovenských Rusínů nebyla nikdy příliš silně ukotvena a spíše se projevovala jako určité lavírování mezi identitami okolních etnik. Sami Rusíni často uvádí, že je pro ně obtížné definovat, co je jako etnickou skupinu spojuje. Téměř všichni ale nějakým způsobem odkazují na náboženskou tradici.*⁷

Kromě tohoto autora je možné zmínit také Jána Lipinského a jeho knihu *Sebareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku*, ve které Lipinský⁸ mimo jiné zastává názor, že *rusínské etnikum na Slovensku prošlo velmi složitým vývojem. Nepříznivé a složité ekonomické a politické podmínky regionu, ale také časté umělé zásahy do etnického vývoje menšiny způsobily, že proces národního uvědomění vyprodukoval vícero národních, kulturních a jazykových koncepcí, a to zejména ruskou (velkoruskou), ukrajinskou (maloruskou) a rusínskou (karpatoruskou).*

O problematice chápání rusínské identity na území druhé zkoumané země, tj. na Ukrajině pojednávají také již zmiňovaní autoři Petr Kokaisl a Paul Robert Magocsi.

Kokaisl⁹ k tomuto tématu uvádí, že *mezi důležité faktory, které způsobovaly proměnu rusínské identity, patří bezesporu státní zásahy, které si dokázaly najít cestu i do odlehlých rusínských vesnic a například formou nařízení o vyučovacím jazyce působily na rozvoj (nebo útlum) používání rusínštiny nebo spíše širokého spektra jejich dialektů. Státní zásahy přinesly v mnoha ohledech i násilnou ukrajinizaci spojenou s likvidací pro Rusíny tak typické řeckokatolické církve.*

⁶ MAGOCSI, Paul R. *Rusíni a jejich vlast*. Praha: Česká expedice, 1996. Podkarpatská Rus, s. 6-26.

⁷ KOKAISL, Petr. Co znamená být slovenským Rusínem? Proměna etnické identity rusínské menšiny na Slovensku. *Historická sociologie*, 2017, 9.2, s. 92.

⁸ LIPINSKÝ, Ján. *Sabareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku*. Róbert Vico-vydavateľstvo, 2002, s. 7.

⁹ KOKAISL, Petr. Co znamená být slovenským Rusínem? Proměna etnické identity rusínské menšiny na Slovensku. *Historická sociologie*, 2017, 9.2, s. 99.

Magocsi posléze zmiňuje, že k rozsáhlejší změnám v chápání rusínské identity dochází až po zlomovém roce 1989, kdy jako by Rusíni náhle začali vycházet z lesů a začali si uvědomovat, že jejich národnostní otázka není ani zdaleka vyřešena.¹⁰

Jmenovat je možné také Tarase Kuzia, který se ve své práci také zabývá rusínskou otázkou na Ukrajině, přičemž se mimo jiné domnívá, že studie o Rusínech na Ukrajině jsou psány zejména emigranty, kteří jsou buď proukrajínští, anebo naopak prorúsínští. Zprávy západních médií se více či méně staví na stranu rusínského pohledu na věc, zatímco média na Ukrajině většinou citují ukrajinské nacionalisty a akademiky.¹¹

Ptáme-li se na otázku „co hraje roli v chápání rusínské identity?“, část odpovědi můžeme najít v práci Anny Pliškové. Autorka mimo jiné tvrdí, že rusínština se od roku 1991 na Slovensku stávala stále více používaným jazykem, což mělo pozitivní efekt na národní povědomí karpatských Rusínů. Toto mělo prý vliv také na zvyšující se počet občanů Slovenska, kteří si zapsali rusínskou národnost v roce 2001. Jako důkaz předkládá Plišková data ze sčítání obyvatel na Slovensku z těchto dvou let a argumentuje tím, že zatímco v roce 1991 si rusínskou národnost zapsalo pouze 16 937 občanů a rusínštinu jako mateřský jazyk 49 099 občanů, v roce 2001 se již k rusínské národnosti přihlásilo 24 201 občanů a k rusínštině jakožto mateřskému jazyku 54 907 občanů.¹²

Metodika

Práce se v první řadě opírá o data získaná v rámci dvou terénních výzkumů prováděných v září a v prosinci roku 2019. Během první výzkumné cesty trvající od 24. do 30. září byly prováděny rozhovory s Lemky na polském území, a to v obcích Zyndranowa a Olchowiec, dále pak s Rusíny na Slovensku ve městech Svidník a Medzilaborce. Druhá výzkumná cesta měla za cíl kontaktovat Rusíny na Ukrajině, a to v jejich domovině na území bývalé Podkarpatské Rusi. Během 5. až 10. prosince bylo provedeno několik rozhovorů ve městech Užhorod a Mukačevo. Za účelem získání ještě rozsáhlejšího objemu dat, byl veden další rozhovor, a to na území České republiky. Je zapotřebí také zmínit, že tato práce do jisté míry navazuje na terénní výzkum ve Vojvodině v severní části Srbska, který se skládal z výzkumných cest v letech 2016 a 2017, přičemž byl dokončen v roce 2018.

¹⁰ MAGOCSI, Paul R. *Rusíni a jejich vlast*. Praha: Česká expedice, 1996. Podkarpatská Rus, s. 8.

¹¹ KUZIO, Taras. The Rusyn question in Ukraine: Sorting out fact from fiction. *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 2005, 32: 1-15, s. 1.

¹² PLIŠKOVÁ, Anna. *Language and National Identity: Rusyns South of Carpathians*. New York: Columbia University Press, 2009, s. 6-7.

Použitou metodou se stal rozhovor, jelikož se osvědčil také při výzkumech ve Vojvodině. Hendl rozlišuje několik druhů / technik rozhovoru, přičemž jednou z nich je tzv. rozhovor pomocí návodu, kterého bylo při výzkumech využito. Tazatel má při užití této techniky připraveny otázky či témata (v tzv. návodu), které by měly být v rámci rozhovoru zodpovězeny. Pořadí otázek se u jednotlivých dotazovaných může lišit, stejně tak jako jejich formulace.^{13,14}

Během výzkumu byl znám seznam otázek, které byly nutné zodpovědět, a podle toho byl rozhovor veden. Zvolená technika umožňuje použití tzv. sond, což jsou jakési doplňující otázky, kterých může být použito pro získání doplňujících informací a také tomu tak při práci v terénu skutečně bylo. V některých případech bylo totiž nedostačující jednou zmínit danou otázku a bylo zapotřebí se na určité části výpovědi dotazovat zvlášť.

Jednotlivé rozhovory byly zaznamenávány pomocí chytrého telefonu, a to za užití aplikace Diktafon. Nahrávky byly posléze slovo od slova přepisovány do samostatného Microsoft Word dokumentu.

Při obou výzkumných cestách byl chronologicky veden výzkumný deník, který popisuje všechny dny terénního výzkumu. Popisovány jsou např. přesuny mezi jednotlivými místy výzkumu, nálady, emoce, nesnáze, problémy a jiné charakteristiky. Tento výzkumný deník sloužil například k zapisování poznámek při samotných rozhovorech. Dále také k zaznamenávání si nejrůznějších kontaktů, ať už třeba na další možné participanty a dotazované, ale třeba také adres muzeí či rusínských spolků a organizací.

Další použitou metodou bylo zúčastněné pozorování, a to zejména ve městě Mukačevo na Ukrajině při zasedání jednoho z tamějších rusínských spolků.

Při provádění terénního výzkumu se ukázalo jako užitečné spolupracovat s tzv. informátory. Pod tímto termínem jsou spatřováni určití participanti, kteří nějakým způsobem pomohli k nalezení dalších participantů či dotazovaných.

Reflexe výzkumu

Nejprve je nutné říct, že sady otázek pokládané dotazovaným na Slovensku, na Ukrajině, v Polsku i v České republice nebyly zcela totožné.

Důležitým faktorem jsou tzv. jazykové bariéry. Co se týká výzkumu na Slovensku, dotazovaní při rozhovorech používali více či méně slovenského jazyka, přičemž bylo zřejmé,

¹³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 174.

¹⁴ KOVÁŘ, Jakub. *Vliv autonomie na rusínskou minoritu ve Vojvodině*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2018, s. 17.

že některá slova, která používali, byly z rusínštiny. V tomto případě problém jazykové bariéry nenastával, situace však byla odlišná na Ukrajině a v Polsku. Někteří dotazovaní na Ukrajině používali při rozhovorech jak slova slovenská, tak rusínská a někdy také ukrajinská. Bylo tomu právě na Ukrajině, kde se ukázalo, že znalost ukrajinštiny, potažmo ruštiny by byla pro výzkum žádoucí.

Při této příležitosti je povinností zmínit také azbuku, jejíž znalost může výzkumníkům, kteří se Rusíny zabývají, zásadně pomoci, jelikož spoustu rusínských autorů píše právě v azbuce. V Polsku, alespoň tedy v oblasti tzv. Lemkoviny, kde také probíhal výzkum s Lemky se ukázalo, že dotazovaným bylo např. v porovnání s Rusíny na Slovensku mnohem hůře rozumět. Důvodem může být určitá odlišnost lemkovského dialektu, ale dle autorova názoru hlavně fakt, že Lemkové, kteří v této oblasti zůstali i přes nechvalně známou operaci Visla v roce 1947, anebo ti, kteří se do tohoto regionu posléze vrátili, již prošli procesem asimilace s majoritní polskou populací, a tedy používali velké množství slov z polštiny.

Za jistý nedostatek výzkumu je možné pokládat fakt, že i když to nemusí být na první pohled zřejmé, byl výzkum veden pouze na omezeném území. Jistě by bylo ideálnější provádět terénní šetření ve více městech či obcích než pouze ve dvou na Ukrajině, dvou na Slovensku a dvou v Polsku. Pochopitelná je situace v Polsku, kdy po operaci Visla zbylo v polské Lemkovině jen velmi málo Rusínů / Lemků, nicméně, co se týká Slovenska a Ukrajiny, by bylo pro budoucí výzkumy jistě příhodnější zavítat do více měst a obcí. Rozhovor vedený v Praze je pak specifickým případem vzhledem k velké vzdálenosti od samotného geografického zájmu práce (Slovensko a Ukrajina).

Při některých rozhovorech byla zpočátku patrná nervozita dotazovaných, která mohla být způsobena přítomností nahrávacího zařízení, to se však vždy po chvíli změnilo, jelikož si tito dotazovaní po nějaké době přestali zařízení všimnout. Pokusem o eliminaci tohoto fenoménu bylo, že zařízení nebylo pokládáno do těsné blízkosti od dotazovaného, který však byl obeznámen s tím, že jeho výpovědi budou nahrávány.

Etická stránka výzkumu

Před začátkem každého rozhovoru byli dotazovaní seznámeni s autorem práce, s institucí, na které působí a také s tématem práce. Tito lidé byli obeznámeni s tím, že pro snadnější záznam dat bude rozhovor nahráván, že informace z těchto nahrávek budou použity pouze pro účely této práce a že jejich výpovědi jsou zcela anonymní.

Kdo jsou to Rusíni

Kdo jsou to vlastně Rusíni? Odpověď na tuto otázku není zcela jednoznačná, protože, jak již bylo řečeno, na tuto problematiku existuje více různých názorů. Někteří autoři pokládají Rusíny za národ, jiní za etnickou skupinu a další pouze za jakousi podskupinu jiného národa.

Dle některých názorů jsou Rusíni pouze jakousi folklórní záležitostí či větví ukrajinského národa, a nikoliv samostatnou národností. Tito lidé se domnívají, že Rusíni jsou možným předpolím separatismu a hovoří až o „konfliktním politickém rusínismu.“^{15,16}

Odlišný názor na tuto otázku nabízí například Elaine Rusinko, přičemž uvádí, že Rusíni, známí také pod názvem Rusnáci, jsou národem bez vlastního státu, jejichž domovina se rozprostírá podél hranic pěti evropských států a to Ukrajiny, Slovenska, Rumunska, Maďarska a Polska (kde jsou označováni jako Lemkové).¹⁷

Magocsi¹⁸ uvádí, že *Rusíni žijí na severních a jižních svazích Karpat. Území, na němž Rusíni přinejmenším do začátku dvacátého století tvořili většinu obyvatelstva, se nazývá Karpatská Rus, která zabírá přibližně 18 tisíc km² a rozprostírá se na 375 kilometrech od řeky Poprad na západě po horní tok Tisy a její přítoky na východě. Vycházejíc ze současných mezinárodních hranic, Karpatská Rus se rozprostírá na území Polska, Slovenska, Ukrajiny a Rumunska.*

Nabízí se otázka, jak je možné určit, že ona většina obyvatelstva, o které Magocsi v předešlém odstavci hovoří, skutečně tvořila jakousi etnicky homogenní skupinu Rusínů. Pokud dnešní Rusíny skutečně považujeme za národ či etnickou skupinu, je však nutné si uvědomit, že takovéto do určité míry homogenní celky nemuseli Rusíni tvořit také v historii.

Abychom mohli lépe pochopit, kdo jsou to vlastně Rusíni, nebude stačit pouze nahlédnout do literatury, ale bude nutné zaměřit se na výpovědi dotazovaných na Slovensku a Ukrajině. Nejprve se zaměříme na výpovědi dotazovaných Rusínů ze Slovenska a posléze na dotazované z Ukrajiny. Nyní nás budou zajímat odpovědi na otázky „**Kdo je to Rusín?**“ a „**Co to pro Vás osobně znamená být Rusínem/Rusínkou?**“.

Někteří z dotázaných Rusínů na Slovensku uvedli, že Rusíni jsou národností a jeden z dotázaných uvedl, že se jedná o etnikum. Část dotazovaných zmiňuje svůj rusínský původ od svých rodičů. Někteří dotazovaní se odkazují také na určité území, které je pro Rusíny

¹⁵ BALEGA, Jury. *Politické rusinstvo i budivnictvo Ukrajinskoj děržavi*. Užhorod: Vidavnictvo Gražda, 2003.

¹⁶ BURKUT, Igor. *Rusinstvo: Minule i sučasnist*. Černovce: Vidavnictvo Prut, 2009.

¹⁷ RUSINKO, Elaine. “We Are All Warhol’s Children”: Andy and the Rusyns. *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies*, 2012, 2204: 1-90, s. 4.

¹⁸ MAGOCSI, Paul R. *Národ odnikud: ilustrované dějiny karpatských Rusínů*. Užhorod: Vydavatelství V. Paďáka, 2014, s. 7.

typické, stejně tak jako na tradice, kulturu, folklór, jazyk, hudbu mentalitu či společnou historii. Zmiňováno bylo také, že rusínská a ukrajinská národnost nejsou totéž, i přes to, že jeden z dotazovaných uvedl, že jsou si blízké. U více dotazovaných se objevil podobný typ odpovědi, při které svoji rusínskou národnost demonstrují na příkladech typu „*Jako vy jste Čech, tak já jsem Rusín. Já nejsem ani Slovák, ani Číňan, ani Ukrajinec či jiná národnost. Já jsem Rusín.*“ Jinými slovy se vymezují vůči jiným národnostem. Opakovala se také výpověď ohledně jakéhosi životního stylu Rusínů, kteří mnohdy nebyli nijak zásadně majetní a spíše se živili zemědělstvím, nicméně se také opakovala výpověď o hrdosti na svoji národnost. Zmíněn byl také pocit toho, že Rusíni jsou „*jako jedna rodina*“.

Také někteří dotazovaní na Ukrajině hovoří o Rusínech jako o národnosti a jiní hovoří o národu. Další podobností s dotazovanými na Slovensku je odpověď typu vymezování se vůči jiným národnostem. Také na Ukrajině se objevila výpověď, ve které dotazovaný svůj rusínský původ odvozuje od svých rodičů, a to dokonce hned několikrát. Jedna z dotazovaných odpověděla, že Rusíni jsou původní obyvatelé Podkarpatské Rusi a okolí. V tomto případě je nutné kriticky nahlížet na termín „původní“. Stále více kulturních či sociálních antropologů je v současné době obezřetných při používání tohoto termínu. Nikdy není zcela možné určit, kteří lidé byli kde původní. Nejen v dnešním silně globalizovaném světě lidé přicházejí do kontaktu s jinými lidmi. V průběhu dějin docházelo ke kulturním a biologickým kontaktům mezi skupinami lidí i mezi jednotlivci.

Ve třech výpovědích se dotazovaní odkazují na Podkarpatskou Rus a v jedné na Karpaty. Je možné si všimnout, že žádní dotazovaní nehovoří o Zakarpatí či Zakarpatské oblasti, ale Podkarpatské Rusi či Podkarpatí.

Identita Rusínů

Petr Kokaisl¹⁹ zmiňuje dvojí přístup k chápání Rusínů a ve své práci uvádí, že *vědecké práce, které se zaměřují na rusínskou etnickou identitu, můžeme dělit i podle toho, jak skupinu Rusínů jejich autoři chápou a chtějí vidět. V současnosti převládají ti, kteří považují Rusíny za samostatný národ, jenž se dělí na další podskupiny (Huculové, Lemkové, Bojkové). Zřejmě nejznámějším autorem zastávající v tomto ohledu jednoznačné stanovisko je profesor Paul Robert Magocsi. Celá řada především ukrajinských autorů má rovněž zcela jednoznačné stanovisko, ale opačné – Rusíni jsou podskupinou (subetnosem) ukrajinského národa.*

¹⁹ KOKAISL, Petr. Co znamená být slovenským Rusínem? Proměna etnické identity rusínské menšiny na Slovensku. *Historická sociologie*, 2017, 9.2, s. 86.

Zaměříme se nyní na otázku: **Čím se vyznačuje rusínská identita?** Na otázku, čím se vyznačuje rusínská identita, odpovídali dotazovaní na Slovensku následovně. Uváděn byl například jazyk či dialekt, dále také náboženství a jeden z dotazovaných zmínil přímo řeckokatolicismus. Dotazovaní uváděli také kulturu, přičemž zmiňovány byly tradice, hudba, písně, kroje, zvyky, folklór či prostředí. Opomenuta také nebyla ani sakrální architektura v podobě dřevěných řeckokatolických kostelů či různé lidské vlastnosti jako například pracovitost, dobrosrdečnost a přátelské chování. Jeden z dotazovaných se také odkázal na významné rusínské osobnosti.

Přesuneme-li se na okamžik zpátky na Ukrajinu, můžeme se setkat s následujícími informacemi. Ve výpovědích se často opakovaly fenomény kultura a jazyk. Zmíněny byly také náboženství, církev, tradice nebo folklór. Část dotazovaných uvedla také území, která jsou dle výpovědí historicky spjata s rusínským obyvatelstvem. Někteří dotazovaní Rusíni na Ukrajině začali sami rozebírat téma odlišnosti rusínského a ukrajinského národa. Z rozhovorů bylo cítit, že chtějí, aby bylo zřejmé, že se od příslušníků ukrajinské národnosti odlišují. Jejich sdělení bylo jednoznačné... Rusíni a Ukrajinci nejsou jedno a to samé.

Vliv náboženství na identitu Rusínů

Další otázkou, která byla dotazovaným pokládána je: „**Jaký vliv má na rusínskou identitu náboženství?**“ Pojem náboženství se při rozhovorech objevoval poměrně často a úkolem bylo zjistit, zdali právě náboženství může nějakým způsobem ovlivňovat identitu Rusínů.

Dle výpovědí dotazovaných Rusínů je zřejmé, že náboženství hraje v životech těchto lidí signifikantní roli a podobně jako další faktory spoluutváří jejich identitu. Politicky orientované procesy jako například zrušení řeckokatolické církve po druhé světové válce tedy mohou být považovány za způsob, jakým politická situace ve státě ovlivňuje identitu zkoumané skupiny lidí. Likvidace náboženských elit a literatury tehdejšími režimem sehrála v tomto procesu zcela jistě také svoji roli. Dnes je situace samozřejmě jiná. Lidé na Slovensku podobně jako v jiných státech disponují svobodou náboženského vyznání.

Někteří z dotazovaných na Slovensku přímo odpověděli, že náboženství má vliv na identitu Rusínů. Jeden z dotazovaných svoji výpověď rozvedl a náboženství považuje za něco, co identitu Rusínů formuje (a formovalo). Jiný dotazovaný pak zmínil, že náboženství je pro Rusíny něčím autentickým. Některé výpovědi měly podobný charakter, zmiňovaly totiž určitým způsobem, že nehraje roli, zdali je člověk řeckokatolického, pravoslavného, katolického či jiného vyznání. Tyto výpovědi nám také mohou posloužit jako sonda, která ukazuje, jaká náboženská vyznání jsou mezi Rusíny zastoupena.

Podobně jako na Slovensku, byla také v Podkarpatí po druhé světové válce zrušena řeckokatolická církev, což také dotazovaní zmínili. Dále se setkáváme s tzv. ukrajinizací, která dle jedné z výpovědí souvisí například s využíváním ukrajinského jazyka při kázáních v kostelech, a to jak v pravoslavných, tak v řeckokatolických. Pakliže k tomuto trendu skutečně dochází, je možné hovořit o dalších vlivech působících na rusínskou identitu skrze politickou situaci na Ukrajině. Jeden z dotazovaných přímo uvedl signifikantní vliv náboženství na identitu Rusínů. Jiná výpověď potvrzuje, že jsou tito lidé se svým náboženstvím a také církví jakožto institucí silně spjati.

Vliv kultury na identitu Rusínů

Rozhovory s dotazovanými se zabývaly také tématem kultury Rusínů, co je pro ni charakteristické a jaký má vliv na jejich identitu. Pro většinu dotazovaných platilo, že si pod pojmem kultura představují velké množství prvků.

Někteří dotazovaní na Slovensku přímo zmínili, že kultura má důležitý vliv na identitu Rusínů. Část dotazovaných uvedla, že díky určitým specifickým kulturním prvkům se Rusíni odlišují od ostatních skupin, přičemž těmito prvky jsou například jazyk, oblékání či hudba. V rámci rusínského jazyka existují dialekty, kterými se odlišují různé rusínské skupiny. Podobně se různé skupiny Rusínů odlišují také odlišnými kroji. Zmínit je možné Lemky, Bojky a Huculy. Tyto odlišnosti jsou však rozpoznatelné i v rámci jednotlivých obcí. Některé další výpovědi ilustrují, čím se kultura Rusínů vyznačuje. Kromě již uvedeného jazyka, oblékání a hudby (zahrnuje rusínské písně), byly uváděny také folklór, kulturní akce (festivally), zvyky, verbální projevy, náboženství, sakrální architektura či kulturně-společenské hodnoty. Jedna z výpovědí také ukazuje, že si Rusíni chtějí zachovávat svoji identitu pomocí nejrůznějších kulturních souborů, a to i na obecní úrovni. Podle některých dotazovaných reflektuje povahu Rusínů a jejich životy zejména jejich hudba, ve které se často opakují témata jako smutek či pláč.

Podíváme-li se na výpovědi Rusínů z Ukrajiny, někteří z dotazovaných přímo uvedli, že kultura identitu Rusínů ovlivňuje. Z jedné výpovědi je zřejmé, že jazyk a kultura jsou dva faktory, podle kterých se minorita Rusínů odlišuje od majority Ukrajinců. Jsou to právě tyto dva faktory, které určují rusínský národ. V další z výpovědí je obsaženo velmi podobné tvrzení a to takové, že kultura je vlastně základem identity Rusínů. V tomto případě se dotazovaná odkazovala zejména na rusínské písně a folklór, které je odlišují od Ukrajinců. Další zmíněná témata jsou například školství, rusínské spolky, festivally či literatura.

Co se rusínských spolků a organizací týká, ukázalo se, že ukrajinská vláda tyto aktivity finančně nepodporuje, což způsobuje problémy. Pakliže tedy aktivity těchto rusínských spolků a organizací mají také určitý vliv na identitu Rusínů, můžeme sledovat další nepřímý vliv politické situace na Ukrajině na identitu zkoumané minority. Rusínským spolkům a organizacím se věnuje práce v jedné své další části.

Rozebíráno je také školství a výuka v rusínštině, které mohli Rusíni na tehdejší Podkarpatské Rusi (v období předválečného Československa) využívat. Změny politických systémů od druhé světové války až dodnes však již toto právo Rusínům neumožňují, podobně jako je tomu s dvojjazyčnými nápisy. Jestliže výuka v určitém jazyce a školství obecně mohou ovlivnit identitu lidí, potom také v tomto případě můžeme hovořit o vlivu politických situací na identitu Rusínů v Podkarpátí / na Ukrajině.

Jak na Slovensku, tak na Ukrajině se v některých případech ukázalo, že se Rusíni pomocí kultury odlišují od majoritních národnostních skupin, tj. od Slováků a Ukrajinců. V případě náboženství situace není tak jednoznačná. I když se ukazuje, že většina Rusínů v těchto oblastech jsou buď řeckými katolíky, nebo pravoslavnými, vyskytují se v jejich řadách také římsští katolíci a protestanti. Příslušníky například pravoslaví jsou kromě Rusínů často také Ukrajinci, je ovšem pravda, že jeden z dotazovaných zmínil dva různé patriarcháty, a to kyjevský a moskevský.

Rusínské spolky a organizace

V článku již byly zmiňovány rusínské spolky a organizace, přičemž v rozhovorech tomuto tématu byla také jedna otázka věnována. Mohou tyto spolky a organizace ovlivňovat identitu Rusínů? Na Slovensku byla dotazovaným pokládána otázka: **Jaké znáte rusínské spolky nebo organizace?**

Následuje seznam rusínských občanských sdružení a organizací na Slovensku k prvnímu říjnu roku 2012 vytvořený Ivanem Banduričem. Je nutné brát na zřetel, že tento výčet není zcela aktuální.

1. *Rusínská obroda na Slovensku, Prešov.*
2. *Zväz inteligencie Rusínov na Slovensku, Bratislava.*
3. *Obščestvo svjatoho Joana Krestitel'a, Čirč.*
4. *Rusínská obroda – regionálny klub Bardejov.*
5. *Asociacia rusínských organizací, Prešov.*
6. *Spoločnosť priateľov DAD Prešov, pri divadle A. Duchnoviče.*

7. *Poddukliansky umelecký súbor piesní a tancov Prešov.*
8. *Molody Rusíny Bratislava.*
9. *Okresná organizácia Rusínskej obrody Svidník.*
10. *Múzeum Andyho Warhola, Medzilaborce.*
11. *SNM – Múzeum rusínskej kultury Prešov.*
12. *Narodny novinky, Prešov.*
13. *Svetový kongres Rusínov na Slovensku.*
14. *Ruský klub Prešov*
15. *Akadémie rusínskej kultury na Slovensku, Prešov.*
16. *Rusínske kultúrne občestvo A. Duchnoviča, Prešov.*
17. *Klub Rusínov Slovenska v Prešove.*
18. *Svetové fórum rusínskej mládeže.*
19. *Rusínske združenie KAMENĚ, Kamienka pri OÚ Kamienka.*
20. *Eurokarpaty Medzilaborce.*
21. *Občianske združenie Rusínov Chmeľová.*
22. *Občianske združenie: Rusínske bratstvo Prešov.*
23. *Rusínsko záujmové stredisko Humenné.*
24. *Občianske združenie – Rusínski Umeleci pod Vihorlatom Stakčinská Roztoka.*
25. *Občianske združenie: Slovensko-rusínska spoločnosť pre spoluprácu a priateľstvo, Spišská Nová Ves.*

Signifikantní je zejména jedna z výpovědí, ve které dotazovaný uvedl, že organizace *Obščestvo svjatoho Joana Krestitel'a* vydává svůj časopis a podporuje rusínskou mládež a jejich rusínskou národnost, tj. jinými slovy národnostní identitu těchto lidí. Na tomto příkladu je možné ilustrovat, jak rusínské spolky a organizace ovlivňují identitu Rusínů. Důležitou roli pak může hrát to, zdali vláda státu, ve kterém tito lidé žijí, finančně podporuje tyto spolky a organizace, nebo nikoliv. Za zásadní informaci je možné považovat to, že na Slovensku mají rusínské spolky a organizace možnost získávat finanční podporu od státu či od Evropské unie. Na Ukrajině však Rusíni takovéto možnosti nemají.

Z výpovědí je zřejmé, že na Slovensku i na Ukrajině je rusínských spolků a organizací poměrně velké množství. Jestliže na chvíli zapomeneme na otázku, zdali jich není možná až zbytečně moc, můžeme přemýšlet například o tom, že *Obščestvo svjatoho Joana Krestitel'a*

pravděpodobně nebude jedinou organizací, která má nějaký vliv na identitu námi zkoumané minority... právě naopak.

Dalším příkladem může být také Občanské sdružení *Kolosočka Koliska*, které se zaměřuje na výuku rusínského jazyka pro děti. Zažádá-li si tedy toto sdružení o určitou finanční pomoc od státu či od Evropské unie a skutečně se mu této pomoci dostane, můžeme hovořit o vlivu státu, potažmo mezinárodní unie, potažmo politické situace na určitém území na organizaci podporující jazyk určité národnostní skupiny. V tomto případě se jedná o Rusíny a rusínštinu. Pokud budeme vycházet z rozhovorů s Rusíny, kteří uvedli, že jednou z charakteristik rusínské identity je jejich jazyk, anebo dokonce, že jazyk ovlivňuje jejich identitu, nalezneme další příklad vlivu politické situace daného státu na identitu Rusínů.

Zmíněna byla také pomoc města Medzilaborce v rámci výstavby pamětní desky k příležitosti konání historicky prvního Světového kongresu Rusínů. Toto by pravděpodobně nebylo možné, kdyby nedošlo k politickým změnám v Československu na konci dvacátého století a k následnému uznání Rusínů za oficiální národnostní menšinu.

Také rusínské rádiové stanice či časopisy mohou být považovány za faktory, které mohou mít vliv na identitu Rusínů.

K tématu porevolučních politických změn v Československu se ve své publikaci vyjadřuje také Magocsi, který uvádí, že po tzv. Sametové revoluci závisel osud slovenských Rusínů do značné míry na politice postkomunistického Československa, která zásadně ovlivnila vývoj hnutí za národní emancipaci a sebeuvědomění těchto lidí.²⁰

Jinými slovy tedy politická situace mezi roky 1989-1992 ovlivnila rusínské národní hnutí, které stojí za vytvořením nových rusínských organizací. Jestliže tyto rusínské organizace skutečně mají vliv na identitu Rusínů, nalzáme další příklad vlivu politické situace na identitu této zkoumané skupiny lidí.

Dotazovaným na Ukrajině stejná otázka pokládána nebyla, nicméně o působnosti rusínských spolků a organizací a jejich vlivu je možné se dočíst v literatuře. Magocsi²¹ uvádí, že *v rámci příprav na sčítání obyvatel na Ukrajině v roce 2001 předložily některé organizace vládě petice, ve kterých žádaly, aby měl člověk právo označit svoji národnost za rusínskou.*

Ukrajina po rozpadu bývalého Sovětského svazu také zažila politické změny, nicméně Rusíni jakožto oficiální národnostní menšina uznání nebyli a situace zůstala stejná až dodnes. Jelikož Rusíni nejsou na Ukrajině uznáni, nejsou v této zemi ani vládou financovány rusínské spolky. Na základě rozhovorů s dotazovanými se ukázalo, že rusínské spolky sice mohou být

²⁰ MAGOCSI, Paul R. *Chrbtom k horám*. Prešov: Universum, 2016, s. 469.

²¹ MAGOCSI, Paul R. *Chrbtom k horám*. Prešov: Universum, 2016, s. 455.

na Ukrajině zakládány, nicméně se musejí potýkat s častou perzekucí ze strany ukrajinské politické reprezentace.

Potenciální nedostatek financí rusínských spolků a organizací zapříčiněný absencí finanční podpory ze strany ukrajinské vlády, stejně tak jako politická perzekuce, mohou být považovány za vlivy politické situace v daném státu (tj. Ukrajina) na identitu Rusínů.

Politická situace a identita Rusínů

V některých předešlých kapitolách již bylo zmiňováno, jak může politická situace v obou zkoumaných státech ovlivňovat identitu Rusínů, kteří na těchto územích žijí. V rámci druhé výzkumné cesty, která se konala na Ukrajině, byly tamějším dotazovaným pokládány také dvě otázky, které jsou přímo zaměřeny na tuto problematiku. Jedná se o následující otázky. **Mohl/a byste charakterizovat současnou politickou situaci na Ukrajině ve vztahu k rusínské menšině? Ovlivňuje nějak současná politická situace na Ukrajině Rusíny a jejich identitu?**

Někteří dotazovaní uvedli, že Rusíni na Ukrajině nejsou uznáváni za oficiální národnost. Dotazovaný, který tento fakt přímo nezmínil, uvedl, že Rusíni na Ukrajině se díky tamější současné politické situaci asimilují. Část dotazovaných přímo odpověděla, že současná politická situace na Ukrajině ovlivňuje Rusíny a jejich identitu, přičemž své výpovědi dále rozvíjeli. Někteří z dotazovaných se také rozhovořili o historickém kontextu Rusínů v této oblasti a jak se k nim chovaly mocnosti ovládající toto území. Zásadním milníkem pro chápání rusínské identity na Podkarpátí je politický vývoj na tomto území po skončení druhé světové války, přesněji řečeno anexe této oblasti Sovětským svazem, který na rozdíl od předchozích státních útvarů Rusíny neuznával. Někteří lidé očekávali zlepšení situace ve prospěch Rusínů po rozpadu Sovětského svazu, které do jisté míry možná nastalo vznikem nových rusínských organizací, nicméně k uznání Rusínů nedošlo ani v nově vzniklém samostatném ukrajinském státu.

Neuznávání Rusínů za samostatnou národnost ukrajinskou vládou ovlivňuje Rusíny a jejich identitu. Rusíni například nemají právo na vzdělání / školství ve svém jazyce. Rusínský jazyk není rozvíjen. Rusíni se v důsledku politické situace na Ukrajině asimilují. Tito lidé jsou považováni za Ukrajince či jejich jakousi „odnož“, kterou ukrajinské elity nazývají pojmem *sub-ethnos*. S některými z těchto problémů se však setkávají také některé další národnostní skupiny žijící v Podkarpátí.

Zmíněna byla také přítomnost ukrajinského nacionalismu, a to také v rámci státní politiky. Silný ukrajinský nacionalismus a fakt, že Rusíni nejsou na Ukrajině uznáváni za samostatnou národnost, jsou faktory, které mohou ovlivňovat jejich identitu. Dříve sovětské a dnes ukrajinské autority Rusínům opakovaly a opakují, že nejsou Rusíny, nýbrž Ukrajinci. Jedná se o zásadní vliv politické situace na identitu těchto lidí.

Na Slovensku nebyly pokládány otázky, které by přímo zmiňovaly politickou situaci, nicméně pomocí jiných otázek je možné vliv politické situace na Rusíny a jejich identitu vyzorovat. V socialistickém Československu podobně také jako v Sovětském svazu nebyli Rusíni uznáni za samostatnou národnost. Od roku 1968 bylo etnonymum Rusín v Československu opět uznané za právoplatné označení, nicméně bylo považováno za synonymum pojmu Ukrajinec.²²

To, že jsou Rusíni na Slovensku uznáni za oficiální národnostní menšinu, je pro ně zásadní. Na rozdíl od Rusínů na Ukrajině mají možnost posílat své potomky do škol, kde se budou učit v rusínštině a možná, že se tak sníží šance, že tento svůj jazyk zapomenou a nebudou se pomalu asimilovat s majoritní společností. V tomto lze spatřovat vliv politické situace na Slovensku na identitu tamějších Rusínů. Pokud tedy mají rusínští rodiče zájem o to, aby jejich děti nezapomněly rusínský jazyk, mají alespoň tuto možnost. Při této příležitosti vyvstává otázka, zdali jsou dvě základní školy dostačující.

To, že na Slovensku mají mladí Rusíni možnost navštěvovat školy, ve kterých probíhá výuka v rusínštině, představuje jeden z rozdílů mezi situací na Slovensku a na Ukrajině, kde tuto možnost nemají. Dalším zásadním rozdílem je fakt, že na Slovensku je rusínská národnost uznána na oficiální úrovni, zatímco na Ukrajině Rusíni uznáni nejsou.

Vrátíme-li se na okamžik zpět do minulosti, spatříme, že uvolnění politické situace po Sametové revoluci vedlo k jakémusi rusínskému národnímu obrození. Toto je také možné považovat za určitý vliv politické situace na identitu Rusínů. Zmiňované rusínské národní obrození je možné považovat za pozitivní externalitu změny politické situace na Slovensku. Vyzorovat lze pozitivní vliv demokratických změn na Slovensku po roce 1989, díky kterým mohlo dojít k zakládání nových rusínských spolků a organizací, jejichž činnost přímo ovlivnila počty obyvatel, kteří se přihlásili ke své rusínské národnosti. Nabízí se otázka, zdali se však někteří lidé nepřihlásili k rusínské národnosti pouze kvůli jistým finančním výhodám, aniž by Rusíni skutečně byli. Nové možnosti, které porevoluční doba na Slovensku přinesla, se promítly na zvyšování počtu rusínských organizací a spolků, které může vést až k rozkolu

²² MAGOCSI, Paul R. *Chrbtom k horám*. Prešov: Universum, 2016, s. 470.

ve vnímání společného cíle. Některé organizace také mohou existovat pouze z důvodu snadného získávání finančních prostředků od státu a samotnému rusínskému hnutí mohou spíše uškodit nežli přispět.

Jedním z problémů, se kterými si Rusíni na Slovensku a Ukrajině potýkají, je asimilace. Zdá se, že k asimilaci Rusínů dochází zejména díky absenci používání rusínského jazyka mezi rodiči a jejich potomky, přičemž signifikantní roli hrály politicky motivované přesuny těchto lidí. K této asimilaci také přispěl fakt, že Rusíni v dobách socialismu oficiálně neexistovali a tito lidé se mnohdy domnívali, že praktikování rusínského jazyka může pro jejich potomky představovat určité problémy. Zde můžeme znovu hovořit o vlivu politické situace na identitu Rusínů. To, že mají národnostní menšiny na Slovensku, dosáhnou-li určitého počtu, právo na dvojjazyčné značení, je také možné považovat za určitý vliv politické situace či politického systému na identitu těchto lidí. Jedná se totiž o používání jazyka této minoritní skupiny na oficiální úrovni. Používání či naopak nepoužívání rusínštiny hraje signifikantní roli v rámci asimilace této minority. Právo na značení v rusínštině tedy také může tuto asimilaci do jisté míry ovlivnit a možná dokonce zbrzdit. Nejedná se navíc pouze o mluvený projev v rusínském jazyce, ale zároveň o uchovávání cyrilice, která je pro rusínštinu zásadní.

Signifikantní roli ve vývoji rusínské identity hraje také zlomový rok 1945, který s sebou přinesl zákaz řeckokatolické církve (viz kapitola Vliv náboženství na identitu Rusínů) a také oficiální zrušení rusínské národnosti jak v tehdejší Československu, tak v Sovětském svazu, jehož součástí byla Ukrajina. Jeden z dotazovaných přímo nazval tyto události politickými procesy. Jedním ze zásadních poznatků z tohoto rozhovoru je fakt, že důsledkem těchto politických procesů bylo to, že Rusíni po roce 1990 museli jaksí revitalizovat celé rusínské hnutí a vlastně samotnou rusínskou národnost. Čili jinými slovy rusínská národní identita prošla zásadními změnami po roce 1945 a poté také po zlomových letech 1989, 1990 a 1991.

Pokud má dojít k jakési komparaci obou zkoumaných států od počátku politických změn (souvisejících se Sametovou revolucí a s rozpadem Sovětského svazu) a jejich vlivů na identitu tamějších Rusínů, hlavní rozdíl spočívá v politických prostředích těchto zemí. V práci je využíváno termínu „politická situace“. Porevoluční Československo je možné považovat za poněkud úspěšnější v demokratizujících reformách nežli Ukrajinu. Demokratické Slovensko nabízí své minoritě Rusínů mnohé výhody, kterými Rusíni ze Sousední Ukrajiny nedisponují.

Další z rozdílů do jisté míry plyne také z těchto výhod. Pro mnohé Rusíny na Slovensku je jejich národnost otázkou prestiže a něčeho, k čemu se rádi přihlásí, a navíc díky tomu mohou získávat také finanční prostředky. Ukrajinský stát Rusíny nepodporuje, a dokonce se

v některých rozhovorech ukázalo, že lidé, kteří se „vehementně“ ke své rusínské národnosti hlásí, se tímto mohou vystavovat určitým problémům nebo se alespoň domnívají, že by se do určitých problémů mohli oni, případně jejich potomci dostat.

Jedním z těchto zmiňovaných problémů je označení určitých aktivit za tzv. politické rusínství. Tento pojem je používán ukrajinskou politickou a akademickou reprezentací pro rusínské „aktivisty“. Ukrajinská vláda se pravděpodobně snaží vyhnout jakýmkoliv potenciálním snahám o rusínský separatismus, a proto používá tohoto termínu. Nicméně v současné době se nezdá, že by Rusíni na Podkarpátí o jakýsi separatismus usilovali. Dotazovaní Rusíni za svůj cíl mnohdy považovali uznání Rusínů za oficiální národnost na Ukrajině.

Určitou podobností mezi situacemi na Slovensku a Ukrajině je trend asimilace rusínského obyvatelstva s majoritními populacemi (tj. se Slováci na Slovensku a s Ukrajinci na Ukrajině). Na Ukrajině je od roku 1946 vystavována identita Rusínů vlivu politické situace v tom smyslu, že jsou tito lidé oficiálními orgány považováni za Ukrajince. Tato dlouhodobá situace či tento dlouhodobý politický proces mohou mít za následek to, že dnes samotní Rusíni se již nepovažují za Rusíny nýbrž za Ukrajince a v tomto případě také hovoříme o asimilaci.

Na Slovensku se po Sametové revoluci situace v tomto smyslu obrátila ve prospěch tamějších Rusínů, nicméně také v tomto státě k asimilaci Rusínů dochází. V tomto případě je možné znovu shrnout některé historické vlivy. Na Slovensku existovaly také po roce 1945 menšinové školy, nicméně rusínské školy chyběly a rusínská mládež na Slovensku proto byla nucena volit mezi minoritními školami ukrajinskými anebo majoritními slovenskými. Paralelně také měli tito lidé na výběr oficiálně se hlásit k národnosti ukrajinské nebo slovenské, nikoliv však k rusínské.

Vrátíme-li se k současné slovenské politické situaci, Rusíni v tomto státě, na rozdíl od Rusínů na Ukrajině, mají možnost angažovat se v politickém životě například v tom smyslu, že mohou skrze menšinové programy získávat finanční prostředky. Samozřejmě, že se mohou na politickém procesu podílet také Rusíni na Ukrajině, nicméně v tomto státě s nimi není jednáno jako s Rusíny, ale jako s Ukrajinci a také nemají možnost získat žádné finance na činnosti spojené s jakýmsi národním obrozením či hnutím.

Minulost, současnost a problémy, se kterými se Rusíni setkávají

V další části rozhovorů na Slovensku a na Ukrajině byly dotazovaným pokládány dvě otázky, které se zaměřovaly na jakousi komparaci současnosti s minulostí. **Jaká je situace Rusínů v porovnání s minulostí? Jak se Vám osobně žije v porovnání s minulostí?**

Posléze byl dotazovaným pokládán dotaz na problémy, se kterými se oni jakožto Rusíni setkávají. Rozhovory byly zakončovány otázkou, zdali by chtěli sami dotazovaní něco k probíraným tématům dodat. **S jakými problémy se setkáváte? Chtěl/a byste ještě něco dodat?**

Většina z dotazovaných na Slovensku uvedla, že se situace Rusínů v této zemi v porovnání s minulostí zlepšila. Co však na první pohled abstraktní spojení „situace Rusínů“ znamená? Část dotazovaných popisovala ekonomické podmínky Rusínů a někteří dotazovaní se zaměřili spíše na změny v národnostní otázce rusínského obyvatelstva.

U většiny výpovědí je buď možné nalézt přímo pojem zlepšení či jeho jiné tvary anebo z těchto výpovědí vyplývá, že se národnostní situace Rusínů zlepšila či dokonce, že je lepší než kdy dříve. Opakujícím se motivem bylo oficiální neuznávání rusínské národnosti v dobách socialismu, což se změnilo po roce 1989. Oproti minulosti disponuje rusínská národnostní menšina stejnými právy jako ostatní národnostní menšiny a také vlastním kodifikovaným jazykem. Podle některých dotazovaných se oproti minulosti zvýšilo národnostní povědomí této etnické minority.

Někteří dotazovaní zmínili zlepšení ekonomické situace rusínského obyvatelstva na Slovensku v porovnání s minulostí. Jedna z dotazovaných hovořila o tom, jak se v porovnání s minulostí proměnila náplň práce Rusínů a další z dotazovaných uvedl, že díky politickým změnám po roce 1989 mají Rusíni možnost získávat finanční prostředky od slovenského státu. Jedna z dotazovaných uvedla, že si žádného rozdílu v situaci Rusínů v porovnání s minulostí nevšimá a jeden participant zmínil, že jemu samotnému se lépe žilo v dobách socialismu.

Někteří dotazovaní také hovořili o určitých problémech, se kterými se v současné době setkávají. Zmínit je možné tzv. etnolegionářství a neúčelné hospodaření rusínských organizací a spolků s finančními prostředky a jejich vynakládání. Dalším očividným problémem je také již rozebíraná asimilace rusínského obyvatelstva, se kterou se pojí například migrace Rusínů do velkých měst (urbanizace). Rusíni na Slovensku často také nevyužívají práv a výhod, kterých se jim od roku 1989 dostává. Zmínit je nutné také fakt, že část dotazovaných uvedla, se s žádnými problémy v oblasti rusínské národnosti neseťkávají.

Komparace současné situace na Ukrajině se situací v minulosti přinesla některé odlišné poznatky, přičemž se ukazuje, že zásadní roli hraje vývoj politické situace v Podkarpátí od připojení tohoto území k Sovětskému svazu až dodnes.

Někteří dotazovaní velmi pozitivně hodnotili období tzv. první republiky, kdy byla Podkarpatská Rus součástí tehdejšího Československa, a to z důvodu vyspělé ekonomické situace či rozsáhlých možností, jako například možnosti výuky v rusínštině či možnosti zakládat rusínské regionální politické strany. Zásadní informací je fakt, že v tomto období stále na oficiální úrovni existovala rusínská národnost.

Jeden dotazovaný se domnívá, že v porovnání s minulostí je situace pro Rusíny horší. Jedna z dotazovaných také uvedla, že se situace oproti minulosti nezlepšila. V této výpovědi odkazuje na to, že ani po rozpadu Sovětského svazu se situace týkající se některých problémů nezlepšila. Poslední z dotázaných uvedl, že současná situace není zcela ideální.

Mezi problémy, se kterými se Rusíni na Ukrajině v současné době potýkají, patří například fakt, že Rusíni na Ukrajině nejsou oficiálně uznáni za samostatnou národnost. S tímto zásadním problémem souvisejí další problémy, jako například absence rusínských škol, jazyková diskriminace, nemožnost získávání finančních prostředků od ukrajinského státu, absence rusínských masmédií, či asimilace.

Je zřejmé, že mezi těmito zmíněnými problémy existuje příčinný vztah. Jelikož Rusíni na Ukrajině nejsou oficiálně uznáni za samostatnou národnost, nemají možnost získávat finanční prostředky, a tudíž například chybí rusínská média či přestala fungovat rusínská nedělní škola. Paralelně jelikož nejsou Rusíni oficiálně uznáni za samostatnou národnostní skupinu či menšinu, nemají také právo na vzdělání ve svém jazyce – rusínštině. Tyto problémy dále mohou vést až k asimilaci rusínské minority s majoritní ukrajinskou populací. Vzhledem k tomu, že tyto problémy přetrvávají nepřetržitě již od roku 1946, asimilace se jeví jako problém velice závažný. Kvůli diskriminaci rusínského obyvatelstva ze strany politické a akademické reprezentace dochází k tomu, že se někteří Rusíni obávají svoji rusínskou identitu propagovat či dokonce pouze zmiňovat / uvádět. Kvůli těmto faktorům si mnozí mladí lidé na Podkarpátí již nejsou vědomi svého rusínského původu či rusínské identity a již se identifikují jako Ukrajinci.

Závěr

Článek se v jedné ze svých částí snaží objasnit, kdo jsou to Rusíni, přičemž většina dotazovaných Rusínů zaujímá v této otázce poměrně jasné stanovisko. Rusíni jsou

samostatným národem potažmo národností. Tato tvrzení podporuje některá místní a zahraniční literatura, nicméně je možné se setkat také s názory, především z řad ukrajinské politické a akademické reprezentace, které hovoří o tom, že Rusíni jsou pouhou podskupinou národa ukrajinského.

V obou zkoumaných státech Rusíni mnohdy odvozují svoji rusínskou národnost od svých rodičů a odkazují se také na určité území a další specifika. Jak na Slovensku, tak na Ukrajině jsou si mnozí Rusíni vědomi toho, že nejsou Ukrajinci a také, že se od této národnosti odlišují některými znaky.

Na základě terénního výzkumu se ukázalo, že identita slovenských a ukrajinských Rusínů se vyznačuje zejména jazykem, kulturou či náboženstvím. Toto však neznamená, že by tyto tři faktory byly identické v případě Rusínů v obou zemích.

Je jisté, že mezi Rusíny existují rozdíly v rámci náboženského vyznání. Je možné se setkat s Rusíny řeckokatolíky, pravoslavnými, římským katolíky, protestanty či s jedinci se zcela odlišným vyznáním. Rozdíly lze nalézat také v rusínském jazyce, a to například co se týká jednotlivých dialektů či v používání slov z jiných jazyků.

V práci je kladen důraz zejména na pojem kultura, přičemž velice záleží na způsobu jeho chápání. Ať již však čtenář chápe tento pojem jakkoliv, rozdíly v rusínské kultuře je možné spatřovat například v odlišnosti jednotlivých rusínských krojů. Kromě těchto krojů, jsou pro rusínskou identitu charakteristické určité tradice, hudba, písně, zvyky, folklór či jakési lidské vlastnosti. Někde na pomezí kultury a náboženství se nachází rusínská sakrální architektura v podobě řeckokatolických dřevěných kostelíků. Velmi oblíbené je také pořádání kulturních festivalů.

Samostatné kapitoly byly věnovány proměnným náboženství, kultura a rusínské spolky a organizace. Zkoumány jsou vztahy mezi současnou či minulou politickou situací v daném státě, těmito třemi proměnnými a identitou rusínského obyvatelstva. Jinými slovy v rámci této části výzkumu došlo k analýze vlivu politické situace na identitu Rusínů skrze náboženství, kulturu a rusínské spolky a organizace.

Náboženství hraje v životech Rusínů signifikantní roli a má vliv na identitu těchto lidí. Identitu rusínského obyvatelstva náboženství spolu s dalšími faktory utváří a formuje. Ukazuje se, že není velmi podstatné, zdali je dotýčný či dotýčná vyznání řeckokatolického, pravoslavného či jiného. Daleko důležitější roli hrají zejména politická situace a proces ukrajinizace. Na Slovensku stejně tak jako na Podkarpatské Rusi byla řeckokatolická církev po druhé světové válce zakázána, což lze považovat za vliv tehdejší politické situace na

identitu rusínského obyvatelstva. Stejně tak lze chápat také politická perzekuce řeckokatolických kněží.

Na Ukrajině se rusínští věřící setkávají s procesem tzv. ukrajinizace kyjevského patriarchátu pravoslavné církve, která spočívá v zavádění ukrajinštiny při kázáních. Tato ukrajinizace probíhá také v rámci řeckokatolické církve například v Užhorodě.

Jestliže je jazyk jedním z podstatných faktorů rusínské identity, pak také v tomto případě lze hovořit o vlivu současné politické situace na identitu Rusínů.

V rámci terénního výzkumu bylo zjištěno, že identita Rusínů na Slovensku i na Ukrajině může být ovlivňována také skrze kulturu, přesněji řečeno skrze fenomény, které tyto lidé za kulturu považují. Kultura je totiž jedním z faktorů, které Rusíny odlišuje od majoritních populací v zemích, ve kterých žijí, tj. od Slováků a od Ukrajinců. Může se jednat o písně, oblékání, tradice, folklór, festivaly, architekturu či jazyk.

Zásadním rozdílem je fakt, že Rusíni na Slovensku mohou na pořádání kulturních akcí získávat od státu finance, zatímco na Ukrajině touto možností nedisponují, jelikož Rusíni na Ukrajině nejsou na oficiální úrovni uznáni za samostatnou národnost. Pokud tedy kulturní akce mají vliv na identitu rusínského obyvatelstva, pozorujeme další vliv politických situací v obou státech.

Příspěvek poskytuje výčet nejznámějších rusínských spolků a organizací působících na Slovensku. Při terénním výzkumu bylo zjištěno, že také rusínské spolky či organizace a jejich činnosti mají vliv na identitu Rusínů. Jedná se například o zvyšující se počty osob, které při sčítání obyvatel na Slovensku uvedly rusínskou národnost, dále také o mimoškolní výuku rusínského jazyka, či vydávání časopisů a jiné rusínské literatury.

Politické změny na území Slovenska a Podkarpatské Rusi měly za následek jakési obrození rusínského národního hnutí mimo jiné ve formě zakládání rusínských spolků a organizací. Jedná se zejména o tzv. Sametovou revoluci a o rozpad Sovětského svazu. Zásadní je opět fakt, že na Slovensku byli Rusíni v rámci těchto změn oficiálně uznáni za samostatnou národnost, zatímco na Ukrajině nikoliv. Podobně, jako je tomu v případě pořádání kulturních akcí, rusínské spolky a organizace na Slovensku mají možnost získávat na své činnosti finanční prostředky od státu, zatímco na Ukrajině tato možnost neexistuje. Jelikož rusínské spolky a organizace a jejich činnosti mají vliv na identitu Rusínů na Slovensku a na Ukrajině, potom to, zdali mohou či nemohou získávat finanční prostředky, představuje další příklad vlivu politických situací na Slovensku a na Ukrajině na identitu tamějších rusínských populací. Rusínské spolky na Ukrajině mohou být zakládány, nicméně se někdy musejí potýkat s politickou perzekucí. Otázkou zůstává, do jaké míry jsou jednotlivé

rusínské spolky či organizace aktivní či funkční a do jaké míry jsou některé z nich pouhým prostředkem k získávání financí.

To, že ukrajinská vláda oficiálně neuznává Rusíny za samostatnou národnost, ovlivňuje tuto skupinu lidí a jejich identitu. Rusíni nemají právo na vzdělání ve svém jazyce. Rusínský jazyk není rozvíjen. Rusíni se v důsledku politické situace na Ukrajině asimilují s majoritní ukrajinskou populací. Tito lidé jsou považováni za Ukrajince či pouze za podskupinu ukrajinského národa, kterou ukrajinské elity nazývají pojmem *sub-ethnos*. Tato situace přetrvává od připojení Podkarpatské Rusi k Sovětskému svazu dodnes.

Silný nacionalismus z ukrajinské strany také může negativně ovlivňovat identitu tamějších Rusínů. Těmto lidem je po léta opakováno, že nejsou Rusíny, nýbrž Ukrajinci.

Na Slovensku v současné době na rozdíl od Ukrajiny existují rusínské školy. Jedná se o dvě základní školy s výukou v rusínštině. Mladí Rusíni tedy mají možnost učit se v rusínském jazyce, což může mít vliv na to, aby tento jazyk nezapomněli. Toto je dalším vlivem politické situace na identitu Rusínů na Slovensku, v tomto případě skrze školství a jazyk. Otázkou zůstává, zdali je tento počet rusínských škol dostačující.

Za zásadní vliv politické situace na identitu Rusínů je také možné považovat přemístění až dvanácti tisíc Rusínů ze Slovenska na Ukrajinu v roce 1947. Politické procesy, jako například neuznávání rusínské národnosti měly v některých případech za následek fakt, že se Rusíni mnohdy obávali ke své identitě hlásit či používat rusínský jazyk.

Také na Slovensku dochází k asimilaci rusínského obyvatelstva s majoritní slovenskou populací, a to zejména z důvodu nepoužívání rusínského jazyka. Rusíni na Slovensku mají také právo na značení v rusínském jazyce, a to v obcích, kde jejich počet přesáhne určitou hranici. Jelikož jazyk hraje zásadní roli v identitě Rusínů, lze hovořit o dalším vlivu politické situace. V tomto případě je podstatné zejména také využívání cyrilice.

Za zásadní rozdíl mezi oběma státy je možné považovat zejména to, jak byly více či méně úspěšné v demokratizujících reformách po Sametové revoluci a rozpadu Sovětského svazu. Rusíni na Slovensku disponují jednoznačnou výhodou, jelikož jsou na oficiální úrovni uznáváni za samostatnou národnost, zatímco na Ukrajině nikoliv. Tyto politické situace mají vliv na identitu Rusínů a ukázalo se, že tato identita byla ovlivňována politickými situacemi také v historii.

Seznam použitých zdrojů

- BALEGA, Jury. *Politické rusinstvo i budivnictvo Ukrajinskoj d'ěržavi*. Užhorod: Vidavnictvo Gražda, 2003. ISBN 966-7112-56-X.
- BURKUT, Igor. *Rusinstvo: Minule i sučasnist*. Černovce: Vidavnictvo Prut, 2009. ISBN 978-966-560-519-5.
- ERIKSEN, Thomas H. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-053-7.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
- KOKAISL, Petr. Co znamená být slovenským Rusínem? Proměna etnické identity rusínské menšiny na Slovensku. *Historická sociologie*, 2017, 9.2: 85-102.
<https://doi.org/10.14712/23363525.2017.40>
- KOVÁŘ, Jakub. *Vliv autonomie na rusínskou minoritu ve Vojvodině*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2018.
- KUZIO, Taras. The Rusyn question in Ukraine: Sorting out fact from fiction. *Canadian Review of Studies in Nationalism*, 2005, 32: 1-15.
- LIPINSKÝ, Ján. *Sabareflexia postavenia a vývoja Rusínov na Slovensku*. Róbert Vico-vydavateľstvo, 2002, 128 s. ISBN 80-89041-64-7.
- MAGOCSI, Paul R. *Chrbtom k horám*. Prešov: Universum, 2016. ISBN 978-80-89046-97-3.
- MAGOCSI, Paul R. *Národ odnikud: ilustrované dějiny karpatských Rusínů*. Užhorod: Vydavateľství V. Paďaka, 2014. ISBN 978-966-387-092-2.
- MAGOCSI, Paul R. *Rusíni a jejich vlast*. Praha: Česká expedice, 1996. Podkarpatská Rus. ISBN 80-85281-34-1.
- MARČUK, Vasyl a Natalija MARČUK. Etnični osoblyvosti rusyniv. *Etnos i kultura*. 2012, 8(9), 22-27.
- PLIŠKOVÁ, Anna. *Language and National Identity: Rusyns South of Carpathians*. New York: Columbia University Press, 2009. ISBN 978-0-88033-646-8.
- RUSINKO, Elaine. "We Are All Warhol's Children": Andy and the Rusyns. *The Carl Beck Papers in Russian and East European Studies*, 2012, 2204: 1-90. ISSN 2163-839X.
Další dostupnost: <https://carlbeckpapers.pitt.edu/ojs/index.php/cbp/article/view/188/189>

Studentská sekce

Medailonek absolventů oboru Hospodářská a kulturní studia (HKS)

Pavla Fajfrlíková

Před rýžovými poli na ostrově Flores

Studijní obor Hospodářská a kulturní studia jsem zvolila z důvodu jedinečného propojení humanitních a ekonomických předmětů, které nabízí širokou škálu profesního uplatnění. V rámci studia jsem se nejen seznámila s předměty, z jejichž obsahu čerpám dodnes, ale zprostředkovalo mi také mnoho volitelných studijních aktivit. Zúčastnila jsem se projektu Pestrá Evropa, díky kterému jsem si vyzkoušela, jak zajímavý a obohacující může být terénní výzkum. Základy dokumentaristiky mi ukázaly, že natáčení a střih nemusí být nutně výsadou studentů na FAMU a ERASMUS v Rakousku mě přesvědčil, že není důvod bát se studia cizích jazyků. Postupem času mne začala lákat práce v neziskovém sektoru a tímto směrem jsem zaměřila také svou bakalářskou práci. Po ukončení studia jsem nejdříve pracovala ve státní správě jako projektová manažerka projektů financovaných ze strukturálních fondů EU. Po dvou letech jsem odjela na roční studijní stáž do Indonésie a následně začala pracovat jako koordinátorka humanitárních a rozvojových projektů pro neziskovou organizaci ADRA.

V rámci své práce často využívám poznatky nabyté z hodin antropologie, teorií etnicity, základů náboženství a samozřejmě také z ekonomie a účetnictví. Pracovní náplň spočívá v psaní projektových žádostí ve spolupráci s partnerskými organizacemi v zahraničí a následné koordinaci projektů. Jedná se buďto o humanitární projekty vzniklé v reakci na akutní humanitární potřebu (například z důvodu válečného konfliktu či přírodní katastrofy) nebo projekty rozvojové, které se snaží přispět k sociálnímu a ekonomickému rozvoji dané

země. Pokud je žádost úspěšná, projekt koordinuji po celou fázi implementace, s čímž se pojí také časté zahraniční cesty (pokud zrovna není nějaká celosvětová pandemie...). Mými kolegy jsou lidé různých národností, vyznání a kultur a i díky vystudovanému oboru HKS jsem schopná orientace v odlišném kulturním prostředí.

Aktuálně mám na starosti projekty v Indonésii, Myanmaru, a Nigeru, v předchozích letech v Moldávii, na Ukrajině či v Etiopii. Díky těmto projektům bylo možné opravit domy poničené zemětřesením v Indonésii, vybavit nemocnice zasažené válečným konfliktem na Ukrajině, zlepšit přístup ke vzdělání vnitřně přesídlených uprchlíků v Myanmaru a mnoho dalšího. Celý výčet aktivit si můžete přečíst na našich stránkách <https://adra.cz/>.

Přeji všem současným i budoucím studentům HKS, aby se nebáli využít veškerých možností, které jim studium nabízí a aby jim pomohlo nalézt uplatnění, která je bude bavit a naplňovat.

Oslava dne nezávislosti na indonéské ambasádě

Na ostrově Sulawesi s příjemci pomoci během monitorovací cesty

Sběr dotazníků při výzkumu

Obsah

Recenzované články:

VÝVOJ A VLIV TRADIČNÍ A MODERNÍ HUDBY V KAŽDODENNOSTI KYRGYZŮ Miloš Jodas DOI: https://doi.org/10.7160/KS.2020.150201	3
KOROŠTÍ BALÚČOVÉ A JEJICH JAZYK Habib Borjian DOI: https://doi.org/10.7160/KS.2020.150202	30
ANALÝZA ORIENTALIZMU V BOWIEHO SKLADBE „CHINA GIRL“ Veronika Vaseková DOI: https://doi.org/10.7160/KS.2020.150203	48
VLIV POLITICKÉ SITUACE NA IDENTITU RUSÍNŮ NA SLOVENSKU A UKRAJINĚ Jakub Kovář DOI: https://doi.org/10.7160/KS.2020.150204	61

Studentská sekce:

MEDAILONEK ABSOLVENTŮ OBORU HOSPODÁŘSKÁ A KULTURNÍ STUDIA (HKS) Pavla Fajfrlíková.....	86
--	----